HONORÉ DE BALZAC

HONORÉ DE BALZAC

BÉATRIX

CUPRINS:

Prima parte.
Partea a doua.
Ultima parte.

Prima parte.

Franţa, şi cu deosebire Bretania, mai posedă şi astăzi câteva oraşe rămase cu totul în afara mişcării sociale care dă fizionomia veacului al nouăsprezecelea. Lipsite de comunicaţii vii şi susţinute cu Parisul, de-abia legate printr-un drum prost cu subprefectura sau reşedinţa de care depind, oraşele acestea ascultă sau privesc trecerea noii civilizaţii ca pe un spectacol, minunându-se fără s-o aplaude; şi, fie că se tem de ea, fie că o iau în râs, rămân credincioase vechilor moravuri a căror pecete o poartă. Cel ce ar vrea să voiajeze ca arheolog al spiritului şi să cerceteze oamenii, în loc să cerceteze pietrele, ar putea regăsi o imagine a veacului lui Ludovic al XV-lea în vreun sat din Provence, pe cea a veacului lui Ludovic al XIV-lea în adâncul Poitou-ului pe cea a veacurilor încă şi mai vechi în adâncul Bretaniei. Cele mai multe dintre aceste oraşe au decăzut dintr-o strălucire despre care nu vorbesc deloc istoricii, mai preocupaţi de fapte şi de date decât de obiceiuri, dar a cărei amintire trăieşte încă în memorie, ca în Bretania, unde caracterul naţional nu prea îngăduie uitarea a ceea ce este în legătură cu locurile de baştină. Multe dintre aceste oraşe au fost capitalele vreunui mic stat feudal, comitat sau ducat cucerit de coroană ori fărâmiţat între moştenitori, din pricina lipsei unei descendenţe

bărbăteşti. Dezmoştenite de activitatea lor, aceste capete au devenit de-atunci încoace braţe. Braţul, lipsit de hrană, se usucă şi vegetează. Aşa încât, de treizeci de ani, portretele acestea ale vremurilor bătrâneşti încep să se şteargă şi să devină rare. Producând pentru mase, industria modernă se dezvoltă distrugând creaţiile străvechii arte, ale cărei roade erau cu totul personale şi pentru consumator şi pentru meşterul ce le făurea. Noi avem produse, nu mai avem opere. Monumentele sunt şi ele, în bună parte, prinse în fenomenele acestea retrospective. Or, pentru industrie, monumente sunt carierele de piatră de construcţie, minele de salpetru sau depozitele de bumbac. Câţiva ani încă, şi aceste originale cetăţi vor fi transformate şi nu se vor mai vedea decât în iconografia aceasta literară.

Unul dintre oraşele în care se regăseşte cea mai corectă fizionomie a veacurilor feudale este Guérande. Acest nume e suficient spre a trezi mii de amintiri în mintea pictorilor, a artiştilor, a gânditorilor ce se pot duce pe ţărmul pe care sălăşluieşte acest magnific giuvaer al feudalităţii, atât de falnic aşezat încât să domine şleaurile dintre mare şi dune, şi care este ca vârful unui triunghi în colţurile căruia se află alte două bijuterii, nu mai puţin curioase, Croisic şi burgul Batz. După Guérande, numai Vitré, situat în centrul Bretaniei, şi Avignon în sud, îşi mai păstrează în toiul epocii noastre intacta lor înfăţişare din Evul Mediu. Încă şi azi Guérande este împrejmuită de puternicele sale ziduri: latele-i şanţuri de apărare sunt pline cu apă, crenelurile-i sunt întregi, meterezele-i nu sunt năpădite de mărăcini, iedera nu şi-a aşternut mantia peste turnurile-i pătrate ori rotunde. Are trei porţi, la care se văd uriaşele verigi ale grilajurilor de fier, nu poţi intra acolo decât trecând peste un pod umblător de lemn, legat în fier, care nu se mai ridică, dar care ar putea să se mai ridice. Primăria a fost blamată, în 1820, că a plantat plopi de-a lungul şanţurilor de apărare, ca să adumbrească promenada. Ea a răspuns că, de o sută de ani. Spre latura dinspre dune, lunga şi

frumoasa esplanadă a fortificaţiilor care par terminate ieri fusese preschimbată într-o alee umbrită de ulmi sub care se desfătau locuitorii. La Guérande, casele n-au suferit nici o schimbare, ele n-au devenit nici mai mari, nici mai mici. Niciuna n-a simţit pe faţada ei ciocanul arhitectului ori pensula zugravului, şi nici nu s-a încovoiat sub greutatea vreunei etaj adăugat. Toate au caracterul lor de la obârşii. Unele se sprijină pe nişte stâlpi de lemn ce alcătuiesc galerii pe sub care circulă trecătorii şi ale căror planşeuri se îndoaie fără a se rupe. Casele negustorilor sunt mici şi scunde, cu faţadele acoperite cu plăci de ardezie bătute în cuie. Lemnul, putrezit acum, a fost folosit din plin la tocurile sculptate ale ferestrelor; iar la pervazuri el depăşeşte stâlpii ciopliţi în chip de figuri groteşti, se alungeşte în formă de animale fantastice pe la colţuri, însufleţit de marele dor de artă care, pe acele vremuri, dădea viaţă naturii moarte. Vechiturile acestea, pe care nimic nu le răpune, înfăţişează pictorilor tonurile brune şi figurile şterse atât de dragi pensulei lor. Străzile sunt ceea ce erau şi acum patru sute de ani. Doar că, întrucât populaţia nu mai e atât de numeroasă şi întrucât mişcarea socială este mai puţin vie, un călător dornic să cerceteze oraşul acesta, tot atât de frumos ca şi o străveche armură completă, ar putea străbate, nu fără melancolie, vreo stradă aproape pustie, unde ferestrele tăiate în piatră au fost înfundate cu paiantă, spre a evita impozitul. Strada duce la o poternă1 astupată de un zid tencuit, dincolo de care creşte un pâlc de copaci elegant orânduiţi de mâinile naturii bretone, una dintre cele mai luxuriante, dintre cele mai planturoase vegetaţii din Franţa. Un pictor, un poet s-ar opri să savureze adânca tăcere ce domneşte sub bolta încă nouă a acelei porţi, unde viaţa paşnicei cetăţi nu trimite nici un zgomot, unde bogata câmpie se arată în întreaga ei strălucire printre meterezele ocupate odinioară de arcaşi, de arbaletrieri, metereze asemănătoare cu înaltele vitralii ce se văd la unele foişoare. E cu neputinţă să te plimbi pe

acolo fără ca la fiecare pas să nu te gândeşti la obiceiurile, la datinile din vremurile trecute; toate pietrele îţi vorbesc despre ele; în sfârşit, aici ideile Evului Mediu sunt încă în starea de superstiţie. Dacă, din întâmplare, trece vreun jandarm cu pălărie găitănată, prezenţa lui e un anacronism împotriva căruia cugetul protestează; dar nimic nu este mai rar decât a întâlni pe acolo vreo fiinţă sau vreun lucru din vremurile prezente. Până şi din vestimentaţia actuală nu prea sunt multe lucruri: ceea ce locuitorii admit în privinţa aceasta se potriveşte oarecum cu deprinderile lor neclintite, cu fizionomia lor temeinică. Piaţa publică este plină de costumele bretone pe care vin să le deseneze artiştii şi care au un relief de necrezut. Albul hainelor purtate de paludieri, nume dat celor ce scot sarea din salinele marine, contrastează puternic cu culorile albastre sau cenuşii ale ţăranilor şi cu originalele găteli pe care femeile le păstrează cu sfinţenie. Aceste două clase, precum şi cea a marinarilor cu bluze, cu pălăriuţe din piele lăcuită, sunt tot atât de deosebite între ele ca şi castele din India, şi încă respectă distanţele ce separă burghezia, nobilimea şi clerul. Acolo, totul este încă bine delimitat; acolo, valul revoluţionar a găsit masele mult prea bolovănoase şi mult prea aspre ca să le răzbată; s-ar fi scrijelat în ele, de nu cumva s-ar fi făcut zob. Caracterul de imuabilitate pe care natura l-a dat speciilor sale zoologice se regăseşte la oamenii de acolo. În sfârşit, chiar şi după revoluţia de la 1830, Guérande mai este încă un oraş aparte, esenţialmente breton, catolic pătimaş, tăcut, recules, în care noile idei au puţină trecere.

Poziţia geografică explică fenomenul. Frumoasa cetate stăpâneşte lacurile saline a căror sare se numeşte, în întreaga Bretanie, sare de Guérande, şi căreia mulţi bretoni îi atribuie bunătatea untului şi a sardelelor lor. Ea nu se leagă cu Franţa modernă decât prin două drumuri, cel ce duce la Savenay, raionul de care aparţine, şi care trece pe la Saint-Nazaire; cel ce duce la Vannes şi care îl leagă de

Morbihan. Drumul raional stabileşte comunicaţia pe uscat, iar Saint-Nazaire stabileşte comunicaţia maritimă cu Nantes. Drumul pe uscat nu e frecventat decât de administraţie. Calea cea mai rapidă, cea mai folosită, este cea prin Saint-Nazaire. Or, între acest burg şi Guérande e o distanţă de cel puţin şase leghe, pe care poşta nu o deserveşte, şi pe bună dreptate: nu există nici trei călători cu diligenţa pe an. Saint-Nazaire e despărţit de Paimboeuf prin gura de vărsare a Loarei, lată de patru leghe. Pragul de nisip al Loarei face destul de nesigură navigaţia navelor cu aburi; dar, spre a spori dificultăţile, nu exista niciunul în 1829 la capul Saint-Nazaire, şi locul acesta era împodobit cu nişte stânci lunecoase, cu nişte recifuri granitice, cu nişte pietre colosale ce servesc de fortificaţii naturale pitoreştii sale biserici şi care îi sileau pe călători să se arunce în bărci cu pachetele lor când marea era agitată, sau, când era timp frumos, să se strecoare printre cleanţuri până la estacada pe care geniştii o construiau pe atunci. Obstacolele acestea, nu prea potrivite spre a-i încuraja pe amatori, poate că încă mai există. Căci, în primul rând, administraţia îşi duce încet la capăt lucrările, şi-apoi locuitorii din acel ţinut, pe care-l puteţi vedea ieşind ca un dintre din harta Franţei, cuprins între Saint-Nazaire, burgul Batz şi le Croisic, se împacă foarte bine cu dificultăţile acestea care le apără meleagurile de apropierea străinilor. Aruncată la capătul continentului, Guérande nu duce deci nicăieri, şi nimeni nu vine la ea. Fericită că rămâne neştiută, ea nu se îngrijeşte decât de sine însăşi. Circulaţia imenselor produse ale lacurilor saline, ce plătesc fiscului nu mai puţin de un milion, se face prin Croisic, oraşul peninsular ale cărui comunicaţii cu Guérande sunt stabilite pe nişte nisipuri mişcătoare de pe care drumul trasat ziua se şterge în timpul nopţii, şi cu nişte bărci absolut necesare pentru a traversa braţul de mare ce slujeşte de port la Croisic, care a răzbătut în nisipuri. Acest fermecător orăşel este deci Herculanum-ul

feudalităţii, fără linţoliul de lavă. Stă în picioare fără a trăi, nu are nici un alt temei de a fi decât acela de a nu fi fost demolat. Dacă soseşti la Guérande prin le Croisic, după ce ai străbătut peisajul de lacuri sărate, vei simţi o vie emoţie la vederea acestei uriaşe fortificaţii încă întru totul nouă. Pitorescul poziţiei sale şi frumuseţile naive ale împrejurimilor, atunci când ajungi acolo prin Saint-Nazaire, sunt tot atât de fermecătoare. De jur-împrejur, ţinutul e minunat, gardurile de mărăcini sunt pline de flori, de caprifoi, de merişor, de trandafiri, de plante frumoase. Ai zice că e un parc englezesc desenat de un mare artist. Natura aceea bogată, aşa de tihnită, aşa de puţin răscolită şi care prezintă graţia unui buchet de violete sau de lăcrimioare într-un hăţiş de pădure, are drept cadru un pustiu african mărginit de ocean, dar un pustiu fără un copac, fără un fir de iarbă, fără o pasăre, unde, în zilele cu soare, paludierii, îmbrăcaţi în alb şi risipiţi printre tristele mlaştini din care se scoate sarea, fac să-i crezi nişte arabi înfăşuraţi în burnusurile lor. Încât Guérande, cu frumosu-i peisaj dinspre continent, cu pustiul său mărginit la dreapta de la Croisic, la stânga de târgul Batz, nu se asemuie cu nimic din ceea ce călătorii văd în Franţa. Aceste două naturi atât de opuse, unite prin cea mai de pe urmă imagine a vieţii feudale, au în ele ceva impresionant. Oraşul produce asupra sufletului efectul pe care-l produce un calmant asupra trupului, este tot atât de tăcut ea şi Veneţia. Nu există aici altă trăsură publică, în afară de cea a unui poştaş care transportă într-o droşcă prăpădită călători, mărfuri şi poate şi scrisori, de la Saint-Nazaire la Guérande şi invers. Bernus, cărăuşul, era, în 1829 factotum-ul acestei mari comunităţi. Merge cum îi place, tot ţinutul îl ştie, căci tuturor le face comisioane. Sosirea unei trăsuri, fie cu vreo femeie ce trece prin Guérande pe drumul de uscat ca să ajungă la le Croisic, fie cu câţiva bolnavi bătrâni ce vin să facă băi de mare, băi care, între stâncile acelei peninsule, au virtuţi superioare celor de la Boulogne, de la Dieppe ori

de la Sables, este un mare eveniment. Ţăranii vin la Guérande călare, cei mai mulţi purtându-şi produsele în desagi. Ei vin aici aduşi, ca şi paludierii, mai ales de necesitatea de a cumpăra bijuteriile specifice castei lor, bijuterii ce se dăruiesc tuturor logodnicelor bretone, precum şi pânza albă ori stofa pentru costumele lor. Până la zece leghe împrejur, Guérande este tot Guérande, oraşul ilustru unde s-a semnat faimosul tratat istoric, cheia coastei, şi care revendică, nu mai puţin decât burgul Batz, o strălucire astăzi pierdută în noaptea vremurilor. Bijuteriile, stofa, pânza, panglicile, pălăriile se fac în alte părţi; ele însă sunt de la Guérande pentru toţi consumatorii. Orice artist, orice burghez chiar, trecând prin Guérande, se simte cuprins, aşa cum se întâmplă şi cu cei ce poposesc la Veneţia, de o dorinţă repede uitată de a-şi sfârşi zilele în pacea, în tihna de acolo, plimbându-se, când vremea e bună pe aleea ce adumbreşte oraşul în partea dinspre mare, de la o poartă la alta. Uneori, imaginea acestei aşezări revine să bată la templul amintirii: intră coafată cu turnurile sale, împodobită cu centura ei; îşi etalează rochia presărată cu frumoasele-i flori, îşi flutură mantia de aur a dunelor, revarsă miresmele îmbătătoare ale graţioaselor ei drumuri pline de spini şi de buchete înmănuncheate la întâmplare; te cucereşte şi te cheamă ca o femeie divină pe care ai zărit-o într-o ţară stranie şi cart s-a aciuat într-un ungher al inimii.

Lângă biserica din Guérande se vede o casă ce reprezintă în oraş ceea ce oraşul reprezintă în ţinut, o imagine exactă a trecutului, simbolul unei măreţii distruse, o poezie. Casa aparţine celei mai nobile familii din ţinut, du Guaisnic, care, pe vremurile du Guesclin-ilor, le era tot atâta de superioară acestora ca avere şi ca vechime pe cât erau troienii faţă de romani. Guaisqlain-ii (ortografiaţi odinioară şi du Glaicquin), din care s-a făcut Guesclin, se trag din Guaisnic-i. Vechi ca granitul Bretaniei, Guaisnic-ii nu sunt nici franci, nici gali, ei sunt bretoni, sau, spre a fi mai exacţi, celţi.

Trebuie să fi fost cândva druizi, să fi cules vâscul din pădurile sacre şi să fi jertfit oameni pe dolmene. E zadarnic să spunem ce-au fost. Astăzi, neamul acesta, egal cu cel al Rohanilor fără însă a fi râvnit să devină princiar, care era puternic încă înainte de a se fi auzit de strămoşii lui Hugues Capet, familia aceasta, nealterată prin nici o mezalianţă, posedă vreo două mii de livre rentă, clădirea de la Guérande şi micul castel Guaisnic. Toate pământurile ce depind de baronia du Guaisnic, cea dintâi din Bretania, sunt arenda le fermierilor şi aduc vreo şaizeci de mii de livre, în ciuda deficienţelor de cultivare. Du Guaisnic-ii sunt, altminteri, tot proprietari ai pământurilor lor, dar, întrucât nu-şi pot răscumpăra capitalul consignat de două sute de ani în mâinile arendaşilor actuali, nu dobândesc nici un venit. Sunt în situaţia coroanei Franţei faţă de acei engagistes ai săi înainte de 1789. Unde şi când vor găsi baronii milionul pe care îl datorează fermierilor lor? Înainte de 1789, dependenţa fiefurilor supuse castelului du Guaisnic, cocoţat pe o colină, încă mai valorau cincizeci de mii de livre; dar, printr-un vot, Adunarea Naţională a suprimat impozitul pe moşteniri şi vânzări perceput de seniori. În atare situaţie, familia du Guaisnic, care nu mai însemnează nimic pentru nimeni în Franţa, ar fi un subiect de zeflemea la Paris; ea este Bretania întreagă la Guérande. La Guérande, baronul du Guaisnic este unul dintre marii baroni ai Franţei, unul dintre oamenii peste care nu se mai află decât un singur om, regele Franţei.

— Cel ales căpetenie odinioară. Astăzi, numele de du Guaisnic, plin de semnificaţii bretone şi ale cărui rădăcini sunt de altfel explicate în Şuanii, sau Bretania în 1800, a suferit şi el alterarea care îl desfigurează pe cel de du Guaisqlain. Încasatorul de impozite îl scrie, ca toată lumea, Guénic.

La capătul unei ulicioare tăcute, jilave şi întunecate, mărginite de zidurile cu frontoane crenelate ale caselor vecine, se vede bolta unei porţi batarde atâta de largă şi

atâta de înaltă cât pentru trecerea unui călăreţ fapt ce şi dă de veste că pe vremea când a fost terminată construcţia nu existau trăsuri. Bolta, sprijinită pe doi stâlpi, este toată din granit. Poarta, din stejar crăpat ca scoarţa copacilor din care a fost făcută, este plină de cuie enorme ce închipuiesc figuri geometrice. Bolta este scobită. Pe ea se află ecusonul familiei du Guaisnic, atât de limpede, atât de curat de parcă sculptorul abia l-a isprăvit. Pe un amator de artă heraldică stema aceasta l-ar captiva prin simplitatea ei, care dovedeşte măreţia şi vechimea familiei. E ca în ziua în care cruciaţii lumii creştine au inventat asemenea simboluri spre a se recunoaşte, Guaisnic-ii niciodată n-au ecartelat-o; pururi asemenea sieşi, ca şi herbul casei domnitoare a Franţei, cunoscătorii îl regăsesc, mărunţit sau ecartelat, strecurat în stemele celor mai vechi familii. Iată-l aşa cum încă îl mai puteţi vedea la Guérande: pe fond roşu, o mână gonfalonată cu hermină şi cu spadă de argint orizontală şi având drept deviză teribilul cuvânt: FAC! 2 Nu-i ceva mare şi frumos? Tortiliul coroanei baroniale domină acest herb simplu, ale cărui linii verticale, folosite în sculptură spre a reprezenta fâşiile roşii, strălucesc încă. Artistul a dat mâinii nu ştiu ce trăsătură dârză şi cavalerească. Cu ce vigoare ţine ea spada de care ieri încă familia se mai slujea! Într-adevăr, dacă vă veţi duce la Guérande după ce veţi fi citit prezenta povestire, va fi cu neputinţă să nu tresăriţi privind acel blazon. Da, până şi cei mai îndârjit republican va îi tulburat de fidelitatea, de nobleţea şi de măreţia ascunse în umbra acelei străduţe. Du Guaisnic-ii s-au purtat bine ieri şi sunt gata să se poarte bine şi mâine. A te purta bine este cuvântul cel mare al ordinului cavalerilor. „Te-ai purtat bine în bătălie”, spunea totdeauna acel mare du Guesclin, conetabilul fără de seamăn, cel care l-a alungat pentru o vreme pe englez din Franţa. Adâncimea sculpturii, ferită de orice intemperie, prin larga ieşitură pe care o face marginea rotundă a bolţii, se armonizează cu adâncimea morală a devizei din sufletul acelei familii. Pentru cei care-i

cunosc pe du Guaisnic-i, particularitatea aceasta devine emoţionantă. Poarta deschisă lasă să se vadă o curte destul de vastă, în dreapta căreia sunt grajdurile, iar în stânga bucătăria. Castelul este zidit din piatră cioplită, de la pivniţe până la pod. Faţada dinspre curte este împodobită de un peron cu o balustradă dublă, cu pardoseala acoperită de vestigiile unor sculpturi şterse de timp, dar printre care ochiul specialistului în antichităţi ar mai distinge în centru principalele proeminenţe ale mâinii ţinând spada. Sub această pardoseală frumoasă, încadrată de nervuri sparte pe ici, pe colo, iar în câteva locuri parcă lustruită de lunga folosinţă, se află un mic adăpost ocupat altădată de un câine de pază. Rampele de piatră sunt păsuite: printre crăpături creşte iarbă, câteva flori mărunte şi muşchi, ca şi printre treptele scării, pe care veacurile le-au deplasat, fără a le răpi din soliditate. Poarta trebuie să fi avut un stil ales. După cât mai îngăduie rămăşiţa de linii să se aprecieze, a fost lucrată de vreun artist format la marea şcoală veneţiană din secolul al treisprezecelea. Se regăseşte în ea nu ştiu ce amestec de stil bizantin şi de stil maur. E încununată cu o ieşitură circulară, plină de plante – un mănunchi trandafiriu, galben, cafeniu sau albastru, după anotimp. Uşa de stejar, de la intrare, bătută cu ţinte de fier, dă către o sală vastă, la capătul căreia se află o altă uşă, cu un peron la fel ce coboară spre grădină. Sala aceasta s-a păstrat minunat. Lambriurile, înalte până la pervazul ferestrei, sunt din lemn de castan. Un splendid tapet spaniol din piele, însufleţit cu figuri în relief; dar pe care aurriturile sunt zgrunţuite şi înroşite, acoperă pereţii. Plafonul este alcătuit din planşe artistic îmbinate, pictate şi aurite. Auriul de-abia se vede; e în aceeaşi stare ca şi cel de pe tapetul din piele de Cordoba, dar încă se mai pot zări câteva flori roşii şi câteva frunzişuri verzi. S-ar putea ca o renovare să facă să-i reapară zugrăvelile asemănătoare cu cele ce decorează planşeurile casei Tristan din Tours, şi care ar dovedi că aceste planşeuri au fost refăcute sau

restaurate sub domnia lui Ludovic al XI-lea. Şemineul este enorm, din piatră sculptată, înzestrat cu nişte grătare gigantice din fier forjat, de o lucrătură preţioasă. Ar putea să încapă în ea o căruţă de lemne. Mobilele din sală sunt toate din lemn de stejar şi poartă pe ele stemă familiei. Se mai văd acolo trei puşti englezeşti, bune şi pentru vânătoare şi pentru război, precum, şi trei săbii, două tolbe, scule de vânător şi de pescar, agăţate în cuie.

Alături se află o sufragerie, legată de bucătărie printr-o uşă practicată într-o turelă de colţ. Turela aceasta corespunde, în planul faţadei dinspre curte, alteia, clădită în celălalt colţ, şi prin care o scară în spirală urcă la cele două caturi superioare. Sufrageria este acoperită cu tapiţerii ce dăinuie din secolul al patrusprezecelea, dovadă fiind stilul şi ortografia inscripţiilor scrise pe banderolele de sub fiecare personaj; dar, întrucât inscripţiile sunt în limbajul verde al fabliau3-urilor, e cu neputinţă să le transcriem astăzi. Aceste tapiţerii, bine conservate în locurile unde lumina n-a prea pătruns, sunt încadrate cu şipci din stejar sculptat, devenit negru ca abanosul. Tavanul este din grinzi proeminente, împodobit cu frunzişuri diferite pentru fiecare grindă; păsuirile dintre ele sunt acoperite cu o scândură zugrăvită pe care se desfăşoară o ghirlandă de flori aurii pe fond albastru. Două poliţe vechi cu bufet stau faţă în faţă. Pe scândurile lor, frecate cu o încăpăţânare bretonă de către Mariotte, bucătăreasa, se văd, ca pe vremea când, la 1200, regii erau tot atât de săraci ca şi du Guaisnic-ii la 1830, patru stacane bătrâne, o veche supieră lucrată în relief şi două solniţe de argint; apoi o sumedenie de farfurii de cositor şi o sumedenie de vase de gresie albastră şi cenuşie, cu desene arăbeşti şi cu blazonul familiei du Guaisnic, închise cu un capac prins în balamale de cositor. Şemineul a fost modernizat. Starea lui dovedeşte că familia a început să locuiască încăperea aceasta în ultimul secol. E de piatră sculptată, în stilul veacului lui Ludovic al XV-lea, împodobit cu o oglindă înrămată într-un

brâu de ciubuce perlate şi aurite. Antiteza aceasta, care pe familie o lăsa nepăsătoare, l-ar fi mâhnit pe un poet. La mijlocul policioarei acoperite cu catifea roşie se află o pendulă de baga încrustată cu aramă, iar de o parte şi de alta a ei, două sfeşnice de un model ciudat. O masă mare, pătrată, sprijinită pe picioare groase, răsucite, ocupă mijlocul sălii. Scaunele sunt din lemn îndoit, garnisite cu tapiţerii. Pe o masă rotundă, cu un singur picior, închipuind un butuc de viţă-de-vie şi aşezată în faţa ferestrei ce dă spre grădină, se vede o lampă bizară. Lampa această e alcătuită dintr-un glob de sticlă obişnuită, ceva mai mic decât un ou de struţ, fixat într-un sfeşnic printr-o coadă de sticlă. Printr-un orificiu din partea de sus, iese o feştilă lată, menţinută într-un fel de muştiuc de aramă, şi al cărei fitil, îndoit ca o tenie într-un borcan, suge uleiul de nucă pe care-l conţine globul. Fereastra ce dă spre grădină, ca şi cea opusă care dă spre curte, cu cercevea de piatră şi cu vitraje hexagonale, încrustată cu plumb, este drapată cu perdele cu baldachin şi cu canafuri mari, făcute dintr-o veche mătase roşie cu reflexe galbene, numită odinioară brocatel sau brocărţel.

La fiecare dintre cele două etaje ale casei nu se află decât aceste două încăperi. Etajul întâi slujeşte de locuinţă capului familiei. Etajul al doilea era destinat odinioară copiilor. Oaspeţii erau găzduiţi în camerele de sub acoperiş. Servitorii locuiau deasupra bucătăriilor şi a grajdurilor. Acoperişul ţuguiat, cu colţuri plumbuite, este străbătut către curte şi către grădină de o magnifică încrucişare de ogive ce se ridică aproape până ia coama casei, cu console subţiri şi fine, ale căror sculpturi sunt roase de aburii săraţi din atmosferă. Deasupra timpanei brodate a acestei încrucişări de patru braţe lucrate din piatră, scârţâie încă girueta de nobil.

Să nu uităm un amănunt preţios şi plin de naivitate, care nu-i lipsit de importanţă în ochii arheologilor. Turela în care se află scara cea răsucită împodobeşte colţul unui mare

perete cu fronton crenelat în care nu există nici o fereastră. Printr-o uşiţă în ogivă, scara coboară până la o porţiune de teren presărată cu nisip ce desparte casa de zidul împrejmuitor, alături de care se află grajdurile. O altă turelă asemănătoare, cu cinci laturi, se vede şi către grădină, care însă se termină cu o semi-cupolă, deasupra căreia se află o micuţă clopotniţă, în locul foişorului ascuţit ce împodobeşte perechea sa. Aşa se pricepeau acei arhitecţi iscusiţi să varieze simetria unor atare turnuri. Numai la nivelul primului cat, cele două turele sunt legate între ele printr-o galerie de piatră pe care o susţin un fel de prove cu chipuri omeneşti. Această galerie exterioară e împodobită de o balustradă lucrată cu o eleganţă şi cu o fineţe admirabile. Apoi, din vârful frontonului, dedesubtul căruia nu există decât o singură traversă prelungă, coboară un ornament de piatră reprezentând o boltă asemănătoare cu cele ce încununează statuile de sfinţi din portalurile bisericilor. Fiecare dintre cele două turele are câte o uşă frumoasă, cu boltă ascuţită, dând spre terasă. Asemenea efecte ştia să scoată arhitectura veacului al treisprezecelea din zidăria goală şi rece pe care o înfăţişează astăzi calcanul unei case. Şi acum, nu vedeţi, parcă, o femeie plimbându-se dimineaţa de-a lungul acestei galerii, contemplând dincolo de Guérande soarele ce luminează aurul nisipurilor şi face să sclipească faţa oceanului? Nu admiraţi, oare, acest castel cu vârful ca o floretă, având la cele două colţuri ale lui două turele semi-crenelate, dintre care una se rotunjeşte brusc, ca un cuib de rândunică, iar cealaltă îşi arata frumoasa-i uşă cu boltă, împodobită cu o mână ţinând o spadă? Celălalt fronton al castelului du Guaisnic este lipit de frontonul casei de alături. Armonia pe care o căutau cu atâta sârguinţă meşterii de pe vremuri este păstrată la faţada dinspre curte de către turela asemănătoare celei prin care urcă o vis, nume dat odinioară scării, şi care face legătura dintre sufragerie şi bucătărie; nu urcă însă direct până la primul

etaj, iar coronamentul ei este un mic dom ajurat, sub care se ridică o statuie neagră ce-l reprezintă pe sfântul Calyste.

Grădina este bogată, cu o împrejmuire veche, şi se întinde pe aproape o jumătate de pogon; zidurile îi sunt împodobite cu spaliere; e împărţită în straturi de legume mărginită de pomi tăiaţi ca nişte fuioare, îngrijiţi de un servitor numit Gasselin, cel care ţesală şi caii. La capătul grădinii se află un umbrar, iar sub umbrar o bancă. La mijloc, se înalţă un cadran solar. Aleile sunt presărata cu nisip. Către grădină, faţada nu are nici un fel de turn care să corespundă cu cel ce urcă de-a lungul frontonului crenelat. Această lipsă este corectată printr-o colonetă răsucită ca un şurub de jos şi până sus, şi care trebuie să fi susţinut odinioară baniera familiei, de vreme ce se termină cu un fel de crapodină, de fier ruginit, din care se ridică nişte ierburi subţiri. Amănuntul acesta, în armonie cu vestigiile de sculptură, dovedeşte că locuinţa a fost construită de un arhitect veneţian. Elegantul stâlp este ca un însemn ce evocă Veneţia, vremurile cavalerilor, fineţea veacului al treisprezecelea. Dacă mai rămân vreunele îndoieli în această privinţă, natura ornamentelor Ie spulberă. Treflele de la castelul de Guaisnic au patru foi, în loc de trei. Abaterea aceasta indică şcoala veneţiană, adulterată prin comerţul său cu Orientul, unde arhitecţii, pe jumătate arabizaţi, prea puţin grijulii faţă de marea spiritualitate catolică, dădeau patru foi treflei, pe când arhitecţii creştini rămâneau credincioşi Treimii. În această privinţă, fantezia veneţiană era eretică. Dacă o astfel de clădire uimeşte imaginaţia, vă veţi întreba, poate, de ce epoca actuală nu mai reînnoieşte asemenea miracole de artă. Astăzi, frumoasele castele sunt vândute, sunt dărâmate, şi fac loc străzilor. Nimeni nu mai ştie dacă generaţia lui va păstra casa patrimonială, prin care fiecare trece ca printr-un han; pe când altădată, zidind o locuinţă, se lucra, se credea măcar că se lucrează pentru o familie eternă. De aici, frumuseţea castelelor. Credinţa în sine făcea tot atâtea

minuni ca şi credinţa în Dumnezeu. În ceea ce priveşte aranjarea şi mobilierul de la etajele superioare, ele se pot presupune după descrierea acestui parter, după fizionomia şi obiceiurile familiei. De cincizeci de ani, du Guaisnic-ii n-au primit pe nimeni în altă parte decât în cele două încăperi în care respirau, ca şi în curte, ca şi prin acareturile exterioare ale locuinţei lor, duhul, graţia, naivitatea vechii şi nobilei Bretanii. Fără topografia şi descrierea oraşului, fără zugrăvirea minuţioasă a acestui castel, uimitoarele figuri ale familiei du Guaisnic ar fi fost poate mai, greu de înţeles. Aşa încât cadrele au trebuit să treacă înaintea portretelor. Oricine va gândi că lucrurile au dominat fiinţele. Există monumente a căror influenţă este vizibilă asupra persoanelor ce trăiesc în preajma lor. E greu să fii necredincios în umbra unei catedrale ca aceea de la Bourges. Când sufletului i se reaminteşte pretutindeni, prin imagini, menirea lui, nu este prea uşor să nu te supui ei. Aşa era credinţa bunilor noştri, părăsită de o generaţie ce nu mai are nici însemne; nici distincţii, şi ale cărei obiceiuri se schimbă la fiecare zece ani. Nu vă aşteptaţi pare să-l găsiţi pe baronul du Guaisnic cu o spadă în mână, sau totul aici este minciună?

În 1836, în momentul când se deschide această Scenă, în primele zile ale lunii august, familia du Guénic era încă alcătuită din domnul şi doamna du Guénic, din domnişoara du Guénic, sora mai mare a baronului, şi dintr-un fiu unic, în vârstă de douăzeci şi unu de ani, numit Gaudebert-Calyste-Ludovic, după o veche datină de familie. Tatăl se numea Gaudebert-Calyste-Charles. Nu se schimba decât ultimul patron. Sfântul Gaudebert şi sfântul Calyste trebuiau să-i ocrotească de-a pururi pe du Guénic-i. Baronul du Guénic părăsise Guérande de îndată ce Vandeea şi Bretania ridicaseră armele, şi făcuse războiul împreună cu Charette, Catelineau, la Rochejaquelin, d'Elbée, Bonchamps şi prinţul de Talmont. Înainte de plecare, îşi vânduse toate bunurile surorii lui mai mari, domnişoara

Zéphirine du Guénic, dintr-o prudenţă unică în analele revoluţionare. După moartea tuturor eroilor Vestului, baronul, pe care numai o minune îl scăpase de la un sfârşit ca al lor, nu s-a supus lui Napoleon. S-a războit până în 1802, an când, după ce era cât pe-aci să se lase prins, s-a întors la Guérande, şi de la Guérande la Croisic, de unde a plecat în Irlanda, credincios vechii un a bretonilor împotriva Angliei. Oamenii din Guérande s-au prefăcut că nu ştiu nimic despre existenţa baronului: nu s-a comis, în douăzeci de ani, nici măcar o indiscreţie. Domnişoara du Guénic strângea veniturile şi aranja să ajungă la fratele ei prin nişte pescari. Domnul du Guénic se întoarse în 1813 la Guérande, tot aşa de simplu de parcă şi-ar fi petrecut un sezon la Nantes. În timpul şederii lui la Dublin, bătrânul breton s-a îndrăgostit, în ciuda celor cincizeci de ani ai săi, de o irlandeză fermecătoare, fiica uneia dintre cele mai nobile şi mai sărace familii din acel regat nefericit. Miss Fanny O'Brien avea pe atunci douăzeci şi unu de ani. Baronul du Guénic veni să-şi ia actele necesare pentru căsătorie, se întoarse în Irlanda ca să se însoare, şi se înapoie acasă peste zece luni, la începutul lui 1814, împreună cu soţia, care i-l dărui pe Calyste chiar în ziua intrării lui Ludovic al XVIII-lea în Calais, împrejurare ce explică prenumele de Ludovic al băiatului. Bătrânul şi loialul breton ajunsese la şaptezeci şi trei de ani; dar războiul de partizan dus împotriva Republicii, dar suferinţele din timpul celor cinci traversări pe barcaze, dar viaţa lui de la Dublin apăsau greu pe capul său: părea că are mai mult de un veac. Aşa încât, niciodată, în nici o epocă, nici un du Guénic nu a fost mai în armonie cu vetusteţea acestei case zidite pe vremea când la Guérande exista o Curte.

Domnul du Guénic era un bătrân înalt la stat, drept, uscat, vânos şi subţire. Chipu-i oval era brăzdat de mii de cute ce-i alcătuiau nişte dungi arcuite deasupra pometţilor şi deasupra sprâncenelor, dând figurii sale o asemănare cu

aceea a bătrânilor pe care pensula lui Van Ostade, a lui Rembrandt, a lui Miéris, a lui Gérard Dow i-a alintat atâta, şi care, spre a fi admirate, necesită o lupă. Fizionomia lui părea îngropată sub numeroasele brazde pricinuite de viaţa în aer liber, de deprinderea de a cerceta câmpul bătut de soare, la răsăritul şi în amurgul zilei. Totuşi, îi rămâneau observatorului formele nepieritoare ale figurii umane şi care încă mai spun câte ceva sufletului, chiar şi atunci când ochiul nu mai vede decât un cap mort. Contururile ferme ale feţei, profilul frunţii, gravitatea trăsăturilor, înclinarea nasului, întreaga ţinută a trupului, pe care numai rănile o pot vicia, vădeau o îndrăzneală fără meschinărie, o credinţă fără margini, o supunere fără murmur, o fidelitate fără târguială, o dragoste fără şovăieli. În el, granitul breton se făcuse om. Baronul nu mai avea nici un dinte. Buzele lui, odinioară roşii, acum însă violacee, nemaifiind susţinute decât de gingiile tari cu care mesteca pâinea pe care soţia sa avea grijă să i-o înmoaie într-un ştergar jilav, îi intrau în gură, desenând totuşi o schimă ameninţătoare şi semeaţă. Bărbia-i tindea să se atingă cu nasul, dar în forma acestui nas, cocârjat la mijloc, se vedeau semnele energiei şi ale dârzeniei sale bretone. Pielea marmorată de petele roşii ce se iveau dintre riduri trăda un temperament sanguin, violent, făcut pentru grelele sarcini ce fără îndoială că-l feriseră pe baron de nenumărate apoplexii. Capu-i era împodobit cu nişte plete albe ca argintul, care-i cădeau pe umeri în inele. Figura, acum stinsă în parte, trăia prin strălucirea a doi ochi negri ce ardeau în adâncul orbitelor vinete, aruncând ultimele flăcări ale unui suflet generos şi loial. Sprâncenele şi genele căzuseră. Pielea devenită scorţoasă nu se mai putea descreţi. Dificultăţile bărbieritului îl sileau pe bătrân să-şi lase o barbă ce creştea în evantai. Un pictor ar fi admirat, mai presus de orice, la acest bătrân leu de Bretania, cu umeri laţi, cu piept vânjos, minunatele-i mâini de soldat, mâini cum trebuie că fi fost cele ale lui du Guesclin, mari, grele, păroase; mâini care

apucaseră mânerul săbiei ca să nu-l mai lase cum a făcut şi Jeanne Darc4, decât în ziua în care steagul regal avea să fluture în catedrala de la Reims; mâini care au sângerat adesea în spinii hăţişurilor din Bocage5, care au mântuit vâsla în Marais6, ducându-se să-i surprindă pe albaştri7, sau în largul mării spre a înlesni sosirea lui Georges; mâinile partizanului, ale tunarului, ale simplului soldat, ale comandantului; mâini albe pe atunci, măcar că Bourbonii din ramura prim-născutului erau în exil; dar, privindu-le bine, s-ar fi zărit câteva urme recente ce v-ar fi arătat că baronul se întâlnise nu de mult cu Madame8 în Vandeea. Astăzi faptul poate fi mărturisit. Mâinile acestea erau comentariul viu al frumoasei devize căreia nici un du Guénic nu i se sustrăsese: FAC! Fruntea atrăgea atenţia prin umbrele aurii de la tâmple, ce contrastau cu tonul brun al frunţii mici, dure şi strânse, pe care căderea părului o sporise îndestul spre a da şi mai multă măreţie acestei falnice ruine. O asemenea fizionomie, oarecum materială de altminteri – şi cum putea fi altfel?

— Oferea, ca toate figurile bretone grupate în jurul baronului, un aspect crunt, un calm de primitiv, ce se asemuia cu impasibilitatea huronilor9, un fel de stupiditate, datorită poate repaosului absolut ce urmează după strădanii prea grele şi care lasă animalul să reapară atunci în toată goliciunea lui. Pe acea frunte, cugetarea se ivea rar. Ea părea un efort, avându-şi lăcaşul mai mult în inimă decât în cap, tinzând mai mult spre faptă decât spre idee. Cercetându-l însă pe frumosul bătrân cu mai multă atenţie, aţi fi descoperit tainele acestei reale opoziţii faţă de spiritul veacului său. El avea o sumă de credinţe şi de sentimente, să le spunem înnăscute, care-l scuteau de nevoia de a medita. Îşi însuşise îndatoririle odată cu viaţa. Instituţiile, religia gândeau pentru el. El trebuia doar să-şi păstreze mintea, mintea sa şi mintea alor săi, ca să acţioneze, fără s-o irosească în niciunul din locurile socotite inutile şi de care se ocupau ceilalţi. Îşi scotea gândurile din inimă, întocmai

cum îşi scotea spada din teacă, strălucind de neprihănire ca mâna gonfalonată de pe blazon. Odată ce taina aceasta era descoperită, totul se explica. Se înţelegea adâncimea hotărârilor datorate unor gânduri limpezi, drepte, deschise, imaculate ca hermina. Se înţelegea acea vânzare făcută surorii sale înainte de război şi care constituia o soluţie bună faţă de orice împrejurare: şi faţă de moarte şi faţă de confiscare şi faţă de exil. Frumuseţea caracterului celor doi bătrâni, căci sora lui nu trăia decât pentru şi prin fratele său, nu poate fi nici măcar înţeleasă în toată măreţia ei, în comparaţie cu moravurile egoiste ce alcătuiesc nesiguranţa şi nestatornicia epocii noastre. Un arhanghel pus să le citească în inimi n-ar fi descoperit în ele nici măcar un singur gând purtând semnele vreunei originalităţi. În 1814, când preotul din Guérande îi dăduse de înţeles baronului du Guénic că ar trebui să se ducă la Paris ca să-şi ceară răsplata, bătrâna soră, atât de zgârcită în ce privea cheltuielile casei, exclamase:

— A, nu! Ce nevoie are fratele meu să se ducă să întindă mâna ca un calic?

— S-ar putea crede că l-am slujit pe rege din interes, spusese bătrânul. De altminteri, e datoria lui să-şi aducă aminte. Şi apoi, bietul rege e şi aşa destul de necăjit cu toţi cei care-l sâcâie acum. De-ar dărui Franţa bucată cu bucată, tot i s-ar mai cere încă.

Slujitorul acesta credincios, care-i purta atâta grijă lui Ludovic al XVIII-lea, primi totuşi gradul de colonel, crucea Sfântul Ludovic şi o pensie de două mii de franci.

— Regele şi-a adus aminte! Spuse el la primirea brevetelor.

Nimeni nu-i risipi eroarea. Totul fusese făcut de către ducele de Feltre, după statele armatei vandeene, în care găsise numele de du Guénic laolaltă cu alte nume bretone terminate în ic. Aşa încât parcă spre a-i mulţumi regelui Franţei, baronul suportă în 1815 un asediu la Guérande împotriva batalioanelor generalului Travot, nevoind să

predea cu nici un chip acea fortăreaţă; şi, când trebui s-o evacueze, se ascunse în păduri cu o ceată de şuani, nepărăsindu-şi armele până la cea de-a doua întoarcere a Bourbonilor. Guérande mai păstrează încă amintirea acelui ultim asediu. Dacă vechile cete bretone ar fi venit şi ele, războiul dezlănţuit de eroica lui rezistenţă ar fi cuprins Vandeea. Trebuie să mărturisim că baronul du Guénic era cu totul incult, dar incult ca un ţăran: ştia să citească, să scrie şi întrucâtva să socotească; cunoştea arta militară şi semnele de pe blazoane; dar, în afară de cartea de rugăciuni, nu mai citise nici trei volume în viaţa lui. Îmbrăcămintea sa, ce nu poate fi lipsită de interes, era mereu aceeaşi fiind alcătuită din nişte bocanci vârtoşi, nişte ciorapi drapaţi, pantaloni scurţi de catifea verzuie, o jiletcă de postav şi o redingotă cu guler înalt, pe care era prinsă crucea Sfântului Ludovic. O fermecătoare seninătate se aşternuse pe chipul său, pe care de un an încoace părea că un somn, înainte-vestitor al morţii, îi pregătea pentru repaosul de veci. Aceste picoteli statornice, tot mai frecvente zi de zi, nu nelinişteau nici pe soţia, nici pe sora sa oarbă, nici pe prietenii săi, ale căror cunoştinţe medicale nu erau prea mari. Pentru ei, asemenea pauze sublime ale unui suflet fără prihană, dar obosit, se explicau în mod firesc: baronul îşi făcuse datoria. Cuvântul acesta cuprindea totul.

În castelul du Guénic, cele mai de seamă preocupări le constituiau destinele ramurii deposedate. Viitorul Bourbonilor exilaţi şi cel al religiei catolice, precum şi influenţa noilor schimbări politice asupra Bretaniei preocupau întru totul familia baronului. Nu exista alt interes care să se adauge acestora, în afară de ataşamentul tuturor faţă de unicul lor fiu, Calyste, moştenitorul, singura nădejde a marelui nume du Guénic. Bătrânul vandeean, bătrânul şuan trăise, cu câţiva ani în urmă, un fel de a doua tinereţe, anume pentru a-l deprinde pe fiul său cu asprele exerciţii militare potrivite unui gentilom menit în orice clipă

să pornească la război. De îndată ce Calyste a împlinit şaisprezece ani, tatăl său l-a însoţit, prin bălţi şi prin păduri, deprinzându-l cu ajutorul plăcutului exerciţiu al vânătoarei cu primele elemente ale războiului, slujindu-i drept pildă, rezistent la oboseală, neclintit în şa, sigur pe loviturile sale, la orice fel de vânat, fie la goană, fie la zbor, sărind curajos peste obstacole, împingându-şi fiul în primejdii de parcă ar îi avut zece copii, nu unul. Aşa încât, atunci când ducesa de Berry veni în Franţa ca să cucerească domnia, tatăl îl luă cu sine şi pe fiul său, spre a-i da prilejul să practice deviza de pe armele sale. Baronul plecase noaptea, fără a-şi preveni soţia care poate l-ar fi înduplecat, şi şi-a condus unicul fiu în foc ca la o sărbătoare, urmat numai de Gasselin, singuru-i vasal, care porni şi el grabnic la drum, plin de voioşie. Cei trei bărbaţi ai familiei au lipsit vreme de şase luni, fără să dea vreo ştire despre ei nici baroanei, care citea La Quotidienne tremurând la fiecare rând, nici bătrânei lui surori ce sta vitejeşte dreaptă şi a cărei frunte nici nu se clintea la citirea jurnalului. Cele trei puşti agăţate în cui în sala cea mare slujiseră, aşadar, nu demult. Baronul, considerând că acea răzmeriţă era zadarnică, părăsise lupta înainte de buclucul de la Pénissičre; altfel, poate că neamul du Guénic s-ar fi stins atunci.

Când, într-o noapte îngrozitoare, după ce îşi luaseră bun-rămas de la Madame, tatăl, fiul şi sluga au sosit acasă, spre surpriza prietenilor lor, a baroanei şi a domnişoarei du Guénic, care recunoscuse, datorită acelui simţ cu care toţi orbii sunt înzestraţi, paşii celor trei bărbaţi pe ulicioară, baronul a privit cercul pe care prietenii săi îngrijoraţi îl alcătuiau împrejurul măsuţei luminate de străvechea lampă şi, în vreme ce Gasselin aşeza cele trei puşti şi săbiile la locul lor, a rostit cu glas tremurat următoarele cuvinte, de o simplitate feudală: „Nu toţi baronii şi-au făcut datoria”. Apoi, după ce şi-a îmbrăţişat soţia şi sora, s-a aşezat în vechiul său fotoliu şi a poruncit să se aducă cina pentru fiul său, pentru Gasselin şi pentru el. Gasselin, într-o luptă, se

repezise în faţa lui Calyste şi primise o lovitură de sabie în umăr; faptul părea atât de simplu, încât femeile aproape că nici nu i-au mulţumit. Nici baronul, nici oaspeţii săi n-au rostit nici un blestem şi nici o vorbă urâtă împotriva învingătorilor. Asemenea tăcere constituie o trăsătură a firii bretone. Vreme de patruzeci de ani, nimeni n-a surprins vreodată pe buzele baronului o vorbă de dispreţ la adresa adversarilor săi. Era de datoria lor să-şi îndeplinească rosturile, aşa cum făcea şi el. O astfel de tăcere adâncă este semnul unei voinţe neclintite. Acel ultim efort, acele sclipiri ale unei energii ajunse la capăt pricinuiseră vlăguirea în care se afla acum baronul. Noul surghiun al familiei de Bourbon, tot atât de miraculos izgonită pe cât de miraculos fusese reînscăunată, îi pricinuia o tristeţe amară.

Pe la orele şase seara, în clipa când începe această scenă, baronul, care, după vechea-i deprindere, îşi isprăvise masa la ora patru, adormise în vreme ce i se citea La Quotidienne. Capul se rezema de spătarul fotoliului aşezat lângă şemineu, în partea dinspre grădină.

Baroana, stând pe unul dintre scaunele cele vechi, alături de acest, trunchi noduros de copac bătrân, în faţa şemineului, ilustra acel tip de făpturi minunate ce nu există decât în Anglia, în Scoţia sau în Irlanda. Numai acolo se nasc asemenea fete plămădite din lapte, cu plete aurii răsucite de mâna îngerilor părând că însăşi lumina cerurilor curge prin buclele lor laolaltă cu aerul ce se joacă în ele. Fanny O'Brien era una dintre acele silfide pline de tandreţe, de neînvins în nenorocire, dulce ca muzica glasului său, pură ca albastrul ochilor ei, de o frumuseţe fină, elegantă, cuceritoare, şi dăruită cu acea piele mătăsoasă la pipăit, mângâietoare la privire, pe care nici penelul, nici cuvântul nu o pot zugrăvi. Încă frumoasă, la cei patruzeci şi doi de ani ai săi, mulţi bărbaţi ar fi socotit o fericire s-o ia de soţie, văzând splendorile acelui august plin de culori calde, plin de flori şi de fructe, scăldat în rouă cerească. Baroana ţinea jurnalul în mâna-i cu gropiţe, cu

degete lungi şi subţiri şi cu unghii pătrate ca la statuile antice. Tolănită în scaunul ei, fără nici o poză sau afectare, cu picioarele întinse înainte ca să şi le încălzească, era îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră, căci vântul se înăsprise de vreo câteva zile. Corsajul înalt al rochiei îi acoperea conturul splendid al umerilor şi pieptul plin pe care alăptarea unui singur copil nu-l putuse deforma. Avea părul pieptănat în ringlets ce-i cădeau de-a lungul obrajilor, încadrându-i, după moda englezească. Strâns simplu deasupra capului şi prins cu un pieptene de baga, părul ei, în loc să fie de o culoare stinsă, strălucea în lumină ca nişte filigrane de aur roşu. Baroana îşi împletea firele de păr subţiri ce-i creşteau pe ceafă şi care sunt un semn de rasă. Cosiţa aceasta micuţă, pierdută în restul părului ridicat cu îngrijire, îngăduia ochiului să urmărească plăcuta linie unduitoare prin care gâtul se îmbina cu frumoşii ei umeri. Acest mic amănunt dovedea grija pe care baroana o acorda totdeauna toaletei sale. Îi plăcea să bucure privirile moşneagului. Ce fermecătoare şi ce delicată atenţie! Când veţi vedea o femeie dovedind în viaţa de interior cochetăria pe care alte femei nu o manifestă decât în cazul unui anumit sentiment, să fiţi convinşi că acea femeie este tot atât de nobilă ca mamă pe cât e de nobilă ca soţie, e bucuria şi floarea căminului, şi-a înţeles obligaţiile de femeie, cuprinde în inima şi în duioşia ei eleganţa exteriorului său, săvârşeşte binele în taină, ştie să iubească sincer, şi-i iubeşte pe ai săi pentru ei înşişi, aşa cum îl iubeşte pe Dumnezeu. Părea că Fecioara din paradis, sub paza căreia trăia, îi răsplătise tinereţea castă şi viaţa sfântă alături de nobilul bătrân, înconjurând-o cu un fel de aureolă care o apăra de vitregiile timpului. Poate că Platon ar fi celebrat ca pe nişte farmece proaspete schimbările frumuseţii sale. Tenul ei, atât de alb cândva, căpătase tonurile calde şi sidefii îndrăgite de pictori. Pe fruntea largă şi armonioasă, lumina se revărsa cu străluciri ca de mătase. Ochii, de un albastru de peruzea, sclipeau cu o nemărginită

duioşie sub sprâncenele palide şi catifelate. Pleoapele moi în tâmplele suave produceau o ciudată melancolie mută. Marginea de dedesubtul ochilor era de un alb palid, străbătut de firişoare albăstrii, la fel ca şi la rădăcina nasului. Nasul, de formă acvilină, subţire, avea ceva regal, amintind obârşia acestei nobile femei. Gura, pură şi minunat conturată, era înfrumuseţată de un surâs pierdut, ce vădea o nesfârşită bunătate. Dinţii erau albi şi mici. Se îngrăşase puţin, însă şoldurile-i delicate şi talia zveltă nu sufereau întru nimic din pricina aceasta. Toamna frumuseţii ei înfăţişa deci câteva dintre florile vii ale unei primăveri uitate, precum şi arzătoarele bogăţii ale verii. Braţele graţios rotunjite, cu pielea netedă şi strălucitoare, erau de o fineţe neobişnuită; totul în ea ajunsese la deplinătate, în sfârşit, fizionomia deschisă, senină şi uşor trandafirie, puritatea ochilor ei albaştri, pe care o privire prea îndrăzneaţă i-ar fi jignit, exprimau o dulceaţă de netulburat, o duioşie nesfârşită ca a îngerilor.

De cealaltă parte a şemineului, într-un fotoliu, bătrâna soră octogenară, asemănătoare întru totul, în afară de îmbrăcăminte, cu fratele ei, asculta lectura ziarului, împletind ciorapi, lucru pentru care vederea nu este necesară. Avea ochii acoperiţi de albeaţă, şi refuza cu încăpăţânare să se opereze, în ciuda stăruinţelor cumnatei sale. Numai ea ştia taina acelei încăpăţânări: se prefăcea că nu are curaj, însă adevărul este că nu voia să se cheltuiască douăzeci şi cinci de ludovici pentru ea: această sumă ar fi fost scoasă din casă. Totuşi, tare ar fi vrut să-l poată vedea pe fratele ei. Cei doi bătrâni făceau ca frumuseţea baroanei să iasă şi mai mult în evidenţă. Ce femeie n-ar fi părut tânără şi drăguţă între domnul du Guénic şi sora lui? Domnişoara Zéphirine, lipsită de vedere, ignora schimbările pe care cei optzeci de ani i le aduseseră în înfăţişare. Faţa palidă şi scofâlcită, pe care nemişcarea ochilor albi şi fără vedere o făcea să semene cu faţa unei moarte, şi căreia cei trei-patru dinţi ieşiţi în afară îi dădeau un aspect aproape

ameninţător, cu adânca orbită a ochilor încercuiţi de dungi roşii, cu câteva semne cărunte de virilitate răsărite pe bărbie şi în jurul gurii; această faţă rece, dar liniştită, era încadrată de o boneţică din pânză de bumbac cafenie, tighelită ca un macat, garnisită cu un volan creţ de percal şi înnodată sub bărbie cu nişte bentiţe totdeauna vag roşii. Purta un cotilion gros de lână, peste o fustă de pichet, adevărată saltea în care ascunsese o mulţime de ludovici dubli, şi nişte buzunare cusute la o centură pe care şi-o descingea în fiecare seară şi pe care şi-o prindea din nou, în fiecare dimineaţă, ca pe un veşmânt. Pieptu-i era strâns într-o cazachină, haină populară în Bretania, făcută dintr-o ţesătură de lână, ca şi cea din care era făcut cotilionul, împodobită cu un guler cu nenumărate creţuri, a cărui spălare constituia singurul motiv de neînţelegere cu cumnata sa, căci nu voia să-l schimbe decât o dată la opt zile. Din marile mâneci vătuite ale cazachinei ieşeau două braţe uscate, însă vânoase, la capătul cărora se agitau cele două mâini a căror culoare uşor roşcovană făcea ca braţele să pară albe cum e coaja de plop. Mâinile, deformate din pricina strânsorii la care le sileau obiceiul de a împleti, erau ca o maşină de făcut ciorapi, funcţionând necurmat; ar fi fost un fenomen să le vezi stând. Din când în când, domnişoara du Guénic lua o andrea lungă, pe care o ţinea înfiptă în guleraşul ei, şi şi-o petrecea pe sub scufiţă, în păr, scărpinându-se printre pletele albe. Un străin ar fi râs văzând nepăsarea cu care înfigea apoi la loc andreaua, fără pic de teamă că s-ar putea răni. Era dreaptă ca o clopotniţă. Prestanţa-i de coloană ar fi putut trece drept una dintre acele cochetării de bătrân ce dovedeşte că orgoliul este o pasiune necesară vieţii. Avea un zâmbet vesel. Şi ea îşi făcuse datoria.

În clipa când îi văzu pe baron adormit, Fanny se opri din citirea jurnalului. O rază de soare străbătea încăperea de la o fereastră la cealaltă, despărţind în două, printr-o fâşie de aur, atmosfera acelei săli bătrâne şi făcând să strălucească

mobilele aproape negre. Lumina cădea pe sculpturile din tavan, sclipea pe sipete, aşternea o pânză strălucitoare pe masa de stejar, înveselea acel interior întunecat şi blând, după cum glasul doamnei Fanny revărsa în sufletul bătrânei octogenare o muzică la fel de luminoasă, la fel de veselă ca şi această rază. În curând sclipirile soarelui căpătară culorile roşietice care, stingându-se aproape pe nesimţite, ajung la tonurile melancolice ale amurgului. Baroana căzu într-o meditaţie gravă, una dintre acele tăceri absolute pe care bătrâna ei cumnată le băgase de seamă de vreo cincisprezece zile încoace şi căuta să şi le explice, fără însă a-i fi adresat baroanei nici cea mai vagă întrebare; căuta cauzele unei atari îngândurări, aşa cum ştiu s-o facă orbii, care citesc ca într-o carte neagră în care literele sunt albe şi în sufletul cărora fiece sunet pătrunde ca un ecou divinatoriu. Bătrâna oarbă asupra căreia ceasul înnoptării nu mai avea nici un efect, continuă să împletească, şi tăcerea deveni atât de adâncă încât se putu auzi zgomotul făcut de andrelele de oţel

— Ai lăsat jurnalul să-ţi cadă din mână, cumnată dragă, şi totuşi nu dormi, spuse iscoditor bătrâna.

Se făcuse întuneric, Mariotte veni să aprindă lampa, pe care o aşează pe masa pătrată din faţa căminului; se duse apoi să-şi ia furca, ghemul de aţă şi un scăunaş, se aşează în dreptul ferestrei ce da către curte şi începu să toarcă, aşa cum făcea în fiecare seară. Gasselin mai roboti la acareturi, dând o raită pe la caii baronului şi ai lui Calyste, cercetând dacă totu-i bine la grajduri. Dându-le celor doi frumoşi câini de vânătoare porţia de seară. Lătrăturile vesele ale celor două animale fură cel din urmă zgomot ce mai trezi ecourile ascunse în zidurile negre ale bătrânei case. Cei doi câini şi cei doi cai reprezentau ultima rămăşiţă din măreţia cavalerească de odinioară. Un om cu imaginaţie, de s-ar fi aşezat pe treptele peronului şi s-ar fi lăsat furat de poezia imaginilor încă vii în această locuinţă, ar fi tresărit, poate, auzind clinii şi bătăile de copită ale cailor care nechezau.

Gasselin era unul dintre acei bretoni mărunţi, scunzi, îndesaţi, bondoci, cu plete negre, oacheşi la faţă. Tăcuţi, domoli, încăpăţânaţi ca nişte catâri, dar mergând totdeauna pe calea ce le-a fost trasată. Avea patruzeci şi doi de ani şi se afla de douăzeci şi cinci de ani în casa du Guénic. Domnişoara îl luase pe Gasselin la cincisprezece ani, atunci când aflase de căsătoria şi de probabila întoarcere a baronului. Servitorul acesta se socotea ca făcând parte din familie: se jucase cu micuţul Calyste, iubea caii şi câinii casei, cărora le vorbea şi pe care-i mângâia de parcă ar fi fost ai lui. Purta în orice anotimp o vestă albastră din pânză de în, cu nişte buzunăraşe ce i se legănau pe şolduri, o jiletcă şi un pantalon, ambele făcute din aceeaşi stofă, ciorapi albaştri şi bocanci solizi, cu ţinte. Când se făcea prea frig sau pe vreme de ploaie, îşi punea un cojoc din blană de capră, obişnuit prin părţile lui de baştină. Mariotte, care şi ea trecuse de patruzeci de ani. Era ca femeie ceea ce era Gasselin ca bărbat. Niciodată n-a fost mai bine împerecheat un atelaj: aceeaşi culoare, aceeaşi talie, aceiaşi ochi mici, vioi şi negri. Era de neînţeles cum de nu s-a căsătorit Mariotte cu Gasselin; poate că ar fi fost un incest, păreau aproape frate şi soră. Mariotte avea treizeci de scuzi leafă, iar Gasselin o sută de livre; dar nici o mie de scuzi oferiţi ca leafă în altă parte nu i-ar fi făcut să plece din casa lui Guénic. Amândoi se aflau sub poruncile bătrânei domnişoare care, de când cu războiul din Vandeea şi până la întoarcerea fratelui ei se deprinsese să conducă treburile gospodăriei. Aşa încât, atunci când aflase că baronul urma să aducă o stăpână în casă, fusese foarte tulburată, socotind că va trebui să-i cedeze sceptrul căminului şi să abdice în favoarea baroanei du Guénic, căreia urma să-i fie cea dintâi supusă.

Domnişoara Zéphirine fusese foarte plăcut surprinsă când constatase că miss Fanny O'Brien era o fată născută pentru un rang înalt, căreia migăloasele griji ale unei gospodării sărace îi displăceau de-a binelea şi care, asemenea tuturor

sufletelor delicate, ar fi preferat pâinea uscată a brutarului în locul celei mai bune mese pe care ar fi fost nevoită s-o pregătească ea însăşi; capabilă să îndeplinească cele mai penibile îndatoriri ale maternităţii, tare faţă de orice privaţiune, era lipsită însă de pricepere în faţa îndeletnicirilor obişnuite. Când baronul o rugă pe sora lui, în numele sfioasei sale soţii, să le conducă gospodăria, bătrâna domnişoară o salută pe baroană ca pe o soră, o socoti ca pe fiica ei şi o îndrăgi pe deplin, fericită întru totul că poate veghea mai departe la rosturile casei, cu o chiverniseală şi cu nişte obiceiuri neînchipuit de cumpătate, de la care nu se abătea decât cu prilejuri deosebite, ca de pildă pentru cele necesare lăuziei şi hranei cumnatei sale, sau pentru tot ceea ce era în legătură cu Calyste, copilul adorat al întregii familii. Deşi slugile se deprinseseră cu acest regim sever şi ea nu avea nimic, de zis despre purtarea lor, amândouă dovedind mai multă grijă faţă de interesele stăpânilor decât faţă de ale lor, domnişoara Zéphirine veghea totdeauna totul. Cu o atenţie netulburată de nimic, era în stare să spună, fără a urca în pod, câte nuci mai sunt în grămada de acolo, şi să ştie, fără a-şi afunda în el braţu-i vânos, cât ovăz a mai rămas în lădoiul din grajd. La capătul unui cordon legat de centura de la cazachină, purta un fluier cu care îi chema printr-o şuierătură pe Mariotte şi, prin două şuierături, pe Gasselin. Marea fericire a lui Gasselin era să îngrijească grădina şi să culeagă de acolo fructe frumoase şi legume bune. Avea atât de puţin de lucru încât, fără munca aceasta, s-ar fi plictisit. După ce-şi ţesăla caii, dimineaţa, freca podelele şi făcea curăţenie în cele două încăperi de la parter; nu erau multe de făcut pe lângă stăpânii săi. Aşa încât în grădină nu se putea zări un firicel de buruiană şi nici cea mai neînsemnată gânganie dăunătoare. Gasselin putea fi adesea surprins stând nemişcat, cu capul gol, în soare, pândind vreun şoarece sau cumplita larvă de cărăbuş; alerga apoi cu o bucurie de copil să le arate stăpânilor prada care-l

preocupase timp de o săptămână. Pentru el era o plăcere să se ducă, în zilele de post, să cumpere peşte de la Croisic, unde era mai ieftin decât la Guérande. Astfel, niciodată n-a existat vreo familie mai unită, care să se fi înţeles mai bine şi să se fi simţit mai legată decât această sfântă şi nobilă familie. Stăpânii şi servitorii păreau făcuţi unii pentru alţii. De douăzeci şi cinci de ani, aici n-a avut loc nici o ceartă, nici o neînţelegere. Singurele necazuri au fost micile indispoziţii ale copilului, şi singurele spaime au fost pricinuite de evenimentele din 1814 şi de cele din 1830. Dacă aceleaşi lucruri se repetau neschimbat la aceleaşi ere, dacă felurile de mâncare se supuneau regularităţii anotimpurilor, monotonia aceasta, asemănătoare cu cea a naturii, pe care o schimbă alternativ umbrele, ploile şi soarele, toate acestea – se sprijineau pe afecţiunea ce domnea în inimile tuturora şi care era cu atât mai rodnică şi mai binefăcătoare cu cât izvora din înseşi legile firii.

Când amurgul se sfârşi, Gasselin intră în sală şi îl întreabă respectuos pe stăpânul său dacă are nevoie de el.

— După rugăciune, poţi să pleci unde vrei sau poţi să te duci să te culci, spuse baronul deşteptându-se, dacă nu cumva doamna sau cumnata sa.

Cele două femei făcură un semn de încuviinţare. Gasselin se aşeză în genunchi, văzându-şi stăpânii gata să îngenunche şi ei pentru rugăciune, Mariotte se aşeză să se roage pe scăunelul său de rugăciune. Bătrâna domnişoară du Guénic rosti rugăciunea cu glas tare. Când isprăvi, se auziră nişte bătăi la poarta dinspre ulicioară. Gasselin se duse să deschidă.

— De bună seamă că-i domnul părinte; mai totdeauna el vine cel dintâi, spuse Mariotte.

Într-adevăr, după zgomotul paşilor ce răsunau pe treptele sonore ale peronului, toţi îl recunoscură pe preotul din Guérande. Părintele salută respectuos cele trei personaje, adresând baronului şi celor două doamne acele fraze pline de blajinătatea dulce pe care ştiu s-o aibă preoţii. La

distratul bună-seara pe care i-l spuse stăpâna casei, el răspunse cu o privire de inchiziţie ecleziastică.

— Sunteţi îngrijorată de ceva sau nu vă simţiţi bine, doamnă baroană? Întrebă el.

— Mulţumesc, nu, spuse ea.

Domnul Grimont, bărbat de cincizeci. De ani, de talie mijlocie, înfăşurat În sutana de sub care ieşeau doi bocanci cu catarame de argint, înfăţişa deasupra rabatului său un chip grăsuliu, de o culoare în general albă, dar de un alb auriu. Avea mâini durdulii. Figura-i cu totul abaţială semăna totodată şi cu aceea a unui burgmeister olandez, prin placiditatea culorii şi prin tonurile pielii, şi cu aceea a unui ţăran breton, prin părul lins şi negru şi prin vioiciunea ochilor cenuşii, plini totuşi de întreaga etichetă a sacerdoţiului. Voioşia lui, ca o tuturor celor cu conştiinţa liniştită şi curată. Îngăduia glumele. Chipul său nu arăta nici îngrijorare, nici ursuzenie, ca al bieţilor preoţi a căror existenţă şi putere este contestată de enoriaşii lor, şi care, după expresia sublimă a lui Napoleon. În loc să fie căpeteniile sufleteşti ale norodului şi judecători de pace fireşti, sunt socotiţi duşmani. Văzându-l pe domnul Grimont cum umbla prin Guérande, chiar şi cel mai necredincios l-ar fi recunoscut pe suveranul acelui oraş catolic; însă un suveran ce-şi pleca superioritatea spirituală în faţa supremaţiei feudale a du Guénic-ilor. El se simţea în această sală ca un capelan în casa seniorului său. La biserici atunci când da binecuvântarea, mâna lui se întindea totdeauna mai întâi spre capela ce aparţinea du Guénic-ilor şi unde braţul lor înarmat şi deviza lor erau sculptate pe cheia boitei.

— Credeam că domnişoara de Pen-Hoël a şi sosit, spuse preotul, care se aşează luând mâna baroanei şi sărutând-o. Îi vine greu. Nu cumva se înstăpâneşte moda de-a nu ne mai aduna? Căci, după cum văd, şi astă-seară domnul cavaler se află tot la Touches.

— Faţă de domnişoara de Pen-Hoël să nu pomeniţi nimic despre aceste vizite, exclamă încet bătrâna fată.

— Ah, domnişoară, răspunse Mariotte, oare o să izbutiţi să împiedicaţi tot oraşul să vorbească?

— Da ce se vorbeşte? Întrebă baroana.

— Fetele, cumetrele, în sfârşit, toată lumea îl crede îndrăgostit de domnişoara des Touches.

— Un băiat bine făcut cum e Calyste îşi îndeplineşte menirea dacă se face iubit, spuse baronul.

— Iat-o pe domnişoara pe Pen-Hoël, spuse Mariotte.

Nisipul din curte scârţâia. Într-adevăr, sub paşii discreţi ai acelei persoane, pe care o însoţea un servitor mărunţel ce purta un felinar. Văzându-l pe servitor, Mariotte îşi duse lucrurile în sala cea mare, ca să poată tăifăsui cu el la lumina lumânării de răşină pe care-o consuma pe spezele bogatei şi zgârcitei domnişoare, economisind astfel lumânările stăpânilor săi.

Domnişoara de Pen-Hoël era o fată uscată şi subţirică, galbenă ca pergamentul unui olim10 brăzdată de riduri ca un lac încreţit de vânt, cu ochi cenuşii, cu dinţi mari, proeminenţi, cu mâini de bărbat, destul de mică, puţin cam strâmbă, şi parcă şi cocoşată; nimeni însă nu fusese curios să-i cunoască nici desăvârşirile, nici nedesăvârşirile. Îmbrăcată după acelaşi tipic ca şi domnişoara du Guénic, ea punea în mişcare o cantitate enormă de lenjuri şi de fuste: ori de câte ori se apuca să caute una dintre cele două deschizături ale rochiei pe unde se putea ajunge la buzunarele sale. Cel mai ciudat zornăit de chei şi de monede răsuna atunci de sub acele stofe. Avea totdeauna într-o parte toată fierăria unei bune gospodine, iar în cealaltă tabachera de argint, împletitura şi alte ustensile sonore, în loc de scufiţă matlasată, ca domnişoara du Guénic, purta o pălărie verde cu care se ducea să-şi inspecteze bostănăria; pălăria trecuse, ca şi pepenii ei, de la verde la blond; iar în ceea ce priveşte forma, după douăzeci ie ani moda a adus-o îndărăt la Paris, sub numele

de bibi. Pălăria aceasta se confecţiona, sub ochii domnişoarei de Pen-Hoël, de mâinile nepoatelor sale, dintr-o tafta verde ie Florenţa, cumpărată la Guérande, şi dintr-o calotă pe care o reînnoia din cinci în cinci ani la Nantes, întrucât domnişoara îi acorda acesteia durata unei legislaturi. Tot nepoatele îi făceau şi rochiile, croite după tipare imuabile. Această fată bătrână mai purta încă bastonul cu cioculeţ de care se slujeau femeile pe la începutul domniei Mariei Antoinette. Făcea parte din cea mai înaltă nobilime a Bretaniei. Stema ei purta hermina ducilor de odinioară. Cu ea şi cu sora sa se încheia ilustra casă bretonă a neamului de Pen-Hoël. Sora sa mai mică se căsătorise cu un Kergarouët care, în ciuda dezaprobării tuturor, a adăugat la numele său şi numele de Pen-Hoël, pretinzând apoi să i se spună vicontele de Kergarouët-Pen-Hoël.

— Cerul l-a pedepsit, zicea bătrâna domnişoară, nu are nici el decât fete, aşa că numele de Pen-Hoël o să se stingă.

Domnişoara de Pen-Hoël avea vreo şapte mii de livre rentă, în proprietăţi funciare. Fiind majoră de treizeci şi şase de ani, îşi administra ea însăşi bunurile, se ducea călare să le inspecteze şi dovedea în orice lucru caracterul ferm ce se poate observa la cei mai mulţi dintre cocoşaţi. Era de o zgârcenie admirată pe zece leghe împrejur şi care nu întâmpina nici o dezaprobare. N-avea decât o singură slujnică şi pe servitorul cel mărunţel. Toate cheltuielile ei, în afară de impozite, nu urcau la mai mult de o mie de franci pe an. Motiv pentru care bătrâna domnişoară constituia obiectul linguşelilor celor din familia Kergarouët-Pen-Hoël, care-şi petreceau iernile la Nantes şi verile la moşia lor situată pe malul Loarei, mai jos de Indret. Toţi ştiau că e hotărâtă să-şi dea averea şi agoniselile aceleia dintre nepoatele sale care-i va plăcea mai mult. La fiecare trei luni, una dintre cele patru domnişoare de Kergarouët, cea mai mică având doisprezece ani şi cea mai mare douăzeci, venea să petreacă la ea câteva zile. Prietenă cu Zéphirine

du Guénic, Jacqueline de Pen-Hoël, crescută în proslăvirea măreţiilor bretone ale du Guénic-ilor, îşi făcuse planul, încă de la naşterea lui Calyste, să-şi treacă întreaga avuţie pe numele cavalerului, căsătorindu-l cu una dintre nepoatele ce urma să i le dăruiască vicontesa de Kergarouët-Pen-Hoël. Se gândea să răscumpere câteva dintre cele mai bune moşii ale du Guénic-ilor, despăgubindu-i pe fermierii cărora le fusese zălogit pământul. Când zgârcenia îşi propune un ţel, ea încetează să mai fie viciu, devine un mijloc de virtute, excesivele ei privaţiuni devin ofrande necontenite, capătă până la urmă grandoarea intenţiei ascunse sub meschinăriile sale. Poate că Zéphirine cunoştea secretul domnişoarei Jacqueline. Poate că şi baroana, al cărei spirit era legat numai de dragostea faţă de fiul său şi de afecţiunea faţă de tatăl acestuia, ghicise câte ceva, văzând cu câtă vicleană stăruinţă o aducea domnişoara de Pen-Hoël în fiecare zi la ei pe Charlotte de Kergarouët, favorita sa, în vârstă de cincisprezece ani. Cu siguranţă că părintele Grimont cunoştea taina; el o ajuta pe bătrâna domnişoară să-şi plaseze banii cum trebuie. Însă de-ar fi avut domnişoara de Pen-Hoël trei sute de mii de franci în aur, sumă la care erau evaluate economiile ei, şi de-ar fi avut de zece ori mai mult pământ decât avea, du Guénic-ii nu şi-ar fi îngăduit un singur gest care s-o fi putut face pe bătrâna fată să creadă că ei se gândeau la averea sa. Dintr-un sentiment de minunată mândrie bretonă, Jacqueline de Pen-Hoël, fericită de întâietatea ce şi-o luau bătrâna ei prietenă Zéphirine şi du Guénic-ii, se arăta întotdeauna onorată de vizita pe care urmaşa regilor Irlandei şi Zéphirine binevoiau să i-o facă. Mergea până acolo încât ascundea cu grijă acel sacrificiu la care consimţea în fiecare seară, lăsându-l pe micuţu-i servitor să ardă la du Guénic-i un oribus, nume dat lumânării de culoarea turtei dulci care se consumă în unele părţi din Vest. Astfel, bătrâna şi bogata fată era nobleţea, mândria, grandoarea în persoană. În clipa când îi citiţi portretul, o indiscreţie a abatelui Grimont dădea în vileag

faptul că în seara în care bătrânul baron, tânărul cavaler şi Gasselin porneau la război înarmaţi cu săbiile şi cu flintele lor, ca să alerge să dea ajutor lui Madame în Vandeea, spre marea spaimă a lui Fanny, spre marea bucurie a bretonilor, domnişoara de Pen-Hoël îi înmânase baronului o sumă de zece mii de livre în aur, sacrificiu imens, sporit cu încă zece mii de livre, provenite dintr-o dijmă strânsă de către preot, pe care bătrânul partizan a fost însărcinat s-o ofere mamei lui Henric al V-lea, în numele Pen-Hoël-ilor şi al parohiei din Guérande. Cu toate acestea, domnişoara îl trata pe Calyste ca o femeie ce credea că are anumite drepturi asupra lui; proiectele ei o îndrituiau să-l supravegheze; nu că ar fi nutrit concepţii mărginite în materie de curtenie, ea fiind îngăduitoare ca toate bătrânele doamne ale fostului regim; îi era însă groază de moravurile revoluţionare. Calyste, care poate că în ochii ei ar fi crescut în urma vreunor aventuri cu bretonele, ar fi pierdut considerabil dacă s-ar fi dedat la ceea ce domnişoara numea noutăţi. Domnişoara de Pen-Hoël, care ar fi fost în stare să scoată la iveală câţiva franci spre a potoli vreo fată sedusă, l-ar fi socotit pe Calyste un risipitor dacă l-ar fi văzut conducând un tilbury sau l-ar fi auzit spunând că vrea să meargă la Paris. Dacă l-ar fi surprins citind reviste sau jurnale ateiste, nu se ştie ce-ar fi fost în stare să facă. Pentru ea, noile idei însemnau asolamente date peste cap, ruină sub numele de ameliorări şi de metode. În sfârşit, mai curând sau mai târziu, bunuri ipotecate de pe urma încercărilor.

Pentru ea, cumpătarea era adevăratul mijloc de a face avere; în sfârşit, o bună gospodărie consta în a-ţi îngrămădi în magazii hrişcă, secara, cânepa, a aştepta creşterea preţurilor, chiar cu primejdia de a trece drept acaparator, şi a te culca dârz pe sacii tăi. Printr-o ciudată întâmplare, încheiase adeseori afaceri izbutite, care-i confirmau principiile. Trecea drept vicleană, dar n-avea duh; poseda însă o chibzuială de olandez, o prudenţă de pisică, o

stăruinţă de preot, lucruri care, într-o regiune atât de tipicară, echivalau cu gândirea cea mai adâncă.

— Vine oare şi domnul du Halga astă-seară? Întrebă bătrâna domnişoară scoţându-şi mitenele de lână împletite, după schimbul de complimente obişnuite.

— Da, domnişoară, l-am văzut plimbându-şi căţeluşa pe alee, răspunse preotul.

— Ah, aşadar, astă-seară vom avea o partidă de mouche11 interesantă! Urma ea. Ieri n-am fost decât patru.

La cuvântul mouche, preotul se ridică şi se duse să ia din sertarul unui sipet un coşuleţ rotund de răchită subţire, cu nişte fise de fildeş, devenite galbene ca tutunul turcesc, după o folosinţă de douăzeci de ani, şi o pereche de cărţi de joc, unsuroase ca ale vameşilor de la Saint-Nazaire care nu le schimbă decât o dată la cincisprezece zile. Abatele se întoarse să aşeze el însuşi pe masă fisele necesare fiecărui jucător, puse coşuleţul lângă lampă, la mijlocul mesei, cu o luare-aminte copilărească şi cu manierele unui om deprins să facă acest mic serviciu. O bătaie puternică în poartă, dată ca de un militar, răsună în adâncurile tăcute ale vechiului castel. Micul servitor al domnişoarei Pen-Hoël se duse grav să deschidă poarta, îndată după aceea, trupul lung şi uscat, îmbrăcat potrivit cu vremea, al cavalerului du Halga, fostul căpitan de pavilion al amiralului de Kergarouët, se contură negru în penumbra ce stăpânea peronul.

— Hei, cavalere! Strigă domnişoara de Pen-Hoël.

— Altarul e gata, spuse preotul.

Cavalerul era un bărbat nu prea sănătos, care purta flanelă, din pricina reumatismelor, o bonetă de mătase neagră spre a-şi feri capul de răceală, şi un spencer spre a-şi apăra preţiosul piept de vânturile ce îngheaţă brusc aerul de la Guérande. Umbla totdeauna înarmat cu un baston cu măciulie de aur, spre a alunga câinii care făceau o curte nedorită căţeluşei lui favorite. Bărbatul acesta, minuţios ca o tânără sclivisită, şi care se simţea incomodat până şi de

cel mai neînsemnat obstacol, vorbind în şoaptă spre a-şi menaja un rest de voce, fusese unul dintre cei mai viteji şi mai pricepuţi oameni din marina de altădată. Fusese onorat cu stima bailli-ului12 de Suffren şi cu prietenia contelui de Portenducre. Frumoasa lui comportare de pe vremea când era căpitan de pavilion al amiralului de Kergarouët era scrisă în semne vizibile pe chipu-i plin de cicatricele rănilor. Privindu-l, nimeni n-ar fi recunoscut glasul care dominase furtuna, ochiul care fulgerase peste mări, curajul nestăvilit al marinarului breton. Cavalerul nu fuma, nu înjura: era gingaş şi liniştit ca o fecioară, şi se îngrijea de căţeluşa lui, Thisbé, şi de micile-i capricii, cu luarea-aminte a unei fete bătrâne. În felul acesta, el dădea cea mai înaltă idee despre defuncta-i galanterie. Niciodată nu pomenea despre faptele surprinzătoare care-l uimiseră pe contele d'Estaing. Cu toate că avea o atitudine de invalid şi umbla de parcă s-ar fi temut la fiecare pas să nu spargă nişte ouă, cu toate că se plângea de răceala brizei, de arşiţa soarelui, de umezeala ceţurilor, arăta nişte dinţi albi prinşi în gingii roşii, ce spulberau îngrijorarea pricinuită de boala sa, boală cam costisitoare de altminteri, căci consta în a lua patru mese de o amploare mânăstirească. Trupul lui, ca şi cel al baronului, era osos şi de o tărie de neînfrânt, învelit într-un pergament ce i se întindea pe oase ca pielea unui cal arab peste vinele ce par a străluci la soare. Faţa lui păstrase o culoare tuciurie, datorată călătoriilor ce le făcuse în Indii, din care nu adusese nici o idee şi nici o poveste. Emigrase, îşi pierduse averea, apoi căpătase crucea Saint-Louis şi o pensie de două mii de franci ce i se cuvenea pe bună dreptate pentru serviciile sale, şi plătită prin casieria invalizilor din marină. Uşoara ipohondrie care-l făcea să născocească mii de beteşuguri închipuite, se explica lesne prin suferinţele ce! E îndurase în vremea emigraţiei. Slujise. În marina rusească până în ziua în care împăratul Alexandru a vrut să-l folosească împotriva Franţei; atunci şi-a dat demisia şi s-a dus să trăiască la Odessa, pe lângă

ducele de Richelieu, împreună cu care s-a întors în Franţa şi care a aranjat să se plătească pensia datorată acestei glorioase ruine a fostei marine bretone. La moartea lui Ludovic al XVIII-lea, epocă în care s-a întors la Guérande, cavalerul du Halga a devenit primar al oraşului. Preotul, cavalerul şi domnişoara de Pen-Hoël se deprinseseră de cincisprezece ani să-şi petreacă serile la castelul du Guénic, unde mai veneau şi alte câteva personaje nobile din oraş şi din ţinut. Ghiceşte lesne oricine că du Guénic-ii erau şefii micului foburg Saint-Germain al acelui arondisment, în care nu pătrundea niciunul dintre membrii administraţiei noului guvern. De şase ani, preotul tuşea în clipa critică a lui Domine, salvum fac regem. În Guérande, politica se afla totdeauna la ea acasă.

La mouche este un joc ce se joacă cu cinci cărţi şi una întoarsă. Cartea întoarsă stabileşte atuul. De câte ori îi vine rândul, jucătorul este liber să-şi încerce norocul sau să se abţină. Dacă se abţine, nu pierde decât miza. Întrucât atâta vreme cât nu există nici o remiză în coş, fiecare jucător depune ca miză o sumă mică. Dacă joacă, jucătorul este obligat să facă o levată în proporţie cu miza Dacă în coş se află cinci bani, levata este de un ban. Jucătorul care nu face levata, pierde o mouche: el datorează atunci întreaga miză, care sporeşte suma din coş pentru jocul următor. Orice mouche datorată se înscrie: toate se pun una după alta în coş, în ordinea capitalului, cel mai mare trecând înaintea celui mai mic. Cel care renunţă să mizeze, continuă să-şi joace cărţile în timpul jocului respectiv, dar cărţile lui sunt socotite nule. Cărţile din talon se schimbă, ca la écarté, dar în ordinea priorităţii. Fiecare ia câte cărţi vrea, în aşa fel încât cel dintâi la joc şi cel de-al doilea pot consuma întregul talon numai ei doi. Cartea întoarsă aparţine celui care împarte cărţile, el rămânând cel din urmă, şi tot lui aparţinându-i şi cartea întoarsă; el are dreptul s-o schimbe printr-o carte din mâna lui. O carte teribilă, care le bate pe toate celelalte, se numeşte Mistigris.

Mistigris este valetul de treflă. Jocul acesta, de o mare simplicitate, nu e lipsit de interes. Lăcomia firească a omului se manifestă în cursul lui tot atât de bine ca şi tertipurile viclene şi schimele de pe chipuri.

La castelul du Guénic, fiecare jucător lua douăzeci de fise, echivalente a cinci bani, ceea ce ridica suma totală a mizei la cinci liarzi13 de joc, sumă serioasă în ochii acestor persoane. Presupunând că un jucător avea mare noroc, ar fi putut să câştige cincizeci de bani, capital pe care nimeni din Guérande nu-l cheltuia într-o zi. Aşa încât domnişoara de Pen-Hoël aducea în jocul acesta, a cărui nevinovăţie nu e întrecută în nomenclatura Academiei decât de cea a jocului Războiul, o patimă egală cu cea a vânătorilor într-o mare partidă de vânătoare. Nici domnişoara Zéphirine, care juca pe mâna baroanei, nu acorda o importanţă mai mică jocului. A risca, din când în când, un liard, spre a încerca să câştigi cinci, constituia pentru cărpănoasa bătrână o operaţie financiară uriaşă, în care punea tot atâta zbucium lăuntric cât pune cel mai pătimaş jucător de bursă în timpul creşterii şi scăderii acţiunilor. Printr-o convenţie diplomatică, datând din septembrie 1825, după o seară când domnişoara de Pen-Hoël pierduse treizeci şi şapte de bani, jocul se oprea de îndată ce o persoană îşi manifesta această dorinţă după ce pierduse zece bani. Politeţea nu îngăduia să i se pricinuiască unui jucător mica neplăcere de a privi cum se joacă partida fără ca el să participe. Orice pasiune însă îşi are iezuitismul ei. Cavalerul şi baronul, cei doi bătrâni politicieni, găsiseră mijlocul de a eluda charta. Atunci când toţi jucătorii doreau fierbinte să prelungească vreo partidă emoţionantă, isteţul cavaler du Halga, unul dintre acei băieţi darnici şi avuţi datorită cheltuielilor pe care nu le fac, oferea totdeauna zece fise domnişoarei de Pen-Hoël sau domnişoarei Zéphirine, dacă vreuna din ele sau amândouă îşi pierduseră cei cinci bani, cu condiţia să i le restituie dacă vor câştiga. Un flăcău bătrân îşi putea îngădui o astfel de galanterie faţă de nişte domnişoare.

Baronul oferea şi el zece fise bătrânelor fete, sub pretextul de a continua partida. Cele două zgârcite primeau totdeauna, nu fără a se lăsa rugate, după datina şi deprinderile fetelor. Spre a-şi îngădui o asemenea dărnicie, baronul şi cavalerul trebuiau să fi câştigat, altminteri darul lor ar fi căpătat caracterul unei jigniri. Jocul era strălucitor atunci când se afla în vizită la mătuşa ei vreo domnişoară de Kergarouët – atât: de Kergarouët căci Kergarouët-ii încă nu izbutiseră să se facă numiţi Kergarouët-Pen-Hoël de către nimeni nici măcar de către servitori, care primiseră în această privinţă dispoziţiuni precise. Mătuşa îi prezenta nepoatei sale partida ce urma să aibă loc la du Guénic-i ca pe o plăcere grozavă. Micuţa primea ordin să fie amabilă, lucru destul de uşor atunci când ea îl vedea pe frumosul Calyste, de care erau îndrăgostite toate cele patru domnişoare de Kergarouët. Aceste tinere domnişoare, crescute în plină civilizaţie modernă, nu prea ţineau la cei cinci bani şi pierdeau miză după miză. Se ajungea atunci la atâtea mouche înscrise, încât totul se ridica uneori la o sută de bani, mizele putând merge de la doi bani şi jumătate până la zece bani. Acestea erau seri de mari emoţii pentru bătrâna oarbă. La Guérande, levatele se numesc mâini. Baroana o apăsa pe cumnata sa pe picior de un număr de ori egal cu numărul de mâini de care, după cărţile ce le avea în mână, era sigură. A juca sau a nu juca, după ocaziile în care coşul era plin, stârnea nişte frământări lăuntrice în care lăcomia se înfrunta cu teama.

Se întrebau unul pe altul: „Mergi?” manifestând sentimente de invidie împotriva celor ce aveau cărţi suficient de frumoase spre a-şi încerca norocul, şi sentimente de deznădejde când trebuiau să se abţină. Dacă Charlotte de Kergarouët. În general socotită necugetată la joc, era norocoasă în încercările sale, atunci, la întoarcerea acasă, mătuşa sa. Dacă dânsa nu câştigase nimic, se arăta rece şi îi dădea câteva lecţii: că avea un caracter prea repezit, că o tânără persoană nu trebuie să dea buzna peste

nişte oameni respectabili, că avea un fel obraznic de a înhăţa coşul sau de a intra în joc, că purtările unei tinere pretind ceva mai multă rezervă şi modestie, că nu se râde de ghinionul altora etc. Veşnicele glume, care se spuneau de o mie de ori pe an, dar care totdeauna păreau noi, se refereau la animalele ce urmau să tragă coşul atunci când era prea încărcat. Nici după douăzeci de ani, nimeni nu se săturase de asemenea glume spuse şi răspunse. Fraza stârnea totdeauna acelaşi zâmbet. Existau şi anumite expresii pe care ciuda le dicta celor ce umpluseră coşul şi care îl vedeau apoi câştigat de alţii, fără ca ei să ia nimic din el. Cărţile se dădeau cu o încetineală mecanică. Se tăifăsuia într-una, Aceste persoane demne şi nobile aveau adorabila meschinărie de a se suspecta la joc. Domnişoara de Pen-Hoël îl învinovăţea aproape totdeauna pe preot că trişează, ori de câte ori acesta câştiga un coş.

— E ciudat, spunea atunci preotul, că nu trişez niciodată când pierd!

Nimeni nu-şi punea cartea pe masă până ce nu calcula adânc, până ce nu strecura câteva priviri scrutătoare şi câteva cuvinte mai mult sau mai puţin subtile, până ce nu făcea câteva observaţii isteţe şi spirituale. Jocurile erau întretăiate, bineînţeles, de povestiri despre întâmplările din oraş, sau de discuţii despre treburile politice. Adesea, jucătorii rămâneau câte un sfert de oră cu cărţile lipite în formă de evantai pe pântece, prinşi de taclale. În urma unor asemenea întreruperi, dacă se constata că lipseşte din coş o fisă, fiecare pretindea că şi-a depus-o pe a sa. Aproape totdeauna cavalerul completa miza, învinuit de toţi că e cu gândul la clopotele din urechile lui, la durerile sale de cap sau la spiriduşii lui, şi că uită de mizã. După ce cavalerul depunea fisa, bătrâna Zéphirine sau colţoasa cocoşată rămâneau cuprinse de remuşcări, spunându-şi că poate ele nu depuseseră miza, ba crezând, ba îndoindu-se; dar, în sfârşit, cavalerul era destul de bogat ca să poată suporta o pagubă atât de mică. Adesea, baronul îşi pierdea capul

când se vorbea despre nenorocirile casei regale. Uneori, se ajungea la un rezultat totdeauna surprinzător pentru aceste persoane, care toate visau să câştige. După un oarecare număr de partide, fiecare îşi recâştiga fisele şi pleca acasă, ora fiind prea înaintată, fără să fi pierdut sau să fi câştigat, nu însă fără emoţii. În asemenea seri amarnice, se auzeau plângeri împotriva jocului; jocul nu fusese tare; jucătorii dădeau vina pe joc, aşa cum negrii bat luna din apă atunci când vremea este neprielnică. Seara aceea era socotită o seară ştearsă. Se muncise prea mult, pentru mai nimic. Când, la întâia lor vizită acolo, vicontele şi vicontesa de Kergarouët vorbiră despre whist şi despre boston ca despre nişte jocuri mai interesante decât la mouche şi, încurajaţi de baroană, pe care la mouche o plictisea peste măsură, se apucară să le arate cum sunt acele jocuri, societatea de la castelul du Guénic se supuse, nu însă fără a protesta împotriva unor asemenea inovaţii; dar fu cu neputinţă să-i facă să înţeleagă ceva din ele, iar după plecarea Kergarouët-ilor inovaţiile fură apreciate ca spărgătoare de capete, ca probleme de algebră, ca nişte dificultăţi nemaipomenite. Fiecare prefera scumpa lui mouche, drăguţa şi plăcuta lui mouche. La mouche birui jocurile moderne, întocmai cum lucrurile vechi biruiau împotriva celor noi pretutindeni în Bretania.

În vreme ce preotul împărţea cărţile, baroana îi punea cavalerului du Halga aceleaşi întrebări ca şi în ajun despre sănătate. Cavalerul socotea ca o cinste să sufere de noi beteşuguri. Întrebările fiind aceleaşi, căpitanul de pavilion avea asupra lor un avantaj net în răspunsurile pe care le da. Astăzi, îl neliniştiseră nişte junghiuri în coastă. Lucru vrednic de luat aminte, demnul cavaler nu se plângea niciodată de rănile lui. El înţelegea şi ştia tot ceea ce era serios; în schimb lucrurile fantastice, durerile de cap, câinii care-i mâncau stomacul, clopotele care-i ţiuiau în urechi, şi alte mii de năluciri îl tulburau îngrozitor; îi plăcea să se prezinte drept incurabil, cu atât mai temeinic cu cât medicii

nu cunoşteau nici un leac împotriva unor beteşuguri ce nu existau.

— Mi se pare că ieri vă supărau picioarele? Spuse preotul cu un aer grav.

— Durerile astea sar de colo-colo, răspunse cavalerul.

— Din pulpe în coaste? Întrebă domnişoara Zéphirine.

— Şi nu se opresc în drum? Zise domnişoara de Pen-Hoël zâmbind.

Cavalerul se înclină grav, făcând un gest negativ destul de comic, care ar fi dovedit unui observator că, în tinereţea lui. Marinarul fusese spiritual, iubitor de femei, şi iubit de ele. Poate că viaţa lui de fosilă la Guérande ascundea destule amintiri. Când sta năuc, înfipt pe cele două picioare ca de stârc, la soare, pe alee, privind marea sau zbenguielile căţeluşei sale, poate că retrăia în paradisul terestru al unui trecut bogat în aduceri aminte.

— Iată că a murit şi bătrânul duce de Lenoncourt, spuse baronul, aducându-şi aminte de pasajul din La Quotidienne pe care tocmai i-l citise soţia sa. He-he, primul gentilom al camerei regale n-a zăbovit să-şi urmeze stăpânul. Am să mă duc şi eu curând.

— Dragul meu, dragul meu! Îi spuse soţia, lovind încetişor mâna osoasă şi bătătorită a soţului ei.

— Lasă-l să vorbească, cumnată dragă, zise Zéphirine, atâta timp cât eu voi fi deasupra, el nu va fi dedesubt; e mai mic decât mine.

Un zâmbet vesel flutură pe buzele bătrânei domnişoare. Când baronul lăsa să-i scape o cugetare de acest fel, jucătorii şi toţi cei aflaţi în vizită se priveau cu emoţie, tulburaţi de tristeţea regelui de la Guérande. Cei veniţi să-l vadă îşi spuneau la plecare: „Domnul de Guénic era trist. Aţi văzut cum dormea?” Şi a doua zi întreaga Guérande vorbea despre eveniment: „Baronul du Guénic se duce!” Cu fraza aceasta începeau conversaţiile.

— Thisbé e bine? Întrebă domnişoara de Pen-Hoël pe cavaler, după ce se împărţiră cărţile.

— Biata micuţă e ca şi mine, răspunse cavalerul, are şi ea junghiuri, mereu îşi ridică o labă când fuge. Uite-aşa!

Şi, ca s-o imite pe căţeluşă, îşi îndoi şi îşi ridică un braţ, lăsând să i se vadă cărţile de către cocoşata lui vecină, care voia să ştie dacă atuul sau Mistigris-ul se află la cavaler. Era cel mai simplu vicleşug în care el se prindea.

— O! Părintelui i se albeşte vârful nasului, spuse baroana, are Mistigris-ul!

De altminteri, plăcerea părintelui de a avea Mistigris-ul era tot atât de mare ca şi a celorlalţi jucători, dar bietul de el nu ştia cum să şi-o ascundă. Pe orice faţă omenească există un loc în care tainicele frământări ale inimii se trădează, iar persoanele ce se adunau aici, deprinse să se observe, izbutiseră, după atâţia ani, să descopere punctul slab al preotului: când avea Mistigris-ul, vârful nasului său se făcea alb. Atunci toţi se fereau să intre în joc.

— Aţi avut oaspeţi azi? O întrebă cavalerul pe domnişoara de Pen-Hoël.

— Da, un văr de-al lui cumnatu-meu. M-a uluit cu ştirea căsătoriei contesei de Kergarouët, o domnişoara de Fontaine.

— Fata lui Grand-Jacques! Exclamă cavalerul, care pe vremea şederii sale la Paris nu se despărţise niciodată de amiralul său.

— Contesa e moştenitoarea lui, s-a căsătorit cu un fost ambasador. Vărul meu mi-a povestit cele mai ciudate lucruri despre vecina noastră, domnişoara des Touches, nişte lucruri atât de ciudate, încât nici nu-mi vine să le cred. De-ar fi aşa, Calyste nu s-ar duce atât de des pe la ea. Are destul bun-simţ ca să-şi dea seama de asemenea monstruozităţi.

— Monstruozităţi? Spuse baronul, trezit de cuvânt.

Baroana şi preotul îşi aruncară o privire de înţelegere. Cărţile fuseseră împărţite, bătrâna domnişoară avea Mistigris-ul şi nu vru să continue conversaţia, fericită că-şi

poate ascunde bucuria în toiul uimirii generale pricinuite de vorbele ei.

— E rândul dumneavoastră să puneţi o carte jos, domnule baron, spuse ea tuşind înfundat.

— Nepotul meu nu-i dintre acei tineri cărora le plac monstruozităţile, spuse Zéphirine, scărpinându-se în cap.

— Mistigris! Rosti domnişoara de Pen-Hoël, care nu-i răspunse prietenei sale.

Preotul, ce părea la curent cu întreaga poveste dintre Calyste şi domnişoara des Touches, nu intră în arenă.

— Şi ce lucruri nemaipomenite săvârşeşte domnişoara des Touches? Întrebă baronul.

— Fumează, spuse domnişoara de Pen-Hoël.

— Asta-i foarte sănătos, spuse cavalerul.

— Cum stă cu pământurile ei? Întrebă baronul.

— Pământurile, continuă bătrâna domnişoară, şi le mănâncă.

— Toată lumea a mers, toată lumea este mouche, am popă, damă, valetul de atu, mistigris şi încă un popă, spuse baroana. Coşu-i al nostru, cumnată.

Jocul acesta, câştigat fără să fi fost jucat, o năuci pe domnişoara de Pen-Hoël, care încetă să se mai preocupe de Calyste şi de domnişoara des Touches. La orele nouă, nu mai rămăseseră în sală decât baroana şi preotul. Cei patru bătrâni plecaseră să se culce. Cavalerul o însoţi, ca de obicei, pe domnişoara de Pen-Hoël, până la casa ei, situată în piaţa din Guérande, făcând diverse reflecţii despre întorsăturile ultimului tur de joc, despre norocul mai mare sau mai mic pe care îl avuseseră, sau despre plăcerea totdeauna nouă cu care domnişoara Zéphirine îşi îndesa câştigul în buzunar, căci bătrâna oarbă nu-şi mai ascundea expresia ce i-o imprimau pe chip simţămintele sale. Îngândurarea doamnei du Guénic constitui miezul acelei conversaţii. Cavalerul observase aerul distrat al încântătoarei irlandeze. În pragul porţii, după ce micul ei servitor intrase în casă, bătrâna domnişoară, la

presupunerile exprimate de cavalerul du Halga în legătură cu aerul neobişnuit al baroanei, răspunse confidenţial cu aceste vorbe pline de tâlc:

— Ştiu pricina. Calyste e pierdut, dacă nu-l însurăm numaidecât. E îndrăgostit de domnişoara des Touches, o actriţă.

— În acest caz, trimite după Charlotte.

— Soră-mea va primi scrisoarea mea mâine, spuse domnişoara de Pen-Hoël salutându-l pe cavaler.

Judecaţi după această seară normală ce zarvă trebuiau să stârnească în casele din Guérande sosirea, şederea, plecarea sau doar trecerea vreunui străin.

Când nu se mai auzi nimic, nici din camera baronului, nici din camera surorii sale, doamna du Guénic îl privi pe preot, care se juca gânditor cu fisele.

— Bănuiesc că împărtăşiţi, în sfârşit, temerile mele în legătură cu Calyste, îi spuse ea.

— Aţi văzut aerul înţepat pe care-l avea domnişoara de Pen-Hoël astă-seară? Întrebă părintele.

— Da, răspunse baroana.

— Ea nutreşte, sunt sigur, reluă parohul, cele mai bune intenţii faţă de Calyste al nostru. Îl iubeşte de parcă ar fi copilul ei; iar purtarea lui Calyste în Vandeea, alături de tatăl lui, şi laudele pe care Madame le-a adus devotamentului său au sporit afecţiunea pe care domnişoara de Pen-Hoël i-o poartă. Ea va lăsa, printr-o donaţie făcută între vii, întreaga sa avere aceleia dintre nepoatele ei cu care Calyste se va căsători. Ştiu că aveţi în Irlanda o partidă mai bogată pentru scumpul dumneavoastră Calyste; e însă mai bine să ai două coarde la arc. În cazul în care familia dumneavoastră nu şi-ar lua sarcina căpătuirii lui Calyste, averea domnişoarei de Pen-Hoël nu-i de lepădat. Puteţi găsi oricând, pentru acest scump copil, o partidă de şapte mii de livre rentă; niciodată însă nu veţi găsi nişte economii strânse timp de patruzeci de ani, şi nici nişte pământuri gospodărite, consolidate şi

îngrijite aşa cum sunt cele ale domnişoarei de Pen-Hoël. Domnişoara des Touches, această femeie fără de credinţă, are să strice lucrurile! Am izbutit să aflăm multe despre ea.

— Ei bine? Spuse mama.

— O! E o deşănţată, o dezmăţată, exclamă părintele, o femeie de moravuri îndoielnice, preocupată de teatru, prietenă cu actori şi cu actriţe, mâncându-şi averea cu scriitoraşii, cu pictorii, cu muzicienii, cu o societate a diavolului, în sfârşit! Ca să-şi scrie cărţile, a luat un nume fals, sub care, zice-se, e mai cunoscută decât sub numele de Félicité des Touches. E o adevărată saltimbancă. De când s-a botezat n-a mai intrat într-o biserică decât ca să privească statuile şi picturile. Şi-a irosit averea ca să decoreze castelul des Touches în cel mai necuviincios fel, făcând din el un rai al lui Mahomet, în care huriile nu-s femei. În timpul şederii ei acolo, se beau mai multe vinuri fine decât în întreaga Guérande într-un an. Anul trecut, au stat în gazdă la domnişoarele Bougniol nişte inşi cu bărbi de ţap, pesemne nişte albaştri, prieteni cu domnişoara des Touches, şi care cântau nişte cântece atât de spurcate încât le făceau pe nevinovatele fete să se înroşească şi să izbucnească în plâns. Iată femeia pe care o adoră acum domnul cavaler. Dacă ea ar cere să i se aducă astă-seară una dintre acele cărţi infame în care tinerii de azi batjocoresc totul, cavalerul ar veni să-şi înşeueze cu mâna lui calul şi ar pleca în galop nebun să i-o aducă tocmai de la Nantes. Nu ştiu dacă pentru biserică ar face aşa ceva. În sfârşit, domnişoara aceea nici nu este regalistă. De-ar trebui să pornească la război pentru cauza cea sfântă, dacă domnişoara des Touches, sau jupân Camille Maupin, că ăsta-i e numele, mi-am amintit, ar vrea să-l ţină pe Calyste în preajma sa, cavalerul l-ar lăsa pe bătrânul său părinte să plece singur-singurel.

— Nu, spuse baroana.

— N-aş vrea să fie pus la încercare, s-ar putea să suferiţi prea mult, răspunse preotul. Întreaga Guérande e tulburată

de patima cavalerului pentru fiinţa aceasta amfibie, care nu-i nici bărbat, nici femeie, care fumează ca un husar, scrie ca un jurnalist şi care îl găzduieşte acum pe cel mai vanitos dintre toţi scriitorii, după credinţa directorului poştei, acest înţelept cititor de ziare. S-a aflat şi la Nantes. Azi dimineaţă, vărul acela al lui de Kergarouët, care vrea s-o căsătorească pe Charlotte cu un om cu şaizeci de mii de livre, rentă, a venit la domnişoara de Pen-Hoël şi i-a bătut capul vreme de şapte ceasuri cu poveştile despre domnişoara des Touches. Uite, clopotul sună ora zece fără un sfert şi Calyste încă nu s-a întors acasă; e la des Touches, poate că n-are să vină decât la ziuă.

Baroana îl ascultă pe preot, care, fără să-şi dea seama, înlocuia dialogul cu monologul; el îşi privea enoriaşa, pe chipul căreia se citea limpede îngrijorarea. Baroana se înroşise şi tremura. Când abatele Grimont văzu lacrimile strălucind în frumoşii ochi ai năucitei mame. Se simţi înduioşat.

— Am să stau mâine de vorbă cu domnişoara de Pen-Hoël, liniştiţi-vă, spuse preotul cu glas consolator. Poate că răul nu-i atât de mare pe cât se spune, am să aflu eu adevărul. De altfel, domnişoara Jacqueline are încredere în mine. Apoi, Calyste este elevul nostru şi n-are să se lase vrăjit de diavol. N-o să vrea el să tulbure pacea de care se bucură familia sa, şi nici să strice planurile pe care le facem în legătură cu viitorul lui. Aşa încât nu mai plângeţi, nu-i totul pierdut, doamnă; o greşeală nu înseamnă încă viciu.

— Dumneavoastră nu faceţi altceva decât să-mi confirmaţi ceea ce bănuiam, spuse baroana. Credeţi oare că eu nu mi-am dat seama, cea dintâi, de schimbarea lui Calyste? O mamă simte adânc durerea de a nu se mai afla decât pe al doilea plan în inima fiului ei, sau mâhnirea de a nu mai fi doar ea în inima lui. Faza aceasta din viaţa unui bărbat este una dintre suferinţele maternităţii; dar, cu toate că o aşteptam, nu mă gândeam că are să vină atât de repede, în sfârşit, aş fi vrut ca măcar să-şi dăruiască inima unei fiinţe

nobile şi frumoase, nu unei histrioane, unei paiaţe, unei prefăcute, unei scriitoare deprinse să-şi mistifice sentimentele, unei femei stricate care-l va înşela şi-l va face nefericit. O fi avut şi cine ştie ce aventuri.?

— Cu mai mulţi bărbaţi, spuse abatele Grimont. Păcătoasa asta s-a născut, totuşi, în Bretania! Îşi necinsteşte tara. Duminică am să ţin o predică despre ea.

— Fiţi cu multă băgare de seamă! Spuse baroana. Paludierii şi ţăranii ar fi în stare să năvălească la castelul des Touches. Calyste e un flăcău vrednic de numele lui, e un breton, s-ar putea întâmpla vreo nenorocire: de s-ar nimeri acolo, ar apăra-o ca pe Sfânta Fecioară.

— S-a făcut ora zece, vă urez noapte bună, spuse abatele Grimont, aprinzându-şi oribusul din felinarul său cu geamurile curate şi cu metalul sclipitor, ceea ce dovedea grija atentă a guvernantei sale pentru toate lucrurile din casa lui. Cine ar fi zis, doamnă, reluă el, că un tânăr nutrit de dumneavoastră, crescut de mine în gânduri creştineşti, un catolic evlavios, un copil care trăia ca un miel neprihănit are să se cufunde într-un asemenea smârc?

— Oare chiar aşa să fie? Întrebă mama. Dar, la urma urmei, de ce nu l-ar iubi o femeie pe Calyste?

— Nu mai e nevoie de nici o altă dovadă, în afară de chiar şederea vrăjitoarei acesteia la Touches. Uite, de douăzeci şi patru de ani, de când e majoră, niciodată n-a stat aici atâta cât stă acum. Apariţiile ei, din fericire pentru noi, ţineau puţin.

— O femeie de patruzeci de ani! Spuse baroana. În Irlanda, am auzit povestindu-se că femeile de soiul acesta sunt cele mai primejdioase amante pentru un tânăr.

— În asemenea treburi eu sunt neştiutor, răspunse părintele. Şi voi muri neştiutor.

— Vai, şi eu la fel! Spuse cu naivitate baroana. Acum aş vrea să fi avut şi eu o dragoste, ca să-l veghez, să-l sfătuiesc, să-l consolez pe Calyste.

Parohul nu fu lăsat să străbată singur cocheta curticică, baroana îl însoţi până la poartă, nădăjduind că va auzi pasul lui Calyste în Guérande: nu auzi însă decât ecoul surd al paşilor prudenţi ai preotului, devenind tot mai slab, pe măsură ce se îndepărta, şi care se stinse cu totul atunci Când, în liniştea oraşului, poarta de la prezbiteriu se închise cu zgomot. Biata mamă se întoarse în casă, deznădăjduită de vestea că tot oraşul ştie ceea ce crezuse că nu ştie decât ea. Se aşează, mări lumina lămpii tăind fitilul cu nişte foarfece vechi, şi îşi reluă lucrul la gherghef, aşteptându-l pe Calyste. Baroana se amăgea că astfel îl sileşte pe fiul ei să se întoarcă acasă mai devreme şi să-şi petreacă mai puţin timp la domnişoara des Touches. Aceste socoteli ale geloziei materne erau însă zadarnice. Din zi în zi, vizitele lui Calyste la Touches deveneau tot mai dese şi în fiecare seară el se întorcea tot mai târziu; în sfârşit, în ajun, cavalerul nu se întorsese decât la miezul nopţii. Baroana, cufundată în meditaţiile ei de mamă, îşi mânuia andrelele cu spornicia persoanelor care cugetă în timp ce mâinile lor lucrează. Cel ce-ar fi văzut-o aplecată astfel, la lumina acelei lămpi, sub lambriurile de patru ori centenare ale acelei săli, i-ar fi admirat sublimul portret. Fanny avea o piele atât de străvezie încât gândurile i s-ar fi putut citi pe frunte. Uneori, stârnită de curiozitatea ce le cuprinde pe femeile neprihănite, se întreba ce taine diavoleşti posedă fiicele lui Baal de-i vrăjesc pe bărbaţi până într-atât încât îi fac să-şi uite de mamă, de familie, de ţară, de interese. Alteori, mergea până acolo încât ar fi vrut s-o cunoască pe acea femeie, ca s-o judece cu dreptate. Măsura întinderea ravagiilor pe care spiritul înnoitor al veacului, veac pe care preotul îl descria ca fiind atât de primejdios pentru sufletele tinere, avea să le dezlănţuie în fiinţa unicului ei fiu, până atunci candid şi pur ca o tânără fată neştiutoare, a cărei frumuseţe nu putea fi mai fragedă decât a lui.

Calyste, strălucitoare mlădiţă din cea mai veche rasă bretonă şi din cel mai nobil sânge irlandez, fusese crescut

cu grijă de mama sa. Până în clipa când îl dăduse în seama preotului din Guérande, baroana era sigură că nici un cuvânt urât şi nici un gând rău nu spurcaseră urechile sau mintea fiului ei. Mama, după ce îl hrănise cu laptele ei, după ce îi dăduse astfel pentru a doua oară sângele ei, l-a putut prezenta într-o candoare de fecioară pastorului, care, din veneraţie pentru familie, făgăduise că-i va da o educaţie completă şi creştinească. Calyste primi învăţătura ce se preda la seminarul la care abatele Grimont îşi făcuse studiile. Baroana îl învăţă engleza. Nu fără caznă, printre slujbaşii din Saint-Nazaire, fu găsit şi un dascăl de matematici. Calyste ignora, negreşit, literatura modernă, stadiul şi progresul actual al ştiinţelor. Învăţătura lui se limita la geografia şi la istoria predate în pensioanele de domnişoare, la latina şi la greaca din seminare, la literatura limbilor moarte şi la un grup restrâns de autori francezi. Când, la şaisprezece ani, începu ceea ce abatele Grimont numea filosofia sa, Calyste era tot atât de neprihănit ca şi în clipa când Fanny îl dăduse în grija parohului. Biserica se arăta la fel de maternă ca şi mama. Fără a fi nici bisericos, nici ridicol, adoratul tânăr era totuşi un catolic cucernic. Acestui fiu atât de frumos, atât de candid, baroana voia să-i rânduiască o viaţă fericită şi retrasă. Ea aştepta o moştenire de vreo două-trei mii de livre sterline, de la o mătuşă bătrână. Suma aceasta, adăugată la actuala avere a du Guénic-ilor, i-ar fi putut îngădui să găsească pentru Calyste o soţie care să-i aducă douăsprezece sau cincisprezece mii de livre venit. Fie Charlotte de Kergarouët, cu averea mătuşii ei, fie vreo irlandeză bogată, sau orice altă moştenitoare, i se păreau deopotrivă de bune baroanei: ea nu cunoştea amorul; ca toate persoanele din jurul său, ea vedea în căsătorie un mijloc de îmbogăţire. Pasiunea era necunoscută acestor suflete catolice, acestor oameni bătrâni. Preocupaţi numai de izbăvirea lor, de Dumnezeu, de rege, de avere. Nimeni nu se va minuna, deci, de gravitatea gândurilor ce alcătuiau alaiul

sentimentelor rănite din inima de mamă a baroanei, care trăia atât pentru interesele cât şi pentru tandreţea fiului ei. Dacă tânăra pereche ar vrea să asculte de glasul înţelepciunii, la următoarea generaţie du Guénic-ii, trăind modest, economisind aşa cum se ştie economisi în provincie, vor putea să-şi răscumpere pământurile şi să-şi recucerească lustrul bogăţiei. Baroana îşi dorea o bătrâneţe lungă, spre a vedea mijind aurora bunăstării. Domnişoara du Guénic înţelesese şi îşi însuşise planul acesta, ameninţat acum de domnişoara des Touches. Baroana auzi cu spaimă sunând miezul nopţii; ea trăi o durere cumplită, vreme de încă un ceas, căci clopotul bătu ora unu fără ca tânărul Calyste să fi venit încă.

— Rămâne, oare, acolo? Se întrebă ea. Ar fi pentru întâia dată. Bietul copil!

În clipa aceea, pasul lui Calyste umplu de vuiet străduţa. Sărmana mamă, în inima căreia bucuria urmă îngrijorării, zbură din sală până la poartă şi-i deschise fiului său.

— Oh! Exclamă Calyste cu un aer necăjit, mamă scumpă, de ce mă aştepţi? Am şi cheie şi brichetă.

— Ştii bine, scumpul meu, că mi-e cu neputinţă să dorm când nu eşti acasă, spuse ea sărutându-l.

Ajungând în sală, baroana îl privi lung pe Calyste, încercând să ghicească, după expresia de pe chipul lui, ce făcuse în acea seară; dar, ca întotdeauna, chipul lui Calyste îi provocă acea emoţie pe care obişnuinţa nu o slăbeşte şi pe care toate mamele duioase o resimt la vederea capodoperei omeneşti create de ele şi care totdeauna le tulbură privirea pentru o clipă.

În afară de ochii negri, plini de energie şi de soare, pe care-i moştenise de la tatăl său, Calyste avea frumoasele plete blonde, nasul acvilin, gura fermecătoare, degetele delicate, obrazul suav, delicateţea şi tenul alb al mamei lui Deşi semăna destul de mult cu o fată deghizată în băiat, era de o forţă herculeană. Muşchii lui aveau supleţea şi tăria arcurilor de oţel, iar strălucirea ochilor săi negri nu era

lipsită de farmec. Nu-i mijise încă barba. Asemenea întârziere se zice că prevesteşte o viaţă lungă. Cavalerul îmbrăcat într-o redingotă scurtă, de catifea neagră, ca şi rochia mamei sale, împodobită cu nasturi de argint, avea un fular albastru, ghetre frumoase şi un pantalon de dril cenuşiu-deschis. Fruntea lui de zăpadă părea că poartă urmele unei mari oboseli, deşi nu arăta decât povara unor gânduri triste. Nefiind în stare să înţeleagă amărăciunea ce-i sfâşia inima, mama punea pe seama fericirii întunecarea lui trecătoare. Calyste era frumos ca un zeu grec, dar frumos fără trufie: în primul rând, era deprins s-o vadă pe mama sa, apoi prea puţin îi pasa de o frumuseţe pe care o ştia inutilă.

„Aşadar, obrajii aceştia atât de frumoşi şi de curaţi, gândi ea, în care sângele tânăr şi sănătos zvâcneşte în mii de vinişoare, sunt ai altei femei, stăpână totodată şi pe fruntea aceasta de tânără fecioară? Patima o va chinui cu nenumăratele-i tulburări, şi va mohorî şi ochii aceştia frumoşi şi sclipitori ca ochii de copil!”

Gândul acesta amar îi strângea inima tinerei baroane şi-i tulbura bucuria. Celor ce ştiu să socotească, trebuie să li se pară extraordinar că într-o familie de şase persoane, nevoite să trăiască dintr-o rentă de trei mii de livre, fiul putea să aibă o redingotă, iar mama o rochie de catifea; Fanny O'Brien însă avea mătuşi şi rude bogate la Londra, care-i aminteau baroanei de ele, trimiţându-i daruri. Câteva surori de-ale sale, bine măritate, se interesau de Calyste destul de stăruitor încât să caute să-i găsească o moştenitoare, ştiindu-l frumos şi nobil, tot atâta pe cât era de frumoasă şi de nobilă Fanny, iubita lor exilată.

— Ai stat la des Touches mai târziu decât ieri, scumpul meu, spuse în sfârşit mama cu glas emoţionat.

— Da, dragă mamă, răspunse el, fără să dea vreo explicaţie.

Răceala răspunsului înnoră fruntea baroanei, care amână pe a doua zi explicaţia. Când o mamă trăieşte spaima pe

care o trăia atunci baroana, ea aproape că tremură în faţa fiului ei, simte instinctiv efectele marii emancipări a dragostei, şi înţelege tot ceea ce acest sentiment îi va răpi; simte însă totodată şi o bucurie, ştiindu-şi fiul fericit: în inima ei se dă un fel de luptă. Deşi rezultatul se datorează faptului că fiul lor a crescut, a devenit mare, adevăratelor mame nu le place această înstrăinare tacită; lor le place mai mult copilul lor micuţ şi neajutorat. Poate-n aceasta constă secretul dragostei deosebite a mamelor pentru copiii plăpânzi, betegi sau nenorociţi.

— Eşti obosit, copile drag, culcă-te, spuse ea stăpânindu-şi lacrimile.

O mamă care nu ştie tot ce face fiul său, socoate că a pierdut totul, dacă ea iubeşte şi e iubită la rându-i ca Fanny. De altminteri, poate că oricare altă mamă ar fi tremurat, tot atâta cât şi doamna du Guénic. Truda ei de douăzeci de ani era în primejdie să se năruie. Capodopera umană de educaţie nobilă şi înţeleaptă, care era Calyste se afla în primejdia de a fi distrusă; fericirea vieţii lui atât de temeinic pregătită, era în primejdie să fie ruinată pentru totdeauna de o femeie.

A doua zi, Calyste dormi până la prânz, căci mama sa nu îngădui să fie trezit mai devreme; iar Mariotte îi servi copilului drag dejunul la pat. Regulile fixe şi aproape monastice care stabileau orele de masă nu erau încălcate decât pentru capriciile tânărului cavaler. Astfel, când trebuia să i se smulgă domnişoarei du Guénic legătura de chei spre a se lua, în afară de cele menite mesei, vreun lucru ce ar fi necesitat lămuriri interminabile, nu exista alt mijloc decât acela de a-i spune că e vorba de vreo plăcere a lui Calyste. Pe la ora unu, baronul, soţia sa şi domnişoara Zéphirine se aflau strânşi în salon, pentru că ei mâncau pe la orele trei. Baroana reluase La Quotidienne şi termina de citit jurnalul soţului său, totdeauna ceva mai treaz înainte de masă. În clipa în care doamna du Guénic tocmai termina

lectura, auzi la cel de-al doilea etaj paşii fiului ei; lăsă ziarul să-i cadă din mână şi spuse:

— De bună seamă, Calyste are să se ducă iarăşi să cineze la des Touches, se îmbracă.

— Da ştiu că se distrează copilul ăsta, spuse bătrâna, scoţând fluierul de argint din buzunar şi fluierând.

Mariotte coborî prin turelă şi dădu buzna pe uşa ascunsă sub o draperie făcută din acelaşi fel de mătase din care erau făcute şi perdelele.

— Vă rog, spuse ea, aveţi nevoie de ceva?

— Cavalerul mănâncă astă-seară la des Touches, nu mai servi lubina.

— Dar nu ne-a spus încă nimic, zise irlandeza.

— Pari necăjită, cumnată dragă, îmi dau seama după glasul tău, spuse oarba.

— Până la urmă, domnul Grimont a aflat nişte lucruri grave despre domnişoara des Touches, cea care, de un an încoace, l-a schimbat atât de mult pe scumpul nostru Calyste.

— Cum l-a schimbat? Întrebă baronul.

— Păi, citeşte tot felul de cărţi.

— Ah! Ah! Făcu baronul, iată dar pentru ce-şi neglijează vânătoarea şi calul.

— Domnişoara asta are purtări păcătoase şi şi-a luat un nume de bărbat, continuă doamna du Guénic.

— Nume de război! Urmă bătrânul. Eu mă numeam l'Intimé, contele de Fontaine Grand-Jacques, marchizul de Montauran Le Gars. Eram prieten cu Ferdinand, care nu s-a supus niciodată, ca şi mine. Erau vremuri frumoase! Împuşcam într-una, şi ne mai şi distram pe ici, pe colo.

Amintirea aceasta din anii de război, amintire ce înlocuia îngrijorarea paternă, o întristă pentru o clipă pe Fanny. Destăinuirile preotului şi lipsa de încredere în ea a fiului ei îi alungaseră somnul.

— Dacă domnul cavaler o iubeşte pe domnişoara des Touches, care-i supărarea? Zise Mariotte. Ea are o rentă de

trei mii de scuzi şi e tare frumoasă.
— Ce tot trăncăneşti tu, Mariotte? Strigă bătrânul. Un du Guénic să se însoare cu o des Touches! Des Touches nu erau nici scutieri ai noştri pe vremea când du Guesclin socotea alianţa cu noi drept un semn de cinstire.
— O fată care poartă un nume de bărbat, Camille Maupin! Spuse baroana.
— Maupin-ii sunt vechi, zise bătrânul; sunt din Normandia şi au herbul roşu cu trei. (Se opri.) Da nu poate fi şi des Touches şi Maupin totodată.
— Maupin se numeşte la teatru.
— O des Touches n-ar putea fi actriţă, zise bătrânul. De nu te-aş cunoaşte, Fanny, aş crede că eşti nebună.
— Scrie piese, cărţi, mai spuse baroana.
— Cărţi? Zise bătrânul, privindu-şi soţia cu un aer uluit de parcă i s-ar fi vorbit despre o minune. Am auzit cândva povestindu-se despre domnişoara de Scudéry şi despre doamna de Sevigné că scriau, nu-i chiar cel mai bun lucru săvârşit de ele; pentru asemenea trăsnăi a fost nevoie de un Ludovic al XIV-lea şi de Curtea sa.
— Astă-seară luaţi masa la des Touches, nu-i aşa, domnule? Îl întrebă Mariotte pe Calyste, care se ivise.
— Probabil, răspunse tânărul.
Mariotte nu era curioasă, ea făcea parte din familie; ieşi, fără a încerca să audă întrebarea pe care doamna du Guénic avea să i-o pună lui Calyste.
— Iar te duci la des Touches, Calyste dragă? (Ea apăsă pe acest cuvânt, Calyste dragă.) Dar la des Touches nu-i o casă onestă şi decentă. Stăpâna ei duce o viaţă nebunească şi are să-l strice pe Calyste al nostru. Camille Maupin l-a pus să citească o groază de cărţi, domnişoara asta a avut o groază de aventuri! Şi tu ai ştiut toate astea, copil rău ce eşti, şi nu ne-ai spus nimic, nouă, vechilor tăi prieteni!
— Cavalerul e discret, răspunse tatăl, şi discreţia e o virtute din vremurile de odinioară.

— Ba chiar prea discret, zise geloasa irlandeză, văzând roşeaţa ce se aşternea pe fruntea fiului ei.

— Mamă scumpă, zise Calyste aşezându-se la picioarele baroanei, nu cred că e atât de necesar să-mi trâmbiţez înfrângerile. Domnişoara des Touches, sau, dacă vreţi, Camille Maupin, mi-a respins încă de acum optsprezece luni dragostea, cu prilejul ultimei sale şederi aici. Atunci şi-a râs de mine cu gingăşie: ar fi putut să-mi fie mamă, spunea: o femeie de patruzeci de ani care ar iubi un minor ar săvârşi un fel de incest, ea nu-i în stare de o asemenea depravare. A făcut apoi mii de glume care m-au copleşit, căci spirit are ca un înger. Dar, când m-a văzut plângând cu lacrimi fierbinţi, m-a consolat, oferindu-mi în chipul cel mai nobil prietenia ei. Ea are inimă chiar mai mult decât talent; e la fel de mărinimoasă ca şi tine. Eu, acum, sunt ca un copil al ei. Şi când s-a întors aici şi am aflat că iubeşte pe un altul, m-am resemnat. Aşa încât, nu repetaţi şi voi calomniile ce se revarsă asupra ei: Camille e artistă, are mult har şi duce una dintre acele vieţi excepţionale care nu pot fi judecate cum se judecă vieţile obişnuite.

— Copil drag, spuse cuvioasa Fanny, nimic nu o poate scuti pe femeie să se comporte aşa cum cere Biserica. Ea nu-şi îndeplineşte obligaţiile faţă de Dumnezeu şi faţă de societate dacă se leapădă de gingaşele îndatoriri ale femeii. O femeie săvârşeşte un păcat numai ducându-se la teatru; dar a mai şi scrie păcătoşeniile pe care le repetă actorii, a colinda lumea ba cu un vrăjmaş al Papii, ba cu un muzician, ah! Ţi-ar fi cam greu, Calyste, să mă convingi că asemenea fapte sunt acte de credinţă, de nădejde sau de caritate. Averea pe care o are i-a fost dată de Dumnezeu ca sa facă binele; la ce slujeşte averea ei?

Calyste se ridică brusc, o privi pe mama sa şi îi spuse:

— Mamă, Camille este prietena mea; nu pot să ascult vorbindu-se astfel despre ea, când eu mi-aş da şi viaţa pentru Camille.

— Viaţa! Spuse baroana privindu-l cu un aer speriat pe fiul său. Viaţa ta este viaţa noastră a tuturor!

— Frumosul meu nepot a spus aici o groază de vorbe pe care nu le pricep, exclamă încetişor bătrâna oarbă, întorcându-se către el.

— Unde le-a învăţat? Zise mama. La des Touches!

— Dar, mamă dragă, ea m-a găsit ignorant ca o ciubotă.

— Ştiai lucrurile esenţiale, cunoscându-ţi bine îndatoririle pe care ni le arată religia, răspunse baroana. Ah! Femeia aceasta va distruge nobilele şi sfintele tale credinţe.

Bătrâna domnişoară se ridică şi întinse solemn mâna către fratele său care picotea.

— Calyste, spuse ea cu un glas ce pornea din inimă, tatăl tău n-a deschis niciodată vreo carte, vorbeşte bretona, a luptat, înfruntând primejdiile, pentru rege şi pentru Dumnezeu. Oamenii îndopaţi cu cărţi ne-au adus tot răul, iar domnii învăţaţi şi-au lăsat patria în părăsire. Află, dacă vrei!

Se aşeză la loc şi începu să împletească, cu spornicia pe care i-o da tulburarea lăuntrică. Tânărul Calyste fu impresionat de discursul acesta ŕ la Phocion.

— În sfârşit, îngerul meu, presimt că acea casă are să-ţi aducă o mare nenorocire, spuse mama cu vocea tulburată şi cu ochii năpădiţi de lacrimi.

— Cine o face pe Fanny să plângă? Strigă bătrânul, tresărind din somn la auzul glasului soţiei sale.

Privi la sora sa, la fiul său, apoi la baroană.

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic, dragul meu, răspunse baroana.

— Mamă, răspunse Calyste în şoaptă la urechea mamei sale, îmi e cu neputinţă să mă explic în clipa aceasta; dar, diseară, vom sta de vorbă. Când ai să afli totul, ai s-e binecuvântezi pe domnişoara des Touches.

— Mamelor nu le place să blesteme, răspunse baroana, şi n-am s-o blestem pe femeia care l-ar iubi cu adevărat pe Calyste al meu.

Tânărul îşi luă la revedere de la bătrânul său tată şi ieşi. Baronul şi soţia sa se ridicară spre a-l privi trecând prin curte, deschizând poarta şi dispărând. Baroană nu. Mai reluă jurnalul, era emoţionată. În viaţa lor atât de liniştită, atât de unită, scurta discuţie ce avusese loc echivala, în altă familie, cu o ceartă. De altfel, deşi domolită, îngrijorarea mamei nu se risipise. Oare unde o să-l ducă pe Calyste prietenia aceasta ce-i putea pretinde viaţa şi i-o putea pune în primejdie? Oare cum s-o binecuvânteze baroana pe domnişoara de Touches? Aceste două întrebări erau tot atât de grave pentru sufletul ei simplu, cât cea mai furioasă revoluţie pentru nişte politicieni. Camille Maupin era, într-adevăr, o revoluţie în căminul acela plăcut şi tihnit.

— Tare mi-e teamă că femeia aceasta are să ni-l strice, spuse ea, reluând jurnalul.

— Scumpă Fanny, spuse baronul pe un ton glumeţ, tu prea eşti înger ca să înţelegi lucrurile astea. Se spune că domnişoara des Touches e neagră ca un corb, că e tare ca un turc şi că are patruzeci de ani; păi, scumpul nostru Calyste tocmai uneia ca ea trebuia să i se adreseze. El are să înşire câteva minciunele destul de onorabile spre a-şi ascunde fericirea. Lasă-l să se bucure de întâia lui înşelăciune în dragoste.

— De-ar fi vorba de o altă femeie.

— Dar, dragă Fanny, dacă domnişoara des Touches ar fi o sfântă, atunci nici nu l-ar fi primit pe fiul tău.

Baroana luă iarăşi ziarul.

— Am să mă duc s-o văd, spuse bătrânul, şi am să-ţi povestesc cum stă treaba.

Hotărârea aceasta nu poate avea savoare decât prin prisma unor amintiri. Acum, când cunoaşteţi biografia domnişoarei Camille Maupin, închipuiţi-vi-l pe bătrânul baron într-o întâlnire cu acea femeie ilustră.

Oraşul Guérande, care de două luni încoace îl vedea pe Calyste, floarea şi mândria lui, ducându-se în fiecare zi, la des Touches, fie seara, fie dimineaţa, adesea şi seara şi

dimineaţa, credea că domnişoara Félicité des Touches era îndrăgostită pătimaş de frumosul copil şi că îl înlănţuise cu cine ştie ce vrăji. Multe tinere domnişoare şi multe tinere femei se întrebau ce haruri vor fi având asemenea femei vârstnice, de izbutesc să pună asupra unui înger stăpânire atât de absolută. De aceea, atunci când Calyste străbătu Strada Mare şi ieşi pe poarta dinspre Croisic, multe priviri îl urmăriră.

Acum e necesar să explicăm zvonurile ce circulau despre personajul pe care Calyste se ducea să-l vadă, zvonuri care, îngroşate de clevetelile bretone, şi înveninate de ignoranţa publică, ajunseseră până la paroh. Perceptorul, judecătorul de pace, şeful de vamă din Saint-Nazaire şi alţi inşi culţi din canton nu-l liniştiseră deloc pe abatele Grimont povestindu-i viaţa ciudată a femeii de artă ascunsă sub numele de Camille Maupin. Nu mânca prunci, nu ucidea robi ca străvechea Cleopatra, nu arunca oameni în râu, cum pe nedrept este învinuită eroina din Turnul de la Nesle14; dar, pentru abatele Grimont, această monstruoasă creatură, şi sirenă şi atee totodată, alcătuia o îngemănare imorală de femeie şi de filosof şi se abătea de la toate legile sociale născocite spre a înăbuşi sau spre a da un rost beteşugurilor sexului frumos.

Aşa cum Clara Gazul este pseudonimul feminin al unui bărbat de spirit, iar George Sand pseudonimul masculin al unei femei de geniu, Camille Maupin era masca sub care mult timp s-a ascuns o fată fermecătoare, de-o obârşie foarte bună, o bretonă pe nume Félicité des Touches, femeie care pricinuia îngrijorări atât de mari baroanei du Guénic şi bunului preot din Guérande. Familia ei nu are nimic comun cu familia des Touches din Touraine, din care se trage ambasadorul regentului, mai vestit astăzi prin faima lui de literat decât prin talentele diplomatice. Camille Maupin, una dintre cele câteva femei celebre ale veacului al nouăsprezecelea, a fost socotită mult timp drept un autor real, datorită trăsăturilor bărbăteşti ale scrierilor sale de

debut. Toată lumea cunoaşte astăzi cele două volume de piese ale ei, ce nu se pot reprezenta, scrise în maniera lui Shakespeare sau a lui Lopez de Vega15, publicate în 1822, şi care au constituit un fel de revoluţie literară, atunci când marea dezbatere dintre romantici şi clasici se agita în ziare, în cercurile largi, la Academie. De atunci şi până astăzi, Camille Maupin a publicat mai multe piese de teatru, precum şi un roman ce n-au dezminţit întru nimic succesul dobândit cu întâia sa tipăritură, acum întrucâtva uitată. A explica prin ce înlănţuire de împrejurări s-a desăvârşit întruparea masculină a unei tinere domnişoare, modul cum Félicité des Touches a devenit bărbat şi autor, motivul pentru care, mai norocoasă decât doamna de Staël, a rămas liberă şi, astfel, mai de iertat pentru celebritatea ei, nu înseamnă oare să satisfacem prea multe curiozităţi şi să justificăm una dintre acele monstruozităţi ce se ridică în omenire ca nişte monumente şi a căror glorie este favorizată de raritatea unor asemenea exemplare? Căci, în douăzeci de veacuri, de-abia se pot număra douăzeci de femei mari. De aceea, deşi aici ea nu este decât un personaj secundar, totuşi, întrucât a avut o mare influenţă asupra lui Calyste şi joacă un rol în istoria literară a epocii noastre, nimeni nu va regreta că în faţa acestei figuri ne-am oprit ceva mai mult decât cere poetica modernă.

Domnişoara Félicité des Touches rămăsese orfană în 1793. Bunurile ei au scăpat, astfel, de confiscările la care ar fi fost supuşi tatăl şi fratele său. Cel dintâi a murit la 10 august, ucis pe pragul palatului, printre apărătorii regelui, alături de care îl chema gradul său de major în corpul de gardă. Fratele ei, tânăr militar în corpul de gardă, a fost măcelărit la Carmes. Domnişoara des Touches avea doi ani când mama sa a murit de durere, la câteva zile după această a doua catastrofă. La moarte, doamna des Touches şi-a lăsat fiica în grija surorii sale, călugăriţă la Chelles. Prudentă, doamna de Faucombe, călugăriţa, a dus-o pe orfană la Faucombe, o moşie destul de mare, situată lângă Hautes,

aparţinând doamnei des Touches, şi unde călugăriţa s-a stabilit împreună cu încă trei maici de la mânăstirea sa. Gloatele din Nantes, în ultimele zile ale Teraarei, au năvălit şi au dărâmat castelul, le-au luat pe călugăriţe şi pe domnişoara des Touches şi le-au aruncat în închisoare, acuzate fiind, în urma unui zvon calomnios, că ar fi găzduit nişte emisari de-ai lui Pitt şi Cobourg. Ziua de 9 thermider le-a eliberat. Mătuşa domnitoarei Félicité a murit din pricina atâtor spaime. Două dintre călugăriţe au părăsit Franţa; cea de-a treia a încredinţat-o pe micuţa des Touches rudei sale celei mai apropiate, domnul de Faucombe, fratele bunicului ei după mamă, care locuia la Nantes, apoi a plecat în exil după suratele ei.

Domnul de Faucombe, bătrân de şaizeci de ani, se căsătorise cu o femeie tânără, căreia îi lăsase în seamă conducerea gospodăriei sale. El nu se mai ocupa decât cu arheologia, o pasiune, sau, ca să ne exprimăm mai corect, una dintre acele manii care-i ajută pe bătrâni să se mai creadă încă plini de viaţă. Educaţia pupilei sale fu lăsată în întregime pe seama întâmplării. Prea puţin supravegheată de către o femeie tânără preocupată de plăcerile epocii imperiale, Félicité crescu absolut singură, ca un băiat. Îi ţinea tovărăşie domnului de Faucombe în bibliotecă şi citea tot ce voia. Cunoscu, aşadar, viaţa în teorie, şi nu-i rămăsese nici o neprihănire spirituală, deşi altminteri era fecioară. Mintea ei înota în lipsa de pudoare a ştiinţei, pe când inima-i rămânea curată. Cunoştinţele ei deveniră uluitoare, aţâţate de pasiunea pentru lectură şi ajutate de-o memorie strălucită. Aşa încât, la optsprezece ani, era mai învăţată decât s-ar cuveni să fie tinerii autori de astăzi înainte de a se apuca de scris. Aceste uimitoare lecturi îi înăbuşiră pasiunile mult mai straşnic decât viaţa de mănăstire, unde imaginaţia tinerelor fete se învăpăiază. Creierul ei, doldora de cunoştinţe nemistuite şi neclasate, stăpânea inima-i de copil. O asemenea depravare a inteligenţei, fără vreo influenţă asupra castităţii trupeşti; l-ar fi uluit pe un filosof

sau pe un observator, dacă s-ar fi aflat vreunul la Nantes în stare să bănuiască valoarea domnişoarei des Touches. Rezultatul căpătă un sens invers faţă de cauză: Félicité nu manifesta nici un fel de înclinare spre rău, ea săvârşea totul în gând şi se abţinea de la fapte; îl fermeca pe bătrânul Faucombe şi îl ajuta în munca lui; ea a scris trei dintre lucrările bunului gentilom, care le credea ale sale, căci paternitatea lui spirituală era şi ea oarbă. Eforturile acestea atât de mari şi de nepotrivite cu dezvoltarea tinerei fete îşi făcură efectul: Félicité se îmbolnăvi, sângele-i ardea, părea ameninţată de o boală de piept. Medicii îi recomandară să practice călăria şi distracţiile lumeşti. Domnişoara des Touches deveni o foarte dibace călăreaţă şi se însănătoşi în câteva luni. La optsprezece ani, apăru în lume, unde produse o atât de mare senzaţie încât la Nantes nimeni nu-i spunea altfel decât frumoasa domnişoară des Touches; rămase însă netulburată faţă de pasiunile pe care le stârni şi la care nu ajunsese decât mânată de unul dintre acele sentimente nepieritoare la o femeie, oricât ar fi ea de superioară. Ironizată de mătuşa şi de verişoarele sale, care-şi băteau joc de lucrările ei şi râdeau de răceala pe care o dovedea, socotind-o nepricepută să placă, voise să se arate cochetă şi uşuratică, adică, într-un cuvânt, femeie. Félicité se aşteptase la vreun schimb de idei, la nişte distracţii pe potrivă cu înălţimea inteligenţei şi cu profunzimea cunoştinţelor sale; se simţi însă scârbită auzind banalităţile conversaţiei, prostiile curtenitoare, şi fu neplăcut impresionată mai ales de aristocraţia militarilor, care domina pe atunci totul. Fireşte, neglijase artele de agrement. Văzându-se inferioară păpuşilor ce zdrăngăneau la pian şi se făceau îndrăgite cântând romanţe, se hotărî să înveţe muzica: se întoarse în adânca ei sihăstrie şi începu să studieze cu sârguinţă sub conducerea celui mai bun profesor din oraş. Era bogată, aşa că, pentru a se perfecţiona, îl aduse pe Steibelt, spre marea uimire a oraşului. Şi azi se mai vorbeşte despre această purtare

princiară. Şederea acolo a maestrului o costă douăsprezece mii de franci. De atunci a devenit o muziciană desăvârşită. Mai târziu, la Paris, a învăţat armonia şi contrapunctul, şi a compus muzica pentru două opere ce s-au bucurat de cel mai mare succes, fără ca publicul să fi aflat vreodată cine este autorul lor. Compoziţiile, oficial, trec drept ale lui Conti, unul dintre cei mai de seamă artişti din epoca noastră povestea aceasta însă ţine de istoria inimii ei şi va fi explicată ceva mai încolo. Mediocritatea lumii de provincie o plictisea atât de mult, imaginaţia sa cuprindea idei atât de măreţe, încât Félicité părăsi repede saloanele în care reapăruse numai ca să le eclipseze pe celelalte femei prin strălucirea frumuseţii sale, să se bucure de triumful ei asupra celor ce cântau şi să-i cucerească pe bărbaţii inteligenţi; dar, după ce le-a dovedit celor două verişoare puterea ei şi a lăsat deznădăjduiţi doi adoratori, s-a întors la cărţile sale, la pian, la operele lui Beethoven şi la bătrânul Faucombe. În 1812, împlinind douăzeci şi unu de ani, arheologul i-a predat socoteala tutelei; astfel, din acel an, Félicité a început a-şi administreze singură averea, alcătuită dintr-o rentă de cincisprezece mii de livre pe care le dădeau bunurile de la des Touches moştenite de la tatăl său, din douăsprezece mii de franci cât aduceau pe atunci pământurile de la Faucombe, dar al căror venit a sporit cu un sfert după reînnoirea contractelor de arendare, şi dintr-un capital de trei sute de mii de franci agonisiţi de tutorele său. Din viaţa de provincie, Félicité nu luă decât spiritul de preţuire a averii şi acea înclinare către cuminţenia gospodărească ce poate că restabileşte astfel cumpăna cu mişcarea ascensională spre Paris a capitalurilor. Îşi scoase cei trei sute de mii de franci de la banca la care arheologul îi depusese spre fructificare, şi-i plasă pe la grands livre16 pe vremea dezastruoasei retrageri de la Moscova. Obţinu astfel alţi trei sute de mii de franci. După ce achită, cheltuielile, îi mai rămăseseră cincizeci de mii de franci pe an de plasat. La douăzeci şi unu de ani, o fată cu o astfel de

voinţă era egală cu un bărbat de treizeci de ani. Mintea ei căpătase o mare experienţă, iar deprinderile cu critica îi îngăduiau să judece just oamenii, artele, lucrurile şi politica. Din acea clipă, intenţionă să părăsească Nantes, dar bătrânul Faucombe se îmbolnăvi de boala care îl răpuse. Félicité se purtă ca o soţie faţă de acel bătrân. Îl îngriji timp de optsprezece luni cu un devotament de înger păzitor, şi îi închise ochii chiar în zilele când Napoleon se lupta cu Europa pe cadavrul Franţei, îşi amână, aşadar, plecarea la Paris până la sfârşitul luptelor. Fiind regalistă, alergă să asiste la întoarcerea Bourbonilor la Paris. Fu primită acolo de membrii familiei Grandlieu, cu care era rudă; urmară însă catastrofele de la 20 martie şi, pentru ea, totul rămase în suspensie. Îi fu dat să vadă de aproape ultima imagine a Imperiului, să admire marea armată care veni la Champ de Mars, ca la un circ, să-şi salute Cezarul înainte de a pleca să moară la Waterloo. Sufletul mare şi nobil al tinerei Félicité fu impresionat de acel spectacol magic. Zguduirile politice feeria acelei piese de teatru în trei luni, pe care istoria a numit-o cele O sută de zile, o cuceriră şi o feriră de orice altă pasiune, în toiul unor răsturnări ce împrăştiară societatea regalistă, în care debutase ea. Familia Grandlieu îi urmase pe Bourboni la Gand, lăsând domnişoarei des Touches palatul lor. Félicité, care nu voia să se simtă îndatorată, cumpără, cu trei sute de mii de franci, unul dintre cele mai frumoase palate de pe strada Mont-Blanc, în care, când Bourbonii se întoarseră, în 1815, se instală; astăzi, numai grădina palatului preţuieşte două milioane. Obişnuită să se conducă singură. Félicité se familiariză repede cu treburile ce par hărăzite doar bărbaţilor. În 1816, avea douăzeci şi cinci de ani. La căsătorie nici nu se gândea, nu o cunoştea decât raţional, o judeca după cauzele ei, în loc să-i aprecieze efectele, şi nu-i vedea decât dezavantajele. Mintea ei superioară nu admitea renunţările cu care femeia măritată îşi începe viaţa; simţea aievea preţul independenţei, iar faţă de necazurile maternităţii nu

avea decât dezgust. Relatarea acestor amănunte e necesară spre a justifica anomaliile care o caracterizau pe Camille Maupin. Neavând nici tată, nici mamă, ea îşi fusese singură stăpân încă din copilărie, iar tutorele ei fiind un bătrân arheolog, întâmplarea a aruncat-o în domeniul ştiinţei şi al închipuirii, şi în lumea literară, în loc de a o reţine în cercul trasat de educaţia superficială dată femeilor, de învăţăturile materne despre toalete, despre decenţa ipocrită, despre graţiile seducătoare ale feminităţii. Aşa încât, cu mult înainte de a deveni celebră, se vedea de la prima aruncătură de ochi că niciodată fetiţa aceasta nu se jucase cu vreo păpuşă. Spre sfârşitul anului 1817, Félicité des Touches simţi nu o decădere, ci un început de oboseală în întreaga-i fiinţă. Înţelese că frumuseţea avea să i se veştejească din pricina celibatului ei statornic; voia să rămână însă frumoasă, căci ţinea pe atunci la frumuseţea ei. Ştiinţa îi notifica sentinţa hotărâtă de natură împotriva făpturilor ce pier atât prin nesupunere cât şi prin abuz faţă de legile ei. Obrazul vestejit al mătuşii sale îi apăru înaintea ochilor şi o făcu să se înfioare. Între căsătorie şi dragoste, hotărî să rămână liberă, dar nu se mai arătă nepăsătoare la complimentele ce i se făceau. În momentul când începe această povestire, Félicité era aproape la fel cum era în 1817. Optsprezece ani trecuseră peste ea fără s-o schimbe. La patruzeci de ani, putea să spună că nu are decât douăzeci şi cinci. De aceea, a o descrie cum arăta în 1836 înseamnă a o reprezenta aşa cum era în 1817. Femeile care ştiu ce condiţii sunt necesare ca să reziste, şi ca temperament şi ca frumuseţe, la vitregiile timpului, vor înţelege în ce fel şi pentru ce se bucura Félicité des Touches de un privilegiu atât de mare, studiind acest portret pentru care se cer tonurile cele mai strălucitoare ale paletei şi cel mai bogat cadru.

Bretania oferă o problemă ciudată de rezolvat, referitoare la predominanţa părului negru, a ochilor negri şi a tenului negricios, într-o regiune vecină cu Anglia, unde condiţiile

atmosferice sunt aproape aceleaşi. Problema aceasta ţine, oare, de marea taină a raselor, a unor influenţe fizice neobservate? Poate că într-o zi savanţii vor cerceta cauza unei asemenea particularităţi ce încetează în provincia vecină, în Normandia. Până la rezolvare, bizareria faptului se află sub ochii noştri: blondele sunt foarte rare printre bretone, care mai toate au ochii strălucitori ai meridionalilor; dar, în loc să aibă talia înaltă şi liniile şerpuitoare din Italia sau din Spania, ele sunt în general micuţe, bondoace, trupeşe, vârtoase. În afară de excepţiile din clasa de sus, care se încrucişează prin căsătorii aristocratice. Domnişoara des Touches, dintr-o rasă cu adevărat bretonă, e de talie obişnuită; are o înălţime de nici cinci picioare, dar i se dă mai mult. Aparenţa aceasta provine de la aspectul fetei sale, care o face să pară mai înaltă. Are tenul acela măsliniu la lumina zilei şi alb sub strălucirea lămpilor, caracteristic frumoaselor italience: ai zice că e de fildeş însufleţit. Lumina lunecă peste pielea aceasta ca peste un obiect lustruit şi pare că se aprinde; doar vreo emoţie violentă izbuteşte să-i aştearnă câteva uşoare pete roşii pe obraji, dar şi ele dispar repede. Particularitate ce dă feţei sale o impasibilitate de sălbatic. Faţa ei, mai mult lungă decât ovală, seamănă cu a unei fermecătoare Isis de pe basoreliefurile eginetice. S-ar putea zice că are puritatea capetelor de sfinx, şlefuite de arşiţa deşerturilor şi alintate de flacăra soarelui egiptean. Astfel, culoarea tenului se armonizează cu desăvârşirea figurii. Cosiţele părului negru şi bogat coboară de-a lungul gâtului ca scufia cu dublă fâşie vrâstată a statuilor de la Memfis, completând de minune severitatea generală a formei. Fruntea este plină, largă, bombată la tâmple, înseninată de o suprafaţă netedă în care se oglindeşte lumina. Împărţită în două părţi egale printr-o linie, verticală, ca fruntea Dianei. Zeiţa vânătorii: o frunte puternică şi voluntară, sigură şi calmă. Sprâncenele, riguros trasate, se arcuiesc deasupra ochilor, a căror

flacără licăreşte din când în când ca strălucirea unei stele fixe. Albul ochiului nu este nici albăstrui, nici presărat de firişoare roşii, nici de un alb pur; are consistenţa cornului, de un ton cald însă. Pupila e înconjurată de un cerc portocaliu. E un bronz înconjurat de aur, dar aurul este viu, iar bronzul este însufleţit. Pupila sa are profunzime. Ea nu-i dublată, cum se întâmplă la anumiţi ochi, cu un fel de cositor ce reflectă lumina, ca oglinzile, făcându-i să semene cu ochii de tigru sau de pisică; nu are acea neînduplecare teribilă care-i înfioară pe cei sensibili; dar profunzimea aceasta îşi are infinitul ei, aşa cum strălucirea ochilor luminoşi îşi are absolutul său. Privirea celui ce ar studia-o s-ar putea pierde în acest suflet, ce se strânge şi se ghemuieşte tot atât de rapid pe cât de rapid izbucneşte din ochii aceştia catifelaţi. În clipele de pasiune, ochii lui Camille Maupin sunt sublimi: aurul privirii ei aprinde albul acela gălbui, şi totul se învăpăiază; dar, când sunt liniştiţi, rămân şterşi, toropeala meditaţiei dându-le un aer de stupiditate; iar când lumina sufletului le lipseşte, trăsăturile feţei se mohorăsc şi ele. Genele sunt scurte, însă dese şi negre ca părul din coada herminei. Pleoapele sunt negricioase şi străbătute de firişoare roşii ce le dau şi graţie şi forţă, două calităţi greu de întrunit la o femeie. Împrejurul ochilor nu există nici cel mai uşor semn de ofilire, nici măcar umbra unui rid. Şi aici se regăseşte granitul de statuie egipteană şlefuită de timp. Numai pometii obrajilor, deşi gingaşi, sunt mai pronunţaţi decât la alte femei şi completează aspectul de forţă exprimat de întreaga figură. Nasul, subţire şi drept, este caracterizai prin nările oblice, dilatate destul de pătimaş spre a lăsa să se vadă trandafiriul luminos al interiorului lor delicat. Nasul continuă frumos fruntea, cu care se uneşte printr-o linie delicioasă, şi e potrivit de alb, atât la rădăcină cât şi la vârf, iar vârful este înzestrat cu un fel de mobilitate ce face minuni în clipele de indignare, de mânie sau de revoltă ale lui Camille. Aşa cum a remarcat Talma, acolo mai ales se

zugrăveşte supărarea sau ironia spiritelor alese. Imobilitatea nărilor vădeşte un fel de asprime. Niciodată nasul unui avar nu se mişcă, el e contractat, ca şi gura; totul este încuiat, pe chipul ca şi în sinea lui. Gura, arcuită la colţuri, este de un roşu viu, sângerie, dându-i acel minimum de viaţă şi de visare ce face gura ispititoare şi-l poate linişti pe îndrăgostitul pe care impunătoarea gravitate a chipului l-ar înfricoşa. Buza superioară este subţire, dunga care o uneşte cu nasul coboară destul de jos, într-un fel de arc, fapt ce dă dispreţului ei un accent deosebit. Camille nu trebuie să se străduiască prea mult pentru a-şi exprima mânia. Buza aceasta frumoasă se îndoaie sub dunga roşie şi puternică buzei de jos, de o bunătate minunată, plină de iubire, pe care parcă însuşi Phidias a pus-o ca pe o rodie despicată, căci culoarea ei este într-adevăr ca de rodie, bărbia se conturează ferm; cam grăsuţă, ce-i drept, exprimând însă hotărâre şi încheind frumos acel profil regal, dacă nu chiar divin. E necesar să spunem că porţiunea de dedesubtul nasului e uşor adumbrită de un puf plin de farmec. Natura ar fi săvârşit o greşeală de n-ar fi aşezat acolo această suavă umbră. Urechile au forme delicat răsucite, semn de mare duioşie tainică. Bustul este bine dezvoltat. Mijlocul e subţire şi destul de frumos. Şoldurile nu sunt prea arătoase, au însă graţie. Linia spatelui e fermecătoare şi aminteşte mai mult de Bacchus decât de Venus Callipyge. Acolo se vede amănuntul ce le desparte de sexul lor pe mai toate femeile celebre, aici prezintă ele un fel de vagă asemănare cu bărbaţii, astfel de femei neavând nici mlădierea, nici felul de a fi al femeilor pe care natura le-a destinat maternităţii; mersul lor nu se leagănă niciodată într-o mişcare lină. Observaţia aceasta are două feţe: acelaşi lucru se poate vedea la bărbaţii delicaţi, perfizi, prefăcuţi şi laşi, ale căror şolduri sunt aproape la fel ca şoldurile femeilor. În loc să se subţieze la ceafă, gâtul domnişoarei Camille capătă un contur plin, legând umerii cu capul fără nici o sinuozitate, elementul cel

mai vădit al forţei. Gâtul ei prezintă câteodată trăsături de o măreţie atletică. Încheietura braţelor, superbă ca aspect, pare a unei femei uriaşe. Braţele sunt viguroase, terminate cu o încheietură de o delicateţe englezească, şi cu nişte mâini micuţe şi pline de gropiţe, grase, înfrumuseţate de unghiile roze, migdalate, tivite pe margini, de o albeaţă ce dovedeşte că trupu-i atât de durduliu, de tare şi de viguros e de o cu totul altă structură decât chipul. Ţinuta fermă şi rece a capului este corectată de mobilitatea buzelor, de pururi schimbătoarea lor expresie, de freamătul fermecător al nărilor. Dar, în ciuda acestor făgăduitoare ispite, destul de ascunse profanilor, calmul fizionomiei sale are ceva provocator. Figura ei, mai degrabă melancolică, mai degrabă severă decât graţioasă, este umbrită de tristeţea unei cugetări statornice. Aşa încât domnişoara des Touches mai mult ascultă decât vorbeşte. Ea înfricoşează prin tăcere şi prin privirea profundă de o grea fixitate. Nici un bărbat într-adevăr instruit n-a putut s-o privească fără a se gândi la adevărata Cleopatra, la acea brunetă micuţă ce era să schimbe faţa lumii; în fiinţa ciudatei Camille, însă, animalul e atât de complet, atât de bine alcătuit, de o natură atât de leonină, încât un adevărat bărbat regretă împerecherea dintre un spirit atât de dăruit şi un asemenea trup, şi ar voi-o femeie pe de-a-ntregul. Toţi se cutremură la gândul că ar putea să dea peste straniile corupţii ale unui suflet diabolic. Răceala analitică, siguranţa cugetării, oare nu reflectă ele cine ştie ce patimi ascunse? Fata aceasta oare nu judecă, în loc sa simtă? Sau, fenomen încă şi mai cumplit, oare nu cumva şi simte şi judecă totodată? Oare, de vreme ce poate totul prin creierul ei, are să se oprească acolo unde şi celelalte femei se opresc? Oare puterea ei intelectuală nu-i va fi şubrezind inima? Oare va fi având ea gingăşie? Va fi coborând ea până la dulcile nimicuri prin care femeile îl cuceresc, îl încântă şi îl stârnesc pe un bărbat iubit? Oare nu-şi va fi ucis sentimentele, tot nerăspunzând la infinitul pe care-l cuprind şi-l contemplă? Cine va putea să umple cele

două genuni din ochii ei? Gândul de a nu afla în ea decât cine ştie ce virginitate, cine ştie ce sălbăticie, înspăimântă. Femeia tare nu trebuie să fie decât un simbol, întruparea ei aievea înfricoşează. Camille Maupin este întrucât va – dar vie – acea Isis a lui Schiller, ascunsă în umbra templului şi la picioarele căreia preoţii îi găseau murind pe cutezătorii luptători care îi ceruseră sfatul. Aventurile pe care lumea le socotea drept adevărate şi pe care Camille nu le tăgăduise niciodată confirmau întrebările ridicate de înfăţişarea ei. Dar poate că-i şi place o asemenea calomnie? Natura frumuseţii sale n-a rămas fără influenţă asupra renumelui ei: a slujit-o, întocmai aşa cum averea şi rangul au menţinut-o în ierarhia socială. Dacă un sculptor ar dori vreodată să realizeze o admirabilă Mitule a Bretaniei, el ar putea-o copia pe domnişoara des Touches. Numai un temperament ca al ei, sangvin, bilios, este în stare să înfrunte acţiunea timpului. Carnea bine hrănită a acestui trup, parcă lăcuit, este singura armă pe care natura a dat-o femeilor pentru a rezista ridurilor, riduri de altminteri prevenite la Camille prin impasibilitatea chipului său.

În 1817, această fată încântătoare începu să-i primească în casa ei pe artişti, pe scriitorii de scenă, pe savanţii şi pe publiciştii faţă de care se simţea apropiată. Întreţinu un salon asemenea celui al baronului Gérard, unde aristocraţia se întâlnea cu oamenii iluştri şi unde veniră şi femei. Obârşia domnişoarei des Touches şi averea sa, sporită prin moştenirea rămasă de la mătuşa călugăriţă, îi fură de folos în încercarea atât de dificilă, la Paris, de a-şi crea o societate. Independenţa ei fu o altă cauza a succesului. Multe mame ambiţioase nutriră nădejdea de a o face să se căsătorească cu fiii lor, a căror avere era în contradicţie cu frumuseţea stemelor ce le purtau. Câţiva pairi ai Franţei, momiţi de cele optzeci de mii de livre rentă, ispitiţi de casa aranjată magnific, îşi duseră acolo rudele cele mai fandosite şi mai năzuroase. Lumea diplomaţilor, cea care caută distracţiile spirituale, veni şi ea şi fu încântată. Domnişoara

des Touches, împresurată de atâtea interese, putu, aşadar, să studieze feluritele comedii pe care pasiunea, lăcomia, ambiţia îi pun pe toţi să le joace, până şi pe oamenii cei mai aleşi. Văzu de timpuriu lumea aşa cum e ea, şi avu norocul să nu fie cuprinsă prea repede de acea iubire ce răpeşte mintea şi facultăţile femeii, împiedicând-o să mai judece sănătos. De obicei, femeia simte, se bucură şi judecă în mod succesiv: de aici, cele trei vârste distincte ale ei, dintre care ultima coincide cu trista epocă a bătrâneţii. Pentru domnişoara des Touches, ordinea a fost inversată. Tinereţea i-a fost învăluită în zăpezile ştiinţei şi în răceala cugetării. Această situaţie explică şi ea bizareria vieţii lui Camille Maupin şi natura talentului său. Félicité îi studia pe bărbaţi, când se afla la vârsta la care femeile nu pot avea ochi decât pentru unul dintre ei, dispreţuia ceea ce ele admirau, vedea minciuna din laudele pe care ele le primeau ca pe nişte adevăruri, râdea de ceea ce pe celelalte le făcea grave. Un asemenea fel de a fi, în contrasens, a durat mult şi a avut un sfârşit cumplit: Félicité avea să descopere în ea însăşi cea dintâi iubire, tânără şi proaspătă la o vârstă când femeile sunt silite de natură să renunţe Ia iubire. Cea dintâi dragoste a ei a fost atât de tainică încât nimeni n-a aflat nimic despre ea. Félicité, ca orice femeie ce se lasă călăuzită de bunul simţ al inimii, a fost înclinată să creadă că frumuseţea trupească reflectă frumuseţea sufletească, s-a îndrăgostit de un chip şi a cunoscut întreaga prostie a unui craidon ce n-a văzut în ea decât o femeie, i-a trebuit un oarecare timp ca să se vindece de scârbă şi această legătură fără noimă. Un alt bărbat i-a intuit durerea şi a consolat-o, fără gânduri ascunse, sau cel puţin s-a priceput să-şi ascundă intenţiile. Félicité a crezut că a întâlnit, în sfârşit, nobleţea sufletească şi spirituală pe care nu o găsise la frumosul dandi. Bărbatul acesta posedă una dintre minţile cele mai originale ale vremurilor noastre. Şi el scria sub un pseudonim, iar primele sale scrieri îl arătau admirator al Italiei. Félicité a trebuit să călătorească,

altminteri riscând să zacă pururea în singura ignoranţă ce-i mai rămăsese. Bărbatul acesta sceptic şi ironic a dus-o pe Félicité să cunoască patria artelor. Acest celebru necunoscut poate fi socotit drept maestrul şi creatorul lui Camille Maupin. El a pus în ordine vastele cunoştinţe ale domnişoarei Félicité, le-a completat cu studiul capodoperelor ce împodobesc Italia, i-a dat acel ton ager şi inteligent, ironic şi profund, caracteristic propriului lui talent, totdeauna cam bizar ca formă, pe care însă Camille Maupin l-a modificat prin delicateţea de simţire şi prin ingenioasa turnură firească femeilor; el i-a insuflat gustul centru operele literaturii engleze şi germane şi a pus-o să înveţe aceste două limbi în timpul călătoriei. La Roma, în 1820, domnişoara des Touches fu părăsită pentru o italiancă. Fără o asemenea dramă, poate că niciodată n-ar fi devenit celebră. Napoleon a spus că nefericirea este moaşa geniului. Întâmplarea aceea i-a inspirat pentru totdeauna domnişoarei des Touches faţă de omenire dispreţul care a făcut-o atât de puternică. Félicité a murit, şi s-a născut Camille. S-a întors la Paris cu Conti, marele muzician, pentru care a scris două librete de operă; nu mai avea însă nici un fel de iluzii şi a devenit, fără ştirea nimănui, un fel de Don Juan femeie, fără datorii, fără cuceriri. Încurajată de succes, îşi publică cele două volume de piese de teatru care, de la bun început, o situară pe Camille Maupin printre cei mai iluştri anonimi. Într-un mic roman admirabil, una dintre capodoperele epocii, îşi povesti dragostea înşelată. Cartea aceasta, de o sinceritate primejdioasa, fu pusă alături de Alophe17, oribila bocealã al cărei revers îl constituia opera lui Camille. Amănuntele metamorfozei ei literare au rămas neînţelese până azi. Numai câteva minţi ascuţite au ştiut să vadă acea generozitate ce-l împinge pe un bărbat să înfrunte critica, iar pe femeie o salvează de la glorie îngăduindu-i să rămână obscură. În ciuda dorinţei sale, celebritatea îi crescu zi de zi, atât datorită influenţei salonului său, cât şi prin replicile, prin justeţea judecăţilor,

prin temeinicia cunoştinţelor ei. Avea autoritate, vorbele sale erau repetate, şi nu se putu lepăda de rosturile pe care i le atribuia societatea parizianã. Deveni o excepţie admisă. Toată lumea se înclină în faţa talentului şi în faţa averii ciudatei fete; toţi îi recunoscură şi îi aprobară independenţa, femeile admirându-i mintea, iar bărbaţii frumuseţea. Purtarea ei, de altfel, se supunerea tuturor convenienţelor sociale. Prieteniile ei părură pur platonice. Nu avea nimic din firea femeii-autor. Domnişoara des Touches este fermecătoare ca o femeie de lume şi, dacă trebuie, slabă, uşuratică, cochetă, preocupată de toalete, încântată de fleacurile ce ispitesc pe femei şi pe poeţi, înţelege prea bine că, după doamna de Staël, nu mai este loc şi pentru o Sapho în acest veac, şi că Ninon nu mai poate exista într-un Paris fără mari seniori şi fără curţi voluptoase. Ea este o Ninon a inteligenţei, adoră arta şi pe artişti, mergând de la poeţi la muzicieni, de la sculptori la prozatori. E de o nobleţe, de o generozitate care ajunge până la a se lăsa înşelată, atât de miloasă este faţă de orice nenorocire şi atât de nepăsătoare faţă de oamenii fericiţi. Din 1830, trăieşte într-un cerc ales, cu prieteni încercaţi, care se iubesc sincer şi se stimează. Tot atât de departe de vâlva doamnei de Staël ca şi de luptele politice, ea râde de Camille Maupin, fratele mai mic al lui George Sand, pe care o numeşte fratele său Cain, căci gloria cea nouă a dat uitării gloria ei. Domnişoara des Touches o admiră pe fericita sa rivală, cu o îngăduinţă îngerească, fără a simţi vreo pizmă şi fără nici un gând ascuns.

Până în clipa când începe această povestire, dusese cea mai fericită existenţă pe care şi-o poate imagina o femeie destul de puternică pentru a se ocroti singură, între 1817 şi 1834, venise de vreo cinci-şase ori la des Touches. Cea dintâi călătorie avusese loc după întâia ei decepţie, în 1818. Casa des Touches era de nelocuit; Félicité şi-a trimis administratorul la Guérande şi s-a instalat singură la des Touches. Pe atunci, nu avea nici o bănuială despre viitoarea-

i glorie, era tristă, nu primea pe nimeni, nu voia oarecum decât să se contemple pe ea însăşi, după acel mare dezastru. Scrise unei prietene de la Paris despre intenţiile ce le avea în legătură cu mobila pe care o socotea necesară pentru a-şi aranja casa de la Touches. Mobila coborî pe o corabie până la Nantes, fu adusă apoi pe un mic bastiment la Croisic şi transportată de acolo, nu fără dificultăţi, peste nisipuri, până la Touches. Félicité aduse câţiva meşteri de la Paris şi se stabili în casa de la Touches, al cărei ansamblu îi plăcu în mod deosebit. Dorea să mediteze acolo, ca într-o mânăstire particulară, asupra întâmplărilor vieţii. Pe la începutul iernii, se întoarse la Paris. Orăşelul Guérande fu vânzolit îndată de o curiozitate drăcească: nu se mai vorbea decât de luxul asiatic al domnişoarei des Touches. Notarul şi administratorul ei îngăduiră atunci să se viziteze castelul la des Touches. Veneau oameni de la Batz, de la Croisic, de la Savenay. Curiozitatea aceasta aduse, în doi ani, o sumă enormă portarului şi grădinarului: şaptesprezece franci. Domnişoara nu se întoarse la des Touches decât peste doi ani, după călătoria din Italia, şi sorii acolo prin Croisic. Venise, fără ca la Guérande să ştie, împreună cu compozitorul Conti. Vizitele ei succesive la Touches nu prea mai stârniră curiozitatea orăşelului Guérande. Administratorul său şi cel mult notarul cunoşteau taina gloriei lui Camille Maupin. Acum însă, molima noilor idei făcuse oarecare progrese la Guérande, mai multe persoane de acolo aflaseră de dubla existenţa a domnişoarei des Touches. Directorul poştei primea scrisori adresate lui Camille Maupin, la des Touches. În sfârşit, vălul se rupse. Într-un ţinut cu deosebire catolic, înapoiat, plin de prejudecăţi, viaţa ciudată a ilustrei fete trebuia să stârnească zvonurile ce-l speriară pe abatele Grimont, şi n-aveau cum să fie înţelese vreodată; aşa încât, tuturora li se păru monstruoasă. Félicité nu era singură la des Touche, avea un oaspete. Acel oaspete era Claude Vignon, scriitorul ironic şi mândru care, deşi nu scrie decât critică, izbutise să

se impună faţă de public şi de literatură, dând impresia unei anume superiorităţi. Félicité care, de şapte ani, îl primise în casa ei pe acest scriitor, la fel ca şi pe alţi o sută de scriitori, jurnalişti, artişti şi oameni de lume, care îi cunoştea firea slabă, trândăvia, adânca mizerie, delăsarea şi sila de toate, părea că voia să şi-l facă soţ, prin felul în care se purta faţă de el. Purtarea ei, de neînţeles pentru prieteni, Félicité o explica prin ambiţie, prin spaima pe care i-o pricinuia bătrâneţea; voia să încredinţeze restul vieţii sale unui bărbat superior, căruia averea ei să-i fie o trambulină şi care să-i menţină importanţa în lumea poeziei. Îl adusese, deci, pe Claude Vignon de la Paris la des Touches, aşa cum un vultur duce în gheare un ied, ca să-l studieze şi ca să ia o hotărâre definitivă; ea îi amăgea, însă, şi pe Calyste şi pe Claude: nu se gândea deloc la căsătorie, trăia cel mai cumplit zbucium ce poate frământa un suflet tare ca al ei, simţindu-se jucăria propriului său spirit, văzându-şi viaţa luminată prea târziu de soarele iubirii, strălucind ca într-o inimă de douăzeci de ani. Şi acum să descriem sihăstria lui Camille.

La câteva sute de paşi de la Guérande, pământul Bretaniei încetează şi încep lacurile sărate şi dunele. Peste pustietatea de nisip pe care marea a aşternut-o ca un hotar între ea şi pământ, coboară un drum mâncat de puhoaiele, ce n-a văzut nicicând vreo trăsură. Pustietatea aceasta cuprinde nisipuri sterpe, mlaştini de felurite forme, mărginite de maluri mocirloase, din care se scoate sarea, precum şi un mic braţ de mare ce desparte insula Croisic de continent. Deşi din punct de vedere geografic Croisic e o peninsulă, ea poate fi socotită drept o insulă, întrucât nu e unită cu Bretania decât prin plajele ce o leagă de târguşorul Batz, nisipuri aride şi mişcătoare ce nu se pot străbate uşor. Acolo unde drumul dinspre Croisic către Guérande se uneşte cu drumul de pe uscat, se află o casă de ţară, înconjurată de o grădină vastă, în care o mulţime de pini răsuciţi şi chinuiţi, unii ca nişte umbrele de soare,

alţii ca nişte rămurişuri betege, îşi arată trunchiurile roşietice pe porţiunile de pe care scoarţa lor a căzut. Copacii aceştia, victime ale uraganelor ce-i bat. În ciuda vântului şi a mareei, cuvântul victimă le este foarte potrivit, pregătesc sufletul pentru spectacolul trist şi bizar oferit de mlaştinile sărate şi de dunele ce seamănă cu o mare încremenită. Casa, destul de solid clădită din pietre şistoase şi din mortar prinse între ele cu legături din granit, nu are nici un fel de arhitectură, înfăţişând privirii nişte ziduri goale, străbătute din loc în loc de ochiurile ferestrelor. Ferestrele de la primul etaj au geamuri mari, iar cele de la parter sunt nişte pătrate mici. Deasupra acestui etaj se află podul, ce se întinde sub un enorm acoperiş înalt, ascuţit, cu doi pereţi laterali şi cu câte două lucarne mari pe fiecare faţă. Sub triunghiul fiecărui perete lateral, câte o fereastră îşi deschide ochiul de ciclop, spre vest către mare, spre est către Guérande. O faţadă a casei are în faţă drumul către Guérande, iar cealaltă către pustiul dincolo de care se înalţă Croisic. Iar de la acest orăşel mai departe se întinde largul mării. Un pârâiaş se strecoară printr-o deschizătură din gardul de zid al parcului, apoi curge de-a lungul drumului către Croisic, îl traversează se pierde în nisipuri sau în micul lac cu apă sărată, format prin revărsarea braţului de mare şi încercuit de dune şi de mlaştini. Un drumeag de câţiva stânjeni, croit peste această breşă de pământ, duce de la şosea la casă. Intrarea în curte se face printr-o poartă mare. Curtea e înconjurată de acareturi destul de modeste – un grajd, o remiză, o casă pentru grădinar, alături de care se află o curte de păsări cu dependinţele ei, mai des folosită de portar decât de stăpân. Tonurile cenuşii ale casei se armonizează de minune cu peisajul pe care-l domină. Parcul său e oaza acestei pustietăţi, la intrarea căreia călătorul găseşte o colibă de ceamur în care veghează vameşii. Casa aceasta fără proprietăţi funciare, sau ale cărei proprietăţi sunt situate pe moşia Guérande-i, obţine din mlaştini un venit de zece

mii de livre rentă, şi alte venituri din produsele luate de pe terenurile agricole date în dijmă. Aşa se prezintă fieful casei des Touches, căreia Revoluţia i-a retras veniturile feudale. Astăzi, des Touches nu mai reprezintă decât o simplă proprietate; paludierii însă continuă să-i spună castel; ei i-ar spune şi seniorul, dacă fieful nu ar fi ajuns pe mâna unei femei. Când Félicité a hotărât să repare casa de la des Touches, a avut grijă, ca mare artistă, să nu schimbe nimic din exteriorul acesta mohorât ce dă singuraticei construcţii un aer de închisoare. Doar poarta de la intrare fu împodobită cu două coloane de cărămidă ce susţin o boltă pe sub care poate să treacă o trăsură. Curtea fu plantată.

Aranjamentul parterului este la fel cu al celor mai multe case de ţară zidite acum o sută de ani. Evident, casa fusese clădită pe ruinele vreunui mic castel, aşezat pe culmea aceea ca un inel legând Croisic-ul şi târguşorul Batz de Guérande şi care domnea peste mlaştini. În partea de jos a scării fusese construit un peristil. Mai întâi, se afla o mare anticameră pardosită cu scânduri, în care Félicité instalase un biliard; apoi un salon imens, cu şase ferestre mari, dintre care două, din partea de jos a peretelui lateral, formează un fel de uşi pe unde se coboară spre grădină pe o scară cu zece trepte, şi care corespunde, prin modul cum este orânduit salonul, cu uşile ce dau una spre sala de biliard, iar cealaltă spre sufragerie. Din bucătărie, situată pe cealaltă parte, se ajunge în sufragerie printr-un oficiu. O scară desparte sala de biliard de bucătăria care avusese o uşă către peristil, uşă pe care domnişoara des Touches a hotărât s-o astupe, deschizând o alta către curte. Înălţimea etajului şi mărimea camerelor i-au îngăduit lui Camille să aranjeze parterul cu o simplitate aleasă. Ea s-a ferit să aşeze aici lucruri preţioase. Salonul, pe de-a-ntregul zugrăvit în gri, e mobilat cu o mobilă veche de mahon, tapisată cu mătase verde, având la ferestre perdele de calicot alb cu tiv verde; apoi cu două consile şi cu o masă rotundă; la mijloc, se află un covor cu carouri mari; pe

vastul şemineu cu oglindă enormă, e un pendul ce reprezintă carul soarelui, între două candelabre de stil imperial. Sala de biliard are perdele de calicot gri, cu tivuri verzi, şi două divane. Mobila din sufragerie se compune din patru bufete mari de mahon, o masă, douăsprezece scaune de mahon, tapisate cu pânză din păr de coadă de cal, şi câteva gravuri magnifice de Audran înrămate în rame de mahon. De mijlocul plafonului atârnă un candelabru elegant, ca acelea de deasupra scărilor din marile palate, şi în care se află două lămpi. Toate plafoanele, cu grinzi proeminente, au fost vopsite în culoarea lemnului. Pe vechea scară, construită din lemn cu balustre groase, e aşternut de sus şi până jos un covor verde.

La primul etaj sunt două apartamente, despărţite de către scara. Félicité s-a instalat în apartamentul a cărui vedere dă spre mlaştini, spre mare şi spre dune, împărţindu-l într-un salonaş, un dormitor mare, două cabinete, unul de toaletă, celălalt de lucru. În cealaltă parte a casei a izbutit să mai facă două dormitoare, fiecare cu câte un vestibul şi un cabinet. Servitorii îşi au camerele la mansardă. La început, cele două dormitoare pentru oaspeţi nu au avut decât strictul necesar. Lucrurile de lux şi artă pe care le comandase la Paris au fost rezervate numai pentru apartamentul ei. Dorise să aibă în acea sumbră şi melancolică locuinţă, în armonie cu peisajul sumbru şi melancolic, creaţiile cele mai fantastice ale artei. Salonaşul este îmbrăcat în frumoase tapiţerii de Gobelin, încadrate cu cele mai minunate cadre sculptate. Perdelele de la ferestre sunt croite din cea mai grea stofă de pe vremuri, un brocart magnific cu duble reflexe, auriu-roşcat şi galben-verzui, plisate din plin, bogat împodobite cu franjuri regale şi cu ciucuri demni de cele mai splendide baldachinuri de biserică. Acest salon este ocupat de un sipet pe care îl găsise administratorul şi care azi valorează şapte-opt mii de franci, de o masă de abanos sculptată, de un birou mic cu nenumărate sertăraşe, încrustat cu arabescuri în ivoriu,

lucrat la Veneţia, în sfârşit de cele mai frumoase mobile gotice. Sunt acolo şi tablouri, şi statuete, tot ceea ce un prieten al ei, pictor, izbutise să găsească mai de preţ la negustorii de rarităţi care, în 1818, nu bănuiau ce preţ vor căpăta mai târziu asemenea comori. Pe mese, Félicité a aşezat vaze minunate de Japonia cu desene fantastice. Covorul este din Persia, adus prin contrabandă peste dune. Camera ei, aranjată în stilul secolului lui Ludovic al XV-lea, e de o exactitate desăvârşită. Astfel, patul este de lemn sculptat, vopsit în alb, cu rezemătoarele arcuite împodobite cu amoraşi ce-şi aruncă flori, garnisite, cu mătase întreţesută cu fire aurii şi cu baldachinul împodobit cu patru mănunchiuri de pene; tapetul e persian veritabil, decorat cu găitane de mătase, cu şnururi şi cu noduri; garnitura şemineului este rococo; pendulul suflat cu aur stă între două vaze mari din cel dintâi albastru de Sčvres, montat în aramă aurita; oglinda e înrămată în acelaşi stil; în cameră se mai afla o toaletă Pompadour cu dantelăriile şi cu oglinda ei, apoi acele mobile atât de răsucite, acele duchesses18, acele scaune lungi, acea canapeluţă zveltă, acel scăunel cu speteaza matlasată pe care se stă la gura sobei, acel paravan lăcuit, cu perdelele din aceeaşi mătase cu care e tapiţată şi mobila, toate căptuşite cu satin roz şi drapate de şnururi cu franjuri, precum şi covorul fabricat la Savonnerie, în sfârşit, toate lucrurile elegante, bogate, somptuoase şi delicate între care făceau dragoste femeile drăguţe ale secolului al optsprezecelea. Cabinetul, complet modern, opune galanteriilor secolului lui Ludovic al XV-lea un fermecător mobilier de mahon: biblioteca de aici e plină; pare un budoar, având şi un divan. E doldora de fermecătoarele nimicuri femeieşti, peste tot privirea dă de tot felul de născociri moderne: cărţi cu încuietoare, cutii cu batiste şi cu mânuşi, abajururi ele porţelan străveziu, statuete, bibelouri chinezeşti, truse de scris, două-trei albume, prespapiere, în sfârşit nenumăratele nimicuri la modă. Cei curioşi pot vedea aici cu o tulburătoare uimire

câteva pistoale, o narghilea, o cravaşă, un hamac, o pipă, o puşcă de vânătoare, o bluză, tutun, o raniţă de soldat, bizară strânsură ce-o zugrăveşte pe Félicité.

Orice suflet ales, venind la des Touches, va fi impresionat de frumuseţile deosebite ale peisajului care-şi unduieşte savanele dincolo de parc, ultimă vegetaţie a continentului. Acele triste petice de apă sălcie, despărţite de drumeagurile albe pe unde paludierul îmbrăcat în alb de sus şi până jos vine să grebleze şi să strângă sarea, pentru ca apoi să-i dea forma de grunj; acea întindere ale cărei miasme sărate împiedică păsările, s-o străbată şi înăbuşă toate eforturile botanice; acele nisipuri unde ochiul nu se poate odihni decât pe o iarbă măruntă, aspră şi rezistentă, cu flori trandafirii, şi pe ochişorul-şoricelului; acel lac cu apă de mare, nisipul dunelor şi priveliştea Croisic-ului, miniatură de oraş plutind, ca şi Veneţia, pe apele mării; în sfârşit, imensul ocean mărginind recifurile de granit cu franjurile lui de spumă spre a face să pară şi mai impresionante ciudatele lor forme, un asemenea spectacol înalţă gândirea şi o întristează totodată, efect pe care, cu vremea, îl pricinuieşte sublimul, care trezeşte regretul după lucruri necunoscute, abia întrevăzute de suflet la înălţimi deznădăjduite. De aceea, asemenea armonii sălbatice nu se potrivesc decât cu spiritele mari sau cu durerile mari. Pe atunci, pustietatea aceea aspră, unde din când în când razele soarelui reflectate de ape şi de nisipuri albesc târguşorul Batz şi curg peste acoperişurile din Croisic răspândind o strălucire nemiloasă, o preocupau pe Camille zile întregi. Rareori se întorcea către gingaşele privelişti proaspete, către boschetele şi către înfloritele garduri de mărăcini ce înfăşoară Guérande, ca pe o mireasă, în flori, panglici, văluri şi horbote. Pe atunci, Félicité îndura cumplite suferinţe tăinuite.

Pentru Calyste, de îndată ce zări giruetele de pe acoperiş ivindu-se deasupra tufărişurilor de pe marginea drumului, printre crestele strâmbe ale pinilor, aerul parcă deveni mai

uşor; Guérande i se părea o închisoare, viaţa lui era la des Touches. Cine, oare, nu va înţelege ce ispite îl ademeneau acolo pe un tânăr atât de candid? Dragostea lui, ca şi cea a lui Chérubin, îl prăbuşise la picioarele unei fiinţe ce devenise pentru el ceva mult mai de preţ decât o femeie, şi desigur că avea să supravieţuiască refuzurilor de neexplicat cu care îl întâmpina Félicité; Sentimentul acesta, care-i mai mult nevoie de a iubi decât iubire, fără îndoială că nu scăpase teribilului spirit analitic al lui Camille Maupin, şi de aici provenea poate refuzul ei, nobleţe pe care Calyste n-o putea înţelege. Apoi, acolo străluceau şi minunăţiile civilizaţiei moderne, cu atât mai mult cu cât ele contrastau cu întreaga Guérande, pentru care sărăcia din casa du Guénic constituia o splendoare. Acolo se înfăţişară privirilor vrăjite ale acestui tânăr neştiutor, care nu cunoştea decât tufărişurile de grozamă ale Bretaniei şi hăţişurile de mărtăloagă ale Vandeei, splendorile pariziene ale unei lumi noi; acolo auzi un limbaj necunoscut, sonor, şi tot acolo ascultă Calyste sunetele vrăjite ale celei mai frumoase muzici, uimitoarea muzică a secolului al nouăsprezecelea, în care melodia şi armonia se îmbină cu puteri egale, în care cântecul şi instrumentaţia au ajuns la desăvârşiri nemaipomenite. Acolo văzu operele celei mai minunate picturi ale şcolii franceze, urmaşa de azi a Italiei, a Spaniei şi a celor două Flandre, şi unde talentul a devenit atât de comun încât toţi ochii şi toate inimile sunt sătule de talente şi strigă în gura mare după geniu. Acolo citi acele opere de imaginaţie, acele uluitoare creaţii ale literaturii moderne care îşi produseră întregul efect asupra unei inimi fragede. În sfârşit, marele nostru secol al nouăsprezecelea i se înfăţişă cu splendorile lui colective, cu critica lui, cu eforturile de înnoire în toate genurile, cu tentativele lui uriaşe şi aproape toate pe măsura gigantului ce legănase în steagurile sale copilăria acestui veac şi îi cântase imnurile acompaniate de cumplitul bas al tunurilor. Iniţiat de Félicité în toate aceste măreţii, care poate că scapă privirilor celor

ce le pun în scenă şi care sunt totodată şi făuritorii lor, Calyste îşi satisfăcea la des Touches dorul de minunăţii, atât de puternic la vârsta lui, şi acea naivă admiraţie, cea dintâi dragoste a adolescenţei, care devine atât de aprigă, dacă e împiedicată. E atât de firesc ca flacăra să se înalţe! El ascultă acea plăcută zeflemea pariziană şi acea elegantă satiră care îi dezvăluiră farmecul spiritului franţuzesc şi treziră în el mii de idei adormite de dulcea somnolenţa a vieţii sale de familie. Pentru el, domnişoara des Touches era ca o mama spirituală, mama pe care putea s-o iubească fără prihană. Era aşa de bună faţă de el: pentru un bărbat căreia îi inspiră dragoste, o femeie este totdeauna adorabilă, chiar şi atunci când lasă impresia că nu împărtăşeşte acelaşi sentiment. Acum, Félicité îi dădea lecţii de muzică. Pentru el, acele mari încăperi de la parter, ce se, întindeau şi mai departe prin felul iscusit în care fuseseră amenajate pajiştile şi boschetele din parc, acel spaţiu al scării plin de capodoperele artei italiene, de sculpturi în lemn, de mozaicuri veneţiene şi florentine, de basoreliefuri în fildeş şi în marmoră, şi de raritățile comandate de zânele din Evul Mediu, apartamentul acela intim, atât de cochet, atât de voluptos artistic, erau vii, erau însufleţite de o lumină de un duh şi de un aer supranaturale, stranii, de nedefinit. Lumea modernă, cu toate poeziile ei, se opunea din temelii lumii posace şi patriarhale de la Guérande, punând faţă în faţă două moduri de viaţă. De-o parte, sumedenia de creaţii ale artei; de cealaltă, unitatea sălbaticei Bretanii. Nimeni deci, nu se va întreba de ce bietul copil, sătul ca şi mama sa de subtilităţile naivului joc de cărţi, tresărea ori de câte ori intra în casa de la des Touches, ori de câte ori sună la uşa, ori de câte ori străbătea curtea. E de remarcat că asemenea presentimente nu-i mai frământă pe bărbaţii maturi, hârşâiţi de frecuşurile cu viaţa, pe care nimic nu-i mai surprinde şi care se aşteaptă la orice. Când deschise poarta, Calyste auzi sunetele pianului şi gândi că Félicité

trebuie să fie în salon; dar, când intră în sala de biliard, muzica nu mai ajunse până la urechile lui. Camille, fără îndoială, cânta la pianina dreaptă ce-i fusese adusă din Anglia de către Conti şi pe care o aşezase în salonul de sus. Urcând scările pe covorul gros ce înăbuşea cu totul zgomotul paşilor, Calyste păşi din ce în ce mai încet. Simţi în muzica aceea un fior extraordinar. Félicité cânta numai pentru ea, se întreţinea cu sine însăşi. În loc să intre, tânărul se opri pe o bancă gotică, tapiţată cu catifea verde şi aşezată de-a lungul palierului, sub o fereastră încadrată artistic cu lemn sculptat, lăcuit, de culoarea cojii de nucă. Nimic nu putea fi mai misterios şi mai melancolic decât improvizaţia lui Camille: părea că din adâncul unui mormânt un suflet înălţa un De profundis către cer. Tânărul îndrăgostit recunoscu ruga dragostei deznădăjduite, duioşia bocetului supus, gemetele unei mâhniri stăpânite. Camille dezvoltase, amplificase, modificase introducerea la cavatina Graţie pentru tine, graţie pentru mine, ce reprezintă aproape întreg actul al patrulea din Robert Diavolul. Cântă, brusc, această bucată într-o manieră sfâşietoare, apoi se întrerupse. Calyste intră şi văzu pricina acelei întreruperi. Sărmana Camille Maupin, frumoasa Félicité, îi arătă, fără nici o cochetărie, un chip scăldat în lacrimi; îşi luă batista, îşi şterse lacrimile şi îi spuse simplu:

— Bună ziua!

Era fermecătoare în toaleta ei de dimineaţă. Pe cap avea una dintre acele împletituri de velur roşu la modă pe atunci şi de sub care se revărsau strălucitoarele cosiţe ale părului ei negru. O redingotă foarte scurtă alcătuind o tunică grecească modernă lăsa să se vadă un pantalon de batist cu manşete brodate, precum şi cei mai frumoşi papuci turceşti, de culoare roşie-aurie.

— Ce ai? O întrebă Calyste.

— Nu s-a întors, răspunse ea, stând dreaptă la fereastră şi privind nisipurile, braţul de mare şi mlaştinile.

Răspunsul îi explica toaleta. Camille părea că-l aşteaptă pe Claude Vignon, era îngrijorată ca o femeie ce s-a ostenit în zadar. Un bărbat de treizeci de ani ar fi văzut aceasta. Calyste nu văzu decât durerea lui Camille.

— Eşti îngrijorată? O întrebă el.

— Da, răspunse ea cu o tristeţe pe care bietul copil nu du o putea pricepe.

Calyste se repezi spre uşă.

— Hei, unde te duci?

— După el, răspunse Calyste.

— Copil scump! Spuse ea luându-l de mână, ţinându-l lângă sine şi aruncându-i una dintre acele priviri înduioşate care pentru sufletele tinere sunt cea mai frumoasă răsplată. Eşti nebun? Unde vrei să-l găseşti pe coasta aceasta?

— Îl voi găsi.

— Marna ta s-ar speria de moarte. Hai, rămâi! Te rog, spuse ea, îndemnându-l să se aşeze pe divan. Nu te întrista din pricina mea. Lacrimile pe care le vezi sunt lacrimi care nouă, femeilor, ne plac. În noi există o însuşire pe care bărbaţii nu o au, aceea de a ne lăsa în voia firii noastre repezite, împingând sentimentele până la extrema lor limită. Închipuindu-ne anumite situaţii şi lăsându-ne răpite de ele, ajungem la lacrimi şi, câteodată, la stări şi la tulburări grave. Fanteziile noastre nu sunt jocuri ale spiritului, ci ale inimii. Ai sosit tocmai la timp, singurătatea nu-mi prieşte. Nu sunt chiar atât de proastă încât să-mi închipui că n-a vrut decât să viziteze fără mine Croisic-ul şi stâncile lui, târguşorul şi nisipurile lui, sau mlaştinile sărate. Ştiam că va lipsi mai multe zile, nu numai una. A vrut să ne lase singuri; e gelos, sau mai degrabă se preface că e gelos. Tu eşti tânăr, eşti frumos.

— De ce nu mi-ai spus? Ar trebui să nu mai vin? Întrebă Calyste, stăpânindu-şi cu greu o lacrimă ce i se rostogoli pe obraz şi care o impresionă adânc pe Félicité.

— Eşti un înger! Exclamă ea.

Apoi cântă voioasă aria Rămâi, a Mathildei, din Wilhelm Tell, spre a risipi orice urmă de gravitate prin acest magnific răspuns al prinţesei în privinţa sa.

— A vrut, reluă ea, să mă facă astfel să cred că mă iubeşte mai mult decât mă iubeşte. Ştie tot binele pe care i-l doresc, spuse ea privindu-l pe Calyste cu atenţie; însă poate că se simte umilit, văzând că mi-e inferior în această privinţă. S-ar mai putea să-l fi şi cuprins anumite bănuieli în legătură cu tine şi va fi vrând, poate, să ne surprindă. Însă, chiar de n-ar fi vinovat decât că s-a dus sa se bucure de plăcerile unei asemenea plimbări singuratice, fără mine, fără a împărtăşi cu mine hoinărelile şi impresiile pe care i le pot inspira asemenea privelişti, pricinuindu-mi o mulţime de gânduri ucigaşe – nu-i de-ajuns oare? Această minte deosebită nu mă iubeşte mai mult decât muzicianul, sau decât omul de spirit, sau decât militarul. Sterne are dreptate: orice nume are o semnificaţie, iar numele meu e cea mai cruntă ironie. Am să mor fără să întâlnesc la vreun bărbat acea dragoste pe care o port în inimă, acea poezie pe care o port în suflet.

Rămase cu braţele moi, cu capul sprijinit pe pernă, cu ochii pierduţi în gânduri, aţintiţi pe o floare din covor. Suferinţele minţilor superioare au ceva grandios şi impunător, ceva ce dezvăluie imense profunzimi sufleteşti cărora cugetul celui ce le contemplă le dă profunzimi şi mai vaste. Asemenea suflete au ceva din privilegiile regalităţii ale cărei sentimente aparţin unui întreg popor şi care impresionează o întreagă lume.

— De ce mi-ai.? Începu Calyste, dar nu putu să termine.

Frumoasa mână fierbinte a lui Camille Maupin se lăsase peste mâna lui şi îi întrerupsese cu înţeles.

— Natura şi-a schimbat legile pentru mine, acordându-mi încă cinci-şase ani de tinereţe. Te-am respins din egoism. Mai devreme sau mai târziu, vârsta ne-ar fi despărţit. Şi faţă de el sunt cu treisprezece ani mai în vârstă, şi chiar şi atâta e prea mult.

— Vei fi frumoasă şi la şaizeci de ani! Exclamă Calyste năprasnic.

— Dumnezeu să te audă! Răspunse ea zâmbind. De altminteri, copile drag, vreau să-l iubesc. Cu toată insensibilitatea lui, cu toată lipsa lui de imaginaţie, cu toată groaznica lui nepăsare şi cu toată invidia ce-l mistuie, cred că sub aceste zdrenţe există câteva lucruri mari, şi nădăjduiesc că voi izbuti să galvanizez această inimă, s-o salvez de ea însăşi, să mi-o apropii. Vai! Am o minte clarvăzătoare şi o-inimă oarbă.

Fu uimitor de aspră cu ea însăşi. Suferea şi îşi studia suferinţa, aşa cum Cuvier sau Dupuytren explicau prietenilor lor mersul fatal al propriei maladii şi progresul pe care moartea îl făcea în ei. Camille Maupin era tot atât de pricepută în ale pasiunii pe cât erau cei doi savanţi în anatomie.

— Am venit aici anume, ca să-l pot cunoaşte mai bine, şi iată-l că se şi plictiseşte, îi lipseşte Parisul; i-am spus, suferă de nostalgia criticii, n-are nici un autor de jumulit, nici un sistem de dărâmat, nici un poet de zdrobit şi nu îndrăzneşte să se cufunde aici în nici un fel de desfrâu în care să-şi descarce povara gândurilor. Vai! Dragostea mea nu e îndeajuns de adevărată, poate, pentru a-i odihni creierul. Nu izbutesc să-l farmec, în sfârşit! Bea astă-seară cu el, eu am să spun că sunt bolnavă şi voi rămâne în camera mea; am să aflu astfel dacă nu cumva mă înşel.

Calyste se făcu roşu ca o cireaşă, roşu de la bărbie până la frunte, iar urechile i se învăluiră în jar.

— Doamne! Exclamă ea, şi eu care te stric fără să mă gândesc la nevinovăţia ta de tânără domnişoară! Iartă-mă Calyste. Când ai să iubeşti, ai să afli că poţi fi în stare să dai foc Senei numai ca să-i faci o plăcere cât de mică „obiectului iubit”, cum spun cărturăresele.

Făcu o pauză.

— Există anumite firi semeţe şi dârze care exclamă la o anumită vârstă: „Dacă aş reîncepe viaţa, aş face la fel!” Eu,

care-nu mă cred slabă, exclam: „Aş fi o femeie ca mama ta, Calyste!” Ce fericire e să ai un fiu ca tine! Dacă m-aş fi căsătorit chiar şi cu cel mai prost bărbat de pe lume, aş fi ştiut să fiu o soţie cuminte şi supusă. Şi totuşi, n-am săvârşit greşeli împotriva societăţii, n-am greşit decât faţă de mine. Vai! Copile drag, astăzi femeia nu mai poate ieşi singură în lume decât în ceea ce se numeşte societatea primitivă. Relaţiile sentimentale care nu sunt în armonie cu legile sociale sau cu cele naturale, în sfârşit, afecţiunile ce nu sunt impuse, ne distrug. Înduri cât înduri, dar măcar să ai un folos. Ce mă interesează copiii verişoarelor mele Faucombe, care nu mai sunt Faucombe, pe care nu le-am mai văzut de douăzeci de ani, şi care, de altfel, s-au căsătorit cu nişte negustori! Tu eşti pentru mine un fiu care nu m-a costat chinurile maternităţii, am să-ţi las averea mea şi, datorită mie, ai să fii fericit, cel puţin în această privinţă, comoara mea scumpă de frumuseţe şi de gingăşie, pe care nimic nu trebuie s-o atingă sau s-o vestejească.

După aceste cuvinte, rostite cu un glas profund, îşi închise frumoasele pleoape, ca să nu i se poată citi în ochi.

— N-ai vrut să primeşti nimic de la mine, zise Calyste, aşa că şi eu am să dau moştenitorilor dumitale toată averea ce mi-ai lăsa-o.

— Copil ce eşti! Spuse Camille, cu acelaşi glas adânc şi cu lacrimi pe obraji. Aşadar, nimic nu mă poate scăpa de mine însămi?

— Aveai să-mi spui o poveste şi să-mi arăţi o scrisoare de la. Spuse sentimentalul copil, ca să-i mute gândurile de la mâhnirea ei.

Nu isprăvi însă, căci Félicité îi curmă vorba.

— Ai dreptate, mai presus de orice trebuie să fiu fată de treabă. Aseară se făcuse prea târziu; se pare însă că vom avea timp destul astăzi, spuse ea pe un ton şi glumeţ şi amar totodată. Ca să-mi îndeplinesc făgăduiala, am să mă aşez în aşa fel încât să pot privi în jos către drumul ce duce spre falezâ.

Calyste îi trase acolo un mare fotoliu gotic şi deschise fereastra cea dublă cu vitralii. Camille Maupin, care nutrea acelaşi gust oriental ca şi ilustrul scriitor de sexul ei, se duse să ia o magnifică narghilea persană pe care i-o dăruise un ambasador; îi umplu felegeanul cu parfum de paciuli, îi curăţă gingaşul bocchettino, înmiresmă pana ce-o folosea ca imamea şi de care nu se servea decât o singură dată, o fixă la locul ei, aprinse câteva foiţe de tutun galbene, aşează apoi la câţiva paşi mai încolo vasul emailat albastru-auriu cu gâtul lung al acestui frumos instrument de plăceri, şi sună ca să poruncească să se aducă ceaiul.

— Vrei nişte ţigări? Ah! Mereu uit că nu fumezi. O neprihănire ca a ta e aşa de rară! Mă gândesc că puful de mătase de pe obrajii tăi n-ar trebui mângâiat decât de mâna unei Eve ieşite de-a dreptul din mâinile lui Dumnezeu.

Calyste se înroşi şi se aşează pe un taburet, fără să vadă profunda tulburare care o făcuse şi pe Camille să roşească.

— Persoana de la care am primit ieri această scrisoare şi care poate va sosi aici mâine, este marchiza de Rochegude, cumnata doamnei d'Ajuda-Pinto, spuse Félicité. După ce şi-a căsătorit fata cea mai mare cu un senior portughez stabilit pentru totdeauna în Franţa, bătrânul Rochegude, al cărui neam nu-i atât de vechi ca al tău, a vrut să-şi înrudească feciorul cu marea nobilime, spre a putea să-i obţină titlul de pair, pe care el însuşi nu izbutise să-l capete. Contesa de Montcornet i-a găsit în departamentul Orne o domnişoară; Béatrix – Maximilenne-Rose de Casteran, fiica cea mai mică a marchizului de Casteran care voia să-şi mărite fără zestre cele două fiice, spre a păstra întreaga avere pentru contele de Casteran, fiul său. Casteran-ii, după câte se pare, se trag din coasta lui Adam. Béatrix, născută şi crescută la castelul Casteran, avea pe atunci – căsătoria s-a făcut în 1828 – vreo douăzeci de ani. Era o fiinţă ce se remarca prin ceea ce voi, provincialii, numiţi originalitate, şi care, la urma urmei, nu-i decât o superioritate în gândire, o înflăcărare, o dragoste de frumos, o anume chemare spre operele de artă. Ia

aminte la ce-ţi spune o biată femeie care s-a lăsat târâtă pe astfel de pante: nu există nimic mai primejdios pentru o femeie; urmându-le, ajungi acolo unde mă vezi acum pe mine şi unde a ajuns şi marchiza. În prăpastie! Numai bărbaţii posedă toiagul de care se pot sprijini de-a lungul unor asemenea râpe, o forţă pe care noi nu o avem şi care, dacă am avea-o, ar face din noi nişte monştri. Bunica ei, bătrâna văduva de Casteran, socoti o fericire căsătoria fetei cu un bărbat faţă de care ea avea să fie superioară şi ca nobleţe şi ca idei. Rochegude-ii aranjară lucrurile cât se poate de bine, Béatrix: n-avea decât să fie mândră de ei; la fel cil şi Rochegude-ii, trebuie să fi fost satisfăcuţi şi Casteran-ii care, înrudiţi astfel cu Gordon-ii, cu d'Eagrign-ii, cu Troisville-ii, cu Navarrain-ii, au obţinut titlul de pair pentru ginerele lor în ultima mare serie de pair-i pe care a promovat-o Carol al X-lea, şi care a fost anulată de revoluţia din iulie. După moartea bătrânului Rochegude, fiul său moşteni întreaga avere. Rochegude e destul de prostănac; însă avu de la început un fiu; şi, cum o plictisi cumplit pe nevastă-sa, îi făcu şi ea în curând destule. Primele zile ale unei căsnicii sunt pline de primejdii ascunse, atât pentru sufletele mărunte, cât şi pentru marile iubiri. În calitatea lui de prostănac, Rochegude a luat ignoranţa soţiei sale drept răceală, a clasat-o pe Béatrix: printre femeile limfatice şi reci, ea e blondă, şi, pornind de aici, bărbatul hotărî să-şi păstreze cea mai deplină libertate, trăind ca un burlac şi bizuindu-se pe pretinsa răceală a marchizei, pe mândria, pe orgoliul şi pe felul de viaţă care îngrădeşte cu o mie de bariere o femeie la Paris. Ai să vezi toate acestea atunci când vei vizita Parisul. Cei ce visau să profite de nepăsătoarea lui linişte îi spuneau: „Sunteţi un bărbat fericit, aveţi o soţie rece care nu va avea decât pasiuni cerebrale; mulţumită doar să strălucească, fanteziile sale sunt pur artistice; gelozia ei; dorinţele ei vor fi satisfăcute dacă îşi va face un salon unde să se adune toate spiritele alese; se va deda unor dezmăţuri muzicale, unor orgii

literare” Şi soţul înghiţea asemenea snoave prin care se mistifică la Paris nătăfleţii. Rochegude însă nu-i un dobitoc de rând: el e tot atât de vanitos, de orgolios, ca şi un om inteligent, cu deosebirea că oamenii inteligenţi îşi dau un lustru de modestie şi se fac duioşi, te alintă ca să fie alintaţi; pe când Rochegude are un amor-propriu virtuos, rumen şi proaspăt, care se admiră în public şi e întotdeauna zâmbăreţ. Vanitatea lui se lăfăie în grajd şi rumegă sforăind la grătarul ieslei din care îşi înfulecă nutreţul. Are acele cusururi ce nu sunt cunoscute decât de cei ce pot să le judece în intimitate, care nu ies la iveală decât în umbra şi în taina vieţii lor familiare, pe când în lume şi pentru lume pare un bărbat încântător; Rochegude trebuia sa devină de nesuferit de îndată ce s-ar fi socotit ameninţat în drepturile lui matrimoniale, fiind de o gelozie cruntă şi meschină, brutală atunci când este stârnită, laşă vreme de şase luni. Ucigaşă în cea de-a şaptea. Îşi închipuia că o înşeală pe nevastă-sa, dar se temea de ea, două principii de tiranie, din ziua când şi-a dat seama că marchiza îi acorda pomana de a se preface nepăsătoare la infidelităţile lui. Îţi analizez acest caracter, anume ca să-ţi explic purtarea tinerei Béatrix. Marchiza avea pentru mine cea mai vie admiraţie; dar, de la admiraţie la gelozie nu este decât un pas. La Paris, eu am unul dintre cele mai de seamă saloane; Béatrix dorea să-şi facă şi ea unul, şi încercă să-i atragă pe cei ce veneau la mine. Nu mă pricep să-i reţin pe cei ce vor să mă părăsească. Inşii superficiali, cei care din uşurătate sunt amici cu toată lumea, cei al căror ţel este de a părăsi un salon de îndată ce au intrat în el, au trecut la ea; n-a avut însă răgaz să întemeieze un cerc. Pe vremea aceea, o credeam măcinată de dorinţa unei celebrităţi oarecare. Şi totuşi, are măreţie sufletească, o mândrie regească, idei, o minunată uşurinţă de a gândi şi de a înţelege totul; ştie să vorbească despre metafizică şi muzică, despre teologie şi pictură. Ai s-o vezi ca femeie, aşa cum am văzut-o noi ca tânără soţie; există însă în ea o anume afectare: îşi dă prea

multe aere că ştie tot felul de lucruri anevoioase, limba chineză, de pildă, sau ebraica, sau că se pricepe la hieroglife, sau că poate să explice papirusurile ce înfăşură mumiile. Béatrix e una dintre acele blonde alături de care blonda Eva ar părea o negresă. E subţire şi dreaptă ca o lumânare, şi albă ca o prescură: are o faţă lungă şi ascuţită, un ten destul de schimbăcios, azi alb ca percalul, mâine închis şi pătat sub piele cu mii de puncte, de parcă în timpul nopţii sângele i s-ar fi încărcat cu ţarină; fruntea-i este superbă, dar cam prea semeaţă; pupilele-i sunt verzi ca marea palidă, şi înconjurate de alb sub genele moi şi sub pleoapele galeşe.

Ochii-i sunt adesea încercănaţi. Nasul e ca un sfert de cerc, cu nările mici şi fine, dar obraznic. Are gură austriacă „buza superioară fiind mai dezvoltată decât cea inferioară” care are un aer dispreţuitor. Obrajii palizi nu i se colorează decât după o emoţie foarte puternică. Bărbia e destul de grăsuţă; nici a mea nu-i prea mică, aşa încât poate că nu fac bine spunându-ţi că femeile cu bărbia grasă sunt pretenţioase în dragoste. Are una dintre cele mai frumoase talii pe care le-am văzut vreodată, un spate de un alb strălucitor, mai demult foarte drept, dar care, acum, zice-se, s-a dezvoltat, s-a arcuit; pieptul însă n-a fost tot atât de norocos ca umerii, iar braţele i-au rămas slăbuţe. De altminteri, are o ţinută şi nişte maniere degajate care răscumpără ceea ce poate fi defectuos în făptura ei, şi care-i scot de minune în evidenţă frumuseţile. Natura i-a dat acel aer de prinţesă ce nu se poate dobândi nicicum, care se moşteneşte, care o prinde bine şi o revelează dintr-o dată pe femeia nobilă, aer în armonie cu şoldurile, ce-i drept mici, dar cum nu se poate mai gingaşe, cu cel mai frumos picior din lume, şi cu acel bogat păr de înger pe care pensula lui Girodet l-a zugrăvit atât de des, şi care seamănă cu o ploaie de lumină. Fără să fie în mod ireproşabil frumoasă, nici măcar simpatică, ea stârneşte, când vrea, impresii de neşters. N-are decât să se îmbrace într-o catifea

roşie cum e cireaşa, cu volane de dantelă, să-şi împodobească părul cu trandafiri roşii, şi e divină. Dacă, prin cine ştie ce întâmplare, ar putea să îmbrace costumul de pe vremea când femeile purtau corsete strâmte cu multe rânduri suprapuse de panglici, avântându-se subţiri şi suave din largul cerc al fustelor de brocart cu pliuri dese şi bogate; de pe când se împodobeau cu volănaşele gulerelor scrobite ascunzându-şi braţele în mânecile cu creveuri şi cu cerculeţe de dantelă din care mâna ieşea ca pistilul dintr-un caliciu; şi de pe când îşi revărsau miile de bucle ale părului de sub un conci prins cu nestemate – Béatrix ar părea mai frumoasă decât frumuseţile ideale pe care le poţi admira îmbrăcate în asemenea costume.

Félicité îi arătă lui Calyste o minunată copie de pe tabloul lui Mieris, în care o femeie în satin alb, stând în picioare şi ţinând în mână o hârtie, cântă împreună cu un senior brabanson, în vreme ce un negru toarnă într-o cupă vin vechi de Spania, iar o slujnică bătrână aşează pe masă nişte prăjituri.

Blondele, reluă ea, au faţă de noi, brunele, avantajul unei diversităţi de mare preţ: există o sută de feluri de a fi blondă, şi numai unul de a fi brunetă. Blondele sunt mai femei decât noi; noi, franţuzoaicele brune, semănăm prea mult cu bărbaţii. Ei bine, spuse ea, n-ai să te îndrăgosteşti oare de Béatrix după portretul pe care i-l fac, întocmai ca nu ştiu care prinţ din O mie şi una de zile19? Ai venit iarăşi prea târziu, bietul meu copil. Consolează-te însă. În poveştile acestea, întâiul venit ia oasele!

Cuvintele acestea fuseseră rostite cu intenţie. Admiraţia zugrăvită pe faţa tânărului era stârnită mai mult de pictură decât de pictorul al cărui har îşi greşea ţinta. În timp ce vorbea, Félicité îşi da pe faţă toate însuşirile grăitoarei sale fizionomii.

— În ciuda faptului că e blondă, continuă ea, Béatrix nu posedă fineţea culorii sale; are în trăsături o anumită asprime, este mândră şi dură; desenul chipului e liniar, şi ai

zice că în sufletul ei există o înflăcărare sudică. E un înger ce arde şi se usucă. În sfârşit, ochii-i sunt plini de sete. Tot ce are mai frumos este faţa: din profil, figura ei parca ar fi fost prinsă între două uşi. Ai să vezi dacă mă înşel. Iată cum am devenit prietene intime: timp de trei ani, din 1828 până în 1831, Béatrix, bucurându-se de ultimele serbări ale Restauraţiei, străbătând saloanele, mergând la Curte, onorând cu frumuseţea ei balurile costumate de la Elysée-Bourbon, judeca oamenii, lucrurile, evenimentele şi viaţa, din înălţimea cugetării ei. Şi avea la ce să cugete. Acel prim moment de uimire pricinuită de contactul cu lumea nu lasă să i se trezească inima ce-i rămase încă şi mai toropită după cele dintâi neplăceri ale căsniciei; copilul, sarcina şi toate acele îndatoriri ale maternităţii, care mie nu-mi plac deloc. În privinţa asta, eu nu sunt femeie. Nu pot să suport copiii, îţi dau o mie de necazuri şi de griji necurmate. De aceea socotesc că unul dintre marile cuceriri ale societăţii moderne, şi de care ne-a despuiat ipocritul de Jean-Jacques, era să ne fi lăsat libertatea de a deveni sau de a nu deveni mame. Nu sunt singura care gândesc astfel, sunt însă singura care o spune. Béatrix, între 1830 şi 1831, se duse să-şi mistuie amarul la moşia soţului ei şi se plictisi acolo ca un sfânt în strana lui din paradis. Când se întoarse la Paris, marchiza socoti, poate pe bună dreptate, că revoluţia, aparent pur politică în ochii anumitor oameni, avea să fie o revoluţie morală. Lumea din care făcea ea parte, neputând să se refacă în timpul nemaisperatului triumf al celor cincisprezece ani de Restauraţie, se va sfărâma sub loviturile de berbec date de burghezie. Auzise şi ea acel mare aforism al domnului Lainé: „Regii se duc!” O asemenea părere, cred eu, n-a fost lipsită de influenţă asupra purtării sale. Luă parte ideologic la noile doctrine ce se înmulţiră în cei trei ani de după iulie ca musculiţele la soare şi care zăpăciră multe capete de femei; dar, ca orice nobil, găsind că aceste noutăţi erau superbe, voia să salveze nobilimea. Văzând că nu mai există nici un loc pentru

superioritățile personale, văzând că marea nobilime reîncepe muta opoziţie pe care o adoptase şi faţă de Napoleon, în fond singurul rol care-i mai rămânea acestei nobilimi sub imperiul acţiunii şi ai faptelor, rol care, însă, într-o epocă modernă, echivala cu a-şi da demisia. Béatrix preferă fericirea în locul acelui mutism. Când mai răsuflarăm un pic, marchiza cunoscu în casa mea un bărbat cu care credeam că-mi voi sfârşi viaţa, Gennaro Conti, marele compozitor, napolitan de origine, născut însă la Marsilia. Conti e foarte deştept şi are talent de compozitor, deşi n-o să poată ajunge vreodată la primul rang. Do n-ar fi fost Meyerbeer şi Rossini, ar fi trecut poate drept un om de geniu. Faţă de ei are un anume avantaj, în muzica vocală el e ceea ce este Paganini pentru vioară, Liszt pentru pian, Taglioni pentru dans, şi, în sfârşit, ceea ce era faimosul Garat, de care îşi reamintesc toţi cei care îl ascultă. El, dragul meu, nu e o voce, e un suflet. Când cântecul lui răspunde anumitor idei, anumitor dispoziţii, greu de zugrăvit, şi în care se poate găsi uneori o femeie, femeia aceea e pierdută dacă-l ascultă pe Gennaro. Marchiza se îndrăgosti de el cu cea mai nebunească patimă şi mi-l răpi. Gestul e cumplit de provincial, nu însă condamnabil. Ea îmi cuceri stima şi părusem o femeie gata să-şi apere bunul, nu ştia că, pentru mine, cel mai ridicol lucru de pe lume, în atare situaţie, îl constituia însuşi obiectul luptei. A venit la mine. Femeia aceasta, atât de mândră, era aşa de îndrăgostită, încât mi-a dezvăluit taina ei şi m-a făcut arbitrul sorţii sale. A fost adorabilă. În ochii mei, a rămas femeie şi marchiză. Vreau să-ţi spun, prietene drag, că femeile sunt uneori rele: au însă şi anumite măreţii ascunse, pe care bărbaţii nu vor putea să le preţuiască. Astfel, întrucât în pragul bătrâneţii ce mă aşteaptă îmi pot face testamentul de femeie, am să-ţi mărturisesc că-i fusesem credincioasă lui Conti, că i-aş fi rămas fidelă până la moarte, deşi îl cunoşteam. E un caracter fermecător în aparenţă, dar detestabil în fond. Pe tărâm sentimental e un şarlatan.

Există oameni, ca Nathan, despre care ţi-am mai vorbit, care sunt şarlatani pe dinafară şi totuşi de bună-credinţă. Oamenii ca Gennaro se mint pe ei înşişi. Cocoţaţi pe catalige, se cred pe propriile picioare şi îşi fac jongleriile cu un fel de nevinovăţie; au vanitatea în sânge; s-au născut comedieni, fanfaroni, de o formă extravagantă ca de vază chinezească; ar fi în stare, poate, să râdă şi de ei înşişi. De altfel, au o fire mărinimoasă şi ca strălucirea hainelor regale ale lui Murat, atrag primejdia. Dar perfidia lui Conti nu va fi niciodată cunoscută decât de iubita sa. În arta lui e ceva din celebra gelozie italienească ce l-a împins pe Carlone să-l asasineze pe Piola, care i-a adus o lovitură de pumnal lui Paesielio. Invidia aceasta cumplită e ascunsă sub cea mai graţioasă camaraderie, Conti nu are curajul viciului său, el îi zâmbeşte lui Meyerbeer şi îl complimentează, când de fapt ar vrea să-l sfâşie. Îşi simte slăbiciunea, aparent pare însă tare; apoi, e de o vanitate care-l face să mimeze sentimentele cele mai străine de inima lui. Se dă drept un artist care îşi primeşte inspiraţiile din cer. Pentru el, arta e ceva sfânt, sacru. E fanatic, e de o ironie sublimă faţă de oamenii de lume; e de o elocvenţă ce pare izvorâtă dintr-o convingere adâncă. E un vizionar, un demon, un zeu, un înger. În sfârşit, deşi eşti prevenit, Calyste, va izbuti să te amăgească. Bărbatul acesta meridional, artistul acesta clocotitor e rece ca o funie de fântână. Ascultă-l: artistul este un misionar, arta este o religie care îşi are preoţii ei şi care trebuie să aibă şi martirii ei. Odată pornit, Gennaro ajunge la cel mai dezmăţat patetism pe care l-a revărsat cândva vreun profesor de filosofie germană asupra auditoriului său. Te face să-i admiri convingerile, pe când el nu crede în nimic. În vreme ce te înalţă spre o melodie ce pare un fluid misterios clocotind de iubire, te învăluie într-o privire extatică; el însă îşi supraveghează admiraţia şi se întreabă: „Sunt într-adevăr un zeu pentru ei?” În aceeaşi clipă, adeseori îşi spune în sine: „Am mâncat prea multe macaroane”.

Te crezi iubită, şi el te urăşte, fără să ştii de ce; eu însă ştiam: văzuse în ajun o femeie, se îndrăgostise de ea dintr-un capriciu, şi mă jignea cu dragostea lui prefăcută, cu alinturile lui ipocrite, făcându-mă să-i plătesc scump fidelitatea silită. În sfârşit, e însetat de aplauze, maimuţăreşte totul şi îşi bate joc de orice; se preface că e vesel, tot aşa cum se preface îndurerat; izbuteşte însă de minune. Place, e iubit, ştie să se facă admirat oricând vrea. L-am lăsat blestemându-şi vocea, care contribuise la succesul lui mai mult decât talentul de compozitor; şi preferă să fie om de geniu ca Rossini, mai degrabă decât să fie un executant de forţa lui Rubini. Am făcut greşeala de a mă ataşa de el, mă resemnasem să-l slujesc pe acest idol până la capăt. Conti, ca mulţi artişti, e lacom; îşi iubeşte tabieturile, plăcerile; e cochet, studiat, îngrijit; ei bine, i-am îngăduit toate pasiunile, mă îndrăgostisem de firea lui slabă şi vicleană. Eram invidiată, deşi adeseori zâmbeam de milă. Îi preţuiam curajul; e brav, iar bravura, se zice, este singura virtute lipsită de ipocrizie. Într-o călătorie, într-o anume împrejurare, l-am văzut pus la o astfel de Încercare; a ştiut să-şi rişte viaţa, pe care şi-o iubeşte; însă, lucru ciudat, la Paris l-am văzut săvârşind ceea ce eu numesc laşităţi de cuget. Dragul meu, ştiam toate acestea. I-am spus bietei marchize:

— Nu ştii în ce prăpastie te afunzi. Eşti Perseul unei biete Andromede, mă eliberezi de stânca mea. Dacă te iubeşte, cu atât mai bine! Mă îndoiesc însă: el nu se iubeşte decât pe sine.

Gennaro se simţea în al şaptelea cer al orgoliului. Eu nu sunt marchiză, nu sunt născută Casteran, aşa că am fost uitată într-o clipă. Mi-am satisfăcut sălbatica plăcere de a pătrunde până în adâncul acestei firi. Singură de deznodământ, am vrut să studiez tertipurile la care va recurge Conti. Dragul meu copil, am văzut într-o săptămână orori sentimentale, pantalonade josnice. Nu vreau să-ţi mai spun nimic, o să-l vezi aici pe acest domn. Doar că acum,

întrucât ştie că-l cunosc, mă urăşte. De-ar putea să mă înjunghie fără prea mare primejdie, n-aş mai rămâne în viaţă nici două secunde. Niciodată nu i-am spus o vorbă de reproş frumoasei Béatrix. Ultima şi statornica jignire a lui Gennaro este de a crede că aş fi în stare să-i împărtăşesc marchizei tristele mele constatări. A devenit tot mai neliniştit şi mai îngândurat; căci nu crede în bunele sentimente ale nimănui. Faţă de mine, încă mai joacă rolul unui bărbat nefericit că m-a părăsit. Are să ţi se pară de o prietenie emoţionantă; e amabil, e cavaler. Pentru el, orice femeie este o madonă. Trebuie să trăieşti multă vreme cu el pentru a descoperi secretul falsei lui bunătăţi şi pentru a zări pumnalul nevăzut al prefăcătoriilor sale. Înfăţişarea-i hotărâtă l-ar înşela până şi pe Dumnezeu. Aşa că ai să fii cucerit de manierele lui de ipocrit şi n-ai să crezi niciodată cât de adâncă şi de rapidă e aritmetica gândului său tainic. Să-l lăsăm însă. Am împins indiferenţa până la a-i adăposti la mine în casă. Situaţie care a făcut ca lumea cea mai perspicace, lumea pariziană, să nu afle nimic despre intriga aceasta. Cu toate ca Gennaro era beat de orgoliu, fără îndoială că avea nevoie să pozeze faţă de Béatrix: a ştiut să se prefacă admirabil. M-a uimit, eu mă aşteptasem să-l văd cerându-i marchizei ceva care să uluiască lumea. Marchiza a fost însă cea care s-a compromis, după un an de fericire, supus tuturor vicisitudinilor, tuturor hazardurilor vieţii pariziene. La sfârşitul penultimei ierni, nu-l mai văzusem pe Gennaro de câteva zile, îl invitasem să ia masa la mine, unde trebuia să vină şi ea mai pe seară. Rochegude nu bănuia nimic; Béatrix însă îşi cunoştea atât de bine soţul încât ar fi preferat, îmi spunea adesea, cele mai mari mizerii în schimbul vieţii care o aştepta lângă marchiz, în cazul în care el ar fi avut dreptul s-o dispreţuiască sau s-o tortureze. Alesesem ziua în care prietena noastră contesa de Montcornet îşi dădea serata. Când văzu că soţului ei i se serveşte cafeaua, Béatrix vru să iasă din salon şi să se ducă

să se îmbrace; deşi niciodată nu-şi începea toaleta atât de devreme.

— Coaforul tău n-a venit încă, îi atrase atenţia Roebegude, aflând motivul pentru care soţia sa pleca din salon.

— O să mă pieptene Thérčse, răspunse ea.

— Da unde pleci? Doar nu te duci ia doamna de Montcornet de la ora opt.

— Nu, spuse ea; o să ascult însă primul act la Italiens.

Guvernatorul care pune atâtea întrebări în Huron al lui Voltaire e un mut în comparaţie eu soţii care n-au ce face. Béatrix fugi, ca să nu i se mai pună şi alte întrebări, şi nu-l auzi pe soţul ei care-i răspunse:

— Ei bine, vom merge împreună.

El nu spusese toate acestea cu vreun gând ascuns, nu avea nici un motiv să-şi bănuiască soţia, care se bucura de destulă libertate! Se străduia să n-o stânjenească întru nimic, era însuşi amorul lui propriu în joc. Purtarea marchizei nu oferea de altminteri nici cel mai mic prilej de bârfă chiar şi celei mai severe critici. Marchizul intenţiona să se ducă cine ştie unde, la amanta lui poate! Se îmbrăcase încă înainte de cină, numai avea decât să-şi pună mânuşile şi pălăria, când auzi uruitul trăsurii soţiei sale în curte, sub bolta peronului. Trecu deci în cameră ei şi o găsi gata, dar nespus de uimită că-i vede.

— Unde te duci? Îl întrebă ea

— Nu ţi-am spus că te însoţesc la Italiens?

Marchiza îşi stăpâni semnele exterioare ale unei nemulţumiri năprasnice; obrajii ei însă căpătară o puternică tentă trandafirie, de parcă şi i-ar fi dat cu fard.

— Bine, să mergem! Spuse ea.

Rochegude o urmă fără să bage de seamă emoţia din vocea soţiei sale, care îşi mistuia mânia cea mai cruntă.

— La Italiens! Spuse soţul.

— Nu! Îi strigă Béatrix, la domnişoara des Touches. Am să-i spun câteva cuvinte, urmă ea, după ce portiera fu închisă.

Trăsura porni.

— Dar, dacă vrei, reluă Béatrix, te conduc mai întâi la Italiens, iar eu mă duc pe urmă la ea.

— Nu, răspunse marchizul, dacă nu ai să-i spui decât câteva cuvinte, te voi aştepta în trăsură; e ora şapte şi jumătate.

Dacă Béatrix i-ar fi spus soţului ei „Du-te la Italiens şi lasă-mă în pace”; el s-ar fi supus cuminte. Ca oricărei femei inteligente, îi fu frică să nu-i stârnească bănuielile, simţindu-se vinovată, şi se resemnă. Când vru să plece de la Italiens şi să vină la mine, soţul o întovărăşi. Ea intră roşie de mânie şi de tulburare. Se apropie de mine şi îmi spuse la ureche, cu cel mai liniştit aer din lume:

— Scumpa mea Félicité, mâine seară plec cu Conti spre Italia, roagă-l să-şi facă pregătirile şi să fie aici cu o trăsură şi cu un paşaport.

Plecă apoi împreună cu soţul ei. Pasiunile violente, vor să fie libere cu orice preţ. De un an suferea Béatrix din pricina îngrădirii în care trăia şi a raritătii întâlnirilor sale cu Gennaro, cu care se considera ca şi unită. Aşa că nimic nu m-a mirat. În locul ei, cu firea mea, aş fi procedat la fel.

Se hotărâse la acest scandal, văzându-se stânjenită în felul cel mai nevinovat. Întâmpina nenorocirea cu o nenorocire şi mai mare. Conti s-a arătat de o voioşie ce mă rănea, nu era în joc decât vanitatea lui.

— Asta înseamnă să fii iubit! Mi-a spus el plin de încântare. Ce puţine femei ar şti să-şi jertfească astfel viaţa, averea, situaţia!

— Da, te iubeşte, i-am spus, tu însă n-o iubeşti!

El s-a înfuriat şi mi-a făcut o scenă: m-a cicălit, m-a certat, mi-a zugrăvit dragostea lui spunându-mi că n-a crezut niciodată că ar fi în stare să iubească atât. M-am arătat nepăsătoare şi i-am împrumutat banii de care ar fi putut să aibă nevoie pentru călătoria aceea care îl găsise nepregătit. Béatrix a lăsat o scrisoare pentru Rochegude şi a plecat a doua zi seara spre Italia. A stat acolo optsprezece luni; mi-a scris de câteva ori nişte scrisori de o prietenie

fermecătoare; biata fată se ataşase de mine ca de singura femeie în stare s-o înţeleagă. Mă adoră, spunea. Nevoia de bani l-a făcut pe Gennaro să compună o opera. În Italia nu găsise resursele pecuniare pe care le au compozitorii la Paris. Uite scrisoarea de la Béatrix, vei putea acum s-o înţelegi, dacă la vârsta ta se pot analiza lucrurile care ţin de inimă, spuse ea întinzându-i scrisoarea.

În momentul acela, intră Claude Vignon. Apariţia lui neaşteptată îi făcu pe Calyste şi pe Félicité să amuţească pentru o clipă, ea din pricina surprizei, el dintr-o vagă îngrijorare. Fruntea imensă, înaltă şi lată a acelui bărbat tânăr şi pleşuv la treizeci şi şapte de ani părea întunecată de nori. Gura-i fermă şi severă exprima o ironie rece, Claude Vignon e impunător, în ciuda îmbătrânirii pretimpurii a feţei sale, magnifică odinioară, devenită acum lividă. Între optsprezece şi douăzeci şi cinci de ani aproape că semăna cu divinul Raphael; nasul lui însă, acest element ce se schimbă cel mai mult al chipului uman, devenise ascuţit; iar fizionomia i se tasase, spre a spune aşa, sub misterioase deprimări, contururile căpătaseră adaosul unei culori urâte, tonurile de plumb dominând pe tenul lui obosit, fără să se ştie care erau oboselile acestui bărbat tânăr, îmbătrânit poate de amarul singurătăţii şi de abuzul de cunoaştere. El scrutează gândul tuturor, fără nici un scop şi fără nici o pricină, târnăcopul criticii lui dărâmând necontenit şi neconstruind nimic. Aşa încât oboseala lui este oboseala celui ce distruge, şi nu cea a arhitectului. Ochii, cândva de un albastru pal, strălucitori, i-au fost înceţoşaţi de chinuri tăinuite, sau au fost stinşi de o tristeţe posomorită. Deasupra sprâncenelor, excesele au lăsat o dungă întunecată. Tâmplele şi-au pierdut din prospeţime. Bărbia, de o incomparabilă distincţie, s-a dublat fără nobleţe. Vocea, totdeauna prea puţin puternică, i-a slăbit; fără a fi chiar stinsă ori răguşită, ea e între răguşeală şi stingere. Impasibilitatea acestui chip frumos, ca şi fixitatea privirii sale ascund o nehotărâre, o slăbiciune trădată

printr-un zâmbet spiritual şi batjocoritor. Slăbiciune ce se exercită numai asupra puterii de acţiune, nu şi asupra gândirii: pe această frunte, ca şi în trăsăturile acestui chip deopotrivă de copilăresc şi de semeţ, se citesc urmele unor cunoştinţe enciclopedice. Există un amănunt ce poate explica ciudăţeniile de caracter: Vignon are o talie înaltă şi o de pe acum uşor încovoiat, ca toţi cei ce poartă o lumede gânduri. Niciodată asemenea trupuri lungi nu s-au remarcat printr-o energie continuă, prin vreo activitate creatoare. Carol Magnul, Narses, Belizarie şi Constantin sunt, în această privinţă, nişte excepţii prea ades pomenite. Fără îndoială, Claude Vignon oferă câteva taine vrednice de cercetat. Mai întâi e şi foarte simplu, şi foarte fin totodată. Deşi cade în excese cu uşurătatea unei curtezane, gândirea lui rămâne neatinsă. Inteligenţa aceasta, care ştie să critice artele, ştiinţa, literatura şi politica, nu e în stare să-şi guverneze viaţa exterioară. Claude se contemplă în măreţia împărăţiei sale intelectuale şi lasă uitării întruparea ei formală, cu o nepăsare diogenică. Mulţumindu-se să pătrundă, să înţeleagă totul, dispreţuieşte materialităţile; şi, cuprins de îndoială îndată ce se pune problema să creeze ceva, vede obstacole fără a se lăsa răpit de frumuseţi şi, tot discutând mijloacele, stă cu braţele înlemnite, fără să facă nimic. E turcul inteligentei adormit în meditaţie. Critica este opiumul său, iar haremul lui de cărţi scrise de alţii l-a scârbit de orice operă ce-ar mai fi de înfăptuit. Indiferent faţă de cele mai mici lucruri, ca şi faţă de cele mai mari, e silit, chiar de greutatea propriului său cap, să recurgă la desfrâu, ca să uite pentru câteva clipe de fatala putere a atotputernicei lui analize. E prea preocupat de latura dosnică a geniului, şi puteţi înţelege acum de ce Camille Maupin se străduia să-l pună pe drumul cel drept. Ispititoare sarcină! Claude Vignon se credea tot atât de mare politician ca şi mare scriitor; dar acest Machiavelli necunoscut îşi râde în sine de ambiţioşi, ştie tot ceea ce poate sa facă, îşi măsoară instinctiv viitorul după

capacităţile lui, se vede mare, priveşte obstacolele, studiază prostia parveniţilor, se înfricoşează sau se dezgustă, şi lasă timpul sa se scurgă fără să se apuce de lucru. Ca şi Etienne Lousteau, foiletonistul, ca şi Nathan, celebrul autor dramatic, ca şi Blondet, alt ziarist, el a ieşit din sânul burgheziei, căreia i se datorează cei mai mulţi dintre marii scriitori.

— Pe unde ai venit? Îl întrebă domnişoara des Touches mirată şi îmbujorându-se, poate de fericire, poate de mirare.

— Pe uşă, spuse sec Claude Vignon.

— Ştiu bine că nu eşti dintre cei ce intră pe fereastră, exclamă ea ridicând din umeri.

— Escaladarea e un fel de cruce de onoare pentru femeile iubite.

— Destul, spuse Félicité.

— Vă deranjez? Întrebă Claude Vignon.

— Domnule, răspunse naivul Calyste, scrisoarea aceasta.

— Păstreaz-o, nu cer nimic; la vârsta noastră, asemenea lucruri se înţeleg de la sine, spuse el cu un aer batjocoritor, întrerupându-l pe Calyste.

— Dar, domnule. Spuse Calyste indignat.

— Linişteşte-te, tinere, eu sunt foarte indulgent când e vorba de sentimente.

— Scumpul meu Calyste. Spuse Camille vrând să vorbească.

— Scump? Spuse Vignon, întrerupând-o.

— Claude glumeşte, spuse Camille continuând să-i vorbească lui Calyste; face o greşeală faţă de tine, care nu cunoşti nimic din prefăcătoriile pariziene.

— Nu mă ştiam glumeţ, replică Vignon cu un aer grav.

— Pe unde ai venit? Uite, de două ore stau şi tot privesc către Croisic.

— N-ai privit tot timpul, răspunse Vignon.

— Eşti insuportabil cu ironiile tale.

— Ironizez eu?

Calyste se ridică.

— Nu ţi-e atât de rău aici încât să pleci, îi spuse Vignon.

— Dimpotrivă, spuse clocotitorul tânăr, căruia Camille Maupin îi întinse mâna pe care el i-o sărută, în loc să i-o strângă, lăsând pe ea o lacrimă fierbinte.

— Aş vrea să fiu flăcăiaşul ăsta, spuse criticul aşezându-se şi luând capătul narghilelei. Ce-o să mai iubească!

— Foarte mult, pentru că altfel nu va fi iubit, spuse domnişoara des Touches. Doamna de Rochegude vine încoace.

— Bun! Zise Claude. Cu Conti?

— Numai ea va rămâne la des Touches, el doar o însoţeşte până aici.

— S-au certat?

— Nu.

— Cântă-mi o sonată de Beethoven, nu cunosc nici o lucrare muzicală scrisă de el pentru pian.

Claude începu să încarce cu tutun turcesc ciubucul narghilelei, examinând-o pe Camille mai mult decât l-ar fi crezut ea în stare; îl preocupa un gând cumplit, se credea luat drept un nătâng de către o femeie de bună-credinţă. Situaţia era nouă.

Calyste, plecând, nu se mai gândea nici la Béatrix de Rochegude, nici la scrisoarea ei; era furios pe Claude Vignon, îl mânia ceea ce socotea a fi o indelicateţe a acestuia şi o deplângea pe biata Félicité. Cum poţi să fii iubit de această femeie sublimă şi să n-o adori în genunchi, să nu crezi în privirea sau în zâmbetul ei? După ce fusese martor privilegiat al durerilor pe care aşteptarea i le pricinuia lui Félicité, după ce o văzuse întorcând capul către Croisic, se simţise ispitit să sfâşie spectrul acela palid şi rece, ignorând, aşa cum spusese Félicité, prefăcătoriile la care se pricep ironiştii din presă. Pentru el, iubirea era o religie. Când îl văzu în curte, mama lui nu-şi putu regine o exclamaţie de bucurie, iar bătrâna domnişoară du Guénic fluieră numaidecât după Mariotte.

— Mariotte, a venit copilul, serveşte lubina.

— L-am văzut, domnişoară, răspunse bucătăreasa.

Mama, oarecum îngrijorată de tristeţea aşternută pe fruntea lui Calyste, fără a bănui că era pricinuită de aşa-zisa purtare urâtă a lui Vignon faţă de Félicité, se plecă peste ghergheful ei. Bătrâna mătuşă îşi luă andrelele. Baronul îi oferi băiatului fotoliul său şi începu să se plimbe prin sală, parcă pentru a-şi dezmorţi picioarele înainte de a se duce să dea o raită prin grădină. Nici un tablou flamand ori olandez n-a reprezentat vreodată un interior de o culoare atât de întunecată, cu figuri atât de suav armonioase. Acest tânăr chipeş, îmbrăcat în velur negru, această mamă atât de frumoasă încă, şi cei doi bătrâni potriviţi cu această sală străveche ilustrau cele mai înduioşătoare armonii casnice. Fanny ar fi vrut să-i pună o mulţime de întrebări lui Calyste; el însă scosese din buzunar scrisoarea de la Béatrix, scrisoare care poate avea să sfarme întreaga fericire de care se bucura nobila familie. Desfăcând-o, înflăcărata imaginaţie a lui Calyste i-o înfăţişă pe marchiză îmbrăcată întocmai aşa cum i-o zugrăvise atât de fantastic Camille Maupin.

Scrisoarea doamnei Béatrix către Félicité „Genova, 2 iulie.

Nu ţi-am mai scris încă de pe când ne aflam la Florenţa, dragă prietenă; dar Veneţia şi Roma mi-au răpit tot timpul şi, după cum ştii, fericirea ocupă mult loc în viaţă. Dor nici tu, nici eu n-o să facem caz de o scrisoare în plus sau în minus. Sunt cam obosită. Am vrut să văd totul şi, atunci când nu ai un suflet lesne de plictisit, repetarea plăcerilor produce osteneală. Prietenul nostru a avut succese frumoase la Scala, la Fenice, iar în ultimele zile la Saint-Charles. Trei opere italiene în optsprezece luni! Nu vei putea spune că dragostea îl face leneş. Pretutindeni am fost primiţi minunat, eu însă aş fi preferat tăcerea şi singurătatea. Nu-i acesta singurul fel de a fi ce convine femeilor, aflate în opoziţie directă cu lumea? Credeam că aşa are să fie. Dragostea, scumpa mea, este un tiran mai

pretenţios decât căsătoria; însă-i atât de plăcut să i te supui! După ce îmi făcusem din dragoste temeiul întregii mele vieţi, nu ştiam că va trebui să dau iarăşi ochii cu lumea, fie chiar şi în fugă, iar atenţiile cu care am fost întâmpinată constituiau pentru mine tot atâtea răni. Nu mai eram pe picior de egalitate cu femeile cele mai de seamă. Cu cât mi se arăta mai multă cinstire, cu atât mai mult sporea inferioritatea mea. Gennaro n-a înţeles asemenea subtilităţi; era însă atât de fericit încât ar fi fost urât din partea mea dacă n-aş fi jertfit câteva mici vanităţi unui lucru, atât de însemnat ca viaţa unui artist. Noi nu trăim decât prin dragoste, în vreme ce bărbaţii trăiesc prin dragoste şi prin acţiune; altminteri, n-ar mai fi bărbaţi. Totuşi, există pentru noi femeile mari dezavantaje în situaţia în care m-am vârât eu, şi pe care tu le-ai evitat: tu ai rămas mare faţă de o lume ce nu avea nici un drept asupra ta; tu ţi-ai păstrat libertatea de a face ce vrei, eu nu mai sunt liberă. Nu mă refer aici decât la chestiunile sufleteşti, nu şi la cele sociale, pe care le-am sacrificat cu totul. Tu poţi să fii cochetă, să faci ce vrei, să ai toate satisfacţiile femeii care iubeşte şi care poate să acorde totul sau să refuze totul, după cum îi place; ţi-ai păstrat privilegiul capriciilor, chiar în interesul dragostei tale şi al bărbatului pe care îl iubeşti. În sfârşit9 şi astăzi eşti stăpână pe propria-ţi voinţă; eu nu mai am libertatea sufletească pe care totuşi o socotesc minunată în dragoste, chiar şi atunci când pasiunea este veşnică. Nu mai am dreptul să dojenesc râzând, drept la care ţineam atât de fault şi pe bună dreptate: nu-i el oare mijlocul prin care putem cerceta inima? Nu pot amenința cu nimic, trebuie să-mi întemeiez toate farmecele numai pe o supunere şi pe o duioşie nemărginite, trebuie să impun prin măreţia dragostei mele; aş prefera să mor mai degrabă, decât să-l părăsesc pe Gennaro, întrucât nu-mi pot obţine iertarea decât prin sfinţenia dragostei mele. Intre stima socială şi mica mea stimă, care-i un secret al conştiinţei mele, n-am şovăit. Dacă mă încearcă anumite

tristeţi, asemănătoare cu acei nori ce trec pe cerul cel mai pur, tristeţi în care nouă, femeilor, ne place să ne cufundăm, nu le împărtăşesc nimănui, ele ar putea să pară regrete. Doamne, am înţeles atât de bine măreţia obligaţiilor mele, încât m-am înarmat cu o îngăduinţă totală: până acum însă Gennaro n-a stârnit cu nimic susceptibila mea gelozie, hi sfârşit, nu prea văd cum ar putea acest scump şi strălucitor geniu să facă un pas greşit. Îmi pare, îngere scump, că semăn cu acei credincioşi ce stau de vorbă cu Dumnezeul lor, căci nu ţie oare îţi datorez fericirea mea? Aşa încât nu te poţi îndoi că mă gândesc adesea la tine. Am văzut, în sfârşit, Italia! Aşa cum ai văzut-o şi tu, aşa cum trebuie să fie văzută, scăldată în lumina iubirii din sufletul nostru, cum e scăldată în lumina soarelui ei frumos al capodoperelor sale. Îi deplâng pe cei ce, cutremuraţi de admiraţia ce i se cuvine fără încetare, nu au la îndemână un braţ pe care să-l poată strânge sau o inimă asupra căreia să-şi reverse clocotul emoţiilor care astfel se linişteşte sporindu-şi măreţia. Aceste optsprezece luni sunt pentru mine întreaga-mi viaţă, iar amintirea mea va culege din ele un noian de bucurii. Oare nu vei fi dorit şi tu, ca mine, să locuieşti la Chiavari, să cumperi un palat la Veneţia, o căsuţă la Sorrento, o vilă la Florenţa? Oare nu toate femeile îndrăgostite se tem de lume? Dar eu pentru totdeauna aruncată în afara ei, n-ar trebui să doresc să mă îngrop într-un peisaj frumos, într-un morman de flori, în faţa unei mări frumoase sau a unei văi adânci ca marea aşa cum se vede ea la Fiesole? Noi însă, vai, suntem nişte bieţi artişti, iar banii îi cheamă îndărăt la Paris pe cei doi vagabonzi. Gennaro nu vrea ca eu să simt că mi-am părăsit luxul, şi vine la Paris să pună în repetiţie o nouă operă, o operă mare. Înţelegi tot atât de bine ca şi mine, îngerul meu dulce, că eu n-aş putea să mă arăt la Paris. Cu preţul dragostei mele, n-aş vrea să întâlnesc vreuna dintre acele priviri de femeie sau de bărbat, ce m-ar aduce în stare să asasinez. Da, l-aş tăia în bucăţele pe cel care m-ar onora cu

mila lui, copleşindu-mă cu bunăvoinţa sa, cum a făcut acel minunat Châteauneuf care, pe vremea lui Henric al III-lea, mi se pare, a dat pinteni calului şi l-a strivit sub copite pe judele Parisului pentru o crimă de genul acesta. Îţi scriu, deci, ca să-ţi spun că voi veni în curând la tine la des Touches, ca să-l aştept în acea sihăstrie pe Gennaro al nostru. Vezi ce îndrăzneaţă sunt faţă de binefăcătoarea şi sora mea? Să ştii însă că povara îndatoririlor mele faţă de tine nu mă va împinge, ca pe alţii, la ingratitudine. Atâta mi-ai vorbit despre greutăţile drumului, încât am sa încerc să ajung la Croisic pe mare. Gândul acesta mi-a venit când am auzit că se află aici o mică navă daneză încărcată cu marmoră şi care urmează să ia şi nişte sare la întoarcerea ei spre Baltica. Pe calea aceasta, scap de oboseala şi de cheltuielile călătoriei cu poştalionul. Ştiu că nu eşti singură şi mă bucur: în fericirea mea, aveam remuşcări din pricina aceasta. Numai lângă tine aş putea să stau singură, fără Conti. Nu va fi oare şi pentru tine o plăcere să ai alături o femeie care-ţi va înţelege fericirea fără să fie geloasă? Gata, pe curând. Vântul este prielnic, plec trimiţându-ţi o sărutare.”

— Ei bine, şi ea îl iubeşte, îşi zise Calyste, împăturind trist scrisoarea.

Tristeţea aceasta se revarsă în inima mamei de parcă un fulger i-ar fi iluminat o genune. Baronul tocmai ieşise. Fanny se duse să tragă zăvorul dinspre turelă şi se în toarse să se sprijine de spătarul fotoliului în care sta fitil ei, aşa cum se sprijină sora Didonei din tabloul lui Guérin; îl sărută pe frunte şi-i spuse:

— Ce ai, Calyste drag, de ce eşti trist? Mi-ai făgăduit că o să-mi explici rosturile tale pe la des Touches; spuneai că ar trebui s-o binecuvântez pe adorata ta?

— Da, fără îndoială, spuse el; ea mi-a dezvăluit, scumpă mamă, insuficienţa educaţiei mele într-o epocă în care nobilii trebuie să dobândească o valoare personală spre a face ca viaţa să devină pe măsura numelui lor. Eram tot atât de departe de veacul meu pe cât de departe e Guérande de Paris. Ea, într-un fel, a fost mama spiritului meu.

— Pentru asta n-am s-o binecuvântez, spuse baroana şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Mamă, exclamă Calyste, pe fruntea căruia picurară lacrimile ei calde, două perle ale maternităţii îndurerate; mamă, nu plânge! Să ştii că, astăzi, vrând să străbat întregul ţinut, de la dâmbul vameşilor până la burgul Batz, spre a-i face un serviciu, ea mi-a spus: „Ce îngrijorată ar fi mama ta!”

— A spus ea asta? Atunci pot să-i iert destule, zise Fanny.

— Félicité nu-mi vrea decât binele, reluă Calyste; adeseori, se abţine să-mi spună cuvintele tari şi sceptice pe care le mai scapă oamenii de artă, ca să nu zdruncine în mine o credinţă despre care nu ştie că e de nezdruncinat. Mi-a povestit viaţa pe care o duc la Paris câţiva tineri din cea mai înaltă nobilime, sosiţi din provincia lor întocmai cum s-ar putea întâmpla şi cu mine, despărţindu-se de o familie fără avere, şi cucerind acolo, prin puterea voinţei şi a inteligenţei lor, o mare avere. Pot şi eu să fac cum a făcut baronul de Rastignac, ajuns astăzi în minister. Félicité îmi dă lecţii de pian, mă învaţă italiana, mă iniţiază în nenumăratele taine sociale de care la Guérande nimenea

nu are habar. N-a putut să-mi dea bucuriile iubirii, mi le dă însă pe cele ale vastei sale inteligenţe, ale spiritului, ale geniului ei. Nu vrea să fie pentru mine o plăcere: crede în nobilime, iubeşte Bretania, ea.

— Ea l-a schimbat pe Calyste al nostru, spuse bătrâna oarbă, întrerupându-l; nu pricep nimic din toate vorbele tale. Ai o casă bine întemeiată, dragă nepoate, ai nişte părinţi bătrâni care te adoră, ai nişte slugi bătrâne şi devotate; poţi să te însori cu o bretoniţă de treabă, o fată cucernică şi cuminte, care te va face fericit, şi poţi să-ţi păstrezi ambiţiile pentru primul tău fiu, care va fi de trei ori mai bogat decât tine, dacă ai să ştii să trăieşti liniştit, cumpătat, la umbră, în pacea Domnului, ca să răscumperi pământurile familiei noastre. E simplu ca o inimă bretonă. N-ai să ajungi aşa de repede un gentilom bogat, dar ai să fii mai temeinic aşezat.

— Mătuşa ta are dreptate, îngerul meu; ea s-a îngrijit de fericirea ta cu tot atâta sârguinţă ca şi mine. Dacă nu voi izbuti să te însor, cu miss Margaret, fata unchiului tău, lordul Fitz-William, e aproape sigur că domnişoara de Pen-Hoël îşi va da averea de zestre aceleia dintre nepoatele sale care-ţi va fi dragă.

— De altminteri s-or mai găsi cuiva scuzi şi pe-aici, spuse bătrâna încet şi cu un aer tainic.

— Să mă însor la vârsta mea? Spuse el, aruncându-i maică-si una dintre acele priviri ce fac să se înmoaie judecata mamelor.

„Să rămân, aşadar, străin de frumoasele şi pătimaşele iubiri? Să nu pot tremura, să nu mă pot înfiora, să nu mă tem, să nu respir, să nu mă supun sub crudele ei priviri şi să nu le înduplec? Sunt sortit să nu cunosc frumuseţea liberă, fantezia sufletului, norii ce aleargă în azurul fericirii şi pe care adierea plăcerii îi risipeşte? Să nu colind ocolitele drumeaguri jilave de rouă? Să nu rămân sub jgheabul unei streşini, fără să-mi dau seama nici măcar dacă plouă, ca îndrăgostiţii văzuţi de Diderot? Să nu iau în palma mâinii

mele, ca ducele de Lorraine, un cărbune aprins? Să nu mă caţăr pe nici o scară de mătase? Să nu stau agăţat de nici un parmalâc putred, fără să-l îndoi măcar? Să nu mă ascund în nici un dulap, sub nici un pat? Să nu cunosc din femeie decât supunerea ei conjugală, din dragoste numai lumina ei de lampă domoală? Toate câte mă ispitesc, să-mi fie stinse înainte de a se fi aprins? Să trăiesc fără a gusta acele nebunii ale inimii ce sporesc puterea bărbatului? Să fiu un călugăr conjugal? Nu! Am mascat din mărul parizian al civilizaţiei. Voi nu vedeţi că prin castelele şi prin ignorantele moravuri de familie aţi pregătit focul ce mă mistuie, şi că voi fi ars fără a mă fi închinat divinităţii pe care o zăresc pretutindeni, în frunzişurile verzi, în nisipurile arse de soare şi în toate femeile frumoase, nobile, zugrăvite în cărţile şi în poemele pe care le-am devorat la Camille! Vai! Dintre toate aceste femei, la Guérande nu există decât una, şi aceea eşti tu. Mamă! Păsările acestea frumoase, păsările albastre din visurile mele vin de la Paris, ies din paginile lordului Byron, ale lui Scott: sunt Parisina, Effie, Minna! În sfârşit, este ducesa regală pe care am văzut-o în lande, printre tufişuri şi spinării, şi ai cărei chip mi-a năpădit sângele şi inima!”

Baroana văzu toate gândurile astea mai limpezi, mai frumoase, mai vii decât le poate face arta pentru cel care le citeşte, şi le înţelege pe toate, aşa cum se revărsau din privirea lui Calyste, ca săgeţile dintr-o tolbă răsturnată. Fără să-l fi citit vreodată pe Beaumarchais, ea gândi, ca orice femeie, că ar fi o crimă să-l căsătoreşti pe un asemenea Chérubin.

— Oh! Scumpul meu copil, spuse ea, luându-l în braţe, strângându-l şi sărutându-i pletele frumoase care încă mai erau ale ei, căsătoreşte-te când vei dori, numai să fii fericit! Rolul meu nu este să te chinuiesc…

Mariotte veni să pună masa. Gasselin ieşise să plimbe calul lui Calyste, care nu-l mai călărise de două luni. Cele trei femei – mama, mătuşa şi Mariotte – se înţelegeau, cu

fireasca isteţime a femeilor, să-l răsfeţe pe Calyste atunci când lua masa de seară acasă. Sărăcia bretonă, înarmată cu amintirile şi cu deprinderile din copilărie, se străduia să lupte cu civilizaţia pariziană atât de măiestrit reprezentată la doi paşi de Guérande, la des Touches. Mariotte se străduia să-l facă pe tânăru-i stăpân să se scârbească de bucatele savant pregătite în bucătăria domnişoarei Camille Maupin, iar mama şi mătuşa se întreceau în alintări, spre a-l prinde pe copilul iubit în lanţurile tandreţei lor şi pentru ca orice comparaţie să devină cu neputinţă.

— Ah! V-am gătit o lubină (specie de biban – lup de mare), domnule Calyste, şi nişte becaţine şi nişte clătite cum numai aici se pot face, spuse Mariotte cu un aer viclean şi mândru, privind ţintă la faţa de masă albă, o adevărată pânză de zăpadă.

După masă, când bătrâna-i mătuşă începu iar să împletească şi când preotul din Guérande şi cavalerul du Halga sosiră, ademeniţi de partida lor de cărţi, Calyste ieşi ca să se întoarcă la des Touches, pe motiv că trebuie să înapoieze scrisoarea de la Béatrix.

Claude Vignon şi domnişoara des Touches se mai aflau încă la masă. Marelui critic îi cam plăcea să mănânce bine şi viciul acesta era încurajat de Félicité care ştia cât de indispensabilă devine o femeie prin asemenea amabilităţi. Sufrageria, completată de o lună de zile prin câteva adausuri importante, ilustra cu câtă supunere şi cu câtă promptitudine ştie o femeie să adopte caracterul, să-şi însuşească deprinderile, pasiunile şi gusturile bărbatului pe care-l iubeşte sau pe care vrea să-l iubească. Masa prezenta bogata şi strălucita înfăţişare dată unui atare serviciu de către luxul modem ajutat de perfecţionările industriale. Săraca şi nobila casă du Guénic nu ştia cu ce adversar avea de-a face şi ce avere se cerea pentru a se înfrunta cu argintăria lucrată la Paris şi adusă de domnişoara des Touches, cu porţelanurile ei socotite încă bune pentru la ţară, cu frumoasele ei feţe de masă, cu

aurăriile, cu bibelourile de pe masa ei şi cu priceperea bucătarului ei. Calyste refuză să guste din băutura ce se servea într-unul. Din acele magnifice servicii de lichior sculptate în lemn scump şi care sunt ca nişte tabernacole.

— Am adus scrisoarea, spuse el cu o nevinovată ostentaţie, privindu-l pe Claude care savura un pahar de lichior din insule.

— Ei bine, ce zici de asta? Îl întrebă domnişoara des Touches aruncând scrisoarea peste masă lui Vignon, care începu s-o citească gustând din când în când din păhărelul său.

— Păi. Că femeile din Paris sunt destul de fericite, toate pot să adore nişte bărbaţi de geniu care le iubesc.

— O, ai rămas tot de la ţară, spuse Félicité, râzând. Cum, n-ai văzut că ea a şi început să-l iubească mai puţin şi că?

— E limpede! Spuse Claude Vignon, care nu parcursese încă decât prima pagină. Oare mai poate cineva în situaţia ei, atunci când iubeşte cu adevărat, să observe ceva? Mai poate fi atât de subtil ca marchiza? Mai poate cumpăni? Mai poate vedea? Scumpa Béatrix rămâne legata de Conti din mândrie, e condamnată să-l iubească totuşi.

— Biata femeie! Spuse Camille.

Calyste sta cu ochii aţintiţi spre masă, fără să mai vadă nimic. Frumoasă femeie, îmbrăcată în fantasticul costum pe care i-l descrisese de dimineaţă Félicité, îi apăru strălucind de lumină; îi surâdea, fluturându-şi evantaiul; iar mâna cealaltă, ieşind dintr-un manşon de dantelă şi de catifea roz, se sprijinea, albă şi pură, pe pliurile bufante ale minunatei sale rochii.

— Aceasta ar fi să fie afacerea ta, spuse Claude Vignon zâmbindu-i lui Calyste cu un aer sardonic.

Calyste se simţi rănit de cuvântul „afacere”.

— Nu-i băga în cap bietului copil gândul unei astfel de aventuri, tu nu ştii ce primejdioase sunt asemenea glume. O cunosc pe Béatrix, are o fire prea mândră pentru aşa ceva şi, de altminteri, va fi şi Conti aici.

— A! Spuse ironic Claude Vignon, simţi un pic de gelozie?
— Crezi? Spuse cu mândrie Camille.
— Eşti mai perspicace decât ar fi o mamă, răspunse Claude.
— Oare e cu putinţă? Spuse Camille, arătându-l pe Calyste.
— Totuşi, reluă Vignon, s-ar potrivi foarte bine. Ea are cu zece ani mai mult decât el, iar el e cel ce pare a fi tânăra fecioară.
— O tânără fecioară, domnule, care a şi înfruntat focul, de două ori, în Vandeea. De s-ar fi găsit numai douăzeci de mii de asemenea tinere fecioare.
— Îţi făceam un elogiu, spuse Vignon, ceea ce-i cu mult mai uşor decât să-ţi pun barbă.
— Am o spadă care le-a retezat-o celor care o au prea lungă, răspunse Calyste.
— Iar eu, la rându-mi, fac glume foarte reuşite, spuse Vignon zâmbind; suntem francezi, afacerea se poate aranja.
Domnişoara des Touches aruncă spre Calyste o privire rugătoare care-l potoli numaidecât.
— De ce oare, spuse Félicité spre a curma discuţia, tinerii ca acest Calyste al meu încep prin a iubi femei de o anumită vârstă?
— Nu cunosc sentiment mai naiv şi mai generos, răspunse Vignon; e rodul minunatelor însuşiri ale tinereţii. De altminteri, care ar fi sfârşitul femeilor vârstnice, de n-ar exista o asemenea dragoste? Tu eşti tânără şi frumoasă, şi ai să mai fii încă douăzeci de ani, aşa încât în faţa ta se poate discuta, adăugă el aruncându-i o privire pătrunzătoare domnişoarei des Touches. Mai întâi, semi-bătrânele spre care se îndreaptă tinerii ştiu să iubească mult mai bine decât femeile tinere. Un adult prea seamănă cu o tânără doamnă pentru ca tânărului să-i mai placă astfel de doamne. O asemenea pasiune ar semăna cu povestea lui Narcis. În afară de o atare aversiune, există la ei, cred, şi o lipsă reciprocă de experienţă, fapt ce-i desparte. Aşa încât.

Motivul care face ca inima tinerelor femei să nu poată fi înţeleasă decât de bărbaţii a căror iscusinţă se ascunse sub o pasiune, sinceră sau prefăcută, este acelaşi, cu deosebirea doar de spirit, care o face pe femeia de o anumită vârstă să fie mai pricepută în a seduce un copil: el simte perfect că va avea succes pe lângă ea, iar vanităţile femeii sunt perfect măgulite de insistenţa lui. În sfârşit, e foarte natural ca tinereţea să se repeadă la fructe, iar toamna femeii oferă roade admirabile şi foarte savuroase. Nu înseamnă, oare nimic aceste priviri deopotrivă de îndrăzneţe şi de rezervate, pline de un dor aşteptat, învăluite în cele din urma străluciri ale iubirii, atât de calde şi atât de suave? Nu înseamnă nimic meşteşugită eleganţă a cuvântului, magnificii umeri aurii atât de splendid dezveliţi, rotunjimile atât de împlinite, contururile grăsuţe şi parcă şerpuitoare, mâinile împodobite cu gropite, pielea rumenă şi coaptă, fruntea grea de belşugul de simţire şi pe care lumina o mângâie, părul atât de bine păstrat, atât de bine îngrijit, sub care dungi subţiri de carne albă sunt minunat desenate, şi gâturile acelea cu unduiri superbe, ispititoare, unde se îmbină toate iscusinţele artei spre a face să strălucească din plin contrastul dintre plete şi culorile pielii, pentru a scoate în evidenţă toată exuberanta vieţii şi a iubirii lor? Până şi brunetele capătă atunci nuanţe blonde, culorile de chihlimbar ale maturităţii: Şi apoi, aceste femei vădesc în zâmbetele şi în cuvintele pe care le folosesc toată ştiinţa vieţii: ştiu să întreţină o discuţie, îţi oferă întreaga lume numai ca să te facă să zâmbeşti, au graţii şi mândrii sublime, scot nişte ţipete de deznădejde în stare să-ţi sfarme sufletul, se despart de iubire cu nişte cuvinte pe care se pricep să le facă inutile şi care împrospătează pasiunile; ştiu. Să se arate tinere, schimbând lucrurile cele mai îngrozitor de simple; în fiecare clipă se lasă smuls din decăderea lor mărturisită cu cochetărie, iar beţia pricinuită de succesele pe care le obţin e contagioasă; sunt de un devotament absolut: te ascultă, te iubesc, în sfârşit, se

agaţă de iubire aşa cum condamnatul la moarte se agaţă de cele mai mici amănunte ale vieţii, seamănă cu acei avocaţi care pun într-o pledoarie tot ce ştiu, fără a plictisi tribunalul, se folosesc de toate mijloacele ce le stau la îndemână, în sfârşit, nu poţi cunoaşte dragostea absolută decât prin ele. Nu cred că ele mai pot fi uitate vreodată, aşa cum nu se mai uită ceea ce este mare şi sublim. O femeie tânără are nenumărate plăceri, femeile astea nu mai au niciuna; ele nu mai au nici amor-propriu, nici vanităţi, nici josnicii; dragostea lor e ca Loara la vărsarea în ocean: e imensă, sporită de toate decepţiile, de toţi afluenţii vieţii, şi iată de ce. Iubita mea a amuţit, spuse el văzând privirea extatică a domnişoarei des Touches, care strângea cu putere mâna lui Calyste, poate pentru a-i mulţumi că prilejuise un asemenea moment, un elogiu atât de graţios încât nu putuse zări în el nici un fel de cursă.

În restul serii, Claude Vignon şi Félicité străluciră de spirit, povestiră anecdote şi-i zugrăviră lumea pariziană lui Calyste, care îl îndrăgi pe Claude, căci spiritul îşi exercită atracţia mai ales asupra oamenilor sentimentali.

— Nu m-aş mira s-o văd pe marchiza de Rochegude debarcând mâine împreună cu Conti, care fără îndoială că o însoţeşte, spuse Claude, la sfârşit. Când plecam din Croisic, marinarii spuneau că au văzut un mic bastiment danez, suedez ori norvegian.

Spusele lui Claude îmbujorară obrajii netulburatei Camille. În seara aceea, doamna de Guénic îl aşteptă iarăşi până la ora unu din noapte pe fiul său, fără a putea pricepe ce face el la des Touches de vreme ce Félicité nu-l iubeşte.

„La urma urmei el îi şi stinghereşte”, îşi spunea adorabila mamă.

— Ce-oţi fi având să vă spuneţi atâta? Îl întrebă ea, văzându-l că se întoarce.

— Oh! Mamă, niciodată n-am petrecut o seară mai plăcută. Geniul, într-adevăr, e mare lucru, cu adevărat sublim! De ce

nu mi-ai dat şi mie geniu? Cu geniu, poţi să alegi ce femeie îţi place. Vrea, nu vrea, e a ta.

— Dar tu eşti frumos, Calyste drag.

— Frumuseţea nu e la loc de cinste pentru tine. De altfel, şi Claude Vignon e frumos. Oamenii de geniu au frunţi luminoase şi nişte ochi care scapără scântei; iar eu, nefericitul de mine, nu ştiu decât să iubesc.

— Se zice că atâta-i destul, îngerul meu, spuse ea sărutându-l pe frunte.

— Într-adevăr?

— Aşa mi s-a spus, eu n-am verificat niciodată.

Fu rândul lui Calyste să sărute cu evlavie mâna mamei sale.

— Te voi iubi pentru toţi cei care te-ar fi adorat, îi spuse el.

— Scumpul meu copil, asta ar cam fi datoria ta, căci mi-ai moştenit toate simţămintele! Aşa că să nu fii nesocotit: dacă trebuie să iubeşti, măcar străduieşte-te să nu iubeşti decât femei nobile.

Cărui tânăr, clocotind de iubire năvalnică şi de o viaţă abia stăpânită, nu i-ar fi venit gândul minunat de a se duce la Croisic să vadă debarcarea doamnei de Rochegude, ca s-o poată observa în taină? A doua zi, Calyste îi ului cu totul pe mama şi pe tatăl său, care nu aflaseră de sosirea frumoasei marchize, atunci când plecă de dimineaţă, nevoind să mănânce nimic. Numai Dumnezeu ştie cu câtă sprinteneală porni bretonul la drum! Parcă era împins de o forţă necunoscută, atât de uşor se simţea; se furişă pe lângă zidurile de la des Touches în aşa fel ca să nu fie văzut. Drăguţului copil îi era ruşine de ardoarea lui şi se temea amarnic să nu fie, poate, luat în râs: şi Félicité şi Claude Vignon aveau o minte atât de pătrunzătoare în atari împrejurări, de altminteri, tinerilor li se pare ci frunţile lor devin străvezii. Urmând cotiturile drumului prin labirintul de lacuri saline, ajunse la nisipuri şi le străbătu ca dintr-o săritură, în ciuda arşiţei ce dogora. Ajunse la taluzul întărit cu pietre, la poalele căruia se află o casă în care călătorii

găsesc adăpost împotriva furtunilor, a vânturilor dinspre mare, a ploii şi a uraganelor. Nu totdeauna se poate traversa micul braţ de mare, nu totdeauna se găsesc bărci acolo, şi, până vin din port, e adeseori nevoie să pui la adăpost caii, măgarii, mărfurile sau bagajele pasagerilor. De acolo se zăreşte largul oceanului şi oraşul Croisic; de acolo văzu Calyste în curând sosirea a două bărci pline cu lucruri.

— Pachete, cufere, saci de dormit şi lăzi care prin forma lor şi prin felul ciudat cum erau aşezate îi vesteau pe localnici că aceste lucruri neobişnuite nu puteau aparţine decât unor călători de seamă. Într-una din bărci se afla o femeie tânără, cu pălărie de pai cu voal verde, însoţită de un bărbat. Barca lor trase cea dintâi la ţărm. Calyste tresări; dar, după înfăţişarea lor îşi dădu seama că nu sunt decât un servitor şi o cameristă, şi nu îndrăzni să-i întrebe nimic.

— Mergeţi la Croisic, domnule Calyste? Întrebară marinarii, care îl cunoşteau şi cărora le răspunse printr-un semn de negare cu capul, destul de ruşinat că fusese strigat pe nume.

Calyste rămase ca vrăjit la vederea unei, lăzi acoperite cu o pânză gudronată pe care se citea: Doamna marchiză de Rochegude. Numele ei îi ardea ochii ca un talisman, simţea în acel nume o putere fatală; ştia, fără nici o putinţă de îndoială, că o va iubi pe această femeie; orice amănunt în legătură cu ea îl preocupa, îl interesa, îi stârnea curiozitatea. De ce? În pustiul de foc al dorinţelor fără de sfârşit şi fără de obiect, tinereţea nu-şi concentrează oare toate puterile asupra celei dintâi femei ce i se arată? Béatrix moştenea iubirea respinsă de Camille. Calyste urmărea debarcarea, aruncându-şi din când în când ochii către Croisic, nădăjduind să vadă o barcă ieşind din port, venind către micul promontoriu unde marca mugea, ai să-i înfăţişeze pe această Béatrix devenită de mult în mintea lui ceea ce a fost Beatrice pentru Dante, o statuie eternă de

marmoră pe care s-o împodobească cu florile şi cununile lui. Sta cu braţele încrucişate, pierdut în gândurile aşteptării. Un fapt vrednic de remarcat, şi care totuşi n-ar fost niciodată remarcat, este modul cum adesea supunem sentimentele noastre unei dorinţe, felul în care ne angajăm oarecum faţă de noi înşine şi cum ne hotărâm soarta: de bună seamă că hazardul nu contribuie la acestea chiar atât de mult cât credem noi.

— Nu văd nici un cal, spuse camerista stând pe un cufăr.

— Iar eu nu văd nici urmă de drum, spuse servitorul.

— Şi totuşi aici au fost doi cai, adăugă camerista, arătând urmele rămase.

— Domnule, i se adresă ea lui Calyste, acesta-i drumul ce duce la Guérande?

— Da, răspunse el. Pe cine aşteptaţi?

— Ni s-a spus că ne va întâmpina cineva de la des Touches.

— Dacă întârzie, nu ştiu cu ce-o să se îmbrace doamna marchiză, spuse ea către servitor. Ar trebui, să te duci tu la domnişoara des Touches. Ce ţară de sălbatici!

Calyste avu o vagă şovăială în legătură cu falsitatea poziţiei lui.

— Stăpâna voastră merge la des Touches? Întrebă el.

— Domnişoara a venit astăzi de dimineaţă la ora şapte şi vrea să ajungă la ea, răspunse camerista. Ah! Uite nişte cai.

Calyste pomi în goană spre Guérande, cu viteza şi cu sprinteneala unei capre sălbatice, făcând un înconjur de iepure, ca să nu fie recunoscut de servitorii de la Touches; totuşi se întâlni cu doi din ei pe drumul cel îngust dintre lacuri, pe unde pornise.

— Să intru? Să nu intru? Gândea el, când văzu ivindu-se pinii de la des Touches, Fu cuprins de sfială şi se întoarce plouat şi mohorât la Guérande, undo începu să se plimbe pe aleea de ulmi, continuându-şi întrebările. Tresări privind spre des Touches şi contemplându-i giruetele.

„Ea nu ştie cât mă zbucium!” îşi zise el.

Gândurile-i învălmăşite erau tot atâtea cângi ce i se înfigeau în inimă, ţintuind-o acolo pe marchiză. Cu Camille, Calyste nu trăise chinurile şi bucuriile ce premerg iubirii; o întâlnise călare, iar dorinţa i se născuse ca la vederea unei flori frumoase pe care ar fi vrut s-o culeagă. În sufletele timide, frământările acestea alcătuiesc adevărate poeme. Învăpăiate de primele flăcări ale imaginaţiei, asemenea sufletele se tulbură, se zbuciumă, se domolesc, se agită, rând pe rând, şi, în tăcere şi în singurătate, ajung la cea mai înaltă treaptă a iubirii, înainte de a se fi apropiat de obiectul atâtor chinuri. Departe, pe alee, Calyste îl zări pe cavalerul du Halga, care se plimba cu domnişoara de Pen-Hoël, auzi rostindu-i-se numele şi se ascunse. Cavalerul şi bătrâna domnişoară, crezându-se singuri, vorbeau cu glas tare.

— De vreme ce Charlotte de Kergarouët vine aici, spunea cavalerul, ţine-o vreo trei-patru luni. Cum ai vrea altfel să cocheteze cu Calyste? Niciodată nu stă destul de mult ca să aibă timp să încerce; pe când, dacă s-ar vedea în fiecare zi, cei doi copii ar sfârşi prin a fi cuprinşi de o dragoste adevărată şi la iarna i-ai putea căsători. Dacă i-ai spune Charlottei două vorbe despre intenţiile dumitale, ea îndată i-ar spune patru lui Calyste, şi fără îndoială că o tânără domnişoară de şaisprezece ani ar avea mai mult succes decât o femeie de patruzeci şi ceva de ani.

Cei doi bătrâni se întoarseră; Calyste nu mai auzi nimic, înţelesese însă intenţiile domnişoarei de Pen-Hoël. În starea sufletească în care se afla, nimic nu putea fi mai fatal. Ce tânăr ar accepta, în dârdora speranţelor pe care şi le face în legătură, cu o iubire abia visată, să ia de soţie o tânără impusă? Calyste, căruia Charlotte de Kergarouët îi era indiferentă, se simţi pornit s-o respingă. Era cu totul străin de orice socoteli în legătură cu averea, se desprinsese din copilărie cu viaţa modestă din casa părintească şi, pe deasupra n-avea idee de bogăţiile domnişoarei de Pen-Hoël, pe care o vedea trăind tot atât de sărăcăcios ca şi familia du Guénic. În sfârşit, un tânăr crescut aşa cum fusese crescut

Calyste nu putea face caz decât de sentimente, şi întreaga lui gândire aparţinea marchizei. În faţa portretului pe care i-l zugrăvise Camille, ce mai însemna micuţa Charlotte? Era tovarăşă copilăriei lui, pe care o trata ca pe-o soră. Nu se întoarse acasă decât pe la ora cinci. Când intră în sală, mama sa, cu un zâmbet trist, îi întinse o scrisoare de la domnişoara des Touches: „Dragul meu Calyste, frumoasa marchiză de Rochegude a sosit; contăm pe tine pentru. A-i sărbători sosirea. Claude, veşnic spiritual, pretinde că tu vei fi Bice şi că ea va fi Dante. Pentru onoarea Bretaniei şi a familiei du Guénic, trebuie s-o primim cum se cuvine pe o Casteran. Pe curând deci.

Prietena ta, Camille Maupin:

Vino fără nici o ceremonie, aşa cum te găseşti; altminteri am deveni noi caraghioşi”

Calyste îi arătă mamei sale scrisoarea şi plecă.

— Cine sunt Casteran-ii? Îl întrebă ea pe baron.

— O veche familie din Normandia, înrudită prin alianţă cu Wilhelm Cuceritorul, răspunse el. Au blazonul tiersat, cu bandă orizontală de aur, de smalţ roşu şi negru, cu un cal subţire de argint, cu potcoave de aur.

— Şi Rochegude-ii?

— Nu cunosc numele ăsta, ar trebui să le văd blazonul, spuse el.

Baroana fu ceva mai puţin îngrijorată aflând că marchiza Béatrix de Rochegude aparţine unui neam vechi; o încerca totuşi un fel de spaimă să-l ştie pe fiul ei expus unor noi ispite.

Pe drum, Calyste fu cuprins de nişte remuşcări, de nişte frământări şi dureroase şi dulci totodată; gâtu-i era uscat, inima-i clocotea, creieru-i fierbea; îl mistuia febra. Voia să-şi domolească mersul, dar o forţă mai puternică decât el îl împingea înainte. Toţi tinerii au cunoscut această răzvrătire a simţurilor biciuite de speranţa vagă: un foc subtil îi arde lăuntric şi face să strălucească împrejurul lor un fel de nimb, ca nimbul pictat în jurul personajelor divine din

tablourile religioase, prin care ei vad natura în flăcări şi femeia înconjurată de raze. Căci nu-s ei oare atunci ca şi sfinţii, plini de credinţă, de speranţă, de ardoare, de puritate? Tânărul breton găsi toată lumea strânsă în micul salon din apartamentul lui Camille. Era pe la ora şase: soarele în asfinţit îşi revărsa, prin fereastră, culorile roşii, cernute printre ramuri; aerul era liniştit, în salon domnea acea penumbră atât de îndrăgită de femei.

— Iată-l şi pe deputatul Bretaniei, spuse Camille Maupin zâmbind către prietena sa şi arătându-i-l pe Calyste în clipa când acesta se ivea pe după draperiile de la uşă; e punctual ca un rege.

— I-ai recunoscut pasul? Îi spuse Claude; Vignon domnişoarei des Touches.

Calyste se înclină în faţa marchizei, care îl salută cu un gest din cap; nici nu se uitase la ea. Luă apoi mâna pe care i-o întindea Claude Vignon şi o strânse.

— Iată-l pe marele Gennaro Conti, despre care ţi-am povestit atâtea, îi spuse Camille fără să-i răspundă lui Vignon.

Şi îi arătă lui Calyste un bărbat de talie mijlocie, subţire şi firav, cu părul castaniu, cu ochii aproape roşii, cu tenul alb şi pistruiat, cu un cap aidoma celui atât de cunoscut al lordului Byron, aşa încât descrierea lui e inutilă, doar că arăta şi mai semeţ. Conti era foarte mândru de această asemănare.

— Sunt încântat ca în singura zi pe care o petrec la des Touches, să-l cunosc pe domnul, spuse Gennaro.

— Eu sunt cel care trebuie să spună aceasta despre dumneavoastră, răspunse Calyste cu destulă iscusinţă.

— E frumos ca un înger, spuse marchiza către Félicité.

Aflându-se între divan şi cele două femei, Calyste auzi nedesluşit aceste cuvinte, cu toate că fuseseră spuse în şoapta, la ureche. Se aşează pe un fotoliu şi aruncă spre marchiză câteva priviri furişe. În lumina dulce a amurgului. Zări atunci, tolănită pe divan, de parcă un sculptor ar fi

aşezat-o acolo, o forma albă şi şerpuitoare care-i dădu ameţeli. Fără să vrea, Félicité, prin descrierea ei, îşi servise bine prietena. Béatrix era superioară portretului nu tocmai măgulitor pe care i-l făcuse în ajun Camille. Oare nu cumva pentru tânărul oaspete îşi pusese Béatrix în regeştile-i plete câteva albăstrele ce înviorau plăcut tonul. Stins al buclelor ei, aranjate în aşa fel încât să-i încadreze faţa, fluturându-i pe lângă obraji? Conturul ochilor încercănaţi de oboseală, părea din cel mai pur şi mai strălucitor sidef, iar tenul avea sclipirea ochilor. Sub albeaţa pielii sale, fină ca pieliţa străvezie a oului, viaţa pulsa printr-un sânge albăstrui. Delicateţea trăsăturilor era extraordinară. Fruntea părea diafană. Capu-i suav şi dulce, admirabil aşezat pe un gât lung şi de o graţie ameţitoare, se potrivea celor mai variate expresii. Talia-i, s-o cuprinzi cu două mâini, avea o linie răpitoare. Umerii descoperiţi străluceau în umbră ca o camelie albă într-un păr negru. Pieptul, etalat cu măiestrie, însă acoperit cu un voal străveziu, lăsă să se zărească două contururi de o delicateţe aleasă. Rochia de muselină albă împodobită cu flori albastre, mânecile mari, corsajul înalt şi fără centură, pantofii cu coturni împletiţi, peste ciorapii din fildecos, ilustrau admirabilă ştiinţă a îmbrăcămintei. Doi cercei lucraţi în filigran de argint, minune de orfevrerie genoveză, ce fără îndoială că reprezentau ultima modă, erau într-o desăvârşită armonie cu fluul delicios al părului blond, înstelat cu albăstrele. Dintr-o singură privire, ochii lacomi ai lui Calyste sorbiră toate aceste frumuseţi şi le gravară în sufletul lui. Blonda Béatrix şi bruneta Félicité sugerau acele contraste de keepsake20 atât de des exploatate de gravorii şi desenatorii englezi. Erau forţa şi slăbiciunea femeiască în toată măreţia lor, o desăvârşită antiteză. Aceste două femei nu puteau fi niciodată rivale, fiecare îşi avea împărăţia sa. Era ca un delicat brebenoc sau un crin lângă un mac roşu, somptuos şi strălucitor, o peruzea lângă un rubin. Într-o clipă, Calyste fu cuprins de o iubire ce încununa opera tainică a speranţelor, a îndoielilor,

a întrebărilor lui. Domnişoara des Touches îi trezise simţurile. Béatrix îi aprindea inima şi mintea. Tânărul breton simţea ridicându-se în sine o forţă gata să învingă totul, să nu respecte nimic. Şi-i aruncă lui Conti privirea invidioasă, duşmănoasă, sumbră şi sfioasă ŕ rivalităţii, pe care niciodată n-o avusese faţă de Claude Vignon. Calyste avu nevoie de toată hotărârea lui ca să se stăpânească, gândind că totuşi turcii aveau dreptate să-şi închidă femeile, şi că ar trebui să le fie oprit acestor frumoase făpturi să se arate în ispititoarea lor cochetărie tinerilor aprinşi de iubire. Uraganul acela năprasnic se domolea de îndată ce ochii delicatei Béatrix coborau asupra lui şi dulcele ei glas se făcea auzit; bietul copil se şi simţea faţă de ea sfios ca în faţa lui Dumnezeu. Se sună de cină.

— Calyste, dă braţul marchizei, spuse domnişoara des Touches, luându-i pe Conti în dreapta şi pe Vignon în stânga sa, şi dându-se într-o parte ca să lase să treacă tânără pereche.

A coborî astfel vechea scară de la des Touches era pentru Calyste ca o primă bătălie: inima i se topea, nu mai găsi nimic de spus, o uşoară sudoare îi îmbrobonă fruntea şi îi scăldă spatele; braţul îi tremura atât de tare, încât la ultima treaptă marchiza îi spuse:

— Ce aveţi?

— Păi, răspunse el cu glas sugrumat, n-am mai văzut în viaţa mea o femeie atât de frumoasă ca dumneavoastră, în afară de mama, şi nu mai sunt stăpân pe emoţiile mele.

— Nu o aveţi aici pe Camille Maupin?

— Ah! Ce diferenţă! Spuse cu naivitate Calyste.

— Bine, Calyste, îi şopti Félicité la ureche; ţi-am spus eu că ai să mă uiţi de parcă nici n-aş fi fost. Aşează-te colea, la dreapta ei, şi Vignon la stânga. Iar pe tine, Gennaro, adăugă ea râzând, te păstrez pentru mine, să-i supraveghem cochetăriile.

Tonul aparte cu care Camille rosti aceste cuvinte îl şoca pe Claude, care îi aruncă acea privire iscoditoare şi

cvasidistrată prin care se trăda la el actul observaţiei. Nu încetă s-o studieze pe domnişoara des Touches tot timpul cât ţinu cina.

— Cochetării? Răspunse marchiza scoţându-şi mănuşile şi arătându-şi mâinile magnifice; are şi. De ce: am de-o parte, spuse ea arătându-l pe Claude, un poet, şi de cealaltă poezia.

Gennaro Conti aruncă spre Calyste o privire plină de bunăvoinţă. La lumină, Béatrix păru şi mai frumoasă. Albele străluciri ale lumânărilor îi puneau sclipiri sidefii pe frunte, îi aprindeau paiete în ochii de gazelă şi curgeau prin mătăsoasele-i bucle iluminându-i-le şi făcând să lucească printre ele câteva fire de aur. Îşi aruncă spre spate eşarfa de voal printr-un gest graţios, dezvelindu-şi astfel gâtul. Calyste văzu atunci un gât delicat şi alb ca de lapte, străbătut la ceafă de o dungă destul de adâncă, ce se despărţea în două unde pierdute spre fiecare umăr într-o simetrie lină şi amăgitoare. Asemenea schimbări de aspect pe care şi le îngăduie femeile au efecte mici într-o sindrofie unde toate privirile sunt blazate, ele însă fac cumplite ravagii în sufletele proaspete ca al lui Calyste. Gâtul acela, atât de deosebit de gâtul oacheşei Camille, dovedea că Béatrix are un cu totul alt caracter. Se puteau recunoaşte şi orgoliul rasei, şi o trufie specifică nobilimii, şi o anumită duritate în acea dungă dublă care este poate ultimul vestigiu din forţa străvechilor cuceritori.

Calyste, care cu multă greutate se prefăcea că mănâncă, era cuprins de o nervozitate ce-i alunga foamea. Ca la orice tânăr, trupul lui se afla în prada fiorilor ce preced prima iubire şi o înscriu atât de adânc în suflet. La vârsta lui, văpaia inimii, înfrânată de focul moralei, duce o lupta lăuntrică ce explică îndelunga şovăială respectuoasă, profundele meditaţii tandre, lipsa oricăror calcule meschine, trăsături specifice tinerilor a căror inimă şi viaţă, sunt curate. Observând, pe furiş, ca să nu trezească bănuielile gelosului Gennaro, amănuntele care dădeau

marchizei o frumuseţe atât de nobilă, Calyste fu repede copleşit de splendoarea femeii iubite: se simţi zdrobit de măreţia câtorva priviri, de atitudinea impunătoare a acestui chip pe care străluceau sentimentele aristocratice, de o mândrie pe care femeile ştiu s-o exprime prin anumite mişcări uşoare, printr-o mimică, printr-o fermecătoarei moliciune în gesturi, şi care-s artificii mai puţin plastice, mai puţin studiate decât se crede. Aceste mici amănunte ale schimbătoarei lor fizionomii corespund gingăşiilor şi noianului de frământări din sufletele lor. Fiecare expresie de felul acesta reprezintă un sentiment. Situaţia falsă în care se afla Béatrix îi pretindea să fie cu multă luare-aminte asupra sa însăşi, să se impună fără a deveni ridicolă, şi orice femeie din înalta societate ştie. Să ajungă la un asemenea rezultat, lucru dificil pentru femeile vulgare.

După privirile lui Félicité, Béatrix ghici adoraţia lăuntrică pe care i-o inspira vecinului său şi pe care ea nu socotea demn s-o încurajeze; aruncă, deci, spre Calyste, la timpul potrivit, două-trei priviri severe, ce căzură asupra lui ca nişte avalanşe de zăpadă. Nefericitul se plânse domnişoarei des Touches, printr-o privire în care se ghiceau lacrimile reţinute cu o îndârjire supraomenească, iar Félicité, cu un glas prietenos, îl întrebă de ce nu mănâncă. Tânărul începu să înfulece cuminte şi păru a lua parte la conversaţie. Gândul de neîndurat că, în loc să se facă plăcut, e plicticos, îi ţiuia în creier. Se ruşină şi mai mult când îl zări în spatele scaunului marchizei pe servitorul pe care-l întâlnise de dimineaţă pe dig şi care, fără îndoială, avea să-i dea în vileag curiozitatea.

Amărât sau fericit, oricum, doamna de Rochegude nu-i dădu nici o atenţie vecinului său. Domnişoara des Touches, întrebând-o despre călătoria în Italia, Béatrix găsi prilejul de a povesti spiritual pasiunea fulgerătoare cu care o onorase un diplomat rus la Florenţa, bătându-şi joc de tinerii ce sar asupra femeilor ca lăcustele pe firul de iarbă, îi făcu să râdă pe toţi – pe Claude Vignon, pe Gennaro şi

chiar şi pe Félicité, deşi săgeţile ei îl loveau în suflet pe Calyste care, din toată conversaţia ce-i bubuia în urechi şi în creier, nu auzea decât nişte vorbe fără şir. Bietul copil nu se jura în sinea lui, ca unii încăpăţânaţi, că o va obţine pe această femeie cu orice preţ; nu, el nu simţea nici un fel de mânie, el suferea. Când i se păru că observă la Béatrix intenţia ele a-l doborî la picioarele lui Gennaro, îşi zise: „Să-i fiu de folos!” şi se lăsă torturat cu o blândeţe de miel.

— Dumneavoastră, care admiraţi atât de mult poezia, îi spuse Claude Vignon marchizei, de ce o trataţi atât de crud? Această admiraţie naivă, atât de simpatică în manifestările ei, atât de lipsită de gândurile perfide, şi atât de devotată, nu reprezintă ea oare poezia inimii? Recunoaşteţi: vă lasă o impresie plăcută şi odihnitoare.

— Fără îndoială, spuse ea; am fi însă nişte nefericite şi mai ales nişte nedemne dacă am ceda tuturor pasiunilor de care le inspirăm.

— Dacă nu aţi alege, spuse Conti, n-am fi atât de mândri când suntem iubiţi.

„Când, oare, am să fiu şi eu ales şi remarcat de o femeie?” se întreba Calyste, stăpânindu-şi anevoie o emoţie cumplită.

Şi se înroşi, ca un bolnav pe a cărui rană a fost pus. Din neatenţie, un deget. Domnişoara des Touches fu impresionată de expresia ce se zugrăvi pe faţa lui Calyste şi încercă să-l consoleze printr-o privire plină de simpatie. Claude Vignon o surprinse. Din clipa aceea, scriitorul deveni de o veselie pe care şi-o revărsă în sarcasme: îi spuse mândrei Béatrix că dragostea nu este decât dorinţă, cele mai multe dintre femei se amăgesc că iubesc, ele iubesc pentru motive de cele mai multe ori rămase necunoscute şi bărbaţilor şi lor însele, de multe ori chiar ele dorind să se amăgească, şi chiar şi cea mai nobilă dintre ele este tot o prefăcută.

— Limitează-te la cărţi, nu critica sentimentele noastre, spuse Camille aruncându-i o privire poruncitoare.

Cina încetă să mai fie veselă. Zeflemelile lui Claude Vignon le îngândurase pe cele două femei. Calyste îndura o suferinţă cumplită, cu toată fericirea pe care o simţea privind-o pe Béatrix. Conti se uita în ochii marchizei ca să-i ghicească gândurile. Când cina se sfârşi, domnişoara des Touches îl luă de braţ pe Calyste. Îi lăsă pe ceilalţi doi bărbaţi în seama marchizei şi îi ofti să treacă înainte, spre a-i putea spune tânărului breton:

— Scumpul meu copil, dacă marchiza te va iubi, îl va azvârli pe Conti pe fereastra: te comporţi însă într-un fel care întăreşte legătura dintre ei. Şi chiar de-ar fi încetată de admiraţia ta, oare ar trebui să lase să se vadă aceasta? Stăpâneşte-te!

— A fost aspră cu mine, nu mă va iubi niciodată, spuse Calyste; şi dacă ea nu mă iubeşte, eu voi muri.

— Să mori? Tu? Scumpul meu Calyste! Spuse Camille. Eşti un copil. Prin urmare, n-o să mori pentru mine?

— Tu mi-ai devenit prietenă, răspunse el.

După sporovăiala pe care cafeaua o stârneşte totdeauna, Vignon îl rugă pe Conti să cânte ceva. Domnişoara des Touches se aşeză la pian. Camille şi Gennaro cântară Dunque il mio bene tu mia narai, ultimul duet din Romeo şi Julieta, de Zingarelli, una dintre paginile cele mai patetice de muzică modernă. Pasajul Di tanti palpiti exprimă dragostea în toată măreţia ei. Calyste, aşezat în fotoliul în care Félicité îi povestise viaţa marchizei, asculta cu evlavie, Béatrix şi Vignon stăteau fiecare de câte o parte a pianului. Vocea sublimă a lui Conti ştia să se armonizeze cu vocea lui Félicité. Amândoi cântaseră adeseori această bucată şi îi cunoşteau calităţile, înţelegându-se de minune pentru a le pune în valoare. Ei realizară atunci tot ceea ce voise compozitorul să creeze, un poem de o melancolie divină, despărţirea de viaţă a două lebede. Când duetul se sfârşi, rămaseră cu toţii copleşiţi de o senzaţie ce nu se poate exprima prin obişnuitele aplauze.

— Ah! Muzica este cea dintâi dintre arte! Exclamă marchiza.

— Camille pune mai presus tinereţea şi frumuseţea, cea dintâi dintre toate poeziile, spuse Claude Vignon.

Domnişoara des Touches îl privi pe Claude, încercând să-şi ascundă o vagă nelinişte. Béatrix, nemaivăzându-l pe Calyste, întoarse capul ca pentru a vedea ce efect avusese asupra lui această muzică, nu atât din vreun interes faţă de el, cât pentru satisfacţia lui Conti: ea zări atunci în dreptul ferestrei un chip alb, scăldat în lacrimi. Când îl văzu astfel, întoarse repede capul, cuprinsă parcă de o durere cumplită şi se uită la Gennaro. Nu doar Muzica i se înfăţişase lui Calyste, nu doar ea îl atinsese cu bagheta-i divină dezvăluindu-i farmecele creaţiei şi tainele ei, ci fusese copleşit şi de geniul lui Conti. În ciuda celor spuse de Camille Maupin despre firea acestuia, Calyste, în acea clipă, crezu că muzicianul are un suflet frumos, o inimă clocotitoare de iubire. Cum să înfrunţi un asemenea artist? Cum să nu-l adore pentru totdeauna o femeie? Cântecul acela pătrundea în suflet ca un alt suflet. Bietul copil era tot atât de copleşit de poezie, ca şi de deznădejde: i se părea că el însuşi e un lucru atât de mic! Acuzaţia aceasta copilărească în fondul ei i se citea pe faţă o dată cu admiraţia ce-l stăpânea. Nu băgă de seamă gestul cu care Béatrix, atrasă spre Calyste de acea contagiune provocată de sentimentele adevărate, îl arătă printr-un semn domnişoarei des Touches.

— Oh! Adorabilă inimă! Spuse Félicité, n-ai să culegi niciodată aplauze care să valoreze cât omagiul acestui copil. Să cântăm atunci un trio – Béatrix, scumpa mea, haide!

Când marchiza, Camille şi Conti se aşezară la pian, Calyste se ridică încetişor, fără ca ei să-l simtă, se aruncă pe una din sofalele din camera de culcare a cărei uşă era deschisă şi rămase acolo, cufundat în deznădejde.

Partea a doua

— Ce ai, flăcăule? Îi spuse Claude, care se strecură tăcut lângă Calyste şi îi luă mâna. Iubeşti, te crezi dispreţuit; dar nu-i nimic. Peste câteva zile, ai să ai câmp liber, ai să domneşti, ai să fii iubit mai mult decât de o singură persoană; în sfârşit, dacă ai să ştii cum să te porţi, ca să fii aici ca un sultan.

— Ce spuneţi? Exclamă Calyste, ridicându-se şi târându-l pe Claude după el în bibliotecă. Cine mă iubeşte?

— Camille, răspunse Claude.

— Mă iubeşte Camille? Întrebă Calyste. Ei bine, dar dumneavoastră?

— Eu, dădu să spună Claude, eu.

Nu mai continuă. Se aşează şi, cu o melancolie adâncă, îşi sprijini capul pe o pernă.

— Eu sunt sătul de toate şi nu am curajul să părăsesc viaţa, spuse el după o clipă de tăcere. Aş vrea să mă fi înşelat în ceea ce ţi-am. Spus; dar, de câteva zile mi s-au lămurit multe lucruri. Nu de plăcere m-am plimbat printre stâncile de la Croisic! Amărăciunea din vorbele pe care le-am rostit la întoarcere, atunci când te-am găsit stând de vorba cu Camille, îşi avea izvorul în adâncul amorului meu propriu rânit. Am să stau de vorbă şi cu Camille. Două minţi atât de clarvăzătoare ca a ei şi a mea nu se pot amăgi între doi spadasini de meserie, lupta nu poate fi de lungă durată. Aşa încât, pot să te anunţ de pe acum ca voi pleca. Da, voi părăsi des Touches, mâine poate, împreună cu Conti. Fireşte că, după ce noi nu vom mai fi, se vor petrece aici nişte lucruri ciudate, nişte lucruri teribile poate. Regret că nu voi asista la asemenea înfruntări de pasiuni, atât de rare în Franţa şi atât de dramatice. Eşti prea tânăr pentru o luptă atât de primejdioasă: mă interesezi. Fără profundul dezgust pe care mi-l inspiră Camille aş rămâne ca să te ajut să joci partida aceasta: e dificilă, ai putea s-o pierzi, pentru că vei avea de-a face cu două femei extraordinare, şi eşti de pe acum prea îndrăgostit de una pentru a mai şti să te slujeşti de cealaltă. Béatrix trebuie să aibă o fire

îndărătnică, iar Camille e prea mândră. S-ar putea să fii sfărâmat între aceste doua stânci, ca un lucru fragil şi delicat luat de torentele pasiunii. Fii cu băgare de seamă.

Uluirea lui Calyste la aceste cuvinte îi îngădui lui Claude Vignon să le rostească şi să-l părăsească pe tânărul breton rămas ca un călător căruia, în Alpi, un ghid îi dovedeşte adâncimea unei prăpăstii aruncând o piatră în ea. Să afle chiar din gura lui Claude că el, Calyste, era iubit de Camille în clipa când se simţea îndrăgostit de Béatrix pe viaţă! O atare situaţie era prea covârşitoare pentru un suflet atât de tânăr şi de naiv. Apăsat de un regret nemărginit ce-l copleşea, fără de trecut, zdrobit în prezent de stânjenitoarea lui poziţie între Béatrix, pe care o iubea, şi Camille, pe care nu o mai iubea şi despre care Claude spunea că îl iubeşte, bietul copil era deznădăjduit, nehotărât, pierdut în gândurile lui. Căuta zadarnic motivele pe care le-ar fi avut Félicité de a-i respinge dragostea şi de a alerga la Paris după. Claude Vignon. Din când în când. Vocea adoratei Béatrix, pură şi proaspătă, ajungea la urechile lui, provocându-i acele emoţii cumplite de care fugise din micul salon. De mai multe ori, nu se mai simţi în stare să-şi înăbuşe o dorinţă crâncenă de a o lua în braţe şi de a fugi cu ea. Ce are să se întâmple cu el? Se va mai întoarce oare la des Touches? Ştiindu-se iubit de Camille, cum va putea s-o adore pe Béatrix? Nu întrezărea nici o ieşire din încurcătura în care se afla. Pe nesimţite, liniştea se aşternu în casă. Auzi ca prin vis zgomotul mai multor uşi ce se închideau. Apoi, deodată numără cele douăsprezece bătăi de la miezul nopţii ale pendulului din camera vecină, când glasul lui Camille şi cel al lui Claude îl treziră din toropitoarea contemplare a viitorului său şi când o rază de lumină împrăştie întunericul. Înainte de a se ridica auzi nişte cuvinte teribile rostite de Vignon.

— Ai venit la Paris îndrăgostită nebuneşte de Calyste, îi spunea el bunei Félicité; erai însă înfricoşată de urmările unei asemenea pasiuni la vârsta ta, te târa către o

prăpastie, către un infern, poate către sinucidere! Dragostea nu dăinuie decât dacă se crede veşnică, iar tu întrezăreai la câţiva paşi în viaţa voastră o despărţire cumplită: dezgustul şi bătrâneţea încheind repede un poem sublim. Ţi-ai amintit de Adolphe, de înfricoşătorul deznodământ al iubirii dintre doamna de Staël şi Benjamin Constant, care, totuşi, erau mult mai apropiaţi ca vârstă decât eşti tu faţă de Calyste. M-ai luat atunci aşa cum iei nişte faşine spre a ridica un meterez între duşmanii tăi şi tine. Dar, atunci când voiai să mă faci să îndrăgesc castelul de la des Touches, nu o făceai oare spre a-ţi putea petrece aici zilele adorându-ţi în taină zeul? Spre a-ţi împlini planul, tot atât de josnic pe cât de sublim, era necesar să găseşti fie un bărbat vulgar, fie un om atât de preocupat de gânduri înalte încât să poată fi uşor de amăgit. M-ai crezut prea simplu, prea uşor de manevrat, ca orice om de geniu. S-ar părea că nu sunt decât un om de spirit: te-am ghicit. Când ieri am făcut pentru tine elogiul femeilor de vârsta ta, explicându-ţi de ce te iubeşte Calyste, crezi că am socotit că mie mi se adresau privirile-ţi încântate, strălucitoare, fermecate? Oare nu citisem eu de mult în sufletul tău? Ochii îi aveai într-adevăr îndreptaţi către mine, inima ta însă bătea pentru Calyste. N-ai fost iubită niciodată, biata mea Maupin, şi nici n-ai să fii vreodată, după ce ţi-ai refuzat, frumosul fruct pe care întâmplarea ţi l-a oferit la porţile iadului femeilor, porţi care scârţâie din toate ţâţânile lor, împinse de cifra cincizeci!

— Oare de ce a fugit de mine dragostea? Întrebă ea cu glas tremurător. Spune-mi tu, cel care ştii totul!

— Pentru că nu ştii să te faci iubită, răspunse el, nu te supui dragostei, vrei ca ea să ţi se supună. Poate că ai izbuti, totuşi, să te dăruieşti ardorilor şi jindului flăcăiandrilor; dar n-ai o inimă tânără, ai o minte mult prea profundă, n-ai fost niciodată naivă şi n-ai să mai devii de azi înainte. Farmecul tău constă în mister, este abstract nu activ. În sfârşit; forţa ta îi îndepărtează pe bărbaţii prea

puternici, care simt că ar avea de dat o luptă. Puterea ta poate să placă unui suflet tânăr, căruia, ca de pildă lui Calyste, îi place să fie ocrotit; dar, cu timpul, o astfel de putere oboseşte. Eşti mare şi eşti sublimă: îndură neplăcerile acestor două calităţi, care plictisesc.

— Ce blestem! Exclamă Camille. Nu pot oare să fiu femeie? Sunt o monstruozitate?

— Poate, zise Claude.

— Vom vedea! Exclamă Félicité lovită dureros.

— Rămâi cu bine, scumpa mea; mâine plec. Nu te mai vreau, Camille: te consider drept cea mai mare dintre femei; dar, dacă aş continua să-ţi slujesc de paravan sau de ecran, spuse Claude cu două modulări expresive în glas, m-ai dispreţui prea mult. Putem să ne despărţim fără durere şi fără remuşcări: nu avem nici o fericire de regretat şi nici o speranţă de amăgit. Pentru tine, ca şi pentru cei câţiva oameni de geniu extrem de rari, dragostea nu reprezintă ceea ce natura a făcut-o să fie: e nevoie imperioasă, de satisfacerea căreia a legat nişte plăceri vii, însă trecătoare, şi care e sortită să moară; tu e vezi aşa cum a închipuit-o creştinismul: o împărăţie ideală, plină de sentimente nobile, de mari nimicuri, de poezie, de senzaţii spirituale, de devotament, de flori morale, de încântătoare armonii, şi situată cu mult deasupra grosolăniilor vulgare, împărăţie la care ajung două fiinţe îmbinate într-un înger, duse pe aripile plăcerii. Iată ceea ce am nădăjduit eu, crezând că am pus mânn pe una dintre cheile ce ne deschid poarta cea pentru atâta lume închisă şi prin care te avânţi în infinit. Tu te şi afii acolo! Aşa încât m-ai înşelat. Mă întorc la meschinărie, în vasta mea închisoare din Paris. La începutul carierei mele o astfel de amăgire ar fi fost îndeajuns ca să mă facă să fug de femei; acum, ea îmi lasă în suflet o de amăgire ce mă cufundă pentru totdeauna într-o singurătate înspăimântătoare; voi trăi în această sihăstrie, fără credinţa care-i ajuta pe schimnici s-o însufleţească cu imagini sfinte. Iată, scumpa mea Camille, unde ne duce. Superioritatea

spiritului: putem cânta împreună groaznicul imn pe care Alfred de Vigny îl pune în gura lui Moise când vorbeşte cu Dumnezeu: „Doamne, tu m-ai făcut tare şi singuratic!”

În acea clipă, Calyste se arătă.

— Ar fi trebuit să fac în aşa fel încât să vă daţi seama că sunt aici, spuse el.

Domnişoara des Touches arătă cea mai vădită spaimă, o roşeaţă bruscă i se aşternu ca o sclipire de foc pe faţă. Înmărmurită, de-a lungul întregii acestei scene, rămase mai frumoasă decât în orice altă clipă din viaţa ei.

— Credeam că ai plecat, Calyste, spuse Claude: indiscreţia aceasta involuntară şi de o parte şi de cealaltă nu prezintă însă nici un pericol: poate că te vei simţi mai în largul tău la des Touches, acum când o cunoşti pe Félicité în întregime. Tăcerea ei îmi dovedeşte că nu m-am înşelat deloc asupra rolului pe care mi-l destinase. Te iubeşte, întocmai cum ţi-am spus, dar te iubeşte pentru tine şi nu pentru ea, sentiment pe care puţine femei sunt în stare să-l conceapă şi să-l înţeleagă; puţine dintre ele cunosc voluptatea durerilor întreţinută de dorinţă, o asemenea voluptate fiind una dintre superbele plăceri hărăzite bărbaţilor; Félicité însă e întrucâtva bărbat! Spuse el caustic. Pasiunea ta pentru Béatrix o va face să sufere, dar şi să se simtă fericită.

Lacrimile îi năpădiră ochii domnişoarei des Touches, care nu îndrăznea să se uite la teribilul Claude Vignon, nici la nevinovatul Calyste. Era înspăimântată că fusese înţeleasă. Nu crezuse că i-ar fi cu putinţă unui om, oricât de perspicace, să intuiască o delicateţe atât de dureroasă, un eroism atât de măreţ ca al ei. Văzând-o atât de umilită că-şi afla date în vileag toate marile simţăminte, Calyste fu cuprins şi el de tulburarea acestei femei pe care o situa atât de sus şi pe care o contempla acum abătută. Calyste se prăbuşi, într-o pornire de nestăvilit, la picioarele domnişoarei des Touches şi îi sărută mâinile, cufundându-şi în ele faţa scăldată de lacrimi.

— Claude, spuse ea, nu mă părăsi! Ce-am să mă fac?

— De ce te-ai teme? Răspunse criticul. Calyste o şi iubeşte pe marchiză ca un nebun. Fără îndoială că n-ai fi putut găsi o barieră mai puternică între tine şi el decât această iubire pe care tu ai stârnit-o. E o pasiune care îmi convine. Ieri, mai exista o primejdie pentru tine şi pentru el; astăzi, însă, totul are să-ţi fie o fericire maternă, spuse el aruncându-i o privire batjocoritoare. Vei fi mândra de succesele lui.

Domnişoara des Touches se uită la Calyste care, la aceste cuvinte, îşi ridicase capul cu o mişcare bruscă. Claude Vignon, drept răzbunare simţea plăcere să studieze tulburarea lui Calyste şi a domnişoarei des Touches.

— Tu l-ai împins către doamna de Rochegude, reluă Claude Vignon, iar el acum e ca vrăjit de ea. Singură ţi-ai săpat mormântul. Dacă mi-ai fi spus mie totul, ai fi evitat nenorocirile ce te aşteaptă.

— Nenorociri! Exclamă Cămile Maupin, luând capul lui Calyste, ridicându-l spre ea, sărutându-l pe păr şi scăldându-l în lacrimi. Nu, Calyste, să uiţi tot ceea ce ai auzit acum, să nu ţii seama de mine!

Se ridică, stătu dreaptă în faţa celor doi bărbaţi şi îi învălui în fulgerele ce le aruncau ochii ei în care ardea întregu-i suflet.

— În timp ce Claude vorbea, rosti ea, am întrezărit frumuseţea, măreţia unei iubiri fără speranţă. Oare nu o astfel de iubire este singurul sentiment ce ne apropie de Dumnezeu? Să nu mă iubeşti, Calyste; eu, însă, te voi iubi aşa cum nici o femeie nu va mai iubi!

A fost cel mai sălbatic ţipăt scos vreodată de un vultur rănit în văzduhurile lui. Claude îndoi genunchiul, luă mâna domnişoarei des Touches şi i-o sărută.

— Du-te, dragul meu, îi spuse domnişoara des Touches tânărului, mama ta ar putea fi îngrijorată.

Calyste se întoarse spre Guérande cu paşi rari, întorcând mereu capul să vadă lumina ce strălucea la ferestrele de la apartamentul frumoasei Béatrix. Era uimit el însuşi cât de

puţină părere de rău simţea pentru Camille, aproape că-i reproşa faptul că-i răpise cincisprezece luni de fericire. Din când în când, simţea în el fiorii pe care şi-şi provocase Camille, simţea în păr lacrimile vărsate de ea, suferea din pricina suferinţei ei, i se părea că aude gemetele pe care fără îndoială că le scotea această mare femeie, atât de dorită cu câteva zile mai înainte. Deschizând poarta casei părinteşti unde domnea o tăcere adâncă, o zări prin geamuri, la lumina acelei lămpi de o atât de naivă construcţie, pe mama sa, care lucra la gherghef, aşteptându-l. Ochii lui Calyste se umplură de lacrimi când o văzu astfel.

— Ce ţi s-a mai întâmplat? Întrebă Fanny, al cărei chip arăta o nelinişte cumplita.

Drept răspuns, Calyste o luă pe mama sa în braţe şi o sărută pe obraji, pe frunte, pe păr, cu una dintre acele efuziuni pătimaşe ce le farmecă pe mame şi le învăluie în subtilele flăcări ale vieţii pe care ele au creat-o.

— Pe tine te iubesc, îi spuse Calyste mamei sale, aproape ruşinat şi înroşindu-se, pe tine, care nu trăieşti decât pentru mine; pe tine, pe care aş vrea să te fac fericită.

— Tu nu eşti astă-seară în starea ta obişnuită, copilul meu, spuse baroana privindu-şi fiul. Ce ţi s-a întâmplat?

— Camille mă iubeşte, iar eu n-o mai iubesc, spuse el.

Baroana îi trase pe Calyste spre ea, îl sărută pe frunte, iar Calyste, în tăcerea adâncă a străvechii săli cu tapete cenuşii, auzi bătăile puternice ale inimii mamei sale. Irlandeza era geloasă pe Camille şi presimţea care-i adevărul. Această mamă, aşteptându-şi în fiecare noapte feciorul, se străduise să înţeleagă sentimentele domnişoarei des Touches: călăuzită de lumina unei meditaţii stăruitoare, mama pătrunse în inima straniei Camille şi, fără a şi-o fi putut explica bine, îşi închipui că această fată nutreşte ciudate sentimente de maternitate. Spusele lui Calyste o speriară pe simpla şi naiva mamă.

— Ei bine, spuse ea după o pauză, iubeşte-o pe doamna de Rochegude, ea n-are să-mi pricinuiască nici un necaz.

Béatrix nu era liberă, nu va strica niciunul dintre planurile ce se făceau în legătură cu fericirea lui Calyste, cel puţin aşa socotea Fanny, care vedea în doamna de Rochegude un fel de noră de iubit, şi nu o altă mamă de combătut.

— Dar Béatrix nu mă va iubi! Exclamă Calyste.

— Ba poate că da, răspunse baroana cu un aer şiret. Nu tu mi-ai spus că de mâine are să rămână singură?

— Ba da.

— Ei bine, copilul meu! Adăugă mama înroşindu-se, gelozia există în adâncul oricărei inimi; eu, de pildă, nici nu mă gândeam că într-o bună zi am s-o găsesc şi în adâncul inimii mele, căci nu bănuiam că va trebui să lupt cu cineva pentru afecţiunea lui Calyste al meu! Oftă. Credeam, spuse ea, că şi pentru tine căsătoria va fi ceea ce a fost pentru mine. Câte taine n-ai scos tu la iveală, de două luni încoace, din inima mea, în ce culori se îmbracă iubirea ta atât de firească, îngerul meu drag! Ei bine, prefă-te că o iubeşti mai departe pe domnişoara des Touches a ta, marchiza are să fie geloasă şi ţi se va supune.

— Oh, mamă bună, Camille nu mi-ar fi spus niciodată aşa ceva! Exclamă Calyste, cuprinzându-şi mama pe după mijloc şi sărutând-o pe gât.

— Tu mă strici de-a binelea. Copil rău ce eşti, spuse ea, fericită de lumina pe care speranţa o aşternea pe chipul fiului său, care urcă voios pe scara din turelă.

A doua zi dimineaţa, Calyste îi spuse lui Gasselin să se ducă sa stea de veghe pe drumul dinspre Guérande către Saint-Nazaire, să pândească trecerea trăsurii domnişoarei des Touches şi să ia aminte câte persoane vor fi în ea.

Gasselin se întoarse în clipa când întreaga familie se adunase la masă.

— Ce se întâmplă? Zise domnişoara du Guénic; Gasselin alergă de parcă ar fi izbucnit vreun foc în Guérande.

— O fi prins vreun şobolan, zise Mariotte, care aducea cafeaua, laptele şi feliile de pâine prăjită.

— Vine din oraş, nu din grădină, răspunse domnişoara du Guénic.

— Păi şobolanul îşi are gaura dincolo de zid, spre piaţă, zise Mariotte.

— Domnule cavaler, erau cinci: patru înăuntru şi vizitiul.

— Două doamne în spate? Întrebă Calyste.

— Şi doi domni în faţă, răspunde Gasselin.

— Pune şaua pe calul lui tata, goneşte după ei, să fii la Saint-Nazaire în clipa când corabia va pleca spre Paimboeuf, iar dacă cei doi bărbaţi se îmbarcă, dă pinteni calului şi vino-n goană să-mi spui.

Gasselin ieşi.

— Nepoate, a intrat diavolul în tine! Spuse bătrâna Zéphirine.

— Lasă-l, soro. Să petreacă, exclamă baronul; era trist ca o cucuvaie, acuma iată-l vesel ca un cintezoi.

— I-ai spus cumva că soseşte scumpa noastră Charlotte? Întrebă bătrâna domnişoară, întorcându-se către cumnată-sa.

— Nu, răspunse baroana.

— Mă gândeam c-o fi vrând să-i iasă înainte, spuse cu acreală domnişoara du Guénic.

— Dacă Charlotte o să stea la mătuşă-sa trei luni, va avea destul timp s-o vadă, răspunse baroana.

— O, cumnată, ce s-a întâmplat de ieri încoace? Întrebă domnişoara cea bătrână. Erai grozav de fericită când ai aflat că în dimineaţa asta domnişoara de Pen-Hoël o va aduce aici pe nepoată-sa!

— Jacqueline vrea să mă însoare cu Charlotte ca să mă scape de la pierzanie, spuse Calyste râzând şi aruncând către mama sa o privire de înţelegere. Mă aflam pe aleea de ulmi tocmai când domnişoara de Pen-Hoël vorbea cu domnul du Halga; nu s-a gândit însă că pentru mine ar fi mai mare pierzania dacă m-aş însura la vârsta mea.

— E scris colo sus, exclamă bătrâna domnişoară întrerupându-l pe Calyste, că n-am să mor nici liniştită, nici fericită. Aş fi vrut să văd familia noastră continuată şi câteva dintre pământurile noastre răscumpărate. Nu se va face nimic. Poţi tu, frumosul meu nepot, să pui ceva în balanţă faţă de asemenea datorii?

— Dar, zise baronul, domnişoara des Touches n-o să-l împiedice pe Calyste să se însoare, atunci când îi va fi sosit ceasul! Trebuie să mă duc s-o văd.

— Pat să te asigur, tată, că Félicité nu va fi niciodată o piedică pentru căsătoria mea.

— Nu mai văd deloc limpede, spuse bătrâna oarbă care nu ştia nimic despre subita pasiune a nepotului său pentru marchiza de Rochegude.

Mama respecta taina fiului său; în cazuri de acestea, femeile păstrează în mod instinctiv secretul. Bătrâna domnişoară căzu într-o meditaţie profundă, ascultând din răsputeri, spionând vocile şi zgomotele spre a putea ghici misterul ce i se ascundea. Gasselin sosi în curând şi-i spuse tânărului său stăpân că nu fusese nevoie să se ducă până la Saint-Nazaire spre a afla că domnişoara des Touches şi prietena ei se vor întoarce singure, aflase ştirea în oraş, de la Bernus, surugiul; căruia i se dăduse să transporte bagajele celor doi domni.

— La înapoiere vor fi singure! Exclamă Calyste. Pune şaua pe cal!

După vocea tânărului său stăpân, Gasselin socoti că e vorba de vreun lucru grav; alergă şi înşeuă amândoi caii, încărcă pistoalele, fără să spună nimănui nimic, şi se îmbrăcă spre a-l urma pe Calyste. Calyste era atât de mulţumit ştiindu-i plecaţi pe Claude şi pe Gennaro, încât nici nu se gândi la cealaltă întâlnire pe care putea s-o aibă la Saint-Nazaire, nu se gândea decât la plăcerea de a o însoţi pe marchiză; luă mâinile bătrânului său tată şi i le strânse cu dragoste, o îmbrăţişă pe mama sa, o strânse pe bătrâna-i mătuşă pe după mijloc.

— În sfârşit, mai bine-mi pare să fie aşa, decât să fie trist, spuse bătrâna Zéphirine.

— Unde pleci, cavalere? Îl întrebă tatăl său.

— La Saint-Nazaire.

— Drace! Şi pe când căsătoria? Zise baronul, care credea că fiul său se grăbeşte s-o întâmpine pe Charlotte de Kergarouët. Sunt nerăbdător să mă văd bunic, e vremea.

Când Gasselin se ivi, cu intenţia foarte limpede de a-l însoţi pe Calyste, tânărul gândi că s-ar putea întoarce în trăsura domnişoarei Camille, împreună cu Béatrix, lăsând calul pe seama lui Gasselin, aşa că-l bătu pe umăr spunând:

— Eşti băiat deştept.

— Cred şi eu, răspunse Gasselin.

— Băiete, spuse tatăl venind împreună cu Fanny până pe scara peronului, cruţă caii, au de străbătut douăsprezece leghe.

Calyste plecă, după ce schimbă o privire dintre cele mai semnificative cu mama sa.

— Comoară scumpă! Spuse ea privindu-l cum îşi pleca fruntea sub bolta porţii.

— Dumnezeu să-l apere! Răspunse baronul, căci noi n-am mai putea face altul.

Vorbele acestea, foarte în spiritul fără perdea al gentilomilor de provincie, o făcu pe baroană să se înfioare.

— Nepotul meu nu o iubeşte pe Charlotte atât de mult încât să-i iasă înainte, spuse bătrâna domnişoară către Mariotte, care strângea masa.

— A venit la des Touches o doamnă de neam mare, o marchiză, şi domnişorul se ţine după ea! Deh! Aşa-i la vârsta lui, spuse Mariotte.

— Femeile alea au să ni-l ucidă, spuse domnişoara du Guénic.

— Treaba asta n-o să-l ucidă, domnişoară, dimpotrivă, răspunse Mariotte, care părea bucuroasă de bucuria lui Calyste.

Calyste porni într-o viteză de mai să-şi omoare calul, când, din fericire, Gasselin îl întrebă pe stăpânul său dacă nu cumva voia să ajungă înainte de plecarea vasului, fapt care bineînţeles că nu era în intenţiile acestuia: el nu dorea să fie văzut nici de Conti, nici de Claude. Tânărul încetini atunci pasul calului şi începu să se uite încântat la cele două urme lăsate de roţile caleştii pe porţiunile cu nisip ale drumului. Era de o veselie nebună numai la gândul că: „Ea a trecut pe aici, şi pe aici se va întoarce, privirile ei au contemplat aceste crânguri şi aceşti copaci!”

— Fermecător drum, îi spuse el lui Gasselin.

— Ah! Domnule, Bretania-i cea mai frumoasă ţară din lume, răspunse servitorul. Ce, mai sunt pe undeva haie21 cu flori şi drumuri ca astea răcoroase, cu atâtea cotituri?

— Nicăieri. Gasselin.

— Uite trăsura lui Bernus. Spuse Gasselin.

— Domnişoara de Pen-Hoël şi nepoată-sa se află în ea: să ne ascundem, spuse Calyste.

— Unde să ne ascundem aici, domnule? Nu vă e bine? Suntem în mijlocul nisipurilor.

Într-adevăr, trăsura care urca o pantă destul de nisipoasă deasupra lui Saint-Nazaire se arătă privirilor lui Calyste în naiva simplitate a construcţiei ei bretone. Spre marea lui uimire, era plină.

— N-am putut să le iau pe domnişoara de Pen-Hoël, pe soră-sa şi pe nepoată-sa care se dau de ceasul morţii; toate locurile fuseseră ocupate de cei de la vamă, îi spuse lui Gasselin surugiul.

— Sunt pierdut! Rosti Calyste.

Într-adevăr, trăsura era plină cu vameşi care de bună seamă se duceau să-i schimbe pe cei de la sărării. Când Calyste ajunse pe mica ridicătură ce înconjoară biserica din Saint-Nazaire şi de unde se zăreşte Paimboeuf şi măreaţa gură de vărsare a Loarei înfruntându-se cu marea, le găsi acolo pe Camille şi pe marchiză fluturându-şi batistele în semn de rămas-bun către cei doi pasageri ambarcaţi pe

corabia cu aburi. Béatrix era răpitoare: chipu-i era adumbrit de borurile unei pălării din pai de orez împodobită cu maci roşii şi legată cu o panglică de culoarea macilor, purta o rochie de muselină înfloratăşi păşea suav pe picioruşele-i delicate, încălţate cu ghete verzi, sprijinindu-se pe umbreluţa-i subţirică şi agitându-şi mâna gingaşă şi elegant înmănuşată. Nimic nu e mai grandios decât o femeie pe vârful unei stânci, ca o statuie pe piedestalul ei. Conti îl putu zări atunci pe Calyste apropiindu-se de Camille.

— M-am gândit, îi spuse tânărul domnişoarei des Touches, că te vei întoarce acasă singură.

— Bine-ai făcut, Calyste, răspunse ea strângându-i mâna.

Béatrix se întoarse, îl privi pe tânărul ei admirator şi îi aruncă cea mai semeaţă fulgerare de ochi din repertoriul său. Surâsul pe care marchiza îl surprinsese pe grăitoarele buze ale lui Calyste o făcu să înţeleagă vulgaritatea unui asemenea mijloc demn de o burgheză. Doamna de Rochegude îi spuse atunci zâmbind lui Calyste:

— Nu-i oarecum exagerat să crezi că aş putea-o plictisi pe Camille pe drum?

— Scumpa mea, un bărbat pentru două văduve nu e prea mult, spuse domnişoara des Touches, luându-l pe Calyste de braţ şi lăsând-o pe Béatrix să privească mai departe vaporul.

În clipa aceea, Calyste auzi pe drumul în pantă care coboară spre ceea ce trebuie să numim portul Saint-Nazaire vocile domnişoarei de Pen-Hoël, a Charlottei şi a lui Gasselin, cârâind ca nişte coţofene. Bătrâna domnişoară îl chestiona pe Gasselin şi voia să ştie ce căutau, el şi stăpânul lui, la Saint-Nazaire; trăsura domnişoarei des Touches se apropie huruind. Înainte ca tânărul să se poată retrage, Charlotte îl şi zărise.

— Uite-l pe Calyste! Strigă micuţa bretonă.

— Du-te şi propune-le să meargă cu trăsura mea; camerista ei se va aşeza lângă vizitiul meu, spuse Camille,

care aflase că doamna de Kergarouët, fiica sa şi domnişoara de Pen-Hoël nu avuseseră loc în trăsura poştei.

Calyste, care nu putea să n-o asculte pe Camille, se duse să îndeplinească sarcina primită. De îndată ce află că va călători împreună cu marchiza de Rochegude şi cu celebra Camille Maupin, doamna de Kergarouët nu putu să înţeleagă reticenţele surorii sale mai mari, care nu voia să profite de ceea ce doamna de Kergarouët numea caleaşca diavolului. La Nantes se trăia la o latitudine ceva mai civilizată decât la Guérande, acolo Camille era admirată, era socotită ca muza Bretaniei şi gloria întregii regiuni, stârnind tot atâta curiozitate câtă invidie. Absoluţiunea ce-i fusese acordată la Paris de către înalta societate şi de către modă era sanctificată de marea avere a domnişoarei des Touches şi poate şi de succesele ei de odinioară de la Nantes, oraş ce se mândrea a fi fost leagănul lui Camille Maupin. Aşa încât vicontesa, nebună de curiozitate, o târî după sine pe bătrâna ei soră, fără a-şi pleca urechea la ieremiadele acesteia.

— Bună ziua, Calyste, spuse micuţa Kergarouët.

— Bună ziua, Charlotte, răspunse Calyste, fără să-i ofere braţul.

Amândoi stânjeniţi, ea de răceala lui, el de propria-i cruzime, urcară prin nenorocita de viroagă care la Saint-Nazaire se numeşte drum şi merseră în tăcere după cele două surori. Într-o clipă, mica domnişoară de şaisprezece ani îşi văzu prăbuşit întregu-i castel din Spania, construit şi mobilat de romanţioasele-i speranţe. Ea şi Calyste se jucaseră de atâtea ori împreună în copilăria lor, era atât de legată de el încât îşi credea viitorul inatacabil. Alergase spre el mânată de o fericire nestăpânită, aşa cum se repede o pasare spre un lan de grâu; fu oprită din zbor, fără să-şi poată închipui ce-i stătea în cale.

— Ce ai, Calyste? Îl întrebă ea, luându-l de mână.

— Nimic, răspunse tânărul, care îşi smulse mâna cu un gest repezit, gândindu-se la planurile mătuşii sale şi ale

domnişoarei de Pen-Hoël.

În ochii Charlottei sclipiră lacrimile. Îl privi fără nici o ură pe frumosul Calyste; avea să simtă însă cea dintâi pornire de gelozie din viaţa ei şi să trăiască groaznicele chinuri ale invidiei la vederea celor două frumoase parizience, bănuind că ele sunt pricina înstrăinării lui Calyste.

De talie mijlocie, Charlotte de Kergarouët era de o frăgezime obişnuită, avea un obrăjor rotund, luminat de doi ochi negri ce sclipeau de inteligenţă, părul castaniu închis şi foarte bogat, mijlocul rotund, spatele drept, braţele subţiri, felul de a vorbi scurt şi repezit al fetelor de provincie care nu vor să lase impresia că sunt nişte prostuţe. Era copilul alintat al familiei, din cauza simpatiei pe care i-o purta mătuşa sa. În acel moment, mai avea încă pe ea mantoul de merinos ecosez, cu carouri mari, căptuşit cu mătase verde, pe care-l purtase pe vapor. Rochia ei de călătorie, făcută dintr-o stofă destul de comună, cu un corsaj cu ghempă, decent împodobit cu o coleretă plisată, avea să i se pară oribilă văzând toaleta uşoară a doamnei Béatrix şi pe cea a domnişoarei Camille. O durea faptul că ciorapii ei albi se murdăriseră printre pietre şi în bărcile prin care trecuse, ca şi pantofii ieftini de piele, aleşi anume să nu strice un lucru mai de preţ în timpul călătoriei, după obiceiurile şi după socotinţele provinciale. În ceea ce o priveşte pe vicontesa de Kergarouët, ea era tipul specific al provincialei. Înaltă, slabă, ofilită, plină în sinea ei de pretenţii ce nu se dădeau în vileag decât după ce erau jignite, vorbind mult şi, tot vorbind aşa, mai nimerind şi câte o idee, întocmai cum se fac carambolurile la biliard, fapt ce-i crease o faimă de femeie de spirit, se străduia să le domine pe parizience cu presupusa isteţime a deşteptăciunii departamentale şi cu pretinsa fericire mereu adusă în discuţie, plecându-se ca să dea prilejul să fie ridicată, şi furioasă când era lăsată în genunchi; pescuind, după o expresie englezească, complimentele cu undiţa, şi fără să le prindă întotdeauna; purtând o toaletă pe cât de

exagerată pe atâta de lălâie, luând lipsa de cordialitate drept jignire, şi crezând că lumea e grozav de amărâtă dacă ea nu-i acordă nici o atenţie; refuzând ceea ce-şi dorea, spre a face să i se ofere de două ori şi ca să lase impresia că a fost rugată şi răsrugată; preocupată de lucruri despre care de mult nici nu se mai pomeneşte, şi foarte uimită că n-ar fi la curent cu moda; în sfârşit, izbutind anevoie să nu aducă vorba o oră întreagă despre Nantes ori despre tigrii din Nantes, ori despre afacerile înaltei societăţi din Nantes, ori plângându-se de Nantes, ori criticând Nantes-ul, ori socotind ca fiindu-i anume adresate ei vorbele smulse cu cleştele de la cei care, distraţi, se nimereau să fie de părerea sa. Manierele, vocabularul, ideile ei se reflectau, mai mult sau mai puţin, asupra celor patru fete ale sale. A face cunoştinţă cu Camille Maupin şi cu doamna de Rochegude, asta însemna pentru ea un mare eveniment şi o comoară pentru sute de conversaţii viitoare! Aşa încât se îndrepta către biserică de parcă ar fi vrut s-o ia cu asalt, fluturându-şi batista pe care-o despăturise anume spre a i se vedea colţurile încărcate cu broderii de casă şi garnisită cu dantelă ponosită. Avea un mers oarecum de călăreţ, care, pentru o femeie de patruzeci şi şapte de ani, era fără consecinţe.

— Domnul cavaler, spuse ea către Camille şi Béatrix, arătându-l pe Calyste care venea mohorât împreună cu Charlotte, ne-a comunicat amabila dumneavoastră propunere; sora mea, fiica mea şi cu mine ne temem însă să nu vă incomodăm.

— În ce mă priveşte, dragă soră, n-am să le incomodez pe aceste doamne, spuse cu acreală bătrâna domnişoară, pentru că am să găsesc eu în Saint-Nazaire un cal cu care să mă întorc.

Camille şi Béatrix schimbară pe furiş o privire pe care Calyste o surprinse şi care fu suficientă pentru a-i spulbera toate amintirile din copilărie, toate legăturile lui cu

Kergarouët-Pen-Hoël şi pentru a distruge pe veci toate planurile nutrite de cele două familii.

— Putem să începem foarte bine toate cinci în trăsură, răspunse domnişoara des Touches, căreia Jacqueline îi întoarse spatele. Şi chiar dacă vom sta ceva mai înghesuite, ceea ce nu-i cu putinţă, dată fiind delicateţea taliilor dumneavoastră, voi fi răsplătită din plin de plăcerea de a face un serviciu prietenilor lui Calyste. Camerista dumneavoastră, doamnă, are şi ea loc; iar bagajele, dacă aveţi, pot fi aşezate în spatele trăsurii, căci n-am luat cu noi nici un servitor.

Vicontesa se porni pe mulţumiri, tot dând vina pe soră-sa Jacqueline că atâta a dorit ca nepoată-sa să vină cât mai repede, încât nici nu-i dăduse răgaz să facă drumul pe uscat cu trăsura ei; e adevărat, ce-i drept, că drumul pe uscat este nu numai lung, ci şi costisitor; iar ea trebuia să se înapoieze cât mai repede la Nantes, unde lăsase alte trei micuţe răsfăţate, care o aşteptau, cu nerăbdare, spuse ea, mângâind-o pe gât pe fiica sa. Charlotte păru atunci o biată victimă, ridicându-şi ochii către mama sa, lucru ce făcea să se presupună că vicontesa le plictisea cumplit pe cele patru fete ale sale aducând vorba despre ele tot atât de des ca şi caporalul Trim despre bonetul său.

— Sunteţi o mamă fericită şi ar trebui. Spuse Camille, oprindu-se brusc la gândul că marchiza fusese nevoită să renunţe la fiul ei atunci când îl urmase pe Conti.

— Oh! Reluă vicontesa, dacă am nefericirea de a-mi trăi viaţa la ţară şi la Nantes, am în schimb mângâierea de a fi adorată de copiii mei. Aveţi copii? O întrebă ea pe Camille.

— Eu sunt domnişoara des Touches, răspunse Camille.

— Atunci aveţi ce regreta că nu cunoaşteţi cea mai mare fericire care există pentru noi, bietele mame de rând, nu-i aşa, doamnă? Spuse vicontesa către marchiză, ca să-şi îndrepte greşeala. Aveţi însă atâtea compensaţii!

O lacrimă fierbinte se ivi în ochii doamnei de Rochegude, care se întoarse brusc şi se duse lângă grosolanul parapet

de stânci, unde Calyste o urmă.

— Doamnă, spuse Camille la urechea vicontesei, dumneavoastră n-aţi auzit că marchiza e despărţită de soţul ei, că nu şi-a mai văzut fiul de doi ani şi că nici măcar nu ştie când îl va mai revedea?

— Nu mai spune! Zise doamna de Kergarouët. Biata femeie! E despărţită legal?

— Nu, prin înţelegere, spuse Camille.

— O, pricep, spuse vicontesa cu un aer înţelegător.

Bătrâna Pen-Hoël, deznădăjduită că se afla în tabăra vrăjmaşă, se retrăsese la câţiva paşi mai încolo cu scumpa ei Charlotte. Calyste, după ce se convinse că nu-l putea vedea nimeni, luă mâna marchizei şi o sărută, lăsând o lacrimă pe ea. Béatrix se întoarse, cu ochii aprinşi de mânie; vru să-i arunce un cuvânt teribil, dar nu putu spune nimic, zărind propriile ei lacrimi pe frumosul chip al acestui înger tot atât de tulburat şi de îndurerat ca şi ea.

— Dumnezeule, îi spuse Camille la ureche când îl văzu întorcându-se cu doamna de Rochegude, Calyste, pe aia o s-o ai de soacră, iar pe gâsculiţa asta de soţie!

— Pentru că mătuşă-sa e bogată, spuse Calyste cu ironie.

Întregul grup porni către han, iar vicontesa se crezu datoare faţă de Camille să-i ia în zeflemea pe sălbaticii din Saint-Nazaire.

— Iubesc Bretania, doamnă, răspunse grav Félicité, sunt născută la Guérande.

Calyste nu putu să n-o admire pe domnişoara des Touches care, prin tonul glasului, prin liniştea din priviri şi prin calmul manierelor ei, îl subjuga, în ciuda teribilelor declaraţii din scena ce avusese loc în timpul nopţii. Părea totuşi puţin cam obosită: trăsăturile ei dovedeau că nu dormise, erau parcă mai groase, fruntea domina însă furtuna lăuntrică printr-o seninătate crudă.

— Ce regine! Spuse el către Charlotte, arătându-i-le pe marchiză şi pe Camille şi dându-i tinerei domnişoare braţul, spre marea mulţumire a domnişoarei de Pen-Hoël.

— Ce idee pe maică-ta, spuse bătrâna domnişoară dând şi ea braţu-i ciolănos nepoatei sale, să meargă împreună cu blestemata aia!

— O! Tanti, dar e o femeie care face gloria Bretaniei!

— Ruşinea, micuţo! Doar n-o să te apuci acuma s-o tămâiezi şi tu?

— Domnişoara Charlotte are dreptate, dumneavoastră o judecaţi greşit spuse Calyste.

— A! Păi pe tine, răspunse domnişoara de Pen-Hoël, pe tine te-a fermecat!

— Am faţă de ea, spuse Calyste, aceeaşi prietenie pe care o am şi faţă de dumneavoastră.

— De când au început du Guénic-ii să mintă? Spuse bătrâna domnişoară.

— De când Pen-Hoël-ii sunt surzi, răspunse Calyste.

— Nu eşti îndrăgostit de ea? Întrebă încântată bătrâna domnişoară.

— Am fost, nu mai sunt, răspunse el.

— Copil rău ce eşti, de ce ne-ai făcut atâtea griji? Ştiam eu că dragostea-i o prostie; numai căsătoria e trainică, îi spuse ea, uitându-se la Charlotte.

Charlotte, ceva mai liniştită, nădăjdui că va izbuti să-şi recucerească poziţiile pierdute sprijinindu-se pe toate amintirile copilăriei, şi strânse braţul lui Calyste, care hotărî în sine să aibă o discuţie clară cu mica moştenitoare.

— Ah! Ce partide frumoase de mouche o să facem, Calyste, spuse ea, şi ce-o să mai râdem!

Caii erau gata de plecare, Camille le pofti, pe vicontesă şi pe Charlotte, să treacă pe banca din spate a trăsurii, dar Jacqueline dispăruse; se aşează apoi şi ea pe banca din faţă, împreună cu marchiza. Calyste. Silit să renunţe la plăcerea la care visase, venea călare pe lângă trăsură, iar caii, obosiţi, mergeau destul de încet, aşa încât o putea admira în voie pe Béatrix. Istoria n-a consemnat nicăieri ciudata conversaţie dintre cele patru persoane pe care întâmplarea le strânsese într-un mod atât de neobişnuit în acea trăsură,

şi e cu neputinţă să se dea crezare celor o sută şi ceva de versiuni care circulă prin Nantes despre istorisirile, replicile, vorbele de duh pe care vicontesa pretinde că le deţine de la însăşi celebra Camille Maupin. Ea s-a ferit cu multă grijă să repete sau să dea de înţeles cum a răspuns domnişoara des Touches la toate întrebările indiscrete ce li se pun atât de des autorilor şi prin care ei îşi ispăşesc crunt rarele plăceri.

— Cum v-aţi făcut cărţile? Întrebase vicontesa.

— Întocmai aşa cum dumneavoastră vă faceţi lucrurile pe care le fac femeile, aşa cum împletiţi sau cum lucraţi la gherghef, răspunse Camille.

— Şi de unde aţi luat toate acele observaţii atât de adânci şi acele tablouri atât de seducătoare?

— De unde luaţi şi dumneavoastră spiritualele lucruri pe care le spuneţi, doamnă. Nu există nimic mai uşor ca a scrie şi, dacă aţi vrea.

— Ah! Totu-i să vrei? N-aş fi crezut! Pe care dintre compoziţiile dumneavoastră o preferaţi?

— E destul de greu să ai preferinţe pentru aceste lucruri gingaşe.

— Sunteţi sătulă de complimente şi nu vi se mai poate spune nimic nou.

— Doamnă, fiţi convinsă că sunt sensibilă la forma pe care o daţi complimentelor dumneavoastră.

Vicontesa nu vru să lase impresia că pe marchiză ar neglija-o, şi spuse privind-o cu un aer isteţ:

— N-am să uit niciodată călătoria aceasta făcută între spirit şi frumuseţe.

— Mă flataţi, doamnă, spuse marchiza râzând; nu-i prea uşor să se remarce spiritul, atunci când se află lângă un geniu, iar eu nici n-am apucat să spun mare lucru.

Charlotte, care simţea adânc ridicolul mamei sale, o privea de parcă ar fi vrut s-o oprească, însă vicontesa continua să lupte vitejeşte cu cele două spirituale parizience. Tânărul, mergând în trap domol, uitat pe lângă trăsură, nu le putea

vedea decât pe cele două femei aşezate pe scaunul din faţă, învăluindu-le cu privirea când pe una, când pe cealaltă, şi reflectând pe faţa lui gânduri destul de dureroase. Silită să se lase privită, Béatrix evita cu încăpăţânare să-şi întoarcă ochii către tânăr; printr-un şiretlic deznădăjduitor pentru cel îndrăgostit, ea îşi ţinea şalul petrecut pe sub mâinile încrucişate şi părea cufundată într-o meditaţie adâncă. Într-un loc unde drumul era umbrit, moale şi verde ca o fermecătoare cărare de pădure, unde huruitul trăsurii abia se mai auzea, unde frunzele atingeau uşor pălăriile călătoarelor, unde vântul era îmbălsămat de miresme, Camille atrase atenţia asupra acelui loc plin de poezie şi, sprijinindu-şi o mână pe genunchii visătoarei Béatrix, i-l arătă pe Calyste:

— Ce bine călăreşte! Îi spuse ea.

— Calyste? Zise vicontesa. E un călăreţ minunat!

— O, Calyste e tare drăguţ, spuse Charlotte.

— Există atâţia englezi care-i seamănă! Răspunse marchiza într-o doară, fără să-şi încheie fraza.

— Mama lui e irlandeză, născută O'Brien, replică Charlotte, socotindu-se atacată personal.

Camille şi marchiza intrară în Guérande împreună cu vicontesa de Kergarouët şi cu fiica acesteia, spre mare uimire a întregului oraş uluit; le lăsară pe tovarăşele lor de călătorie la intrarea în străduţa de Guénic, unde nu lipsi mult ca să se adune o mulţime de curioşi. Calyste dăduse pinteni calului, zorind să le prevină pe mătuşa şi pe mama sa de sosirea oaspeţilor aşteptaţi la masă. Masa fusese întârziată anume până la ora patru. Pe urmă, cavalerul se întoarse să-şi ofere braţul celor două doamne; sărută apoi mâna lui Camille, nădăjduind că o va putea obţine astfel şi pe cea a marchizei, care însă îşi ţinu braţele încrucişate cu hotărâre şi căreia el îi aruncă printr-o privire zadarnic duioasă cele mai calde rugăminţi.

— Prostuţule, îi zise Camille abia atingându-i urechea într-un sărut discret şi plin de afecţiune.

„Într-adevăr, îşi zise Calyste, în timp ce caleaşca se întorcea, am uitat sfaturile date de mama; cred însă că totdeauna am să le uit.”

Domnişoara Pen-Hoël sosind şi ea vitejeşte pe un cal închiriat, vicontesa de Kergarouët şi Charlotte fură poftite la masă şi fură tratate cu dragoste, dacă nu cu lux, de către du Guénic-i. Bătrâna Zéphirine dăduse dispoziţii să se scoată din tainiţele pivniţei nişte vinuri de soi, iar Mariotte se întrecuse pe sine în pregătirea mâncărurilor ei bretone, Vicontesa, încântată că putuse călători împreună cu ilustra Camille Maupin, se străduia să explice literatura modernă şi locul pe care Camille îl deţinea în cadrul ei; dar cu lumea literară lucrurile se petrecură ca şi cu whistul: nici du Guénic-ii, nici preotul care sosise şi el îndată, nici cavalerul du Halga nu pricepură nimic. Abatele Grimant şi bătrânul marinar se delectară cu lichiorurile de la desert. De îndată ce Mariotte, ajutată de Gasselin şi de camerista vicontesei, strânse masa, izbucni un strigăt de entuziasm îndemnând să se înceapă o mouche. Veselia domnea în casă. Toţi îl credeau pe Calyste liber şi îl şi vedeau căsătorit nu peste mult cu mica Charlotte. Calyste era tăcut. Pentru întâia oară în viaţa lui făcea comparaţii între Kergarouët-i şi cele două doamne elegante, spirituale, pline de bun-gust, şi care, în acea clipă, de bună seama că îşi băteau joc de cele două provinciale, judecând după cea dintâi privire pe care o schimbaseră între ele. Fanny, care cunoştea secretul lui Calyste, cerceta tristeţea fiului ei, asupra căruia nici cochetăriile Charlottei, nici apropourile vicontesei nu aveau nici un efect. Era limpede că scumpul ei copil se simţea plictisit; cu trupul se afla în această sală, în care odinioară s-ar fi bucurat de plăcerile jocului de cărţi, acum însă mintea lui hoinărea la des Touches. „Cum să fac să-l trimit la Camille?” se întreba mama, care împărtăşea sentimentele fiului său, care iubea şi se simţea tot atât de plictisită ca şi el. Tandreţea ei caldă îi sugeră un gând.

— Mori de dorinţă să te duci la des Touches să fii cu ea! Spuse Fanny la urechea lui Calyste.

Tânărul răspunse printr-un zâmbet şi printr-o roşeaţă care o făcură pe adorabila mamă sa tresară până în cele mai adânci fibre ale inimii sale.

— Doamnă, îi spuse ea vicontesei. O să vă simţiţi tare prost mâine în trăsura poştei şi mai ales veţi fi nevoită să plecaţi de cu zori: n-ar fi mai bine să luaţi trăsura domnişoarei des Touches? Calyste, spuse ea, privindu-l pe fiul său, du-te tu şi aranjează treaba asta la des Touches; întoarce-te însă cât mai repede.

— N-am să stau nici zece minute, exclamă Calyste, îmbrăţişându-şi entuziasmat mama, pe peron, unde baroana venise după el.

Calyste fugi cu sprinteneala unui căprior şi ajunse sub peristilul de la des Touches chiar în clipa când Camille şi Béatrix, sfârşindu-şi masa, ieşeau din salonul cel mare. Avu, în sfârşit, atâta minte încât să-i ofere braţul domnişoarei des Touches.

— Le-ai părăsit pentru noi pe vicontesă şi pe fiica ei, spuse Félicité strângându-i mâna; vom şti să apreciem un asemenea sacrificiu.

— Kergarouët-ii aceţtia sunt cumva rude cu Portenducre-ii ţi cu bătrânul amiral de Kergarouët a cărui văduvă s-a căsătorit cu Charles de Vandenesse? Întrebă doamna de Rochegude pe Camille.

— Charlotte e nepoata lui răspunse Camille.

— E o tânără încântătoare, spuse Béatrix, aşezându-se într-un fotoliu gotic; va fi o partidă frumoasă pentru domnul du Guénic.

— Căsătoria aceasta nu se va face niciodată, spuse Camille răspicat.

Abătut de aerul rece şi calm al marchizei, care o arăta pe micuţa bretonă ca pe singura făptura ce se putea potrivi cu el, Calyste rămase amuţit şi năuc.

— Şi de ce, Camille? Întrebă doamna de Rochegude.

— Draga mea, răspunse Camille văzând deznădejdea lui Calyste, eu nu l-am sfătuit pe Conti să se căsătorească şi cred că m-am purtat destul de frumos cu el; nu eşti generoasă.

Béatrix îşi privi prietena cu o uimire plină de indescriptibile îndoieli. Calyste înţelese întrucâtva devotamentul bunei Camille când văzu ivindu-se pe obrajii ei acea uşoară roşeaţă ce-i însoţea totdeauna emoţiile prea puternice; apropie stângaci de ea, îi luă mâna şi i-o sărută. Camille se aşează liniştită la pian, ca o femeie sigură şi de prietena sa şi de pretinsul adorator, cărora le întoarse spatele, lăsându-i aproape singuri. Improviză câteva variaţiuni pe nişte teme care, fără să-şi dea seama, erau de o adâncă tristeţe. Marchiza părea că ascultă, dar îl observa pe Calyste care, prea tânăr şi prea naiv pentru a juca rolul ce-i fusese distribuit de Camille, sta pierdut în faţa adevăratului său idol. După o oră, în timpul căreia domnişoara des Touches se lăsase furată de o gelozie firească, Béatrix se retrase în camera sa. Camille îl duse numaidecât pe Calyste în camera ei, ca să nu poată fi auziţi, căci femeile au un minunat simţ de prevedere.

— Copile drag, îi spuse ea, prefă-te că mă iubeşti, sau eşti pierdut. Eşti un copil, nu ştii nimic despre femei, nu ştii decât să iubeşti. A iubi şi a te face iubit sunt două lucruri ^u totul diferite. Ai să înduri suferinţe cumplite, iar eu vreau să fii fericit. Dacă ai să stârneşti cumva nu orgoliul, ci încăpăţânarea doamnei de Rochegude, ea-i în stare să zboare la câteva leghe de Paris, lângă Conti. Ce-ai să mai faci atunci?

— Am s-o iubesc, răspunse Calyste.

— N-ai s-o mai vezi.

— O, ba da, spuse el.

— Cum?

— Am s-o urmez.

— Dar tu eşti sărac ca Iov, copile drag!

— Împreună cu tata şi cu Gasselin am stat trei luni în Vandeea numai cu o sută cincizeci de franci, umblând zi fi noapte.

— Calyste, spuse domnişoara des Touches, ascultă-mă bine. Văd că eşti mult prea neprihănit ca să te prefaci, nu vreau să pervertesc un suflet atât de frumos ca al tău, voi lua totul asupra mea. Ai să fii iubit de Béatrix.

— E cu putinţă? Spuse el, împreunându-şi mâinile.

— Da, răspunse Camille, însă trebuie să-i înfrângem angajamentele pe care şi le-a luat faţă de sine însăşi. Aşa că am să mint eu pentru tine. Numai nu cumva să-mi strici ceva din opera destul de anevoioasă pe care am s-o încep. Marchiza e de o perspicacitate aristocratică, are o inteligenţă bănuitoare; nici un vânător n-a urmărit vreodată o pradă mai greu de prins; aşa că, dragă copile, acum vânătorul trebuie să se lase călăuzit de câinele său. Făgăduieşti că mă vei asculta orbeşte? Am să fiu Fox al tău, spuse ea, dându-şi numele celui mai bun ogar al lui Calyste.

— Ce trebuie să fac? Răspunse tânărul.

— Mai nimic, zise Camille. Să vii aici în fiecare zi, la prânz. Ca o iubită nerăbdătoare, eu voi sta la ferestrele de pe coridor, de unde se zăreşte drumul spre Guérande, ca să te văd venind. Am să fug repede în camera mea, spre a nu fi observată şi a nu-ţi dezvălui cât de mare mi-e pasiunea pe care tu o porţi ca pe o povară; ai să mă întrezăreşti, totuşi, de câteva ori, şi ai să-mi faci semne cu batista. Trecând prin curte şi urcând scara, să laşi o vagă impresie că te simţi destul de plictisit. Pentru asta nu e nevoie să te prefaci prea tare, copilul meu, spuse ea, punându-şi capul pe pieptul lui, nu-i aşa? Să nu mergi prea repede şi să te uiţi pe fereastra de la terasa ce dă spre grădină, căutând-o acolo pe Béatrix. Când va fi acolo (căci va fi, n-avea grijă!) dacă te va zări, să te repezi cât se poate de încet în salonaş şi, din salonaş, în camera mea. Dacă mă vei vedea la fereastră, spionându-ţi trădările, să te tragi brusc îndărăt, ca să nu te surprind cerşindu-i doamnei. De Rochegude o privire. Odată ajuns în

camera mea, vei fi prizonierul meu. Ah! Vom rămâne acolo împreună până la ora patru. Tu vei folosi acest timp ca să citeşti, iar eu voi sta şi voi fuma; ai să te necăjeşti mult că nu o vei vedea, am să-ţi fac însă rost de cărţi captivante. N-ai citit nimic de George Sand, am să trimit un servitor de-al meu în noaptea asta la Nantes să cumpere operele ei şi ale altor scriitori pe care nu-i cunoşti. Eu voi ieşi apoi din cameră, dar tu n-ai să-ţi laşi cartea, n-ai să vii în salonaş decât în clipa când ai s-o auzi pe Béatrix stând de vorbă cu mine. Ori de câte ori vei vedea pe pian o partitură deschisă, îmi vei cere să rămâi. Îţi îngădui să fii grosolan cu mine şi, dacă vei putea, totul va merge bine.

— Camille, ştiu că ai faţă de mine cea mai aleasă afecţiune, şi din această cauză îmi pare rău că am văzut-o pe Béatrix, spuse el cu o fermecătoare bună-credinţă; ce urmăreşti însă?

— În opt zile, Béatrix va fi nebună după tine.

— Dumnezeule! Să fie cu putinţă? Spuse el, căzând în genunchi şi împreunându-şi mâinile în faţa înduioşatei Camille, fericită că-i poate dărui o bucurie sacrificându-se pe sine.

— Ia bine aminte, spuse ea. Dacă vei purta cu marchiza nu o conversaţie întreagă, ci dacă vei schimba doar câteva cuvinte cu ea, în sfârşit, dacă o vei lăsa să te iscodească, dacă te vei abate de la rolul mut pe care ţi-l dau, şi care fără îndoială că nu e greu de jucat, să ştii bine, spuse ea pe un ton grav, că o vei pierde pentru totdeauna.

— Nu înţeleg nimic din tot ce-mi spui, Camille, exclamă Calyste, privind-o cu o naivitate adorabilă.

— Dacă ai înţelege, n-ai mai fi copilul sublim, nobilul şi frumosul Calyste, răspunse ea luându-şi mâna şi sărutându-i-o.

Calyste făcu atunci ceea ce nu mai făcuse niciodată, o cuprinse pe Camille pe după mijloc şi o sărută cu gingăşie pe gât, nu cu dragoste, dar cu multă duioşie şi întocmai

cum o săruta pe mama lui. Domnişoara des Touches nu-şi putu stăpâni un torent de lacrimi.

— Du-te, copil drag, şi spune-i vicontesei tale că trăsura îi stă la dispoziţie.

Calyste vru să mai rămână, fu însă silit să se supună gestului poruncitor şi sever al lui Camille; se întoarse acasă plin de voioşie, era sigur că în cel mult opt zile frumoasa Béatrix îl va iubi. Jucătorii de cărţi îl revăzură astfel pe Calyste al 1or, cel pierdut de două luni încoace. Charlotte crezu că ei i se datorează această schimbare. Domnişoara de Pen-Hoël se arătă fermecător de glumeaţă cu el. Abatele Grimont încerca să citească în ochii, baroanei motivul calmului pe care-l vedea în ei. Cavalerul du Halga îşi freca mâinile. Cele două domnişoare bătrâne erau sprintene ca două şopârle. Vicontesa pierdea o sută de sous. Lăcomia domnişoarei Zéphirine era atât de puternic aţâţată, încât bătrâna regreta că nu poate vedea cărţile şi o tot săgeta cu vorbe tari pe cumnată-sa, pe care fericirea lui Calyste o făcea să fie neatentă şi care din timp în timp îl mai întreba câte ceva, neizbutind să priceapă nimic din răspunsurile lui. Partida dură până la ora unsprezece. Se întâmplară două încurcături: baronul şi cavalerul adormiră în fotoliile lor. Mariotte făcuse clătite, iar baroana se duse să ia cutia de ceai. Ilustra casă du Guénic servi, înainte de plecarea Kergarouët-elor şi a domnişoarei de Pen-Hoël, o gustare compusă din unt proaspăt, fructe şi cremă, pentru care se scoaseră din bufet ceainicul de argint şi porţelanurile englezeşti trimise baroanei de una dintre mătuşile ei. Aparenţa aceasta de splendoare modernă în sala aceea veche, distinsa graţie a baroanei, deprinsă, ca orice bună irlandeza, să facă şi să servească ceaiul, una dintre cele mai importante ocupaţii ale englezilor, căpătară un anume sens fermecător. Luxul cel mai deşănţat nu ar fi obţinut efectul simplu, modest şi nobil pe care îl produse sentimentul acela de ospitalitate fericită. Când în sală nu mai rămaseră decât

baroana şi fiul său, doamna de Guénic îl privi pe Calyste cu un aer curios.

— Ce ţi s-a întâmplat la des Touches astă-seară? Îl întrebă ea.

Calyste îi povesti ce speranţe îi sădise Camille în inimă şi ciudatele ei instrucţiuni.

— Biata femeie! Exclamă irlandeza, împreunându-şi mâinile şi compătimind-o pentru întâia oară pe domnişoara des Touches…

La câteva clipe după plecarea lui Calyste, Béatrix, care îl auzise ieşind de la des Touches, se întoarse la prietena sa, pe care o găsi cu ochii umezi, parcă prăbuşită pe o sofa.

— Ce ai, Félicité? O întrebă marchiza.

— Am patruzeci de ani şi iubesc, scumpa mea! Spuse cu o furie cumplită domnişoara des Touches, ai cărei ochi deveniră uscaţi şi fulgerători. De-ai şti câte lacrimi vărs, Béatrix, după zilele pierdute ale tinereţii mele! A fi iubită din milă, a şti că nu-ţi datorezi fericirea decât unor eforturi penibila, unor viclenii de femeie experimentată, unor curse întinse inocenţei şi virtuţilor unui copil, nu-i oare josnic? Din fericire, găseşti un fel de izbăvire în infinitul pasiunii, în vraja fericirii, în certitudinea că vei fi întotdeauna mai presus de toate femeile săpându-ţi amintirea într-o inimă tânără, prin anumite plăceri de neşters şi printr-un devotament nemăsurat. Da, dacă mi-ar cere, m-aş arunca în mare la un singur semn al lui. Uneori, mă surprind dorind ca el să-mi ceară un asemenea gest, care din partea mea ar fi o ofrandă, nu o sinucidere. Ah! Béatrix, prin venirea ta aici mi-ai dat o crudă sarcină. Ştiu că e greu să te întrec pe tine; tu însă îl iubeşti pe Conti, eşti o femeie nobilă şi generoasă, n-ai să mă înşeli; dimpotrivă, ai să mă ajuţi să-l păstrez pe Calyste al meu. Mă aşteptam la impresia pe care aveai s-o faci asupra lui, n-am săvârşit însă greşeala de a mă arăta geloasă, ar fi însemnat să sporesc răul. Dimpotrivă, am vorbit despre tine descriindu-te în nişte culori atât de strălucitoare încât să nu poţi fi niciodată la

înălţimea portretului ce ţi l-am făcut; dar, din păcate, eşti şi mai frumoasă.

Această. Aprigă elegie, în care adevărul se îmbina cu minciuna, o năuci cu totul pe doamna de Rochegude. Claude Vignon îi relatase lui Conti motivele plecării sale, Béatrix fireşte că fusese. Şi ea pusă la curent cu ele, aşa încât se purtase generos arătându-se rece faţă de Calyste; acum însă, în sufletul ei se ridica acel vârtej de bucurie ce clocoteşte în adâncul inimii oricărei femei când se ştie iubită. Dragostea pe care o femeie i-o inspiră unui bărbat stârneşte elogii sincere, care e greu să nu placă; iar dacă acel bărbat aparţine unei prietene, omagiile lui produc mai mult decât bucurie, ele dau naştere unor desfătări cereşti. Béatrix se aşează lângă prietena sa şi încercă s-o mângâie.

— Nu ai un fir de păr alb, îi spuse ea, nu ai un rid, tâmplele îţi sunt tot tinereşti, pe când o mulţime de femei de treizeci de ani pe care le cunosc sunt nevoite să şi le ascundă. Uite, scumpa mea, spuse ea săltându-şi buclele, priveşte şi tu cât m-a costat călătoria în Italia!

Marchiza îi arătă imperceptibila ofilire ce încreţea acolo porii pielii sale atât de delicate; îşi ridică manşetele şi îi arată o îmbătrânire asemănătoare şi la încheieturile mâinilor, unde transparenţa ţesutului încreţit lăsa să se vadă reţeaua vaselor ei îngroşate şi unde trei dungi adânci îi puneau o brăţară de riduri.

— Nu-s acestea, oare, aşa cum a spus un scriitor care iscodeşte semnele vestejirii noastre, cele două locuri care nu mint niciodată la o femeie? Spuse ea. Trebuie să fi suferit mult pentru a recunoaşte adevărul crudei lui observaţii; dar, din fericire pentru noi, cei mai mulţi bărbaţi nu se pricep deloc la astfel de semne şi nu-l citesc pe scriitorul acela mizerabil.

— Scrisoarea ta mi-a spus totul, răspunse Camille, fericirea nu este niciodată îngâmfată, iar tu prea te mândreai că eşti fericită. În dragoste, adevărul oare nu-i surd, şi mut, orb? Aşa încât, ştiind că ai destule motive să te

desparţi de Conti, mă cam tem de şederea ta aici. Scumpa mea, Calyste e un înger tot atât de bun pe cât e de frumos, bietul nevinovat n-ar rezista nici la o singură privire de-a ta. Te admiră prea mult ca să nu te iubească de la cea dintâi încurajare; numai răceala ta mi l-ar păstra. Îţi mărturisesc lucrul acesta cu laşitatea pasiunii adevărate: a mi-l răpi, ar însemna să mă ucizi. Adolphe, cumplita carte a lui Benjamin Constant, nu ne povesteşte decât durerile lui Adolphe. Dar durerile femeii? Vai, autorul nu le-a cunoscut îndeajuns pentru a ni le zugrăvi; şi ce femeie ar îndrăzni să le dezvăluie? Ele ar dezonora sexul nostru, ar înjosi virtutea, ar spori viciile. Ah, dacă le-aş măsura după teama mea, suferinţele acestea îmi par chinurile iadului. Dar, dacă voi fi părăsită, hotărârea mea e luată.

— Şi ce-ai hotărât? Întrebă Béatrix, cu o curiozitate care o făcu pe Camille să tresară.

Cele două prietene se scrutară cu luarea-aminte a doi Inchizitori veneţieni, printr-o privire rapidă în care sufletele lor se izbiră şi scăpărară ca două cremene. Marchiza lăsă ochii în jos.

— După bărbat, nu mai există decât Dumnezeu, răspunse grav femeia celebră. Dumnezeu e necunoscutul. Mă voi arunca în el ca într-o genune. Calyste mi-a jurat că nu te admiră decât ca pe un tablou; tu ai însă douăzeci şi opt de ani, eşti în toată splendoarea frumuseţii. Lupta va trebui să înceapă, deci, între el şi mine, printr-o minciună. Ştiu, din fericire, ce trebuie să fac ca să biruiesc.

— Ce?

— Draga mea, acesta-i secretul meu. Lasă-mi şi mie avantajele vârstei mele. Dacă Vignon m-a aruncat cu brutalitate în prăpastie, pe mine, care mă înălţasem până pe un pisc ce-l credeam inaccesibil, voi putea culege măcar toate florile palide, pipernicite, dar delicioase, ce cresc în umbra prăpăstiilor.

Marchiza fu modelată ca o ceară de către domnişoara des Touches, care simţea o plăcere sălbatică s-o învăluie în

mrejele sale. Camille o lăsă pe prietena sa roasă de curiozitate, oscilând între gelozie şi generozitate, dar fără îndoială cu gândul la frumosul Calyste.

„Va fi încântată să mă înşele”, îşi zise Camille, dându-i sărutarea de dinainte de culcare.

Apoi, când rămase singură, scriitoarea făcu loc femeii; izbucni în lacrimi, îşi umplu narghileaua cu tutun fiert în opium şi îşi petrecu cea mai mare parte a nopţii fumând, mistuindu-şi astfel chinurile dragostei şi contemplând prin norii de fum chipul fermecător al lui Calyste.

„Ce frumoasă carte ar fi de scris cu povestirea durerilor mele! Îşi zise ea, dar cartea aceea a şi fost scrisă, Sapho a trăit înaintea mea, iar Sapho era tânără. Într-adevăr, ce frumoasă şi ce tulburătoare eroină e o femeie de patruzeci de ani! Fumează-ţi narghileaua, sărmană Camille, tu nu mai ai nici măcar puterea de a face poezie din nefericirile tale ajunse la culme!”

Nu se culcă decât spre ziuă, întreţesându-şi astfel cu lacrimi, cu gemete de mânie şi cu hotărâri sublime lunga meditaţie în care analiză şi tainele credinţei, la care, în viaţa ei de artistă fără griji şi de scriitoare nebisericoasă, nu se mai gândise niciodată.

A doua zi, Calyste, căruia mama sa îi spusese să urmeze întocmai sfaturile date de Camille, veni la ora prânzului, urcă tainic în camera domnişoarei des Touches, unde găsi câteva cărţi. Félicité rămase într-un fotoliu la fereastră, ocupată cu famatul, contemplând când sălbaticul peisaj al lacurilor, când marea, când pe Calyste, cu care schimbă câteva cuvinte despre Béatrix. La un moment dat, văzând-o pe marchiză plimbându-se prin grădină, se duse să tragă perdelele, în aşa fel încât să fie zărită de prietena ei, şi le agăţă în aşa fel încât ele să oprească lumina, lăsând totuşi să se strecoare o fâşie de raze ce strălucea pe cartea lui Calyste.

— Astăzi, copile drag, am să te rog să rămâi la cină, spuse ea, răvăşindu-i părul, iar tu ai să mă refuzi uitându-te la

marchiză; nu va trebui să te străduieşti prea mult ca să-i dai de înţeles cât regreţi că nu rămâi.

Pe la ora patru, Camille ieşi şi se duse să joace comedia cumplită a falsei sale fericiri în faţa marchizei, pe care o aduse în salonul ei. Calyste ieşi din cameră şi, în acea clipă, înţelese cât de ruşinoasă era situaţia lui. Privirea pe care. O aruncă spre Béatrix, privire recomandată de Félicité, fu mai expresivă decât ar fi crezut ea. Béatrix îşi pusese o toaletă fermecătoare.

— Ce cochet te-ai îmbrăcat, scumpa mea! Spuse Camille după ce Calyste plecă.

Manevrele acestea durară şase zile; ele erau completate, fără ca naivul Calyste să ştie, de cele mai abile discuţii purtate de Camille cu prietena sa. Între cele două femei avea loc un duel necurmat, în care ele se întreceau în şiretlicuri, în prefăcătorii, în generozităţi false, în mărturisiri mincinoase, în confidenţe viclene, în care una îşi ascundea dragostea, pe când cealaltă şi-o dezvăluia în întregime, şi în care totuşi fierul ascuţit, înroşit de cuvintele perfide ale domnişoarei des Touches, pătrundea, adânc în inima prietenei sale şi atingea unele dintre acele sentimente urâte pe care femeile oneste le ascund cu atâta grijă. Până la urmă, Béatrix începu să se simtă ofensată de neîncrederea pe care i-o arăta Camille, găsind-o prea puţin onorabilă, atât pentru una cât şi pentru cealaltă; era încântată să constate şi la această mare scriitoare micimile sexului său, şi ţinea să aibă plăcerea de a-i arăta unde încetează superioritatea sa şi cum putea fi umilită.

— Scumpa mea, astăzi ce-o să-i mai spui? O întrebă Béatrix, privindu-şi răutăcios prietena, în clipa în care pretinsul amant al acesteia îşi exprima dorinţa de a mai sta. Luni, aveam noi două de vorbit ceva; marţi, n-aveam mai nimic la cină; miercuri, nu voiai ca baroana să se supere pe tine; joi, plecai să te plimbi cu mine; ieri, i-ai spus adio în clipa când deschidea gura; ei bine, vreau ca azi să rămână, bietul băiat.

— Ai şi început, drăguţo? Spuse cu o ironie muşcătoare Camille.

Marchiza se înroşi.

— Rămâi, domnule du Guénic, se adresă domnişoara des Touches lui Calyste, luând o atitudine de regină şi de femeie ofensată.

Béatrix deveni rece şi aspră, fu ironică, tăioasă, şi îl chinui amarnic pe Calyste, pe care pretinsa lui iubită îi trimise să joace mouche cu domnişoara de Kergarouët

— Ea nu-i primejdioasă! Spuse zâmbind Bérťrix.

Tinerii îndrăgostiţi sunt ca flămânzii, pregătirile de Îs bucătărie nu le potoleşte foamea, prea sunt cu gândul numai la deznodământ pentru a înţelege mijloace. Întorcându-se de la des Touches la Guérande, Calyste îşi simţea inima plină de Béatrix, neştiind nimic despre profunda dibăcie feminină pe care o desfăşura Félicité pentru ca, în termeni consacraţi, să-i realizeze visele. Toată săptămâna, marchiza nu-i scrisese lui Conti decât o scrisoare, iar semnul acesta de indiferenţă nu-i scăpase domnişoarei des Touches. Întreaga viaţă a lui Calyste era concentrată în acel răstimp, atât de scurt în care o întâlnea pe marchiză. Dar o asemenea picătură de apă, departe de a-i stinge setea, nu făcea decât să i-o sporească. Magica asigurare: „Vei fi iubit!” spusă de Camille şi confirmată de mama lui, era talismanul cu ajutorul căruia îşi înfrâna clocotul pasiunii. Nu ştia cum să-şi treacă timpul, nu mai dormea, îs amăgea insomnia citind, în flecare seară aducea maldăr de cărţi, după expresia naivei Mariotte. Mătuşă-sa e blestema pe domnişoara des Touches; baroana însă, care urcase la el de mai multe ori, zărind lumină în camera fiului său, cunoştea secretul acelor nopţi nedormite. Chiar dacă doamna du Guénic rămăsese la timidităţile unei tinere domnişoare neştiutoare, iar pentru ea amorul nu-i deschisese cărţile, Fanny, prin dragostea sa de mamă. Izbutise să se ridice până la o oarecare înţelegere; totuşi, în mare măsură, prăpăstiile acestui sentiment îi păreau

obscure şi învăluite în ceaţă. Aşa încât se alarmă de starea în care îl vedea pe fiul ei şi se îngrozi de dorinţa unică şi neînţeleasă care îl mistuia. Calyste nu mai avea decât un singur gând, i se părea că o vede mereu pe Béatrix în faţa lui. Seara, în timpul partidei de mouche, neatenţiile lui se asemănau cu somnul tatălui său. Văzându-l atât de schimbat faţă de ceea ce fusese până atunci, când el credea că o iubeşte pe Camille, baroana îşi dădea seama, cu un fel de spaimă, de simptomele ce caracterizează adevărata iubire, sentiment cu totul necunoscut în acel castel bătrân. O nelinişte înfrigurată şi o îngândurare necurmată îl făceau ca năuc pe Calyste. Adeseori sta ceasuri întregi privind vreo floare de pe tapet. De dimineaţă, Fanny îl sfătuise să nu se mai ducă la des Touches şi să le dea uitării pe cele două femei.

— Să nu mă mai duc la des Touches? Exclamase Calyste.

— Du-te, nu te supăra dragul meu drag, răspunsese ea, sărutându-l pe ochii ce zvârleau flăcări.

În atare împrejurări, Calyste fu cât pe-aci să piardă roadele iscusitelor manopere ale Camillei, din pricina înflăcărării bretone a iubirii lui, pe care nu mai era stăpân. Se jură, în ciuda făgăduielilor ce le dase domnişoarei des Touches, că o va vedea pe. Béatrix şi că îi va vorbi. Voia să citească în ochii ei, să-şi cufunde privirea în ei, să-i admire până şi cele mai neînsemnate amănunte ale toaletei, să-i aspire parfumurile, să-i asculte muzica glasului, să-i soarbă eleganta frumuseţe a mişcărilor, să cuprindă într-o privire talia aceea, în sfârşit s-o studieze aşa cum un general studiază câmpul pe care va desfăşura o bătălie decisivă; o voia aşa cum vor îndrăgostiţii; era prada unei dorinţe ce-i zăvora urechile, îi întuneca minţile, îi pricinuia o stare bolnăvicioasă în care el nu-şi mai da seama nici de piedici, nici de distanţe, în care nu-şi mai simţea nici trupul. I se năzări atunci să se ducă la des Touches înainte de ora stabilită, nădăjduind că o va găsi pe Béatrix în grădină. Ştia că ea se plimba pe acolo înainte de masă. În cursul

dimineţii, domnişoara des Touches şi marchiza fuseseră să vadă lacurile sărate şi bazinul cu ţărmurile acoperite de nisip fin scăldat în mare şi care e ca un lac printre dune; acum se întorseseră acasă şi stăteau de vorbă plimbându-se pe micile alei galbene ale grădinii.

— Dacă te interesează acest peisaj, îi spuse Camille, ia-l neapărat pe Calyste şi duceţi-vă să faceţi o plimbare pe la Croisic. Există acolo stânci minunate, cascade de granit, câteva golfuleţe foarte interesante, cu băi naturale, frumuseţi uluitor de măreţe, şi apoi marea, cu nenumăratele ei clipiri de marmură, o lume de vrajă. Ai să vezi femei făcând lemne, adică înşirând balega de vacă de-a lungul pereţilor, unde o lasă să se usuce şi apoi o îngrămădesc ca pe turtele de drojdie de bere la Paris; şi, iarna, oamenii se încălzesc cu lemnele acelea.

— Aşadar, rişti să-l laşi pe Calyste cu mine? Spuse marchiza râzând, şi pe un ton ce dovedea că, în ajun, Camille, îmbufnându-se pe Béatrix, o silise să se ocupe de Calyste.

— Ah! Scumpa mea, după ce vei cunoaşte sufletul de înger al unui astfel de copil, ai să mă înţelegi. Frumuseţea lui nu înseamnă mai nimic, trebuie să pătrunzi în inima lui curată, în acea naivitate ce se minunează la fiecare pas făcut pe tărâmul iubirii. Câtă sinceritate! Câtă nevinovăţie! Câtă graţie! Cei vechi aveau dreptate când înălţau un cult sfintei frumuseţi. Nu ştiu ce călător spunea că, lăsaţi în libertate, caii îşi aleg drept conducător pe col mai frumos dintre ei. Frumuseţea, draga mea, este geniul tuturor lucrurilor; ea este pecetea pe care natura a pus-o pe făpturile sale cele mai desăvârşite, ea este cel mai adevărat dintre simboluri, cum e şi cel mai mare noroc. Şi-a imaginat cineva vreodată îngeri diformi? Oare nu îmbină ei graţia cu forţa? Ce ne face să stăm ceasuri întregi în faţa anumitor tablouri, în Italia, acolo unde geniul s-a străduit ani în şir să realizeze o astfel de potrivеală a naturii? Hai, mărturiseşte cu mâna pe conştiinţă, oare nu idealul frumuseţii îl adăugăm măreţiilor

morale? Ei bine, Calyste e unul dintre aceste visuri devenite realitate, E. Curajos ca leul ce stă liniştit, neîncetat de nici o teamă, în împărăţia lui! Când se simte în largul Bău, e spiritual, şi-mi place sfiala lui de tânără domnişoară. Lângă inima lui, sufletul meu se eliberează de toate falsificările, de toate ideile fixe ale ştiinţei, ale literaturii, ale societăţii, ale politicii, de toate nimicurile zadarnice sub care ne înăbuşim fericirea. Mă simt ceea ce n-am fost niciodată: mă simt copil! Sunt sigură de el, dar îmi place să mă prefac că sunt geloasă, pentru că asta-l face fericit. De altfel, acesta-i unul dintre secretele mele.

Béatrix păşea gânditoare şi tăcută. Camille îndura un martiriu de negrăit şi-i arunca priviri piezişe ce păreau limbi de foc.

— Ah, scumpa mea, tu eşti fericită! Spuse Béatrix, sprijinindu-şi mâna pe braţul prietenei salE. Ca o femeie obosită de o tainică suferinţă.

— Da, foarte fericită! Răspunse biata Félicité cu o amărăciune cumplită.

Cele două femei se prăbuşiră pe o bancă, amândouă sfâşiate. Niciodată vreo făptură de sexul ei n-a mai fost supusă unor ispite mai cumplite şi unui machiavelism mai perfid decât era marchiza de o săptămână încoace.

— Dar eu, eu să văd necredinţa lui Conti, s-o îndur.

— De ce nu te desparţi de el? Spuse Camille. Întrezărind clipa prielnică pentru a da o lovitură hotărâtoare.

— Dar pot?

— Oh, biată copilă.

Amândouă priviră cu un aer năuc către un pilc de arbori.

— Mă duc să văd ce s-aude cu masa, zise Camille, plimbarea mi-a făcut poftă de mâncare.

— Mie conversaţia noastră mi-a stricat-o, spuse Béatrix.

Doamna de Rochegude, în toaletă de dimineaţă, se desena ca o formă albă printre frunzişurile verzi. Calyste, strecurându-se prin salon în grădină, porni pe o alee, păşind încet, spre a o întâlni pe marchiză ca din întâmplare;

iar Béatrix nu se putu stăpâni să nu tresară uşor când îl zări.

— Cu ce v-am supărat ieri, doamnă? Întrebă Calyste, după ce schimbară câteva fraze banale.

— Dar nici nu m-ai supărat, nici nu m-ai încântat, spuse ea cu voce dulce.

Vocea, înfăţişarea, graţia minunată a marchizei îi dădeau curaj lui Calyste.

— Vă sunt indiferent, spuse el cu glas tulburat de lacrimile ce-i străluciră în ochi.

— Şi nu aşa şi trebuie oare, să fim indiferenţi unul faţă de celălalt? Răspunse marchiza. Noi avem, şi unul, şi celălalt, o iubire a noastră.

— A! Spuse Calyste, am iubit-o pe Camille, dar nu o mai iubesc.

— Şi atunci ce faceţi voi în fiecare zi, toată dimineaţa? Întrebă ea, cu un zâmbet destul de viclean. N-aş crede, cu toată patima ei pentru tutun, că scumpa mea Camille se mulţumeşte cu o ţigară, nici că tânărul Calyste, cu toată admiraţia pe care o are pentru femeile-autori, îşi petrece patru ore citind romane femeieşti.

— Aşadar, ştiţi.? Spuse cu nevinovăţie naivul breton, al cărui chip strălucea de fericirea de a-şi privi idolul.

— Calyste, strigă năprasnic Camille ivindu-se, întrerupându-l, luându-l de braţ şi ducându-l la câţiva paşi mai încolo; Calyste, ce mi-ai făgăduit?

Marchiza auzi reproşul domnişoarei des Touches, care dispăru bombănind şi târându-l după ea pe Calyste; rămase buimăcită de mărturisirea lui Calyste, fără să priceapă nimic. Doamna de Rochegude nu era isteaţă cum era Claude Vignon. Adevărul despre rolul oribil şi sublim jucat de Camille este una dintre acele josnicii măreţe pe care femeile nu le admit decât în ultimă instanţă, la limita la care inimile lor se sfarmă, unde sentimentele lor de femeie încetează, unde pentru ele începe o uitare de sine ce sau le afundă în infern sau le înalţă în ceruri.

În timpul mesei de prânz, la care fu poftit şi Calyste, marchiza, cu sentimentele ei pline de nobleţe şi de mândrie, avu o revenire. Asupra sa însăşi, înăbuşind germenii dragostei ce-i înmugureau în inimă. Faţă de Calyste nu fu rece şi aspră, ci de o gingăşie indiferentă care îl copleşi. Félicité aduse vorba despre propunerea de a face împreună, peste două zile, o excursie în interesantul peisaj cuprins între Touches, le Croisic şi burgul Batz, şi îl rugă pe Calyste să facă rost chiar mâine de o barca şi de nişte luntraşi, pentru o eventuală plimbare pe ocean. Ea îşi lua sarcina să se ocupe de hrană, de cai şi de tot ceea ce era necesar pentru a înlătura în cursul plimbării orice prilej de oboseală. Béatrix refuză hotărât, spunând că nu se va expune să cutreiere astfel ţinutul. Chipul lui Calyste, pe care se zugrăvise o bucurie vie, se acoperi deodată de o umbră.

— Dar, draga mea, de ce te temi? O întrebă Camille.

— Situaţia mea e prea delicată pentru a-mi compromite nu reputaţia, ci fericirea, răspunse ea teatral, privindu-l pe tânărul breton. Ştii ce gelos e Conti; dacă ar afla.

— Şi cine o să-i spună?

— Da nu va veni aici după mine?

Vorbele acestea îl făcură pe Calyste să îngălbenească. În ciuda stăruinţelor depuse şi de Félicité şi de tânărul breton, doamna de Rochegude rămase de neînduplecat, manifestând ceea ce Camille numea încăpăţânarea sa. Calyste, cu toate speranţele ce i le dădea Félicité, plecă de la des Touches cuprins de una dintre acele dureri pricinuite de dragoste al căror zbucium cumplit ajunge până la nebunie. Întorcându-se la castelul du Guénic, nu coborî din camera sa decât la masa de seară şi se urcă îndărăt aproape numaidecât după cină. La ora zece, mama sa, îngrijorată, veni să-l vadă, şi îl găsi scriind de zor, înconjurat de o sumedenie de hârtii mototolite sau rupte; îi scria doamnei de Rochegude, căci nu mai avea încredere în Camille; aerul pe care îl avusese marchiza în grădină, în

timpul convorbirii cu el, îl încurajase în mod deosebit. Niciodată prima scrisoare de dragoste nu este, aşa cum s-ar putea crede, o izbucnire înflăcărată a sufletului. La toţi tinerii neatinşi de stricăciune, o asemenea scrisoare e însoţită de frământări prea grele, prea multe, ca să nu constituie elixirul mai multor scrisori începute, aruncate, reîncepute. Iată forma la care s-a oprit Calyste şi pe care a citit-o mamei sale înmărmurite. Pentru ea, străvechea casă era cuprinsă parcă de flăcări, dragostea fiului ei ardea ca para unui incendiu.

Calyste către Béatrix „Doamnă, vă iubeam încă de pe când nu eraţi pentru mine decât un vis; vă puteţi da seama cât de mare a devenit dragostea mea după ce v-am văzut Visul a fost depăşit de realitate. Sunt mâhnit că nu vă pot spune nimic nou mărturisindu-vă cât sunteţi de frumoasă; totuşi, poate că frumuseţea dumneavoastră niciodată nu-i va fi trezii cuiva atâtea sentimente câte a provocat în mine. Sunteţi mai mult decât frumoasă; şi atât de mult v-am studiat, gândindu-mă zi şi noapte la dumneavoastră, încât am izbutit să înţeleg toate tainele fiinţei dumneavoastră, toate secretele inimii şi toate gingăşiile dumneavoastră, niciodată preţuite cum se cuvine. Aţi fost oare vreodată înţeleasă şi adorată aşa cum meritaţi să fiţi? Să ştiţi că nu există nici o singură trăsătură de-a dumneavoastră care să nu se răsfrângă în inima mea: mândria dumneavoastră răspunde mândriei mele} nobleţea privirilor dumneavoastră, graţia firii, distincţia gesturilor, întreaga dumneavoastră făptură se armonizează cu ideile şi cu dorurile pe care le ascundeţi în adâncul sufletului, şi numai aşa m-am socotit vrednic de dumneavoastră. Dacă n-aş fi devenit, de câteva zile, aidoma cu dumneavoastră, v-aş vorbi oare acum despre mine? Citindu-mă, faceţi un act de egoism: aici e vorba mai mult de dumneavoastră decât de Calyste. Pentru a vă scrie doamnă, mi-am uitat cei douăzeci de ani ai mei, m-am ridicat împotriva mea, mi-am maturizat gândurile, sau poate că dumneavoastră mi le-aţi maturizat,

printr-o săptămână plină de cele mai amare chinuri, pe care de altminteri le-aţi pricinuit fără să ştiţi. Să nu mă socotiţi ca pe unul dintre acei îndrăgostiţi vulgari de care pe bună dreptate vă bateţi joc. Nu este nici un merit să iubeşti o femeie tânără, frumoasă, inteligentă, nobilă! Vai! Nici măcar nu mă gândesc să vă merit. Ce sunt eu pentru dumneavoastră? Un copil atras de strălucirea frumuseţii, de măreţiile sufleteşti, aşa cum o gâză e atrasă de lumină. Nu puteţi face altceva decât să călcaţi pe florile sufletului meu, dar toată fericirea mea va fi să vă văd strivindu-le sub picioare. Un devotament absolut, o credinţă fără margini, o iubire nebună, toate aceste comori ale unei inimi îndrăgostite şi sincere nu înseamnă nimic; ele te fac să iubeşti, dar nu te fac iubit. Uneori, nu înţeleg cum un fanatism atât de fierbinte nu-l topeşte pe idolul său; iar când întâlnesc ochii dumneavoastră aspri şi reci mă simt ca îngheţat. Răceala dumneavoastră se dovedeşte mai puternică decât adoraţia mea. De ce oare? Nu veţi fi în stare să mă urâţi atât cât vă iubesc eu. Oare sentimentul mai slab îl poate birui pe cel mai puternic? Am iubit-o pe Félicité din toate puterile inimii mele; şi am uitat-o într-o singură zi, într-o singură clipă, de îndată ce v-am văzut. Ea era o amăgire, dumneavoastră sunteţi adevărul. Fără să vreţi, mi-aţi distrus fericirea şi nu-mi dăruiţi nimic în schimb. O iubeam pe Camille fără nici o speranţă, dar nici dumneavoastră nu-mi dăruiţi vreo speranţă; nu s-a schimbat nimic, în afară de zeitatea adorată. Eram an idolatru, acum sunt creştin, atâta tot. Numai că dumneavoastră m-aţi învăţat că a iubi e cea dintâi dintre toate fericirile, şi că a fi iubit nu vine decât în al doilea rând. Camille spune că nu înseamnă a iubi dacă iubeşti numai câteva zile: iubirea care nu sporeşte zi de zi e o pasiune jalnică; spre a putea spori, nu trebuie să i se vadă sfârşitul, iară Camille întrezărea amurgul soarelui nostru. Când v-am văzut, am înţeles aceste observaţii pe care până atunci le combăteam cu toată tinereţea mea, cu toată înflăcărarea

dorinţelor mele} cu apriga dârzenie a celor douăzeci de ani ai mei. Această mare şi sublimă Camille îşi amesteca atunci lacrimile cu lacrimile mele. Pot, aşadar, să vă iubesc, şi pe pământ, şi în ceruri, aşa cum e iubit Dumnezeu. Dacă mă veţi iubi, nu veţi ridica împotriva mea argumente cu care Camille îmi spulbera stăruinţele. Noi amândoi suntem tineri, putem zbura cu aceleaşi aripi, sub acelaşi cer, fără a ne teme de furtuna de care îi era frică acestui vultur. Dar ce vă spun eu? Sunt târât mult prea departe faţă de modestia dorinţelor mele! Nu veţi mai crede în supunerea, în statornicia, în adoraţia mută pe care îndrăznesc să vă rog să nu le jigniţi zadarnic. Ştiu, doamnă, că nu mă puteţi iubi fără a vă pierde din propria dumneavoastră stimă. De aceea nici nu vă cer nimic. Camille a spus o dată, relativ la numele ei, că în numele pe care îl purtăm fiecare există o fatalitate înnăscuta. Fatalitatea aceasta am presimţit-o în legătură cu mine după numele pe care-l purtaţi, atunci când, pe digul de la Guérande, mi-a ars privirile la ţărmul Oceanului. Veţi trece prin viaţa mea aşa cum a trecut Beatrice prin viaţa lui Dante. Inima mea va sluji de piedestal unei statui albe, nemiloase, aspre, pedepsitoare. Nu vă este îngăduit să mă iubiţi; veţi îndura mii de morţi, veţi fi înşelată, umilită, nefericită; există în dumneavoastră un orgoliu demonic ce vă leagă de coloana pe care aţi îmbrăţişat-o; veţi pieri astfel, sprijinind templul, aşa cum a pierit Samson. Lucrurile acestea nu eu le-am descoperit, dragostea mea e mult prea oarbă; mi le-a spus însă Camille. Aici, nu spiritul meu vorbeşte, ci al ei; eu nu mai sunt în stare să gândesc; de îndată ce e vorba de dumneavoastră, din inima mea se ridică un vârtej de sânge care îmi întunecă minţile cu vâlvorile lui, îmi topeşte puterile, îmi paralizează limba, îmi înmoaie genunchii şi mi-i frânge. Nu pot decât să vă ador, orice aţi face. Camille numeşte încăpăţânare atitudinea dumneavoastră hotărâtă; eu vă iau apărarea şi vă cred călăuzită de virtute. Iar în ochii mei nu sunteţi decât şi mai frumoasă. Îmi cunosc soarta: orgoliul breton e la înălţimea

femeii care şi-a făcut o virtute din orgoliul ei. Aşa încât, scumpă Béatrix, fiţi bună şi îngăduitoare cu mine. Pe vremuri, după ce victimele erau alese? Ele erau încununate cu flori; dumneavoastră trebuie să-mi acordaţi buchetul milei şi cântecele de jertfă. Nu sunt eu oare dovada măreţiei dumneavoastră şi nu vă veţi ridica oare mai presus de dragostea mea respinsă, în ciuda sincerităţii ei, în ciuda flăcărilor ei nemuritoare? Întrebaţi-o pe Camille cum m-am purtat din ziua în care mi-a spus că îl iubeşte pe Claude Vignon! Am rămas mut şi am suferit în tăcere. Ei bine, pentru dumneavoastră voi găsi şi mai multă putere, dacă nu mă veţi lăsa pradă deznădejdii, dacă veţi aprecia eroismul meu. O singură vorbă bună m-ar ajuta să îndur chinurile unui martir. Dacă însă veţi stărui în această rece tăcere, în acest dispreţ ucigător, veţi lăsa să se creadă că vă temeţi de mine. Ah, fiţi faţă de mine numai aşa cum sunteţi, fermecătoare, veselă, spirituală, duioasă. Povestiţi-mi despre Gennaro, aşa cum îmi povestea Camille despre Claude. Eu nu am alt dar decât pe acela al iubirii, nu am nimic care să mă facă de temut, pi mă voi comporta faţă de dumneavoastră ca şi cum nu v-aş iubi. Veţi respinge, oare, rugămintea unei iubiri atât de umile, iubirea unui biet copil care nu-i cere luminii lui altă graţie decât pe aceea de a-l lumina, iar soarelui său pe aceea de a-l încălzi? Cel pe care îl iubiţi vă poate vedea oricând; nefericitului Calyste nu-i sunt hărăzite decât puţine zile, în curând veţi fi departe. Aşadar, voi veni mâine la des Touches, nu-i aşa? Şi nu-mi veţi refuza braţul, spre a merge să vizităm împreună ţărmurile de la Croisic şi burgul Batz? Dacă nu veţi merge, acesta va fi un răspuns, iar Calyste îl va înţelege.”

Continua astfel pe încă alte patru pagini, cu un scris fin şi des, în care Calyste explica teribila primejdie pe care o cuprindea această ultimă afirmaţie, povestindu-şi tinereţea şi viaţa; aici însă el se folosea de un şir de fraze exclamative, presărate cu multe dintre acele puncte pe care literatura modernă le aruncă peste pasajele abrupte, ca pe

nişte scânduri oferite imaginaţiei cititorului spre a-l ajuta să treacă prăpăstiile. O asemenea descriere naivă ar constitui o repetiţie în povestire; dacă ea nu a impresionat-o pe doamna de Rochegude, cu atât mai puţin i-ar interesa pe amatorii de emoţii tari; îi stoarse însă lacrimile mamei, care spuse fiului său.

— Aşadar, n-ai fost fericit?

Acel teribil poem de sentimente intrate ca o furtună în inima lui Calyste şi care, învolburându-se, avea să treacă într-un alt suflet, o înfricoşă pe baroană, care citea pentru prima dată în viaţa sa o scrisoare de dragoste. Calyste sta în picioare, cumplit de încurcat, căci nu ştia cum să-şi expedieze scrisoarea. Cavalerul du Halga se mai afla încă în sala în care se încheiau cele din urmă jocuri ale unei partide însufleţite. Charlotte de Kergarouët, deznădăjduită de nepăsarea lui Calyste, se străduia să le placă bătrânilor, ca să-şi asigure prin ei căsătoria. Calyste o urmă pe mama sa şi apăru din nou în sală, purtând în buzunar scrisoarea ce-i ardea inima; se zbuciuma şi se agita încolo şi încoace, ca un fluture intrat din greşeală într-o cameră. În sfârşit, mama şi fiul îl traseră pe cavalerul du Halga în sala cea mare, de unde îi goniră pe micul servitor al domnişoarei de Pen-Hoël şi pe Mariotte.

— Ce-or fi vrând să-l întrebe pe cavaler? Spuse bătrâna Zéphirine către bătrâna Pen-Hoël.

— Calyste îmi face impresia că a înnebunit, răspunse domnişoara de Pen-Hoël. Faţă de Charlotte nu arată nici măcar atâta atenţie cât ar arăta faţă de o paludieră.

Baroana nu greşise închipuindu-şi că, pe la 1780, cavalerul du Halga trebuia să fi navigat pe meleagurile galanteriei, aşa încât îl îndemnase pe Calyste să-i ceară sfatul.

— Care-i cel mai bun mijloc de a face să ajungă în mod tainic o scrisoare la o iubită? Şopti Calyste la urechea cavalerului.

— Se pune scrisoarea în mâna cameristei sale, adăugând câţiva ludovici, căci, mai devreme sau mai târziu, camerista aceea tot va afla taina, aşa că-i mai bine să i-o spui de la bun început, răspunse cavalerul, pe al cărui chip se înfiripă umbra unui zâmbet; dar şi mai bine-i să i-o înmânezi singur.

— Câţiva ludovici! Exclamă baroana.

Calyste se întoarse în camera lui, îşi luă pălăria, apoi alergă la des Touches şi intră ca o năucă în micul salon unde se auzeau Béatrix şi Camille vorbind. Amândouă şedeau pe divan şi păreau într-o înţelegere, desăvârşită. Calyste, cu acea fulgerare de spirit pe care o dă dragostea, se aruncă deodată, fără nici o sfială, pe divan, lângă marchiză, şi, luând-o de mână îi puse în palmă scrisoarea, fără ca Félicité, oricât de atentă, să poată zări ceva. Inima lui Calyste fu răvăşită de o emoţie pe cât de crudă pe atât de dulce, atunci când îşi simţi mâna strânsă de mâna doamnei de Rochegude care, fără a-şi întrerupe fraza şi fără a părea descumpănită, ascunse scrisoare în mânuşă.

— Te repezi la femei ca pe un divan, spuse ea râzând.

— Şi nici măcar nu aparţine religiei turcilor, replică Félicité, care nu-şi putu stăpâni o mică înţepătură.

Calyste se ridică, luă mâna lui Camille şi o sărută; pe urmă se duse la pian şi făcu să răsune toate notele de-o dată, petrecându-şi degetul peste clape. O asemenea izbucnire de voioşie atrase atenţia domnişoarei des Touches, care îl chemă să stea de vorbă cu ea.

— Ce e cu tine? Îl întrebă Camille la ureche.

— Nimic, răspunse el.

„E ceva între ei”, îşi zise domnişoara des Touches.

Marchiza era de nepătruns, Camille încercă să-l facă pe Calyste să vorbească, nădăjduind că tânărul se va trăda; el însă, pretextând îngrijorarea în care s-ar afla mama sa, plecă de la des Touches la ora unsprezece, nu fără a fi înfruntat flacăra unei priviri scrutătoare aruncată de Camille, care pentru întâia oară auzea o asemenea afirmare.

După frământările unei nopţi pline numai de Béatrix, după ce de zeci de ori ieşise în Guérande în cursul dimineţii spre a întâmpina un răspuns ce nu mai venea, camerista marchizei sosi la castelul du Guénic şi îi înmână lui Calyste următorul răspuns, pe care flăcăul alergă să-l citească în adâncul grădinii, sub umbrar:

Béatrix către Calyste.

Eşti un copil bun, dar eşti un copil. Trebuie sa fii credincios faţă de Camille, care te adoră. N-ai găsit în mine nici desăvârşirile care o caracterizează pe ea, nici fericirea cu care te copleşeşte. Orice ai crede, ea este tânără, iar eu sunt bătrână: inima ei e plină de comori, pe când inima mea e pustie; are faţă de tine un devotament pe care nu-l preţuieşti îndeajuns, e lipsită de orice egoism şi nu trăieşte decât prin tine; pe când eu aş fi numai îndoieli; te-aş târî într-o viaţa de. Zbucium, lipsită de nobleţe, într-o viaţă ratată din vina mea. Camille e liberă, poate să facă orice-i place; pe când eu sunt sclavă. În sfârşit, uiţi că iubesc şi că sunt iubită. Situaţia în care mă aflu ar trebui să mă apere de orice curtenie. A fi iubită sau a mi se spune că sunt iubită constituie din partea unui bărbat o insultă. O nouă greşeală nu m-ar coborî oare la nivelul celor mai josnice fiinţe de sexul meu? Tu, care eşti tânăr şi plin de delicateţe, cum de mă sileşti să-ţi spun asemenea lucruri, ce nu se pot smulge din inimă decât sfâşiind-o? Am preferat scandalul unei ireparabile nenorociri, în locul ruşine unei necurmate minciuni; am preferat să mă pierd pe mine, decât să-mi pierd cinstea; cu toate acestea, în ochii multor persoane, la a căror stimă ţin, încă sunt cineva; de-aş accepta o nouă iubire, m-aş prăvăli cu câteva trepte mai jos. Societatea se urată întrucâtva îngăduitoare faţă de femeile a căror statornicie acoperă cu mantia ei o fericire în afara legii, dar e fără milă faţă de apucăturile vicioase. Nu sunt nici rece, nici supărată, îţi răspund sincer şi limpede. Eşti tânăr, nu cunoşti lumea, te laşi furat de închipuire şi nu poţi, ca orice tânăr a cărui viaţă e fără de prihană, să cugeţi la situaţiile

pe care le pricinuieşte nefericirea. Aş merge prea departe. Aş fi cea mai umilită femeie de pe lume, ar trebui să ascund în mine mizerii înfricoşătoare, aş fi înşelată, aş fi părăsită în sfârşit şi, slavă Domnului, nimic din toate acestea nu e cu putinţă; dar dacă, printr-o pedeapsă a cerului, ar fi să fie aşa, nimeni pe lume nu m-ar mai vedea vreodată. Da, simt că aş avea curajul atunci să omor pe oricine mi-ar mai pomeni de dragoste, dacă, în situaţia în care aş ajunge, ar mai putea cineva să răzbată până la mine. Îţi dezvălui, aşadar adâncul gândurilor mele. Şi poate că ar trebui să-ţi mulţumesc că mi-ai scris. După scrisoarea ta, şi mai ales după acest răspuns, mă voi putea simţi în largul meu la des Touches, mă voi putea comporta aşa cum mi-e firea şi aşa cum îmi ceri să mă comport. Nu-ţi pomenesc despre ridicul amar ce m-ar urmări în cazul în care ochii mei ar înceta să exprime sentimentele de care te plângi. Un al doilea furt făptuit faţă de Camille ar fi o dovadă de slăbiciune la care o femeie nu se poate hotărî de două ori în viaţă. De te-aş iubi nebuneşte, de-aş fi oarbă, de-aş da totul uitării, n-aş putea să n-o văd pururea pe Camille! Dragostea ei pentru tine este una dintre acele bariere atât de înalte încât nu mai poate fi depăşită de nici o putere, nici chiar de aripile unui înger; numai un diavol nu se dă îndărăt în faţa unei asemenea ticăloşii. În astfel de împrejurări există, dragul meu, o lume de gânduri pe care orice femeie nobilă şi delicată şi-o ocroteşte şi din care voi bărbaţii, nu înţelegeţi nimic, chiar şi atunci când gândurile lor sunt tot atât de asemănătoare cu ale noastre pe cât acum ale tale. În sfârşit, ai o mamă care ţi-a arătat cum trebuie să se poarte o femeie în viaţă; ea este curată şi fără de pată, şi-a îndeplinit datoria cu nobleţe; ceea ce am aflat despre ea mi-a umplut ochii de lacrimi, iar din adâncul inimii mele s-a ridicat un sentiment de invidie. Aş fi putut să fiu şi eu la fel! Calyste, aşa va trebui să fie soţia ta, şi aşa va trebui să fie viaţa ei. Nu te mai trimit, răutăcioasă, aşa cum am făcut, la acea micuţă Charlotte, care te-ar plictisi repede, ci la o

tânără domnişoară divină, demnă de tine. Dacă aş fi a ta, te-aş face să-ţi ratezi viaţa, fie că m-ai înşela săturându-te de mine, fie că ai fi hotărât să-mi închini întreaga ta existenţă. Sunt sinceră; aş primi-o şi te-aş târî cine ştie unde, departe de lume; te-aş face nespus de nefericit, sunt o fiinţă geloasă, vad genuni până şi într-un strop de apă, iar necazurile mărunte, cu care multe femei ştiu să se deprindă, pe mine mă înnebunesc; ba se pot ivi chiar anumite gânduri de neînţeles, care ar porni de În mine, nu de la tine, şi cate m-ar răni de moarte. Dacă un bărbat nu se comportă şi în cel de-al zecelea an de fericire tot atât de respectuos şi de drăgăstos ca şi în ajunul zilei în care cerşea iubirea, mie mi se pare că e un ticălos şi că mă înjoseşte în proprii mei ochi! Un astfel de iubit nu mai crede în Amadişii şi în Cyruşii din visurile mele. Astăzi dragostea pură e un iar la tine nu văd decât vanitatea unei dorinţe cu un sfârşit îndoielnic. Eu nu ara patruzeci de ani, încă nu ara învăţat să-mi plec mândria sub porunca experienţei, nu ştiu să iubesc cu acea dragoste ce te face umilă, sunt, în sfârşit, o femeie cu un caracter încă prea tânăr ca să nu fie detestabil. Nu pot să răspund de dispoziţiile mele sufleteşti, iar gingăşia mea este cu totul exterioară. Poate că n-am suferit îndeajuns pentru a fi căpătat acele maniere îngăduitoare şi acea tandreţe absolută pe care le obţinem după amăgiri cumplite. Fericirea are pretenţiile ei, iar eu sunt foarte pretenţioasă. Camille îţi va fi întotdeauna o sclavă credincioasă pe când eu aş fi un tiran cumplit. Şi oare nu îngerul tău bun a adus-o pe Camille în preajma ta, anume spre a-ţi înlesni să reuşeşti în clipa când vei începe viaţa pe care eşti menit s-o duci, şi în care trebuie să izbândeşti? O cunosc pe Félicité! Dragostea ei este nemărginită; poate că nu are niciuna din gingăşiile noastre femeieşti, are însă acea tărie minunată. Acel spirit de statornicie şi acea dârzenie nobilă care nu se tem de nimic. Ea te va căsători, chiar daca va suferi dureri cumplite: va şti să-ţi găsească o Béatrix liberă, dacă numai Béatrix

corespunde idealurilor tale despre femeie şi visurilor tale; va înlătura toate piedicile din calea ta. Îşi va vinde un pogon de teren pe care-l are la Paris, ca să-ţi scoată din gaj pământurile din Bretania, şi te va numi moştenitorul ei legal; căci nu te-a şi făcut ea fiu al ei adoptiv? Vai! Ce-aş putea eu pentru fericirea ta? Nimic. Aşa încât nu înşela o dragoste nemărginită ce se mulţumeşte cu îndeplinirea unor datorii de mamă. O găsesc destul de fericită pe această Camille! Admiraţia pe care ţi-o inspiră sărmana Béatrix e unul dintre acele păcate mărunte faţă de care femeile de vârsta ei au multă îngăduinţă. Dacă sunt sigure că sunt iubite, ele ştiu să-i ierte statorniciei câte o infidelitate, a birui tinereţea rivalelor constituie chiar una dintre plăcerile lor cele mai mari. Camille e mai presus de celelalte femei; ceea ce spun nu se referă în nici un caz la ea, şi vreau doar să-ţi liniştesc conştiinţa. Am studiat-o destul de atent pe Camille; în ochii mei, ea e una dintre cele mai mari figuri ale timpului nostru. E spirituală şi bună, două calităţi aproape incompatibile la o femeie; e generoasă şi sinceră, alte două însuşiri măreţe ce rareori se găsesc laolaltă. În adâncul inimii ei am văzut comori de desăvârşire, parcă anume pentru ea a creat Dante, în Paradisul lui, acea frumoasă strofă despre fericirea eternă, strofă pe care ţi-o explica alaltăieri seara şi care se sfârşeşte cu „Senza brama sicura ricchezza”. Mi-a vorbit adesea despre soarta sa şi mi-a povestit viaţa ei, spre a-mi dovedi că dragostea, obiect al tuturor dorinţelor şi al tuturor visurilor noastre, a fugit totdeauna de ea, şi i-am răspuns că ea însăşi îmi pare că demonstrează greutatea de a împerechea lucrurile sublime, greutate ce explică multe neferici. Tu eşti unul dintre acele suflete îngereşti a căror pereche pare cu neputinţă de găsit. Camille va şti, copilul meu scump, să te ferească de răul acesta; ea îţi va găsi, chiar cu preţul vieţii sale, o fiinţă cu care să poţi fi fericit în căsătorie.

Îţi întind o mână de prietenă, şi bizuie-te, nu pe inima, ci pe raţiunea ta, ca să putem sta alături, ca un frate şi o soră, şi cu aceasta să încheiem corespondenţa noastră, care, de la des Touches până la Guérande, e un lucru cel puţin ciudat.

Béatrix de Casteran.

Tulburată peste măsură de întorsăturile şi de cursul dragostei fiului său pentru doamna de Rochegude, baroana nu mai putu să stea în sala în care lucra la gherghef, privindu-l pe Calyste la fiecare împunsătură; se ridică din fotoliu şi veni lângă el cu un aer şi umil şi hotărât totodată. Mama avu în acea clipă farmecul unei curtezane care vrea să obţină un hatâr.

— Ei bine? Spuse ea tremurând, dar fără a cere de-a dreptul scrisoarea.

Calyste îi arătă scrisoarea şi i-o citi. Aceste două suflete neprihănite, atât de simple şi atât de naive, nu văzură în acel răspuns iscusit şi viclean niciuna din perfidiile şi din cursele pe care le strecurase marchiza.

— E o femeie nobilă şi mare! Spuse baroana, cu ochii umezi. Am să mă rog lui Dumnezeu pentru ea. N-am crezut că o mamă care şi-a părăsit soţul şi copilul poate să mai păstreze atâta virtute. E vrednică de iertare.

— N-am dreptate s-o ador? Spuse Calyste.

— Dar unde te va duce dragostea asta? Exclamă baroana. Ah! Copilul meu drag, ce primejdioase sunt femeile cu sentimente alese! Cele rele sunt mai puţin de temut. Însoară-te cu Charlotte de Kergarouët şi scoate de sub gaj cele două treimi din pământurile familiei tale. Vânzând câteva ferme, domnişoara de Pen-Hoël va obţine acest rezultat măreţ şi această fată de treabă se va îngriji să-ţi facă bunurile să rodească. Le poţi lăsa copiilor cai un nume frumos, o avere frumoasă.

— S-o uit pe Béatrix? Spuse Calyste, cu glas înăbuşit şi cu ochii aţintiţi în pământ.

O lăsă pe baroană şi urcă în camera lui ca să-i răspundă marchizei. Doamna du Guénic rămase cu scrisoarea doamnei de Rochegude săpată în inimă: voia, deci, să ştie la ce să se aştepte în privinţa nădejdilor lui Calyste. Cam pe la acea oră, cavalerul du Halga îşi plimba căţeluşa pe alee; baroana, sigură că-l va întâlni acolo, îşi puse pălăria şi şalul, şi ieşi. A o vedea pe baroana du Guerile în Guérande altundeva decât la biserică sau pe cele două drumuri menite plimbării în zilele de sărbătoare, când întovărăşea pe soţul său şi pe domnişoara de Pen-Hoël, era un eveniment atât de neobişnuit încât, peste două ore, în întregul oraş, toată lumea spunea:

— Doamna du Guénic a ieşit astăzi în oraş, aţi văzut-o?

Aşa că ştirea ajunse în curând şi la urechile domnişoarei Pen-Hoël, care-i spuse nepoatei sale:

— Se petrece ceva neobişnuit la du Guénic-i.

Calyste e îndrăgostit nebuneşte de frumoasa marchiză de Rochegude, spuse Charlotte; ar trebui să plec din Guérande şi să mă întorc la Nantes.

În clipa aceea, cavalerul du Halga, uimit de faptul că e căutat de baroană, o slobozea din lesă pe Thisbé, dându-şi seama că-i va fi cu neputinţă să fie atent faţă de amândouă.

— Cavalere, ai făcut curte femeilor? Întrebă baroana.

Căpitanul du Halga îşi îndreptă trupul, cu un gest destul de trufaş. Doamna du Guénic, fără să pomenească nimic nici despre fiul ei, nici despre marchiză, îi vorbi despre scrisoarea de dragoste, întrebându-l care poate fi sensul unui asemenea răspuns. Cavalerul sta cu nasul în vânt şi îşi freca bărbia: ascultă, făcu apoi câteva schime vagi; în sfârşit, o privi ţintă pe baroană, cu un aer plin de subînţelesuri.

— Când un cal de rasă trebuie să sară peste un obstacol, se apropie să-l cerceteze şi să-l adulmece, spuse el; Calyste are să fie cel mai fericit pezevenghi de pe lume.

— Sst! Discreţie! Zise baroana.

— Sunt mut. Pe vremuri, muţenia era singura mea avere, spuse bătrânul cavaler. E timp frumos, reluă el după o pauză, vântul e dinspre nord-est. Pe Dumnezeul meu! Ce mai spinteca Frumoasa Puică vântul ăsta în ziua în care. Dar, spuse el întrerupându-se, urechile-mi ţiuie şi mă înjunghie nişte dureri în coaste, are să se schimba vremea. Ştiţi că bătălia Frumoasei Puici a fost atât de celebră încât femeile au purtat bonete cu numele de Frumoasa Puică? Doamna de Kergarouët a fost prima femeie care a venit la Operă cu o asemenea pălărie. „Purtaţi o pălărie biruitoare”, i-am spus eu. Butada a fost repetată numaidecât în toate lojile.

Baroana îl asculta cu bunăvoinţă pe bătrân, care, credincios legilor galanteriei, o conduse până acasă, neglijând-o pe Thisbé. Taina naşterii iubitei sale Thisbé îi scăpă cavalerului. Thisbé era prâslea delicioasei Thisbé, căţeluşa doamnei amiral de Kergarouët, prima soţie a contelui de Kergarouët. Actuala Thisbé avea optsprezece ani. Baroana urcă sprintenă în camera lui Calyste, zburând de bucurie, de parcă ea însăşi ar fi iubit. Calyste nu era în cameră; Fanny zări însă pe masă o scrisoare împăturită, adresată doamnei de Rochegude şi neînchisă în plic. O curiozitate de neînvins o împinse pe îngrijorata mamă să citească răspunsul fiului său. Indiscreţia ei fu pedepsită crunt. Doamna du Guénic simţi o durere cumplită, întrezărind prăpastia în care dragostea îl prăvălea pe Calyste.

Calyste către Béatrix „Eh! Ce-mi pasă mie de neamul du Guénic-ilor, în timpurile în care trăim, scumpă Béatrix! Numele meu e Béatrix, fericirea ei este fericirea mea, viaţa ei este viaţa mea, şi toată averea mea este în inima ei. Pământurile noastre stau în gaj de două veacuri, şi pot să mai rămână aşa încă alte două veacuri: păstrate de fermierii noştri, nimeni nu le poate lua. A ie vedea, a te iubi, iată religia mea. Să mă căsătoresc? Un asemenea gând mi-a răzvrătii inima. Există, oare, două Béatrix? Nu mă voi

căsători decât cu tine, voi aştepta şi douăzeci de ani, dacă va trebui; sunt tânăr, iar tu vei fi frumoasă totdeauna. Mama e o sfântă, nu se cade s-o judec. N-a iubit niciodată! Ştiu acum cât a pierdut şi ce sacrificii a făcut. M-ai sfătuit, Béatrix, s-o iubesc mai mult pe mama, ea se află alături de tine în inima mea, iată, ea e singura ta rivală, nu va exista niciodată o alta în afară de ea; oare acest lucru nu înseamnă că numai tu vei fi stăpână pe inima mea? Aşa încât, argumentele tale nu au nici o putere asupra gândurilor mele. Cât despre Camille nu ai decât să-mi faci un semn aş ruga-o să-ţi spună ea singură că n-o iubesc; este mama mea spirituală, nimic mai mult, nimic altceva. De cum te-ara văzut, ea a devenit sora mea, prietena, ori prietenul meu, cum vrei tu; dar nu avem alte drepturi unul asupra celuilalt, decât drepturile prieteniei. Am socotit-o femeie până în clipa în care te-am văzut. Tu însă mi-ai dovedit că buna Camille e un băiat; înoată, vânează, călăreşte, fumează, bea, scrie, analizează inimile şi cărţile, nu are nici cea mai mică slăbiciune, îşi vede de drumul ei neabătută; nu are nici gesturile tale suave, nici mersul tău asemănător cu zborul unei păsări, nici glasul tău duios, nici privirile tale galeşe, nici înfăţişarea ta gingaşă; ea e Camille Maupin şi nimic altceva; nu are nimic de femeie, pe când tu ai tot ceea ce mi-e mai drag pe lume; din prima zi în care te-am văzut mi s-a părut că eşti a mea. Ai să râzi de un asemenea sentiment, el însă a sporit de atunci mereu şi mi s-ar părea monstruos să fim despărţiţi: tu eşti sufletul meu, viaţa mea, şi n-aş mai putea să trăiesc niciodată acolo unde n-ai fi şi tu. Lasă-te călăuzită de iubire! Să fugim, să plecăm departe de lume, într-o ţară unde să nu mai întâlneşti pe nimeni şi unde vei putea să porţi în inimă numai pe Dumnezeu şi pe mine. Mama care te iubeşte, ar veni şi ea într-o zi să trăiască lângă noi. În Irlanda sunt multe castele, iar familia mamei îmi va da, fără îndoială, unul din ele. Doamne, să plecăm! O barcă, nişte luntraşi – şi vom fi acolo înainte de-a izbuti să afle cineva unde am fugit de lumea aceasta de care

tu te temi atâta! N-ai fost iubită niciodată; simt acest lucru recitind scrisoarea ta şi judecând după ea, cred că, dacă n-ar exista niciunul dintre motivele despre care vorbeşti, te-ai lăsa iubită de mine. Béatrix, o iubire sfântă şterge trecutul. Cine se mai poate gândi la altceva decât la tine, după ce te-a văzut? Ah, te iubesc atât de mult, încât aş vrea să fii nemăsurat de josnică, pentru ca să-ţi pot arăta puterea dragostei mele, adorându-te ca pe cea mai sfântă făptură. Spui că dragostea mea e o jignire pentru tine. O, Béatrix, tu nu crezi asta! Dragostea unui copil bun – nu tu mă numeşti aşa?

— Ar onora-o şi pe o regină. Aşa încât mâine, vom merge ca doi îndrăgostiţi de-a lungul stâncilor şi al mării, iar tu vei călca nisipurile străvechii Bretanii ca să le sfinţeşti din nou pentru mine! Dăruieşte-mi ziua aceasta de fericire; iar trecătoarea ta milă, care, poate, cai! Nu-ţi va lăsa nici o amintire, va fi pentru Calyste o comoară veşnică."

Baroana scăpă scrisoarea din mână fără s-o isprăvească, îngenunche pe un scaun şi înălţă în gând o rugă către Dumnezeu, cerându-i să ocrotească minţile fiului ei. Să îndepărteze de el toată nebunia şi toată greşeala, şi să-l întoarcă de pe calea pe care îl vedea pornit.

— Mamă, ce faci aici? Întrebă Calyste.

— Mă rog lui Dumnezeu pentru tine, spuse ea, întorcându-şi către el ochii plini de lacrimi. Am săvârşit greşeala de a citi scrisoarea aceasta. Calyste al meu e nebun!

— De cea mai dulce nebunie, spuse tânărul, îmbrăţişând-o pe mama sa.

— Aş vrea s-o văd pe femeia aceasta, copile drag.

— Ei bine, mamă, spuse Calyste, mâine ne vom îmbarca spre a ne duce la Croisic, vino şi tu pe dig.

Puse scrisoarea în plic şi plecă la des Touches. Ceea ce, mai presus de orice, o înspăimânta pe baroană, era de a vedea sentimentul ajungând, prin forţa instinctului, la subtilităţile la care se ajunge printr-o îndelungată experienţă. Calyste îi scria doamnei de Rochegude aşa cum

i-ar fi sfătuit să scrie cavalerul du Halga. Poate că una dintre cele mai mari bucurii pe care le pot trăi spiritele mărunte sau fiinţele inferioare este aceea de a înşela un suflet nobil şi de a-l prinde în cursă. Béatrix se ştia mult nai prejos de Camille Maupin. Inferioritatea ei nu conta doar în acel complex de calităţi intelectuale denumite talent, ei şi În însuşirile ce ţin de inimă, denumite pasiune. În clipa în care Calyste sosea la des Touches cu nerăbdarea întâiei iubiri, purtat pe aripile speranţei, marchiza trăia clocotitoarea bucurie de a se şti iubita de adorabilul tânăr. Nu mergea până acolo încât să dorească a se face vinovată de un atare sentiment, lupta eroic să-şi înăbuşe acel capriccio, cum îi spun italienii, şi credea că astfel devine egală cu prietena sa; era fericită că poate săvârşi pentru ea un asemenea sacrificiu. În sfârşit, vanităţile specifice franţuzoaicelor, şi care alcătuiesc celebra cochetărie pe care se întemeiază superioritatea lor, Béatrix le simţea măgulite şi satisfăcute pe deplin: năpădită de ispite uriaşe, rezista totuşi, iar propriile-i virtuţi îi cântau la ureche un dulce concert de imnuri. Cele două femei, aparent nepăsătoare, stăteau tolănite pe divanul din salonaşul plin de armonie, în mijlocul unei lumi de flori, şi cu fereastra deschisă, cad vântul dinspre nord încetase. O briză toropitoare dinspre sud presăra paiete pe lacul sărat pe care ochii lor îl contemplau, iar soarele revărsa flăcări peste nisipurile de aur. Sufletele lor erau pe atât de zbuciumate, pe cât de calmă era natura, şi nu mai puţin arzătoare, decât ea. Frământată între roţile maşinăriei ce-o pusese în mişcare, Camille era silită să se supravegheze, din pricina iscusitei agerimi a prietenoasei duşmance pe care o închisese în colivia sa; dar, ca să nu-şi dea taina pe faţă, se cufunda în intime contemplări ale naturii; îşi amăgea suferinţele căutând sensul mişcării universului, şi îl găsea pe Dumnezeu în sublimul pustiu al cerului. Odată ce Dumnezeu este recunoscut de un necredincios, necredinciosul acela se cufundă într-un catolicism absolut care, privit ca sistem, este complet.

Dimineaţa, Camille îi arătase marchizei o frunte încă scăldată în luminile căutărilor sale de-o noapte petrecută gemând. Calyste îi stătea pururea în faţă, ca o imagine cerească. Pe tânărul acesta frumos, căreia i se devota, îl privea ca pe îngerul ei ocrotitor. Căci nu ei o călăuzea spre înaltele tărâmuri unde suferinţele încetează sub povara unei nemărginiri de neînţeles? Şi totuşi, aerul triumfător al doamnei de Rochegude o îngrijora pe Camille. O femeie nu capătă asupra altei femei un asemenea avantaj fără a-l lăsa să se ghicească, oricât s-ar feri ea să nu-l dea în vileag. Nimic nu era mai ciudat decât surda luptă morală a acestor două prietene ce-şi ascundeau secretul una fată de cealaltă, socotindu-se fiecare vrednice de sacrificii nemărturisite. Calyste sosi ţinându-şi scrisoarea între mână şi mânuşă, gata s-o strecoare în mâna doamnei de Rochegude. Camille, căreia nu-i scăpase schimbarea din purtările prietenei sale părea că nu ia seama la Béatrix, dar o supraveghea printr-o oglindă încă din clipa când Calyste intrase. Pentru orice femeie, asemenea clipe sunt primejdioase. Cea mai inteligentă ca şi cea mai proastă, cea mai sinceră ca şi cea mai şireată nu mai sunt stăpâne pe taina lor; întrec astfel de clipă, taina străluceşte ca un fulger în ochii unei alte femei. O prea mare discreţie, ori o prea mare expansivitate, o privire încântată şi luminoasă, coborârea tainică a pleoapelor, totul dă în vileag sentimentul cel mai anevoie de ascuns, pentru că indiferenţa se manifestă printr-o răceală atât de deplină, încât niciodată nu poate îi simulată. Femeile au geniul nuanţelor, prea mult se folosesc de ele ca să nu-l recunoască numaidecât; iar în asemenea împrejurări, ochii lor o cuprind pe rivală din creştet până-n talpă; surprind până şi cea mai uşoară mişcare a unui picior sub rochie, până şi cea mai imperceptibilă înfiorare a trupului şi ştiţi ce înseamnă anumite amănunte care pentru un bărbat par neînsemnate. Două femei ce se spionează joacă una dintre cele mai minunate scene de comedie ce se pot vedea.

„Calyste trebuie să fi săvârşit vreo prostie”, gândi Camille, observând şi la el şi la Béatrix aerul acela de nedescris al oamenilor ce se înţeleg.

Marchiza nu mai arăta nici asprime, nici nepăsare prefăcută, ci îl privea pe Calyste ca pe un bun al ei. Calyste, fu. Atunci dar, se înroşi ca un adevărat vinovat ca un om fericit Venise să hotărască pregătirile ce urmau să se facă pentru a doua zi.

— Aşadar, tot mergi cu noi, draga mea? Întrebi Camille.

— Da, spuse Béatrix.

— Cum de-ai ştiut? Îl întrebă domnişoara des Touches pe Calyste.

— Am venit anume ca să aflu, răspunse el la o privire ce-i aruncă doamna de Rochegude, care nu voia ca prietena sa să aibă nici cea mai mică bănuială despre schimbul de scrisori dintre ea şi Calyste.

„Se şi înţeleg”, îşi zise Camille, care, datorită puterii de cuprindere a ochiului său, văzu acea privire; „totul s-a sfârşit, nu-mi mai rămâne decât să dispar”.

Sub povara acestui gând, pe faţa ei se ivi un fel de descompunere care o înfiora pe Béatrix.

— Ce ai, scumpa mea? Întrebă ea.

— Nimic. Aşadar, Calyste, vei trimite şi caii mei şi pe ai tăi, ca să-i putem găsi dincolo de Croisic şi să ne întoarcem călare prin burgul Batz. Vom lua prânzul Ia Croisic, iar cina la des Touches. Nu uita de luntraşi. Plecăm la ora opt şi jumătate de dimineaţă.

— Ce peisaje frumoase! Spuse apoi către Béatrix. Ai să-l vezi pe Cambremer, unul care face penitenţă pe o stâncă pentru faptul că şi-a ucis feciorul. O, te afli într-o regiune primitivă unde oamenii n-au sentimente obişnuite. Calyste o să-ţi povestească întâmplarea aceasta.

Şi trecu în camera ei, căci se înăbuşea. Calyste îi înmână doamnei de Rochegude scrisoarea şi se duse după Camille.

— Calyste, cred că te iubeşte, dar îmi ascunzi ceva, şi e sigur că mi-ai încălcat poruncile!

— Mă iubeşte? Spuse el, prăbuşindu-se pe un fotoliu.

Camille scoase capul pe uşă: Béatrix dispăruse. Faptul era ciudat. O femeie nu pleacă de lângă camera în care se află cel pe care îl iubeşte, decât dacă e sigură că-l va revedea şi dacă nu are altceva mai bun de făcut. Domnişoara des Touches îşi zise: „Va fi primit vreo scrisoare de la Calyste?” Socoti însă că naivul breton n-ar fi în stare de atâta îndrăzneală.

— Dacă nu m-ai ascultat, totul va fi pierdut, şi din vina ta, îi spuse ea pe un ton grav. Du-te şi pregăteşte-ţi bucuriile de mâine!

Făcu un gest la care Calyste nu putu să nu se supună; există unele dureri mute cumplit de grăitoare. Mergând spre Croisic după luntraşi, străbătând nisipurile şi lacurile, Calyste fu cuprins de temeri. Cuvintele rostite de Camille aveau ceva atât de fatal, încât aduceau cu acele presimţiri instinctive ale unei mame. Când peste patru ore se întoarse obosit, gândind că va lua masa de seară la des Touches, o găsi pe camerista domnişoarei des Touches stând de strajă la poartă şi aşteptându-l ca să-i spună că stăpâna ei şi marchiza nu-l vor putea primi în seara aceea. Iar când el, surprins, vru să-i ceară câteva lămuriri, camerista închise poarta şi dispăru. Clopotniţa din Guérande bătea orele şapte. Calyste se întoarse acasă, ceru să i se servească cina şi jucă mouche cufundat într-o meditaţie sumbră. Alternativele acestea de fericire şi de nefericire, năruirea speranţelor, după certitudinea aproape deplină că e iubit, îi zdrobeau tânărul suflet pornit în zbor spre cer cu aripile larg desfăşurate, şi care ajunsese atât de sus, încât prăbuşirea avea să fie cumplită.

— Ce ai, Calyste scump? Îl întrebă la ureche mama sa.

— Nimic, răspunse el, arătând nişte ochi din care lumina sufletului şi focul dragostei pieriseră.

Nu nădejdea, ci deznădejdea dă măsură ambiţiilor noastre. Ne dăruim în taină frumoaselor poeme ale speranţei, pe când durerea se arată fără voaluri.

— Calyste, nu eşti deloc drăguţ, spuse Charlotte, după ce îşi încercase zadarnic asupra lui acele fandoseli de provincială care totdeauna degenerează în tachinării.

— Sunt obosit, zise el, ridicându-se şi spunându-le bund seara tuturora.

— Calyste s-a schimbat mult, spuse domnişoara de Pen-Hoël.

— Noi n-avem rochii frumoase, garnisite cu horbote, noi nu ne fluturăm mânecile aşa, nu ne aşezăm aşa, nu ştim să privim pieziş şi să ne răsucim aşa capul, spuse Charlotte, imitând şi luând aerele, poza şi privirile marchizei. Noi n-avem un glas ce porneşte din cap, nici tuşea aceea delicată şi interesantă, hm! Hm! Ce pare suspinul unei umbre; noi avem nenorocul să fim de-o sănătate zdravănă şi să ne iubim prietenii fără cochetărie; când îi privim, nu dăm impresia că vrem să-i străpungem cu o lance sau că-i studiem cu-o ocheadă ipocrită. Nu ştim să ne înclinăm capul ca o salcie plângătoare şi să ne arătăm iubitoare ridicându-l apoi aşa!

Domnişoara de Pen-Hoël nu se putu opri să nu râdă de gesturile nepoatei sale; dar nici cavalerul, nici baronul nu apreciară satira aceasta a provinciei împotriva Parisului.

— Totuşi, marchiza de Rochegude. E destul de frumoasă, spuse bătrâna domnişoară.

— Dragul meu, spuse baroana soţului său, am aflat că marchiza se duce mâine la Croisic, hai să mergem şi noi să facem o plimbare pe-acolo, tare aş vrea s-o întâlnesc.

În vreme ce Calyste îşi sfărâma capul ca să ghicească ce s-ar fi putut întâmpla de I. S-a închis poarta la des Touches, între cele două prietene se petrecea o scenă ce avea să influenţeze evenimentele de a doua zi. Scrisoarea lui Calyste provocase în inima doamnei de Rochegude emoţii nemaiîncercate. Femeile nu totdeauna sunt obiectul unei iubiri atât de tinere, atât de naive, atât de sincere şi de absolute ca iubirea acestui copil. Béatrix iubise mai mult decât fusese ea iubită. După ce fusese sclavă, simţea o

dorinţă inexplicabilă de a fi şi ea tiran. În bucuria ei, citind şi recitind scrisoarea lui Calyste, fu străpunsă de junghiul unui gând cumplit. Ce vor fi făcând, oare, Calyste fi Camille, de la plecarea lui Claude Vignon? Dacă tânărul Calyste nu o iubeşte pe Camille, şi dacă ea ştie acest lucru, cu ce-şi petrec atunci dimineţile? Memoria ei făcu numaidecât o apropiere supărătoare între această remarcă şi cele spuse de Camille. Părea că un diavol mucalit făcea să i se ivească într-o oglindă magică portretul isteţei domnitoare, anumite gesturi şi anumite priviri ale ei ce izbutiră s-o lămurească pe Béatrix. În loc să-i devină egală, ea se vedea zdrobită de Félicité; departe de a o amăgi, se vedea ca însăşi amăgită de Camille; ea, marchiza de Rochegude, nu era decât o plăcere pe care Camille voia s-o dăruiască copilului său iubit, plăcerea unei dragoste nemaipomenite, lipsite de orice vulgaritate. Pentru o femeie ca Béatrix, o atare descoperire fu ca un trăsnet. Îşi reaminti cu de-amănuntul tot ce se petrecuse în acea săptămână. Într-o clipă, rolul domnişoarei des Touches şi rolul ei se dezvăluiră în întregime: se văzu îngrozitor de dispreţuită. În accesul ei de ură şi de gelozie, i se păru că întrezăreşte intenţia domnişoarei des Touches de a se răzbuna pe Conti. Poate că tot ceea ce se petrecuse în ultimii doi ani se revărsa asupra ultimelor două săptămâni. O dată pornită pe făgaşul bănuielilor, al presupunerilor şi al mâniei, Béatrix nu se mai opri: ba se plimba prin apartament minată de o năprasnică tulburare sufletească, ba se aşeza, chinuindu-se să la o hotărâre; rămase totuşi, până la sfârşitul cinei încă nehotărâtă şi nu coborî decât să se aşeze la masă, fără a-şi fi pus rochia de seară. Când o văzu pe rivala sa intrând, Camille înţelese totul. Béatrix, fără toaleta de rigoare, avea un aer rece şi o fizionomie posacă ce, pentru o minte cu puterea de observaţie a lui Camille Maupin, trădau duşmănia unei inimi înăcrite. Camille ieşi din sală şi dădu repede ordinul ce avea să-l surprindă atât de mult pe Calyste; ea socoti că dacă naivul breton, cu iubirea lui

nesăbuită, ar fi picat chiar în toiul certei, nu ar mai fi văzut-o poate niciodată pe Béatrix, zădărnicindu-şi viitorul dragostei prin cine ştie ce sinceritate prostească; dorea ca în acel duel de înşelătorii să nu aibă nici un martor. Pe Béatrix singură, o va manevra uşor. Camille cunoştea uscăciunea sufletească, micimile acelui mare orgoliu pe care atât de potrivit îl denumise încăpăţânare! Casa fu mohorâtă. Amândouă erau prea inteligente şi ave; ai prea mult bun-simţ pentru a nu-şi cere explicaţii faţă de servitori sau a le da prilejul să asculte pe la uşi. Camille fu blindă şi bună, se simţea mult superioară! Marchiza fu dură şi muşcătoare, se ştia amăgită ca un copil. În timpul cinei, avu loc un schimb de priviri, de gesturi, de jumătăţi de vorbe din care slugile nu puteau înţelege nimic şi care prevesteau o furtună teribilă. Când urmă să urce la etaj, Camille, vicleană, ti oferi înăcritei Béatrix braţul, marchiza se prefăcu însă a nu vedea gestul prietenei sale şi porni singură pe scară.

După ce fu servită cafeaua, domnişoara des Touches îi spuse vaietului său un „Lasă-ne singure!” ce dădu semnalul bătăliei.

— Romanele pe care le pui la cale, draga mea, sunt ceva mai primejdioase decât cele pe care le scrii, spuse marchiza.

— Au, totuşi un mare avantaj, spuse Camille, luându-şi o ţigară.

— Care? Întrebă Béatrix.

— Sunt inedite, înger drag.

— Acela în care m-ai vârât va deveni o carte?

— Nu am nici un pic de vocaţie pentru meseria lui Oedip: tu ai mintea şi frumuseţea unui sfinx, ştiu; nu-mi cere, totuşi, să dezleg enigme, vorbeşte deschis, scumpa mea Béatrix.

— Atunci când, ca să-i facem fericiţi pe bărbaţi, ca să-i înveselim, ca să le plăcem şi ca să le alungăm plictisul, îi cerem diavolului să ne ajute.

— Bărbaţii ne reproşează mai târziu strădaniile şi încercările, socotindu-le dictate de spiritul nostru pornit spre stricăciune, spuse Camille, lăsându-şi ţigara şi întrerupând-o pe prietena sa.

— Ei uită dragostea care ne-a stăpânit şi care îndreptăţea nesăbuinţele noastre, căci până unde n-am merge noi! Ei, însă, îşi îndeplinesc atunci sarcina lor de bărbaţi, se dovedesc nerecunoscători şi nedrepţi, reluă Béatrix. Femeile între ele se cunosc, ele ştiu cât de mândră, de nobilă şi, hai să spunem, cât de virtuoasă este atitudinea lor în orice împrejurare. Dar, Camille, iată că tocmai mi-am dat seama de adevărul criticelor de care te plângi uneori. Da, scumpa mea, ai în tine ceva de bărbat, te comporţi ca bărbaţii, nu te sperii de nimic şi, chiar dacă nu ai toate însuşirile lor, ai un fel al tău de a gândi la fel cu al lor şi împărtăşeşti dispreţul lor faţă de noi. Nu am prilejul, draga mea, să fiu mulţumită de tine şi sunt prea sinceră ca să-ţi ascund aceasta. Nimeni nu va mai izbuti, poate, să-mi rănească inima atât de adânc cum e rana de care sufăr acum. Dacă tu nu eşti totdeauna femeie, în dragoste, redevii femeie în răzbunare. Numai o femeie de geniu putea să găsească locul cel mai sensibil al sentimentelor noastre; draga mea, vreau să vorbesc despre Calyste şi despre tertipurile (ăsta-i adevăratul cuvânt), pe care le-ai folosit împotriva mea. Până unde ai coborât tu, Camille Maupin, şi cu ce scop?

— Aşadar, din ce în ce mai sfinx? Spuse Camille zâmbind.

— Ai vrut să mă arunc de gâtul lui Calyste; sunt încă prea tânără ca să am asemenea maniere. Pentru mine, dragostea e dragoste, cu toate cumplitele ei gelozii şi cu toate pretenţiile ei absolute. Eu nu sunt scriitoare: mi-e cu neputinţă să văd idei acolo unde sunt sentimente.

— Te socoteşti în stare să iubeşti nebuneşte? Spuse Camille. Linişteşte-te, ai încă destulă minte. Te calomniezi, scumpa mea: eşti destul de rece ca să judeci totdeauna cu capul măreţele fapte ale inimii tale.

Înţepătura aceasta o făcu pe marchiză să roşească; aruncă spre Camille o privire plină de ură, o privire înveninată, şi găsi, fără a le căuta, cele mai ascuţite săgeţi am tolba ei.

Camille, fumând ţigară după ţigară, ascultă liniştită furioasa tiradă ce scânteia de injurii atât de usturătoare încât nu este cu putinţă să le reproducem. Béatrix, iritată de calmul adversarei, găsi necesar să facă aluzii oribile la vârsta pe care o atinsese domnişoara des Touches.

— Asta-i tot? Întrebă Camille, aruncând un nor de fum. Îl iubeşti pe Calyste?

— Nu, fireşte.

— Cu-atât mai bine, răspunse Camille. Eu, însă, îl iubesc, şi chiar mult prea mult pentru liniştea mea. Poate că are un capriciu faţă de tine, eşti cea mai delicioasă blondă din lume, pe când eu sunt neagră ca o cârtiţă; tu eşti zveltă şi subţire, pe când talia mea este plină de demnitate; în sfârşit, eşti tânără! Iată marele cuvânt, şi nu m-ai cruţat de el. Ai abuzat de avantajele tale de femeie împotriva mea, nici mai mult, nici mai puţin decât abuzează o gazetuţă oarecare de rubrica de glume. Am făcut totul ca să împiedic ceea ce se întâmplă acum, spuse ea ridicând ochii spre tavan. Oricât de puţin aş fi eu femeie, sunt încă destul, scumpa mea, pentru ca o femeie să aibă nevoie de mine ca să mă biruie. (Marchiza fu atinsă în inimă de cuvântul acesta crud, spus în felul cel mai nevinovat) – Mă socoteşti o femeie prea proastă, crezând despre mine ceea ce Calyste vrea să te facă să crezi. Nu sunt nici atât de mare, nici atât de mică, sunt femeie, şi încă foarte femeie. Lasă aerele astea grozave şi dă-mi mâna, spuse Camille luând mâna doamnei de Rochegude. Nu-l iubeşti pe Calyste, acesta-i adevărul, nu-i aşa? Nu te înfuria, deci! Mâine fii rea cu el, rece, aspră, şi va sfârşi prin a deveni cuminte, după ce-l voi certa bine şi mai ales după ce ne vom împăca, pentru că încă n-am epuizat toate resursele din arsenalul nostru şi după toate-toate, plăcerea biruie totdeauna dorinţa. Calyste e breton însă. Dacă-ţi va face curte mai departe, spune-mi

numaidecât, şi te vei duce la o căsuţă de ţară pe care o am la şase leghe de Paris, unde voi găsi tot ce îţi trebuie şi unde Conti va putea veni să te vadă. Că mă calomniază Calyste, ah, Doamne! Chiar şi dragostea, cea mai curată minte de şase ori pe zi; prefăcătoriile ei arată cât de puternică este.

În întreaga înfăţişare a domnişoarei des Touches era un aer de nepăsare superbă, care o făcu pe marchiză să cadă pe gânduri şi o înfricoşă. Nu mai ştia ce să răspundă.

Camille îi dădu ultima lovitură.

— Eu sunt mai încrezătoare şi mai puţin acră decât tine, reluă Camille, nu te suspectez că ai avea intenţia de-a acoperi printr-o învinuire o lovitură ce mi-ar distruge viaţa; mă cunoşti şi ştii că n-aş putea să supravieţuiesc pierderii lui Calyste, deşi va trebui să-l pierd, mai devreme sau mai. Târziu. De altfel, Calyste mă iubeşte, ştiu asta.

— Uite ce-a răspuns la o scrisoare în care nu i-am vorbit decât despre tine, zise Béatrix, întinzându-i scrisoarea lui Calyste.

Camille luă scrisoarea şi o citi; dar, citind-o, ochii i se umplură de lacrimi; plângea aşa cum plâng toate femeile când durerea le este mare.

— Dumnezeule, spuse ea, o iubeşte. Voi muri, aşadar, fără să fiu înţeleasă şi fără să fiu iubită!

Rămase câteva clipe cu capul sprijinit pe umărul doamnei de Rochegude; durerea ei era sinceră, simţea în întreaga-i fiinţă cumplita lovitură pe care şi baroana du Guénic o primise la citirea acelei scrisori.

— Îl iubeşti? Întrebă ea apoi, ridicându-se şi privind-o pe Béatrix. Ai tu pentru el acea adoraţie nemărginită care biruie toate durerile şi care supravieţuieşte dispreţului, trădării, certitudinii că nu vei mai fi niciodată iubită? II iubeşti pentru el însuşi şi pentru însăşi plăcerea de a-l iubi?

— Scumpă prietenă! Spuse marchiza înduioşată. Ei bine, linişteşte-te, voi pleca mâine.

— Nu pleca, el te iubeşte, văd. Iar eu îl iubesc atât de mult, încât aş fi deznădăjduită să-l văd suferind şi nefericit. Îmi

făcusem multe vise în legătură cu el; dar, dacă te iubeşte, totul s-a sfârşit.

— Îl iubesc, Camille, spuse atunci marchiza, cu o naivitate fermecătoare, însă roşind totuşi.

— Îl iubeşti şi mai poţi să-i rezişti? Exclamă Camille. Ah, nu-l iubeşti!

— Nu ştiu ce virtuţi necunoscute a trezit în mine, dar e sigur că a făcut să-mi fie ruşine de mine, spuse Béatrix. Aş vrea să fiu virtuoasă şi liberă, ca să-i pot jertfi altceva decât aceste resturi ale inimii mele şi nişte lanţuri înjositoare. Nu vreau, nici pentru el, nici pentru mine, o soartă schiloadă.

— Creier de gheaţă: să iubeşti şi să calculezi! Spuse Camille cu un fel de oroare.

— Fie cum vrei tu, eu însă nu vreau să-i întinez viaţa, să-i atârn ca o piatră de gât şi să-i devin un regret veşnic. Dacă nu-i pot fi soţie, n-am să fiu amantă. El m-a. N-ai să râzi de mine? Nu? Ei bine, dragostea lui minunată m-a purificat.

Camille aruncă spre Béatrix cea mai cruntă, cea mai sălbatică privire pe care e femeie geloasă a aruncat-o vreodată spre rivala sa.

— Pe terenul acesta, spuse ea, credeam că sunt singură. Béatrix, discuţia aceasta ne desparte pentru totdeauna, nu mai putem fi prietene. Începem o luptă cumplită. Acum, îţi spun: vei cădea sau vei dispărea.

Félicité fugi în camera ei, după ce-i arătă înmărmuritei Béatrix un chip de leoaică înfuriată.

— Mergi mâine la Croisic? Întrebă Camille, ridicând draperia de la uşă.

— Bineînţeles, răspunse marchiza cu mândrie. N-am să dispar şi nici n-am să cad.

— Joc cu cărţile pe masă: am să-i scriu lui Conti, răspunse Camille.

Béatrix deveni albă ca voalul eşarfei sale.

— Fiecare îşi joacă viaţa, răspunse Béatrix, care nu mai ştia ce atitudine să ia.

Violentele pasiuni pe care această scenă le răscolise între cele două femei se domoliră în timpul nopţii. Amândouă, după ce cugetară mai bine, se întoarseră la soluţia viclenelor temporizări de care cele mai multe femei se simt ispitite: procedeu minunat între ele şi bărbaţi, nefericit însă când se aplică numai între femei. În toiul acestei ultime furtuni, domnişoara des Touches auzi marele glas ce biruie chiar şi cele mai cutezătoare suflete. Iar Béatrix se supuse sfaturilor legalităţii sociale, şi se temu de dispreţul oamenilor. Ultima viclenie a domnişoarei des Touches, străbătută de accentele celei mai aprige gelozii, obţinu aşadar un succes deplin. Greşeala lui Calyste fu îndreptată, dar o nouă indiscreţie îi putea spulbera pentru totdeauna orice speranţă.

Se apropia sfârşitul lui august, cerul era de o limpezime desăvârşită. La orizont, Oceanul avea o nuanţă de argint topit, ca a apelor sudice, iar aproape de ţărm scânteia din undele mărunte. Un fel de abur strălucitor, produs de razele soarelui ce cădeau perpendicular pe nisipuri, isca o atmosferă cel puţin la fel cu cea de la tropice. Iar sarea sclipea ca nişte steluţe albe pe suprafaţa bălţilor. Harnicii paludieri, îmbrăcaţi în haine albe, anume spre a rezista arşiţei soarelui, se aflau de cu zori la postul lor, înarmaţi cu greble lungi; unii stăteau sprijiniţi de micii pereţi de ceamur ce mărginesc fiecare proprietate, urmărind procesul acelei chimii naturale pe care o cunoşteau din copilărie; alţii se jucau cu ţâncii şi cu soţiile. Cerberii cei verzi, denumiţi vameşi, îşi fumau liniştiţi pipele. Era ceva oriental în acest tablou, şi fără îndoială că un parizian, sosit acolo brusc, nu s-ar fi crezut în Franţa. Baronul şi baroana, motivând că au venit să vadă cum merge strângerea sării, se aflau pe dig şi admirau tăcutul peisaj în care doar marea îşi înălţa mugetul valurilor la răstimpuri egale; bărcile brăzdau apele, iar centura verde a pământului cultivat producea un efect cu atât mai încântător, cu cât el e foarte rar pe ţărmurile veşnic mohorâte ale Oceanului.

— Ei bine, prieteni, iată că, înainte de a muri, mai văd o dată lacurile de la Guérande, spuse baronul către paludierii ce se adunaseră pe drumul dinspre lacuri ca Ba-l salute.

— Oare du Guénic-ii mor? Zise un paludier.

În acea clipă, caravana plecată de la des Touches ajunsese pe drumul cel îngust. Marchiza mergea înainte singură, Calyste şi Camille o urmau ţinându-se de braţ. La douăzeci de paşi după ei venea Gasselin.

— Uite-i pe mama şi pe tata, spuse tânărul către Camille.

Marchiza se opri. Doamna du Guénic simţi cea mai adâncă repulsie când o văzu pe Béatrix, care era îmbrăcată totuşi foarte atrăgător: purta peste păru-i buclat, strâns dedesubt, o pălărie italienească cu boruri mari, împodobită cu albăstrele, o rochie dintr-o mătase ecru, uşor cenuşie, cu o centură albastră, lungă, în sfârşit avea un aer de prinţesă deghizată în ciobăniţă.

„N-are inimă”, îşi zise baroana.

— Domnişoară, îi spuse Calyste domnişoarei des Touches, iată-i pe doamna du Guénic şi pe tatăl meu.

Pe urmă, întorcându-se către baron şi baroană, spuse:

— Domnişoara des Touches şi doamna marchiză de Rochegude, născută de Casteran, tată.

Baronul o salută pe domnişoara des Touches care, la rându-i, o salută sfios şi plină de recunoştinţă pe baroană.

„Aceasta, gândi Fanny, îl iubeşte într-adevăr pe fiul meu; parcă mi-ar mulţumi că l-am adus pe Calyste pe lume.”

— Aţi venit, ca şi mine, să vedeţi dacă recolta va fi bună; dumneavoastră însă aveţi motive mai temeinice decât mine să fiţi curioasă, îi spuse domnişoarei des Touches baronul, aveţi bunuri superioare aici, domnişoară.

— Domnişoara e cea mai bogată dintre toţi proprietarii noştri, spuse un paludier; Dumnezeu s-o ocrotească, e o doamnă!

Cele două grupuri se salutară şi se despărţiră.

— Nu i-ai da mai mult de treizeci de ani domnişoarei des Touches, îi spuse soţiei sale baronul. E tare frumoasă. Şi

Calyste o preferă pe mârţoaga aia de marchiză, în locul acestei minunate fiice a Bretaniei.

— Vai, da! Spuse baroana.

O barcă aştepta la capătul digului, unde îmbarcarea se făcu fără nici un chef. Marchiza era rece şi mândră. Camille îl muştruluise pe Calyste pentru neascultarea lui, explicându-i în ce stadiu se aflau treburile lui sentimentale. Calyste, ros de o disperare posacă, arunca spre Béatrix nişte priviri în care dragostea se înfrunta cu ura. Nu se rosti o vorbă pe tot scurtul drum de la digul de la Guérande până la marginea portului Croisic, locul unde se încarcă sarea pe care femeile o aduc în nişte străchini mari de pământ purtate pe cap, şi pe care ele le ţin în aşa fel încât par nişte bibelouri. Femeile umblă desculţe şi nu se îmbracă decât cu o fustă destul de scurtă. Multe dintre ele lasă fără nici o jenă să fluture năframele ce le acoperă bustul, altele nu au decât o cămaşă, şi acestea-s cele mai semeţe, căci cu cât femeile poartă mai puţine veşminte, cu atât ele dezvăluie o mai neprihănită nobleţe. Mica navă daneză tocmai isprăvea munca de încărcare. Debarcarea celor două frumoase doamne stârni deci curiozitatea femeilor ce aduceau sarea; şi, atât pentru a rămâne singură, cât şi pentru a-l ajuta pe Calyste, Camille se îndreptă grăbită spre stânci, lăsându-l cu Béatrix. Gasselin, la rându-i se îndepărtă de stăpânul său la cel puţin vreo două sute de paşi. În partea dinspre mare, peninsula Croisic e mărginită de nişte stânci de granit ale căror forme sunt atât de prăpăstioase şi de ciudate, încât nu pot fi apreciate decât de călătorii care au văzut destule spre a putea face comparaţie între asemenea spectacole măreţe ale sălbaticei naturi. Stâncile de la Croisic au, poate, asupra altor frumuseţi similare, superioritatea ce se recunoaşte drumului de la Grande-Chartreuse asupra celorlalte de acelaşi fel. Nici ţărmurile Corsicei, unde stâncile se prezintă sub forma unor recifuri foarte ciudate, nici cele ale Sardiniei, unde natura a dat naştere unor efecte grandioase

şi teribile, nici rocile de bazalt ale mărilor nordice nu au un caracter atât de complet. Fantezia s-a amuzat alcătuind nesfârşite arabescuri, în care cele mai fantastice figuri se răsucesc şi se dezrăsucesc. Toate formele coexistă acolo. Poate că imaginaţia se simte obosită de o atât de imensă galerie de monstruozităţi, printre colţii cărora, pe vreme de furtună, clocotesc apele oceanului care, până la urmă, au izbutit să şlefuiască toate asperităţile. Sub o boltă naturală, de o originalitate întrucâtva imitată de Brunelleschi, căci cele mai mari realizări ale artei sunt totdeauna o timidă contrafacere a frumuseţilor naturii, dai de o baie lustruită ca o cadă de marmură, pardosită cu nisip neted, fin şi alb, unde te poţi scălda fără teamă în numai patru picioare de apă călduţă. Treci admirând micile limanuri răcoroase, străjuite de porticuri cioplite grosolan, dar impunătoare, în genul celor de la palatul Pitti, altă imitaţie după minunăţiile naturii. Priveliştile se schimbă mereu, nimic nu lipseşte din ceea ce ar putea născoci sau ar putea visa imaginaţia cea mai bogată. Există chiar, lucru atât de rar pe ţărmurile oceanului încât poate, că aici se află singura excepţie, un mare buisson din planta de la al cărei nume s-a creat acest cuvânt. Acest buis – un cimişir care constituie cea mai mare curiozitate de la Croisic, unde arborii nu pot răzbate – se află la o depărtare de vreo leghe de port, în cel mai înaintat punct de pe coastă. Pe unul dintre promontoriile de stânci, ridicat deasupra mării la o înălţime la care valurile, chiar şi în toiul celor mai furioase furtuni, nu ajung niciodată, întors cu faţa către sud, năvala torentelor a săpat o prăpastie adâncă de vreo patru picioare. În această despicătură, întâmplarea, sau poate omul, a pus destul pământ pentru ca acel cimişir mărunt şi des, însămânţat de păsări, să se poată dezvolta. După înfăţişarea rădăcinilor se poate aprecia că el are o vechime de cel puţin trei sute de ani. Sub el, stânca se rupe brusc. Cutremurele, ale căror urme sunt scrise în trăsături de neşters pe această coastă, au aruncat bucăţile de granit cine ştie unde. Marea, neîmpiedicată de nici vin

recif, bate drept în partea de jos a stâncii, unde apa are o adâncime de peste o sută de picioare; de jur-împrejur alte câteva stânci, aflate sub faţa oceanului şi pe care doar zbuciumul înspumat al apelor le semnalează, descriu un fel de căldare uriaşă. E nevoie de curaj şi de hotărâre pentru a urca până pe culme; acestui mic Gibraltar, al cărui vârf e aproape rotund şi de unde o simplă pală de vânt îl poate prăvăli pe îndrăzneţ în mare sau, ceea ce ar fi şi mai rău, pe stâncile de sub el. Santinela aceea uriaşă seamănă cu lanternourile vechilor castele de unde se putea urmări orice mişcare, cuprinzând cu privirea întregul ţinut; de acolo se pot vedea clopotniţa şi culturile aride de la Croisic, precum şi nisipurile şi dunele ce ameninţă să acopere ogoarele, după ce au năpădit moşia burgului Batz. Unii bătrâni pretind că, în vremurile de demult, pe aceste locuri se afla o cetate întărită. Pescuitorii de sardele i-au dat un nume stâncii ce se zăreşte până departe, în largul mării; este însă de înţeles că numele acela breton, tot atât de greu de pronunţat ca şi de reţinut, a fost uitat. Calyste o conduse pe Béatrix către acel vârf de unde priveliştea este minunată şi unde frumuseţea stâncilor depăşeşte tot ceea ce stârneşte uimire de-a lungul drumului printre nisipuri către mare. E inutil să explicăm de ce se grăbise Camille să le-o ia înainte. Ca o fiară rănită, ea căuta singurătatea; se afunda în grote, reapărea pe vârfurile stâncilor, alunga crabii de prin găurile lor sau le surprindea în flagrant delict ciudatele obiceiuri. Ca să nu fie stânjenită de hainele sale femeieşti, îşi pusese nişte pantaloni cu manşete brodate, o bluză scurtă, o pălărie de castor, iar în loc de baston avea o cravaşă, căci totdeauna i-a plăcut să se mândrească cu forţa şi cu sprinteneala ei; în felul acesta, era de o suta de ori mai frumoasă decât Béatrix, purta un şal mic, de mătase roşie chinezească, legat peste piept, aşa cum poartă copiii. Un timp, Béatrix şi Calyste o văzură fluturând peste culmi şi peste prăpăstii ca o flăcăruie, străduindu-se să-şi alunge suferinţele prin înfruntarea primejdiilor. Ajunse prima la

stânca acoperită cu cimişir şi se aşează într-o adâncitură, la umbră, cufundată în gânduri. Ce putea face la bătrâneţe o femeie ca ea, după ce băuse cupa gloriei pe care toate marile talente, prea lacome pentru a-şi chivernisi meschinele satisfacţii de amor-propriu, le sorb dintr-o înghiţitură? Ea a mărturisit mai apoi că unul dintre acele gânduri pe care le inspiră cine ştie ce nimic, cine ştie ce incident mărunt, care pentru oamenii de rând este, poate, o prostie, dar care pentru sufletele mari deschide un abis de cugetări, i-a sugerat atunci să se hotărască la actul ciudat prin care avea să-şi încheie legăturile cu viaţa socială. Scoase din buzunar o cutiuţă în care pusese, pentru a-şi potoli setea, câteva bomboane de fragi; luă câteva: dar, pe când le savura, nu se putu împiedica să nu remarce că fragii, deşi nu mai existau fragi, supravieţuiau totuşi prin calităţile lor. Trase atunci concluzia că tot aşa se pot petrece lucrurile şi cu noi. Marea îi înfăţişă apoi o imagine a infinitului. Nici o minte deosebită nu poate să contemple infinitul, admiţând nemurirea sufletului, fără a ajunge la o concluzie cu sens religios. Gândurile acestea o mai urmăreau încă atunci când inspiră din flaconul cu apă de Portugalia. Toate urzelile sale pentru a o face pe Béatrix să cadă în braţele lui Calyste i se părură de-a dreptul meschine; simţi că în ea moare femeia şi se descătuşează nobila şi îngerească fiinţă învăluită până atunci în făptura trupească. Uriaşa ei inteligenţă, ştiinţa, cunoştinţele, falsele ei iubiri o puseseră faţă în faţă cu ce? Cine să i-o spună? Îşi purtă privirea peste cotiturile pe care o adusese Calyste şi le compară cu întortocheatele cărări de pe alte stânci. În ochii ei, Calyste rămânea frumosul crainic al cerului, călăuza ei divină. Îşi înăbuşi iubirea pământească prin iubirea cerească.

După ce merse un timp în tăcere, la o exclamaţie a doamnei de Rochegude în legătură cu frumuseţea oceanului, care se deosebeşte mult de Mediterana, Calyste nu se putu împiedica să nu compare ca mărime, ca

zbucium, ca adâncime, ca eternitate, apele acestea cu dragostea lui.

— Sunt mărginite de o stâncă, îi spuse Béatrix râzând.

— Când îmi vorbeşti aşa, răspunse Calyste aruncându-i o privire dumnezeiască, te văd, te aud şi pot să am o răbdare de înger; când însă rămân singur, de-ai putea să mă vezi, ţi-ar fi milă de mine. Mama plânge atunci de suferinţa mea.

— Ascultă, Calyste, trebuie să sfârşim, spuse marchiza reîntorcându-se la drumul de nisip. Ne aflăm, poate, în singurul loc prielnic mărturisirii unor astfel de lucruri, căci în viaţa mea n-am văzut natura mai în armonie cu gândurile mele. Am văzut Italia, unde totul vorbeşte despre dragoste; am văzut Elveţia, unde totul este proaspăt şi exprimă o fericire reală, o fericire harnică, unde vegetaţia, apele cuminţi, cele mai senine privelişti sunt închise de Alpii încununaţi cu zăpezi; dar n-am văzut nimic care să zugrăvească mai bine fierbintea uscăciune a vieţii mele, ca această măruntă câmpie arsa de vânturile mării şi roasă de aburii marini, unde o agricultură tristă se zbate în faţa imensului ocean, în faţa crângurilor Bretaniei din care se ridică turnurile Guérandei voastre. Ei bine, Calyste, iat-o pe Béatrix. Nu-ţi lega viaţa de ea! Te iubesc, dar n-am să fiu a ta niciodată, în nici un fel, pentru că îmi cunosc pustietatea din suflet. Ah! Tu nu ştii cât de aspră sunt cu mine însămi când îţi vorbesc astfel. Nu, n-ai să-ţi vezi niciodată idolul prăbuşit, dacă într-adevăr sunt un idol; nu se va prăbuşi de la înălţimea la care l-ai ridicat acum, mi-e groază de o pasiune pe care şi lumea şi religia o condamnă, nu vreau să mai fiu umilită şi nici să-mi ţin fericirea ascunsă; rămân legată acolo unde mă aflu, voi fi ca pustiul nisipos şi fără vegetaţie, fără flori şi fără pic de verdeaţă de-aici.

— Dar dacă ai fi părăsită de cel de care eşti legată? Spuse Calyste.

— Ei bine, aş cerşi îndurare, m-aş umili în faţa bărbatului pe care l-am jignit, dar niciodată n-aş alege riscul de a mă avânta într-o fericire care ştiu că se va sfârşi.

— Se va sfârşi? Exclamă Calyste.

Marchiza întrerupse ditirambica în care era gata să se lanseze iubitul ei, repetând: „Se va sfârşi!” pe un ton care-l sili să tacă.

Discuţia aceasta stârni în tânărul Calyste una dintre acele furii lăuntrice mute pe care numai cei ce au iubit fără nădejde le cunosc. Béatrix şi el făcură vreo trei sute de paşi într-o tăcere adâncă, fără a mai privi nici marea, nici stâncile, nici ogoarele de la Croisic.

— Te-aş face atât de fericită! Spuse Calyste.

— Toţi bărbaţii încep prin a ne făgădui fericirea, şi ne lasă ca moştenire ruşinea, părăsirea şi sila. Nu am nimic de reproşat celui faţă de care trebuie să fiu credincioasă; el nu, mi-a făgăduit nimic, eu singură m-am dus la el; dar unicul mijloc pe care-l mai am pentru a-mi micşora greşeala este de-a face ca această greşeală să devină eternă.

— Spune-mi că nu mă iubeşti, doamnă! Eu, care te iubesc, ştiu din propria-mi experienţă că dragostea nu se discută, că ea nu se vede decât pe sine şi că nu există nici un sacrificiu pe care nu l-ar face. Porunceşte, şi voi înfrunta imposibilul. Cel care, odinioară, şi-a dispreţuit iubita pentru că ea şi-a aruncat mânuşa între lei poruncindu-i să se ducă să i-o ridice de acolo, acela nu iubea! El tăgăduia dreptul pe care îl aveţi de a ne pune la încercare spre a fi sigure de dragostea noastră şi spre a nu vă depune armele decât în faţa unor măreţii supraomeneşti, ţi-aş sacrifica şi familia, şi numele, şi viitorul meu.

— Câtă jignire e în cuvântul acesta: sacrificiu! Spuse ea, pe un ton de reproş care-l făcu pe Calyste să simtă nerozia expresiei sale.

Numai femeile care iubesc deplin sau cochetele ştiu să-şi facă un punct de sprijin dintr-un cuvânt, şi să se avânte la o înălţime ameţitoare: şi raţiunea, şi sentimentul procedează la fel; doar că femeia îndrăgostită se înduioşează, pe când cocheta dispreţuieşte.

— Ai dreptate, spuse Calyste cu ochii în lacrimi, e un cuvânt ce nu se poate spune decât despre chinurile pe care mi le impui.

— Taci, spuse Béatrix, impresionată de acest răspuns prin care, pentru întâia oară, Calyste îşi exprima exact iubirea; am săvârşit destule prostii, nu mă mai ispiti.

Se aflau, în clipa aceea, la piciorul stâncii acoperite cu cimişir. Calyste trăia cea mai îmbătătoare fericire susţinând-o pe marchiză ca să se caţere pe stânca pe care ga ţinu s-o urce până în vârf. Pentru bietul copil, a o strânge pe după mijloc şi a o simţit pe această femeie cum tremura uşor, fu suprema favoare; ea avea nevoie de el! O asemenea plăcere nesperată îi tulbură minţile, nu mai văzu nimic şi o prinse pe Béatrix de talie.

— Ei bine! Spuse ea pe un ton poruncitor.

— Nu vei fi niciodată a mea? O întrebă el, cu glasul înăbuşit de un clocot de sânge.

— Niciodată, dragul meu, răspunse ea. Nu pot fi pentru tine decât Béatrix, un vis. Oare atâta nu-i un lucru plăcut? Nu vom cunoaşte astfel nici amărăciunea, nici mâhnirea, nici părerile de rău.

— Şi te vei reîntoarce la Conti?

— Trebuie.

— Atunci nu vei mai fi a nimănui, niciodată! Spuse Calyste, îmbrâncind-o pe marchiză cu o violenţă frenetică.

Înainte de a se arunca şi el după ea. Vru să-i asculte căderea, însă nu auzi decât un ţipăt surd, fâşâitul rochiei ce se rupea şi bufnetul înfundat al trupului căzând. În loc să se prăbuşească însă cu capu-n jos, Béatrix se răsturnase şi alunecase între tufele de cimişir; s-ar fi rostogolit totuşi până-n adâncul apelor, dacă rochia nu i s-ar fi agăţat de un colţ de stâncă şi, sfâşiindu-se, n-ar fi amortizat căderea trupului pe stratul de cimişir. Domnişoara des Touches, care văzuse întreaga scenă, nu putu să strige, fiind atât de uluită încât nu fu în stare decât să-i facă semne lui Gasselin să alerge într-acolo. Calyste, îndemnat de o curiozitate

sălbatică, se aplecă, văzu situaţia în care se afla Béatrix şi se cutremură: doamna de Rochegude părea că se roagă, credea că va muri, simţea crengile de cimişir gata-gata să cedeze. Cu iscusinţa fulgerătoare pe care o insuflă dragostea, cu sprinteneala supranaturală pe care tinereţea ştie s-o afle în primejdie, Calyste îşi dădu drumul, alunecând de la o înălţime de nouă picioare şi sprijinindu-se pe câteva asperităţi, până ce ajunse la marginea stâncii, unde izbuti s-o tragă în sus pe marchiză, pe care o ridică pe braţe, riscând să se prăbuşească amândoi în mare. Când o luă pe Béatrix în braţe, ea era leşinată; însă, astfel, şi-o putea închipui numai a lui, pe acel pat aerian pe care aveau să rămână mult timp singuri, şi primul lui gând fu de plăcere.

— Deschide ochii şi iartă-mă, spuse Calyste, sau vom muri împreună.

— Să murim? Spuse ea, deschizând ochii şi desfăcându-şi buzele.

Calyste îi salută întrebarea cu o sărutare, şi atunci simţi în toată fiinţa marchizei un tremur convulsiv ce-l fermeca. În acea clipă, bocancii ţintuiţi ai lui Gasselin se auziră deasupra. Bretonul era urmat de Camille, împreună cu care cerceta mijloacele de a-i salva pe cei doi îndrăgostiţi.

— Nu-i de făcut decât una, domnişoară, spuse Gasselin: să mă las să alunec până acolo, ei să se urce pe umerii mei, iar dumneavoastră să le daţi mâna.

— Şi tu? Întrebă Camille.

Servitorul păru surprins că poate fi şi el luat în seamă, în toiul primejdiei ce-l ameninţa pe tânărul său stăpân.

— Mai bine fugi şi adu o scară de la Croisic, spuse Camille.

„E destul de dată naibii domnişorica asta”, îşi zise Gasselin coborând.

Béatrix ceru cu un glas slab să fie culcată, căci se simţea sfârşită. Calyste o culcă între stâncă şi cimişir, pe stratul subţire de pământ.

— Te-am văzut, Calyste, spuse Camille. Fie că Béatrix moare, fie că va fi salvată, ceea ce s-a petrecut aici nu

trebuie să fie niciodată altceva decât un accident.

— Are să mă urască, spuse el, cu ochii umezi.

— Are să te adore, răspunse Camille; Iată-ne întorşi din plimbarea noastră, trebuie s-o transportăm la des Touches. Ce-ai fi făcut, dacă ea ar fi murit? Îl întrebă ea.

— Aş fi urmat-o.

— Şi mama ta?

Apoi, după o pauză:

— Şi eu? Zise Camille încet.

Calyste rămase palid, cu spatele sprijinit de stâncă, nemişcat, tăcut. Gasselin se întoarse repede de la una din micile ferme presărate pe câmpie, alergând cu o scară pe care-o găsise acolo. Béatrix îşi recăpătase puţină putere. După ce Gasselin aşează scara, marchiza, ajutată de Gasselin, care-l rugă pe Calyste să petreacă şalul cel roşu al domnişoarei des Touches pe sub braţele doamnei de Rochegude şi să-i dea lui capătul, izbuti să ajungă pe platforma rotundă, de unde Gasselin o luă în braţe ca pe un copil şi o coborî pe plajă.

— Nu i-aş fi spus nu morţii; dar suferinţele! Îi spuse ca domnişoarei des Touches cu glasul stins.

Slăbiciunea şi durerile pe care le resimţea Béatrix o siliră pe Camille să se hotărască s-o ducă la ferma de unde Gasselin împrumutase scara. Calyste, Gasselin şi Camille se dezbrăcară de hainele la care puteau renunţa, întocmiră din ele un fel de saltea pe scara aceea, o aşezară pe Béatrix deasupra şi o transportară ca pe o targă. Fermierii îşi oferiră patul. Gasselin alergă la locul unde aşteptau caii, luă unul şi dete fuga să-l aducă pe chirurgul din Croisic, după ce le spusese luntraşilor să aştepte în golful cel mai apropiat de fermă. Calyste, aşezat pe un taburel, răspundea prin mişcări de caP. Şi prin rare monosilabe la întrebările domnişoarei des Touches, a cărei îngrijorare era sporită şi de starea doamnei de Rochegude şi de cea a lui Calyste. După ce i se luă puţin sânge, bolnava se simţi ceva mai bine; izbuti să vorbească, acceptă să se urce în barcă şi, pe

la orele cinci, era transportată de la digul din Guérande la des Touches, unde o aştepta medicul oraşului. Zvonul accidentului se răspândise cu o rapiditate inexplicabilă în acea regiune singuratică, în care locuitorii aproape că nici nu se vedeau între ei.

Calyste îşi petrecu noaptea la des Touches, veghind-o la căpătâi pe doamna de Rochegude, împreună cu domnişoara des Touches. Medicul afirmase că a doua zi marchiza nu va mai avea decât o senzaţie de oboseală. Peste deznădejdea lui Calyste, izbucnise o bucurie adâncă; sta lângă patul doamnei de Rochegude, o privea cum doarme sau cum se deşteaptă; îi putea studia faţa palidă şi cele mai neînsemnate mişcări. Camille zâmbea amar, văzând la Calyste simptomele uneia dintre acele pasiuni ce se imprimă pentru totdeauna în sufletul şi în simţămintele unul bărbat, înrâurindu-i întreaga viaţă, la o vârstă când nici un gând şi nici o altă preocupare nu se opune unei asemenea cumplite prefaceri lăuntrice. Niciodată Calyste nu va reuşi să vadă femeia cea adevărata care era în Béatrix, Cu ce naivitate lăsa tânărul breton să i se citească gândurile cele mai tainice! Îşi închipuia că femeia aceea îi aparţinea pentru că sta astfel în camera ei şi o admira în patul răvăşit. Pândea cu o atenţie extatică până şi cele mai uşoare mişcări ale doamnei de Rochegude; atitudinea lui vădea o curiozitate atât de nostimă, fericirea lui se dezvăluia atât de naiv încât, la un moment dat, cele două femei se priviră zâmbind. Când Calyste văzu frumoşii ochi verzi ca marea ai bolnavei exprimând un amestec de tulburare, de iubire şi de ironie, se înroşi şi întoarse capul.

— Nu ţi-am spus eu, Calyste, că voi, bărbaţii, ne făgăduiţi fericirea şi până la urmă ne aruncaţi în prăpastie?

Auzind această glumă spusă pe un ton fermecător, şi care dovedea o oarecare schimbare în inima doamnei de Rochegude, Calyste se lăsă în genunchi, îi luă mâna umedă fără ca Béatrix să se opună şi i-o sărută cu supunere.

— Ai dreptul să-mi respingi dragostea pentru totdeauna, iar eu nu am dreptul să-ţi spun nici un cuvânt măcar.

— Ah! Exclamă Camille, văzând expresia zugrăvită pe faţa doamnei de Rochegude şi comparând-o cu cea pe care o obţinuseră eforturile diplomaţiei sale, dragostea va avea totdeauna mai multă isteţime decât întreaga omenire la un loc! Ia-ţi calmantul, draga mea, şi dormi.

Noaptea aceea, petrecută de Calyste alături de domnişoara des Touches, care citi câteva cărţi de teologie mistică în vreme ce Calyste citea Indiana22, prima lucrare a celebrei rivale a lui Camille Maupin, unde era zugrăvită cuceritoarea figură a unui tânăr care iubea cu idolatrie şi credinţă, cu o linişte misterioasă şi pentru toată viaţa o femeie ce se afla într-o situaţie la fel de dificilă ca şi cea în care se afla Béatrix, carte ce constitui un exemplu fatal pentru el, noaptea aceea lăsă urme de neşters în inima bietului băiat, pe care Félicité îl făcu să înţeleagă că, dacă nu e un monstru, o femeie nu poate fi decât fericită şi măgulită în toate vanităţile ei de a fi fost obiectul unei crime.

— Pe mine nu m-ai fi aruncat în apă! Spuse biata Camille, ştergându-şi o lacrimă.

Spre ziuă, Calyste, doborât de oboseală, adormi în fotoliu. Fu rândul marchizei să-l contemple pe fermecătorul copil, palid de emoţii şi de întâia lui veghe de iubire; îl auzi murmurându-i numele prin somn.

— Iubeşte dormind, îi spuse ea domnişoarei des Touches.

— Trebuie să-l trimitem acasă să se culce, spuse Félicité deşteptându-l.

Nimeni nu era îngrijorat la castelul du Guénic, domnişoara des Touches îi scrisese câteva rânduri baroanei. Calyste se întoarse să ia masa de seară la Touches, o regăsi pe Béatrix sculată, palidă, slabă şi obosită; nu mai avea însă nici o umbră de asprime nici în vorbe, nici în priviri. Din seara aceea, pe care Camille o învălui în muzică, aşezându-se la pian anume pentru a-l lăsa pe Calyste să poată lua şi să

poată strânge în mâinile lui mâinile doamnei de Rochegude, fără ca vreunul dintre ei să rostească vreun cuvânt, nu mai avu loc la des Touches nici cea mai mică furtună. Félicité se vede complet deoparte. Femeile reci, plăpânde, crude şi subţiri, ca doamna de Rochegude, şi al căror gât prezintă o încheietură osoasă ce le dă o vagă asemănare cu rasa felinelor, au sufletul tot atât de şters ca şi culoarea ochilor lor deschişi, cenuşii sau verzi; de aceea, spre a înmuia spre a topi asemenea pietre, sunt necesare lovituri de trăsnet. Pentru Béatrix, furia pricinuită de dragoste şi atentatul lui Calyste fuseseră tocmai această străfulgerare căreia nimic nu-i poate rezista şi care schimbă chiar şi firile cele mai rebele. Béatrix se simţea săgetată de moarte, dragostea pură şi neprefăcută îi scălda inima în flăcările-i moi şi fluide. Trăia în atmosfera dulce şi molcomă a unor sentimente nemaicunoscute, care i se părea că o înalţă şi-i sporesc măreţia; pătrundea în cerurile în care dintotdeauna Bretania a aşezat femeia. Gusta adoraţia sfioasă a acestui copil a cărui fericire o costa atât de puţin, de vreme ce un gest, o privire, un cuvânt îl mulţumeau pe Calyste. Dobândirea unui preţ atât de mare, dat din inimă, pentru asemenea nimicuri, o mişca nespus. O atingere abia simţită a mânuşii ei putea deveni pentru acel înger mai mult decât însemna întreaga ei fiinţă pentru cel de care doamna de Rochegude ar fi trebuit să fie adorată. Câtă deosebire! Ce femeie ar fi putut rezista unei asemenea necurmate zeificări? Nu avea nici o îndoială că este ascultată şi înţeleasă. Dacă i-ar fi spus lui Calyste să-şi rişte viaţa pentru cel mai mic capriciu al ei, tânărul breton n-ar fi şovăit o clipă. În aceste împrejurări, Béatrix căpătă un aer nobil şi impunător; văzând dragostea în tot ce are mai măreţ, căuta în sine un punct de sprijin pentru a rămâne în ochii lui Calyste cea mai desăvârşită dintre toate femeile, năzuind să exercite asupra lui o stăpânire veşnică. Deveni de o cochetărie cu atât mai tenace, cu cât se simţea mai slabă. Se prefăcu bolnavă timp de o săptămână, cu o ipocrizie

încântătoare. De câte ori nu făcu ea ocolul pajiştii verzi din grădina ce se întindea în faţa castelului de la des Touches, sprijinindu-se de braţul lui Calyste şi întorcându-i astfel domnişoarei des Touches suferinţele pe care aceasta i le pricinuise în timpul primei săptămâni ale şederii sale acolo.

— Ah, scumpa mea, îl pui să facă turul cel mare, îi spuse marchizei domnişoara des Touches.

Înainte de plimbarea la Croisic, într-o seară, cele două femei vorbiseră despre dragoste şi râseseră de feluritele maniere la care recurg bărbaţii spre a-şi face declaraţiile, mărturisindu-şi între ele că cei mai iscusiţi şi mai puţin îndrăgostiţi din fire nu se simt dispuşi să se plimbe prin labirintul sentimentalismelor, şi pe bună dreptate, aşa încât bărbaţii care iubesc cu adevărat sunt o vreme cei mai prost trataţi.

— Ei procedează ca La Fontaine când se ducea ia Academie! Spusese atunci Camille.

Expresia folosită acum îi amintea marchizei de acea conversaţie şi, în mintea ei, îi reproşă machiavelismul. Doamna de Rochegude avea o putere absolută spre a-l opri pe Calyste între limitele în care voia să-l menţină, amintindu-i printr-un gest sau printr-o privire groaznica lui violenţă de pe ţărmul mării. Sărmanului martir i se umpleau atunci ochii de lacrimi, tăcea şi îşi mistuia gândurile, dorurile, suferinţele, cu o răbdare ce fără îndoială că pe oricare altă femeie ar fi înduioşat-o. Béatrix, prin infernala-i cochetărie, îl aduse într-o stare de deznădejde atât de mare, încât într-o bună zi el se aruncă în braţele domnişoarei des Touches, cerându-i sfatul. Béatrix, înarmată cu scrisoarea lui Calyste, extrăsese din ea pasajul în care el spunea că a iubi este cea mai mare fericire, iar a fi iubit vine în al doilea plan, şi se slujea de axioma lui pentru a-i îngrădi pasiunea cu limitele acestei idolatrii respectuoase care îi plăcea. Îi plăcea nespus să-şi lase sufletul dezmierdat de dulcile concerte de laude şi de preaslăvire pe care natura le inspiră tinerilor; există atâta

artă neprefăcută, atâta farmec nevinovat în plânsul, în rugile, în exclamaţiile, în apelurile lor la ei înşişi, în garanţiile pe care le oferă asupra viitorului, încât Béatrix se ferea cu grijă să răspundă. Ea spusese o dată: se îndoia! Nu putea fi încă vorba de iubire, ci doar de îngăduinţa de a iubi, îngăduinţă pe care o cerea mereu bietului copil ce se încăpăţâna să cucerească latura cea mai puternică, latura morală. Femeia cea mai rezistentă în cuvinte este adeseori foarte slabă în faţa faptelor. După ce văzuse progresul pe care îl realizase împingând-o pe Béatrix în mare, e ciudat că tânărul breton n-a continuat să-şi obţină fericirea prin violenţă; dar iubirea celor tineri e atât de extatică şi de evlavioasă, încât ei vor să capete totul numai prin convingerea morală: de aici caracterul ei sublim.

Cu toate acestea, într-o zi, bretonul, scos din fire de dorinţă, se plânse amarnic către Camille de comportarea doamnei de Rochegude.

— Am vrut să te vindec, silindu-te s-o cunoşti cât mai repede, răspunse Camille; ai stricat însă totul cu nerăbdarea ta. Acum zece zile îi erai stăpân; astăzi, eşti sclavul ei, sărmanul meu băiat. Şi nu vei avea niciodată tăria să execuţi ordinele mele.

— Ce trebuie să fac?

— Să-i cauţi ceartă din pricina asprimii ei. O femeie se lasă totdeauna furată de vorbe, fă în aşa fel ca să te jignească şi nu mai veni la des Touches până ce nu te va chema ea.

În toate bolile grele, există o clipă când pacientul acceptă cele mai crude leacuri şi se supune celor mai cumplite operaţii. Într-o astfel de situaţie ajunsese Calyste. Ascultă, deci, de sfatul dat de Camille şi rămase două zile acasă; în cea de-a treia zi însă, el bătea sfios la uşa doamnei de Rochegude, vestind-o că Félicité şi el o aşteptau la masă.

— Încă un mijloc pierdut! Îi spuse Camille, când îl văzu sosind cu atâta laşitate.

Béatrix se oprise adesea, în decursul celor două zile, la fereastra de unde se vede drumul spre Guérande. Când

Camille o surprindea acolo, ea începea să spună că e preocupată de frumuseţile tufelor de drobiţă de pe marginea drumului, cu florile lor de aur luminate de soarele de septembrie. Camille cunoscu astfel secretul doamnei de Rochegude şi n-ar fi avut decât un cuvânt de rostit pentru ca tânărul Calyste să fie fericit, dar nu-l rosti: era încă prea femeie pentru a-l împinge la acea faptă de care se înfricoşează inimile tinere, ce par a avea intuiţia a tot ceea ce va pierde idealul lor. Béatrix îi lăsă pe Camille şi Calyste să aştepte destul de mult. Pentru oricare altul în afară de el, o asemenea întârziere ar fi fost semnificativă, căci toaleta în care apăru marchiza dovedea dorinţa ei de a-l fascina pe Calyste şi de a împiedica o nouă absenţă. După masă, plecă să se plimbe prin grădină şi îl copleşi de bucurii pe acest copil vrăjit de dragoste, atunci când îi mărturisi dorinţa de a revedea împreună stânca unde era să moară.

— Să mergem acolo singuri, se rugă Calyste cu un glas emoţionat.

— Refuzând, răspunse ea, ţi-aş da motive să crezi că eşti primejdios. Vai, ţi-am spus de o mie de ori; sunt a altuia, şi nu pot fi decât a lui; l-am ales fără să fi cunoscut dragostea. Pentru o îndoită greşeală, îndoită să-mi fie pedeapsa.

Când îi vorbea aşa, cu ochii pe jumătate umeziţi de picul de lacrimi pe care asemenea femei ştiu să le verse, Calyste simţea o milă ce-i domolea înflăcărata exaltare: o adora atunci ca pe o madonă. Nu trebuie să cerem diferitelor caractere să se asemene în forma pe care o dau sentimentelor lor, tot aşa după cum nu putem pretinde ca toţi arborii să dea aceleaşi fructe. În clipele acelea, Béatrix trecea prin frământări cumplite; ea şovăia între propria-i grijă şi Calyste, între lumea în care spera să reintre într-o zi şi fericirea desăvârşită; între a se pierde pentru totdeauna printr-o a doua greşeală de neiertat şi iertarea socială, începuse să asculte, fără nici o nemulţumire, fie ea şi prefăcută, insistenţele unei iubiri oarbe; se lăsa dezmierdată de mâinile blânde ale înduioşării. De mai multe

ori, se simţise emoţionată până la lacrimi ascultându-l pe Calyste cum îi făgăduia dragoste în locul a tot ceea ce ar pierde în ochii lumii, şi compătimind-o că. E legată de un geniu atât de rău, de un bărbat atât de ipocrit cum era Conti. De mai multe ori, Béatrix îi închisese gura lui Calyste, după ce îi povestise mizeriile şi suferinţele care o năpădiseră în Italia, dându-şi seama că nu este singură în inima lui Conti. În legătură cu acest subiect, Camille îi dăduse destule lecţii lui Calyste, iar Calyste se pricepu să profite de ele.

— Eu, îi spunea el, te voi iubi în mod absolut; n-ai să găseşti la mine succesele artei, nici satisfacţiile pe care la dă o mulţime emoţionată de minunile talentului; singurul meu talent va fi acela de a te iubi, singurele, mele satisfacţii vor fi satisfacţiile tale, admiraţia nici unei femei nu mi se va părea vrednică de atenţie; nu vei avea să te temi de nici o rivalitate; eşti calomniată; iar acolo unde eşti preţuită, aş vrea să mă aflu în fiecare zi.

Béatrix asculta asemenea cuvinte cu capul plecat, lăsându-l pe Calyste să-i sărute mâinile, recunoscând tainic dar cu multă plăcere, că este, poate, un înger nerecunoscut.

— Sunt prea umilită, răspundea ea, trecutul meu îmi lasă viitorul despuiat de orice siguranţă.

Pentru Calyste, fu o dimineaţă frumoasă dimineaţa în care, venind la des Touches la ora şapte, o zări, între două tufe de drobiţă, la o fereastră, pe Béatrix, cu aceeaşi pălărie de pai pe care o purtase în ziua excursiei lor. Simţi că-i vine ameţeală. Asemenea lucruri mărunte ale dragostei fac lumea mai mare. Poate că numai franţuzoaicele stăpânesc secretul unor astfel de lovituri de teatru, datorate farmecelor spiritului lor; ele ştiu să pună într-un sentiment exact atâta spirit cât trebuie fără ca acesta să-şi piardă din tărie. Ah, ce uşor atârna Béatrix la braţul lui Calyste! Ieşiră amândoi prin grădină, pe poarta ce dă către dune. Béatrix găsi că nisipurile sunt fermecătoare; zări apoi acele plante mici şi dure, cu flori roze, care cresc pe astfel de locuri, şi

culese câteva pe care le întocmi într-un mănunchi, adăugând şi câteva floricele de ipcărigă, tot atât de răspândite prin aceste nisipuri aride, şi le împărţi, într-un chip plin de înţelesuri, cu Calyste, pentru care aceste flori şi aceste frunze aveau să devină o veşnică, o sinistră icoană.

— Vom pune lângă ele şi nişte cimişir, spuse Béatrix zâmbind.

— Se opriră un timp pe dig, unde Calyste, până să vină barca, îi povesti cât de copilăros se purtase în ziua sosirii ei acolo.

— Din pricina escapadei tale, despre care am aflat îndată, am fost atât de aspră din prima zi, spuse Béatrix.

În timpul plimbării, doamna de Rochegude păstră tonul acela uşor glumeţ al femeii care iubeşte, precum şi o tandreţe îmbinată cu un aer degajat Calyste se putea crede iubit. Dar când, hoinărind pe nisip, de-a lungul stâncilor, coborâră spre unul dintre fermecătoarele golfuleţe unde valurile aduceau cele mai extraordinare mozaicuri alcătuite din cele mai ciudate marmore, şi se jucară acolo ca nişte copii căutând cele mai frumoase bucăţi; când Calyste, în culmea beţiei, îi propuse limpede să fugă amândoi în Irlanda, Béatrix luă din nou un aer demn şi misterios, îi ceru braţul şi continuară drumul către stânca pe care o botezase stânca ei tarpeiană.

— Dragul meu, îi spuse apoi, urcând cu paşi rari măreţul bloc de granit din care avea să-şi facă un piedestal, nu am Curajul să-ţi ascund tot ceea ce însemni pentru mine. De zece ani încoace, n-am mai avut o fericire asemănătoare cu aceea pe care am trăit-o noi acum, culegând scoici printre aceste stânci scăldate de valuri, adunând aceste pietre cu care îmi voi face un colier ce va fi pentru mine mai preţios decât dacă ar fi alcătuit din cele mai frumoase diamante. Am fost în aceste clipe o fetiţă, un copil, aşa cum eram la paisprezece sau la şaisprezece ani, demnă atunci de tine. Dragostea pe care am avut fericirea să ţi-o inspir m-a înălţat în proprii mei ochi. Înţelege cuvântul acesta cu tot

farmecul lui. Ai făcut din mine cea mai orgolioasă femeie, cea mai fericită de faptul că e femeie, şi vei trăi în amintirea mea poate mai mult decât voi rămâne eu în amintirea ta.

În clipa aceea, ajunsese în vârful stâncii, de unde se vedea de-o parte imensul ocean, iar de cealaltă parte Bretania cu insulele ei de aur, cu turnurile feudale şi cu tufărişurile ei de drobiţă. Niciodată nu s-a aflat vreo femeie pe o scenă mai frumoasă pentru a face o mărturisire atât de mare.

— Dar, spuse ea, nu-mi aparţin, sunt mai legată prin voinţa mea decât am fost legată prin lege. Fii. Deci, pedepsit cu nefericirea mea, şi mulţumeşte-te să ştii că vom suferi împreună. Dante n-a revăzut-o niciodată pe Beatrice, Petrarca nu s-a bucurat niciodată de Laura lui. Asemenea pedepse nu lovesc decât sufletele mari. Ah! Dacă voi fi părăsită, dacă voi cădea cu mii de trepte mai jos în ruşine şi în infamie, dacă Béatrix a ta va fi crunt dispreţuită de întreaga lume care-i va deveni oribilă, dacă va ajunge cea mai de pe urmă dintre femei! Atunci, copile adorat, spuse ea luându-l de mână, să ştii că ea va fi totuşi cea dintâi dintre toate, că va putea să se ridice până la ceruri sprijinindu-se pe tine; atunci, însă, prietene, spuse ea, aruncându-i o privire sublimă, când vei vrea s-o arunci în prăpastie, să nu-ţi mai greşeşti lovitura: după dragostea ta, moartea!

Calyste o ţinea pe Béatrix pe după mijloc şi o strânse la piept. Spre a-şi confirma dulcile cuvinte, doamna de Rochegude depuse pe fruntea lui Calyste cea mai castă şi mai sfioasă sărutare. Coborâră apoi de pe stâncă şi se întoarseră domoli, vorbind ca nişte oameni care s-au ascultat şi s-au înţeles perfect, ea socotind că a obţinut pacea, el nemaiîndoindu-se de fericirea lui, amăgindu-se astfel şi unul şi altul. Calyste, după cele ce-i spusese Camille, spera că domnul Conti va fi încântat de prilejul ce i se oferea ca s-o părăsească pe Béatrix. Marchiza, la rându-i, se lăsa în voia situaţiei sale nelămurite, aşteptând să vadă ce se va întâmpla, Calyste era prea naiv şi prea îndrăgostit

pentru a provoca întâmplarea. Amândoi se aflau în cea mai desfătătoare stare sufletească şi se întoarseră la des Touches pe poarta din grădină. Calyste luase cheia. Era pe la şase seara. Miresmele îmbătătoare, atmosfera molcomă, culorile gălbui ale razelor de soare, totul se potrivea cu sentimentele şi cu vorbele lor pline de duioşie. Mersul lor era egal? Şi armonios, ca mersul tuturor îndrăgostiţilor, mişcările lor reflectând armonia din gânduri. La des Touches domnea o tăcere atât de mare, încât zgomotul porţii deschizându-se şi închizându-se răsună puternic, fiind de bună seamă auzit în toată grădina. Cum Calyste şi Béatrix îşi mărturisiseră totul, iar plimbarea lor plină de emoţii îi ostenise, veneau încetişor, fără să-şi mai spună nimic. Deodată, la cotitura unei alei, Béatrix fu zguduită de cel mai îngrozitor fior, acea spaimă comunicativă pe care o provocată vederea unei reptile şi care pe Calyste îl îngheţă mai înainte de a fi văzut şi el cauza. Pe o bancă, sub un frasin cu ramuri plângătoare, Conti stătea de vorbă cu Camille Maupin. Tremurul lăuntric şi convulsiv al marchizei fu mai zguduitor decât ar fi vrut ea; Calyste înţelese atunci cât de scump îi devenise acestei femei, care abia ridicase o barieră între ea şi el, fără îndoială numai pentru a-şi mai prelungi cu câteva zile dulcea cochetărie, înainte de a trece peste acea barieră. Într-o clipă, o dramă tragică se desfăşura cu toate profunzimea ei în adâncul inimilor.

— Pare-se că nu mă aşteptai aşa de curând, îi spuse doamnei de Rochegude artistul, oferindu-i braţul.

Marchiza nu putu să nu lase braţul lui Calyste şi să-l ia pe cel al lui Conti. O schimbare atât de nedemnă, impusă fără putinţă de cârtire şi care umilea noua dragoste, îl copleşi pe Calyste, care se prăbuşi pe bancă lângă Camille, după ce schimbă cel mai rece salut cu marele său rival. Simţea un potop de sentimente contrarii: ştiind acum cât de mult îl iubea Béatrix, voise să se repeadă la artist şi 6ă-i spună că Béatrix e a lui; dar tremurul lăuntric al bietei femei, trădând tot ceea ce suferea, căci doamna de Rochegude

plătise atunci, într-o clipă, preţul tuturor greşelilor sale, îl tulburase atât de adânc, încât rămăsese năuc, lovit ca şi ea de o neputinţă implacabilă. Aceste două simţăminte contrarii stârniseră în el cea mai violentă dintre furtunile la care fusese supus de când o iubea pe Béatrix, Doamna de Rochegude şi Conti trecură prin faţa băncii pe care sta Calyste lângă Camille, marchiza o fulgeră pe rivala sa aruncându-i una dintre acele priviri teribile prin care femeile ştiu să spună totul, evitând ochii lui Calyste şi având aerul că îl ascultă pe Conti care părea că spune ceva glumeţ.

— Ce-şi pot spune? O întrebă Calyste pe Camille.

— Copile scump, tu încă nu cunoşti înspăimântătoarele drepturi pe care o iubire i le lasă unui bărbat asupra unei femei! Béatrix nu putea să nu-i dea braţul; fără îndoială că acum îi ironizează iubirea, el nu putea să n-o ghicească, după atitudinea voastră şi după felul în care aţi apărut în faţa lui.

— O ironizează? Spuse aprigul tânăr.

— Potoleşte-te, spuse Camille, de nu vrei să pierzi toate şansele favorabile pe care le ai. Dacă maestrul Conti va zgândări prea tare mândria doamnei de Rochegude, ea îl va strivi ca pe un vierme sub talpă. Conti însă e şiret, va şti să procedeze inteligent. Nu se va gândi că mândră doamnă de Rochegude ar fi putut să-l înşele. Ar fi o prea mare stricăciune să iubească pe cineva din cauza frumuseţii lui! Fără îndoială, Conti te va înfăţişa în ochii doamnei de Rochegude ca pe un copil cuprins de vanitatea de a iubi o marchiză şi de a deveni stăpân peste destinele a două femei. În sfârşit, va face să bubuie artileria picantă a celor mai jignitoare aluzii. Atunci Béatrix va fi nevoită să-i opună o mulţime de tăgăduiri mincinoase, de care el va profita ca să rămână stăpân pe situaţie.

— Ah, spuse Calyste, el n-o iubeşte! Eu i-aş reda libertatea; dragostea presupune o alegere făcută clipă de clipă, confirmată zi de zi, ziua de mâine chezăşuind-o pe

cea de azi şi sporind suma plăcerilor noastre. Peste câteva zile Conti nu ne-ar mai fi găsit. Cine ni l-o fi trimis?

— O glumă de gazetar, spuse Camille. Opera muzicală, în succesul căreia Conti îşi pusese mari speranţe, a căzut, şi a căzut total. Fraza: „E cumplit să-ţi pierzi dintr-o dată şi reputaţia şi iubita!” pe care s-ar putea să i-o fi spus în foaier Claude Vignon, fără îndoială că i-a răscolit întreaga vanitate. Dragostea întemeiată pe sentimente meschine nu cunoaşte mila. L-am iscodit, dar cine ar putea cunoaşte o fire atât de falsă şi de vicleană? Părea obosit de supărări şi de dragostea lui, scârbit de viaţă. Regreta că legătura lui cu marchiza e atât de publică şi mi-a debitat despre fosta noastră fericire un întreg poem elegiac, cam prea iscusit pentru a fi sincer. Fără îndoială, nădăjduia să mă surprindă şi, în bucuria pe care vorbele lui dulci mi-ar fi provocat-o, să afle de la mine secretul dragostei voastre.

— Da? Spuse Calystei nemaiascultând nimic, cu ochii la Béatrix şi la Conti care se apropiau.

Camille, din prudenţă, stătuse în defensivă, nu-i trădase lui Conti nici secretul lui Calyste, nici pe cel al doamnei de Rochegude. Artistul era în stare să înşele întreaga omenire, aşa încât domnişoara des Touches îl sfătui pe Calyste să nu aibă nici un pic de încredere în el.

— Copil scump, îi spuse ea, pentru tine acesta-i momentul cel mai critic; acum e nevoie de o prudenţă, de o iscusinţă pe care tu nu le ai, şi te vei lăsa amăgit de cel mai viclean om de pe lume, iar eu, acum, nu pot să fac nimic pentru tine.

Clopotul anunţă cina. Conti veni să-şi ofere braţul lui Camille, Béatrix îl luă pe cel al lui Calyste. Camille lăsă să treacă întâi marchiza, care putu să-l privească pe Calyste şi să-i recomande o discreţie absolută, punându-şi un degete pe buze. Conti fu exagerat de bine dispus în timpul mesei. Poate că veselia lui era un mod de a o iscodi pe doamna de Rochegude, care-şi jucă prost rolul. Cochetând, ea l-ar fi putut înşela pe Conti; dar, îndrăgostită cum era, se dădu de

gol. Vicleanul muzician, departe de a o stânjeni, păru a nu-şi da seama de încurcătura ei. La desert, aduse vorba despre femei, lăudându-le nobleţea sentimentelor. „O femeie care ar fi gata să ne părăsească atunci când ne merge bine, ne jertfeşte totul când suntem la ananghie, spunea el. Femeile au asupra bărbaţilor superioritatea statorniciei; trebuie să le fi rănit prea adânc spre a le determina să se despartă de prima lor iubire, ţin la ea ca la propria onoare, o a doua dragoste este dezonorantă etc.” Se comporta desăvârşit, tămâind altarul pe care sângera o inimă străpunsă de inii de lovituri. Numai Camille şi Béatrix înţelegeau asprimea ascuţitelor săgeţi pe care Conti le plasa cu fiecare elogiu. Din când în când, cele două femei se înroşeau, erau Însă silite să se stăpânească; îşi dădură braţul spre a urca la Camille şi trecură, într-o înţelegere deplină, prin salonul tel mare în care nu ardea nici o lumină şi vinde se aflară singure o clipă.

— Mi-e imposibil să mă las călcată în picioare de Conti şi să-i dau vreun drept asupra mea, spuse Béatrix în şoaptă. Un ocnaş e totdeauna la cheremul tovarăşului său de lanţ. Sunt pierdută, va trebui să mă întorc la ocna dragostei lui Conti. Şi numai tu m-ai aruncat îndărăt în ea! Ah, tu l-ai făcut să vină cu o zi mai devreme sau cu o zi mai târziu. Recunosc întru totul infernalul tău talent de scriitoare: răzbunarea e deplină şi deznodământul desăvârşit.

— Am putut să-ţi spun că-i voi scrie lui Conti, însă ca să fac un asemenea. Vai, nu sunt în stare de aşa ceva! Exclamă Camille. Eşti prea necăjită acum, aşa încât te iert.

— Ce va face Calyste? Spuse marchiza cu admirabilă naivitate de amor-propriu.

— Aşadar, Conti te ia cu el? Întrebă Camille.

— Ah, îţi închipui că ai şi biruit? Exclamă Béatrix.

Marchiza rosti, cu o mânie ce-i schimonosea frumoasa figură, aceste groaznice cuvinte adresate domnişoarei des Touches, care încercă să-şi ascundă bucuria sub o falsă expresie de tristeţe; strălucirea ochilor dezminţea însă

încruntarea măştii sale, iar Béatrix se pricepea la asemenea prefăcătorii! Aşa încât, atunci când ajunseră la lumină şi se văzură aşezate pe acel divan pe care, de trei săptămâni, se jucaseră atâtea comedii, şi unde începuse tragedia intimă a atâtor pasiuni zbuciumate, cele două femei se observară pentru ultima oara; se văzură atunci despărţite printr-o ură profundă.

— Calyste, îţi rămâne, spuse Béatrix, privind în ochii prietenei sale; eu însă am intrat în inima lui şi nici a femeie nu mă va mai alunga de acolo.

Camille răspunse cu un inimitabil accent de ironie, carp o lovi în suflet pe marchiză, prin acele cuvinte celebre ale nepoatei lui Mazarian adresate lui Ludovic al XIV-lea: „Domneşti, iubeşti, dar pleci!”

Niciuna dintre ele, în decursul acestei scene foarte aprinse, nu-şi dădu seama de absenţa lui Calyste şi a lui Conti. Artistul rămăsese la masă lângă rivalul său, invitându-l să-i ţină de urât şi să golească împreună o sticlă cu vin de Champagne.

— Avem ceva de discutat, spuse artistul, pentru a preîntâmpina orice refuz din partea lui Calyste.

În situaţia în care se aflau, tânărul breton fu nevoit să se supună invitaţiei lui Conti.

— Dragul, meu, spuse muzicianul cu o voce alintată, după ce bietul copil bău două pahare de vin, suntem doi băieţi de treabă, putem vorbi cu inima deschisă. N-am venit aici adus de vreo bănuială. Béatrix mă iubeşte, spuse el, făcând un gest plin de siguranţă. Eu, însă, n-o mai iubesc; n-am venit ca s-o iau, ci ca să rup cu ea şi ca să-i las onorurile acestei rupturi. Dumneata eşti tânăr, nu ştii cât de util e să pari victimă atunci când te simţi călău. Tinerii varsă foc şi flăcări, părăsesc o femeie făcând zarvă, adesea o umilesc şi se fac astfel urâţi de ea; oamenii cuminţi însă fac în aşa fel încât să fie ei cei izgoniţi şi iau un vag aer, umilit care le lasă femeilor şi câteva păreri de rău şi dulcele sentiment al superiorităţii lor. A fi mazilit de către o divinitate nu este un lucru ireparabil, pe când o călcare de jurământ este fără leac. Nu ştii însă, din fericire pentru dumneata, cât de stânjeniţi suntem în existenţa noastră din pricina necugetatelor promisiuni, pe care femeile săvârşesc prostia de a le accepta atunci când galanteria ne obligă să împletim ochiurile laţului în care vrem să prindem pasărea fericirii. Jurăm atunci că vom fi pe veci unul al celuilalt. În orice aventură, unei femei i se spune, fără abatere şi cât mai gingaş, că vrei să-ţi petreci întreaga viaţă lângă ea; te prefaci că abia aştepţi moartea unui soţ, dorind însă ca el să se bucure de cea mai desăvârşită sănătate. Dacă soţul moare, există unele provinciale sau unele încăpăţânate destul de netoate sau destul de şmechere încât să dea numaidecât fuga să-ţi spună: „Iată-mă, sunt liberă!” Nimenea dintre noi nu este liber. Ghiuleaua aceasta moartă se trezeşte şi cade drept peste cele mai frumoase succese sau poate fericirile noastre cele mai temeinic pregătite. Mi-am dat seama că ai să te îndrăgosteşti de Béatrix şi am lăsat-o de la bun început într-o situaţie în care, fără a pierde nimic din sacra-i maiestate, putea să cocheteze cu dumneata, fie şi numai ca s-o tachinezi pe acest înger de Camille Maupin. Ei bine, scumpe amice, iubeşte-o, mi-ai face un serviciu, aş vrea ca marchiza să se poarte cu mine

îngrozitor. Mi-e frică de orgoliul şi de virtutea ei. Poate că, în ciuda străduinţelor mele, ne va trebui mult timp pentru a realiza figura aceasta de cadril. În astfel de împrejurări, niciunul nu vrea să înceapă. Adineaori, pe când ne plimbam prin grădină, am încercat să-i spun că ştiu tot şi c-o felicit pentru fericirea ei. Vai, s-a îmbufnat! Acum, sunt îndrăgostit nebuneşte de cea mai frumoasă şi mai tânără dintre cântăreţele noastre, domnişoara Flacon, de la Operă, vreau să mă căsătoresc cu ea! Da, aici am ajuns; dar când ai să vii la Paris, ai să vezi că am schimbat-o pe marchiză pentru o regină!

Fericirea îşi revărsa strălucirea pe chipul candidului Calyste, care îşi mărturisi întreaga dragoste, şi asta era tot ce voia să afle Conti. Nu există bărbat pe lume, oricât de blazat, oricât de înrăit ar fi el, a cărui iubire să nu se reaprind în clipa când o vede ameninţată de un rival. Oricât ai vrea să părăseşti o femeie nu-ţi place să fii tu, cel părăsit de ea. Când cineva ajunge la un asemenea deznodământ, fie femeie, fie bărbat, face totul ca să păstreze întâietatea, atât de adâncă este rana pe care o provoacă amorul-propriu. Poate că într-o astfel de situaţie e vorba de tot ceea ce a creat societatea în legătură cu acest sentiment, care ţine mai puţin de amorul-propriu, cât mai ales de viaţă, atacată atunci în chiar viitorul ei: pare că însuşi capitalul se va pierde, nu doar renta. Iscodit de artist, Calyste povesti tot ceea ce se petrecuse la des Touches în timpul celor trei săptămâni, şi rămase încântat de Conti, care-şi mistuia ciuda sub o fermecătoare bonomie prefăcută.

— Să mergem sus, spuse el. Femeile sunt bănuitoare, nu vor putea să-şi explice cum de stăm împreună atâta timp fără să ne luăm de păr, şi ar putea veni să tragă cu urechea. Dragă copile, te voi sluji sub două aspecte: voi fi insuportabil, grosolan, gelos faţă de marchiză, o voi suspecta mereu că mă înşeală, nu există lucru mai nimerit pentru a o determina pe o femeie să te înşele: dumneata vei fi fericit, iar eu voi fi liber. Joacă în seara aceasta rolul unui

îndrăgostit contrariat; eu voi face pe bărbatul bănuitor şi gelos. Compătimeşte pe acest înger că aparţine unui om lipsit de delicateţe, plângi! Dumneata poţi să plângi, eşti tânăr. Vai! Eu nu mai pot să plâng, e un mare avantaj pierdut.

Calyste şi Conti urcară la etaj. Muzicianul, rugat de tânărul său rival să cânte ceva, cântă cea mai mare capodoperă muzicală ce există pentru executanţi, celebra Pria che spunti l'aurora pe care însuşi Rubini nu o începe niciodată fără a se simţi copleşit, şi care lui Conti i-a adus multe succese. Niciodată n-a fost mai, extraordinar ca în acel moment, când atâtea sentimente îi clocoteau în piept. Calyste era extaziat. De la primul cuvânt al cavatinei, artistul îi aruncă marchizei o privire ce dădea vorbelor o semnificaţie crudă şi pe care ea o înţelese. Camille, care îl acompania, îşi dădu seama de lovitura ce-o făcuse pe Béatrix să-şi plece capul; se uită spre Calyste şi gândi ci naivul copil trebuie să fi căzut într-o cursă, în ciuda sfaturilor ei. Şi nu mai avu nici o îndoială, atunci când fericitul breton veni să-şi ia rămas-bun de la Béatrix sărutându-i mâna şi strângându-i-o cu un uşor aer încrezut şi viclean. Iar când Calyste sosea la Guérande, camerista şi servitorii încărcau trăsura de călătorie a lui Conti, care, „de cu zori”, cum se exprima el, o va conduce pe Béatrix la staţia de poştă, cu caii domnişoarei des Touches. Întunericul îi îngăduise doamnei de Rochegude să mai arunce o ultimă privire spre Guérande, ale cărei turnuri, albite de zori, străluceau spre apus, şi să se cufunde în voie în adâncul tristeţii ei: lăsa acolo una dintre cele mai frumoase flori ale vieţii, o dragoste aşa cum îşi visează chiar şi cele mai curate fecioare. Teama de opinia publică sfărâma singura iubire adevărată pe care Béatrix a putut-o simţi în întreaga sa viaţă. Femeia de lume se supunea astfel legilor lumii, îşi sacrifica dragostea pentru convenienţele sociale, aşa cum unele femei o sacrifică pentru religie sau pentru datorie. Orgoliul se ridică adesea până la virtute. Dintr-un

asemenea punct de vedere, această cumplită întâmplare este povestea. Multor femei. A doua zi, Calyste veni la des Touches pe la prânz. Când ajunse în acel loc de unde în ajun o văzuse pe Béatrix la fereastră, o zări acolo pe Camille, care alergă în întâmpinarea lui. Încă din capul scării ea îi spuse cruda ştire:

— A plecat!

— Béatrix? Răspunse Calyste ca lovit de trăsnet.

— Te-ai lăsat păcălit de Conti; nu mi-ai spus nimic şi n-am mai putut să fac nimic.

Îl conduse apoi pe nefericitul copil în micul ei salon; tânărul se prăbuşi pe divanul pe care atât de des o văzuse pe marchiză, şi izbucni în lacrimi. Félicité nu-i spuse nimic, îşi fuma narghileaua, ştiind că nu există nimic împotriva primelor accese ale unor astfel de dureri, totdeauna surde şi mute. Calyste, neştiind ce hotărâre să ia, stătu ziua întreagă cufundat într-o amorţire profundă. Înainte de cină, Camille încercă o clipă să-i spună câteva cuvinte, după ce îl rugase s-o asculte.

— Dragul meu, tu mi-ai pricinuit suferinţe şi mai cumplite, iar eu nu aveam, ca tine, spre a mă vindeca, o viaţă frumoasă înaintea mea. Pentru mine. Pământul nu mai are primăveri, sufletul nu mai are iubire. De aceea, ca să-mi găsesc consolare, va trebui să mă înalţ mai sus. Aici, în ajunul zilei în care a sosit Béatrix, ţi-am făcut portretul ei; n-am vrut să ţi-o defăimez, m-ai fi crezut geloasă. Ascultă acum adevărul. Doamna de Rochegude nu este prin nimic vrednică de tine. Scandalul provocat de fuga ei cu Conti nu era inevitabil, dar Béatrix n-ar fi însemnat nimic fără o asemenea zarvă, a stârnit-o în mod intenţionat, pentru a-şi atribui un rol de seamă: doamna de Rochegude e dintre acele femei care în locul unei fericiri liniştite preferă scandalul unei greşeli, sfruntând societatea anume spre a obţine astfel pomana fatală a unei faime condamnabile, vrând cu orice preţ să facă să se vorbească despre ele. Era roasă de vanitate. Nici averea, nici spiritul ei nu izbutiseră

să-i dea suveranitatea feminină pe care jinduia s-o cucerească tronând într-un salon; a crezut că va izbuti să ajungă la celebritatea ducesei de Langeais sau a vicontesei de Beauséant; societatea însă ştie să aprecieze just, ea nu acordă cinstea atenţiilor sale decât adevăratelor sentimente. Béatrix, jucând o comedie, este socotită actriţă de a doua mână. Fuga ei nu era motivata de nici o interdicţie. Sabia lui Damocles nu fulgera în mijlocul zaiafeturilor sale, şi, de altminteri, la Paris e foarte uşor să fii fericită trăind discret, atunci când într-adevăr iubeşti sincer. În sfârşit, dacă te-ar fi iubit şi ar fi ţinut la tine, n-ar fi plecat noaptea trecută cu Conti.

Camille vorbi mult timp şi foarte convingător; acest ultim efort se dovedi zadarnic, aşa încât, la un gest prin care Calyste îşi exprima deplina încredere în Béatrix, tăcu; îl sili să coboare şi să asiste la cina ei, lui fiindu-i cu neputinţă să mănânce ceva. Numai în prima tinereţe se petrec asemenea stări de şoc. Mai târziu, organele se deprind cu loviturile şi par că se călesc de ele. Acţiunea stării sufleteşti asupra celei fizice nu este atât de puternică încât să determine fragilitatea primară. Un bărbat matur rezistă unei mâhniri grele, care pe un tânăr l-ar ucide, nu atât din cauză că suferinţa celui matur ar fi mai slabă, cât din cauza forţei organelor sale. De aceea domnişoara des Touches, de la bun început, fu speriată de atitudinea liniştită şi resemnată pe care o luă Calyste după prima revărsare de lacrimi. Înainte de a pleca, el dori să mai vadă o dată camera doamnei de Rochegude şi îşi cufundă faţa în perna pe care ea îşi odihnise capul.

— Am făcut o mulţime de prostii, spuse el strângând mâna domnişoarei des Touches şi plecă apoi cu o tristeţe adâncă.

Se întoarse acasă, găsi obişnuita companie jucând cărţi şi rămase toată seara lângă mama sa. Preotul, cavalerul du Halga, domnişoara de Pen-Hoël aflaseră de plecarea doamnei de Rochegude şi erau cu toţii fericiţi. Calyste avea să se reîntoarcă la ei; aşa. Încât toţi îl observau pe furiş,

văzându-l atât de tăcut. Nimeni, în acel vechi castel, nu-şi putea imagina sfârşitul celei dintâi iubiri a unei inimi atât de naive, atât de sincere ca a lui Calyste.

Timp de câteva zile, Calyste continuă să se ducă la des Touches; se plimba prin grădina pe unde se plimbase ţinând-o pe Béatrix de braţ. De câteva ori se duse la Croisic, până la stânca de pe care încercase s-o arunce în mare; stătuse ore în şir culcat pe stratul de cimişir, căci, tot cercetând proeminenţele de pe acea latură a despicăturii din stâncă, el descoperise cum putea să coboare acolo şi cum să urce iarăşi deasupra. Rătăcirile solitare, tăcerea şi însingurarea lui o îngrijorară până la urmă pe mama sa. După vreo cincisprezece zile cât dură zbuciumul acesta, asemănător cu cel al unui animal închis în cuşcă – cuşca deznădăjduitului îndrăgostit fiind, după expresia lui La Fontaine, „locurile sfinţite de paşii ei, luminate de ochii ei”.

— Calyste încetă să mai treacă micul braţ al mării; nu se mai simţea în stare decât să se târască până la drumul spre Guérande, acolo de unde zărise pe Béatrix la fereastră. Familia era fericită că parizienii plecaseră şi nu vedea nimic rău sau bolnăvicios la Calyste. Cele două domnişoare bătrâne şi preotul, urmându-şi planul, o opriseră la Guérande pe Kergarouët care, seara, îl copleşea pe Calyste cu dulcegăriile sale, fără a căpăta de la el altceva decât câteva sfaturi despre felul cum să-şi joace cartea. Toată seara, Calyste sta între mama sa şi micuţa bretonă, sub privirile iscoditoare ale preotului şi ale mătuşii Charlottei, care la întoarcerea spre casă discutau între ei despre starea mai mult sau mai puţin mohorâtă a flăcăului. Nepăsarea nefericitului copil ei o luau drept o dovadă de supunere faţă de proiectele lor. Într-o seară în care Calyste, obosit, plecă mai devreme să se culce, toţi îşi lăsară cărţile pe masă, iar în clipa când tânărul închise uşa de la camera lui, se priviră, ascultându-i cu îngrijorare paşii.

— Calyste are ceva, spuse baroana, ştergându-şi ochii.

— N-are nimic, răspunse domnişoara de Pen-Hoël, trebuie să-l însurăm repede.

— Crezi că asta are să-l înveselească? Zise cavalerul.

Charlotte îl privi înciudată pe domnul du Halga, pe care în seara aceea îl găsi de foarte prost gust, imoral depravat, lipsit de credinţă, şi caraghios cu căţeaua lui, în pofida tuturor afirmaţiilor mătuşii sale care îl apăra pe bătrânul marinar.

— Mâine dimineaţă am să-l dojenesc eu pe Calyste, spuse baronul pe care-l credeau adormit; n-aş vrea să plec din lumea asta fără să-mi fi văzut nepotul, un du Guénic alb şi trandafiriu, purtând pe cap o scufiţă bretonă, în leagănul lui.

— Nu mai scoate-o vorbă, zise bătrâna Zéphirine, nu ştiu ce are; niciodată n-a mâncat atât de puţin ca acum; din ce-o fi trăind? Dacă mănâncă la des Touches, bucătăria aia drăcească nu-i prieşte deloc.

— E îndrăgostit, spuse cavalerul, riscând cu foarte mare sfială o asemenea părere.

— Hei! Crai bătrân, vezi că n-ai depus miza, spuse domnişoara de Pen-Hoël. Când începi să te gândeşti la vremurile tinereţii, uiţi de toate.

— Veniţi să luaţi cu noi masa mâine dimineaţă, spuse bătrâna Zéphirine către Charlotte şi Jacqueline, frate-meu are să-l dădăcească pe băiat şi-o s-avem de hotărât ce se cuvine să facem. Cui pe cui se scoate.

— Nu la bretoni, spuse cavalerul.

A doua zi, Calyste o văzu pe Charlotte venind îmbrăcată, dis-de-dimineaţă, cu o grijă neobişnuită, chiar în clipa când, în sufragerie, baronul îşi încheia un discurs despre căsătorie, la care tânărul nu ştia ce să răspundă.; cunoştea gândirea simplistă a mătuşă-si, a tatălui său, a mamei sale, a prietenilor lor; el gustase din roadele pomului ştiinţei, se vedea înstrăinat de-ai lui şi nu mai vorbea limba celor din casă. Aşa încât îi ceru un răgaz de numai câteva zile tatălui său, care îşi frecă mâinile cu o bucurie şi o readuse la viaţă

pe baroană când îi spuse la ureche vestea cea bună. Masa fu veselă. Charlotte, căreia baronul îi făcuse un semn, se arătă scânteietoare. În tot oraşul, se răspândi, prin Gasselin, ştirea unei înţelegeri între du Guénic-i şi Kérgarouët-i. După dejun, Calyste străbătu terasa din faţa sălii celei mari şi ieşi în grădină, urmat de Charlotte; el îi oferi braţul şi o conduse sub umbrarul din fundul parcului. Bătrânii şedeau la fereastră şi-i priveau cu înduioşare. Charlotte, destul de îngrijorată de tăcerea promisului său, întoarse capul către frumoasa faţadă şi, profitând de împrejurare, încercă să lege o conversaţie spunându-i lui Calyste:

— Sunt cu ochii pe noi!

— Nu ne aud, răspunse el.

— Nu, dar ne văd.

— Să stăm jos, Charlotte, spuse încet Calyste, luând-o de mână.

— E adevărat că odinioară steagul vostru flutura pe coloana aceea răsucită? Îl întrebă Charlotte, privind castelul ca pe propria-i casă. S-ar potrivi straşnic! Ce minunat ar fi acolo! Ai să schimbi anumite lucruri în interiorul casei, nu-i aşa, Calyste?

— N-o să am timp, scumpa mea Charlotte, spuse tânărul, luându-i mâinile şi sărutându-i-le. Am să-ţi încredinţez secretul meu. Iubesc nespus o persoană pe care şi tu ai văzut-o şi care mă iubeşte, aşa încât nu aş putea-o face fericită pe nici o altă femeie, deşi ştiu că, încă din copilărie, am fost destinaţi unul altuia.

— Dar ea e măritată, Calyste, spuse Charlotte.

— Voi aştepta, răspunse tânărul.

— Şi eu la fel, spuse Charlotte, cu ochii plini de lacrimi. N-ai s-o poţi iubi mult timp pe femeia aceea care, precum se spune, a fugit cu un cântăreţ.

— Mărită-te, scumpa mea Charlotte, reluă Calyste. Cu averea pe care ţi-o dă mătuşa ta, şi care pentru Bretania este enormă, ai să poţi găsi pe cineva mai bun ca mine. Îţi

vei alege un om cu titluri nobiliare. Te-am luat aici, de-o parte, nu ca să-ţi spun ceea ce ştiai şi tu, ci ca să te conjur, în numele prieteniei noastre din copilărie, să iei asupra ta hotărârea de a ne despărţi şi de a mă refuza. Spune că nu vrei un om a cărui inimă nu este liberă, iar pasiunea mea va fi de folos măcar pentru faptul că nu-ţi voi face nici un rău. Nu ştii cât de greu mă apasă viaţa! Nu pot să duc nici o luptă, sunt slăbit ca un om din care sufletul, din care însuşi izvorul vieţii lui s-a dus. De n-ar fi durerea pe care moartea mea i-ar pricinui-o mamei şi mătuşii mele, de mult m-aş fi aruncat în mare; de aceea nici nu m-am mai dus pe la stâncile de la Croisic, din ziua când o asemenea ispită a devenit de nestăpânit… Nu pomeni nimănui nimic despre asta. Adio, Charlotte.

O strânse pe tânără domnişoară la piept, o sărută pe păr, ieşi pe aleea ce ducea la poarta cea mare şi alergă la Camille, unde rămase până la miezul nopţii.

Când se întoarse, la unu din noapte, o găsi pe mama lui lucrând la gherghef şi aşteptându-l. Calyste. Intră încetişor, îi strânse mâna şi o întrebă:

— Charlotte a plecat?

— Pleacă mâine împreună cu mătuşa ei, amândouă deznădăjduite. Hai cu mine în Irlanda, Calyste drag, zise ea.

— De câte ori nu m-am gândit eu să fug acolo! Spuse Calyste.

— Ah! Exclamă baroana.

— Cu Béatrix, adăugă el.

La câteva zile după plecarea Charlottei, Calyste îl însoţea pe cavalerul du Halga în plimbarea pe care acesta o făcea pe aleea de ulmi; se aşează la soare pe o bancă de unde ochii lui cuprindeau întregul peisaj, de la giruetele de la des Touches până la recifurile pe care i le indicau valurile înspumate ce clocoteau deasupra pragului de dedesubt, bătute. De maree. Calyste devenise slab şi palid, forţele lui se topeau, începuse să şi simtă acele uşoare înfiorări ce prevesteau febra. Ochii lui încercănaţi aveau acea

strălucire pe care o idee fixă o dă celor însinguraţi, sau pe care ardoarea luptei o dă vajnicilor luptători ai civilizaţiei noastre actuale. Cavalerul era singura persoană, cu care Calyste mai schimba câte-o vorbă: el intuise. În acest moşneag un apostol de aceeaşi credinţă cu el, şi recunoscuse în firea lui vestigiile unei iubiri eterne.

— Aţi iubit mai multe femei în viaţa dumneavoastră? Îl întrebă Calyste, pe când făceau pentru a doua oară, după expresia marinărească. O pânză laolaltă pe alee.

— Una singură, răspunse căpitanul du Halga.

— Era necăsătorită?

— Nu, zise cavalerul. Ah! Am suferit destul! Era soţia celui mai bun prieten al meu, a protectorului, a comandantului meu; dar ne iubeam grozav!

— Ea vă iubea? Întrebă Calyste.

— Pătimaş, răspunse cavalerul, cu o vioiciune ce nu-i era obişnuită.

— Aţi fost fericiţi?

— Până la moartea ei; a murit la patruzeci şi nouă de ani, în emigraţie, la Sankt Petersburg, ucisă de clima de acolo. Trebuie să-i fie tare frig în mormânt! M-am gândit adesea să mă duc s-o iau şi s-o culc în scumpa noastră Bretanie, lângă mine! Ea doarme însă, în inima mea.

Cavalerul îşi şterse ochii, Calyste îi luă mâinile şi i le strânse.

— Ţin la căţeluşa aceasta mai mult decât la viaţa mea; spuse el, arătând-o pe Thisbé. Micuţa aceasta e în toate privinţele aidoma cu căţeluşa pe care-o mângâia ea cu frumoasele-i mâini, şi pe care o lua pe genunchii ei. Niciodată nu mă pot uita la Thisbé fără să văd mâinile doamnei amiral.

— Pe doamna de Rochegude aţi văzut-o? Îl întrebă Calyste pe cavaler.

— Nu! Răspunse cavalerul. Se împlinesc cincizeci şi opt de ani de când n-am mai dat atenţie nici unei femei, în afară de mama ta, care în fiinţa sa are ceva din doamna amiral.

Trei zile mai târziu, pe aceeaşi alee, cavalerul îi spunea lui Calyste:

— Copilul meu, n-am altă avere decât o sută patruzeci de ludovici. Când vei şti unde se află doamna de Rochegude, să vii la mine să-i iei, ca să te duci s-o vezi.

Calyste îi mulţumi bătrânului, a cărui viaţa o pizmuia; Din zi în zi însă devenea tot mai posac, părea că nu iubeşte pe nimeni, părea că toată lumea îl răneşte, nemaiarătându-se duios şi bun decât faţă de mama lui. Baroana urmărea cu o îngrijorare crescândă progresele acestei nebunii; şi numai ea izbutea, după nenumărate rugăminţi, să-l determine pe Calyste să mai mănânce câte ceva. Pe la începutul lui octombrie, tânărul bolnav încetă şi se mai ducă pe alee în tovărăşia cavalerului, care zadarnic venea să-l mai cheme la plimbare, ispitindu-l cu poveştile lui de moşneag.

— Hai să vorbim despre doamna de Rochegude, spunea el. Am să-ţi povestesc prima mea aventură.

— Fiul dumneavoastră e-ntr-adevăr bolnav, îi spuse cavalerul du Halga baroanei, în ziua când stăruinţele lui se dovediră inutile.

La toate întrebările, Calyste răspundea că se simte minunat şi, ca toţi tinerii melancolici, îşi făcea o plăcere din a-şi aştepta moartea; nu mai ieşea nicăieri, sta în grădină, se încălzea la palidul şi molcomul soare de toamnă, pe bancă, singur cu gândurile lui şi fugind de toţi.

Din ziua când Calyste nu se mai duse al ea, Félicité îl rugă pe preotul din Guérande să vină s-o vadă. Desele vizite la des Touches ale abatelui Grimont, care începu să-şi petreacă acolo aproape toate dimineţile şi care uneori lua şi masa de seară la domnişoara Félicité, deveniră o mare noutate: se vorbea despre asta în întregul ţinut, ba chiar şi la Nantes. Totuşi, părintele nu lipsi în nici o seară de la conacul du Guénic, unde domnea jalea. Şi stăpânii şi slugile erau tulburaţi de posomoreala încăpăţânată a lui Calyste, fără însă a-l crede în vreo primejdie: nici unuia dintre ei nu-i trecea prin minte că bietul tânăr poate să moară din

dragoste. Cavalerul nu pomenise nici un exemplu de asemenea moarte, nici în călătoriile sale, nici în cele ce i se povestiseră vreodată. Toţi socoteau că slăbiciunea lui Calyste se datora faptului că nu mânca nimic. Mama sa căzu în genunchi implorându-l să mănânce. Calyste se sili să-şi învingă repulsia numai ca să-i facă pe plac baroanei. Mâncarea înghiţită în silă grăbi uşoara febră ascunsă care-l mistuia pe frumosul flăcău.

În ultimele zile ale lui octombrie, copilul iubit nu mai urcă scările să se culce la catul al doilea; i se pusese un pat în sala de jos şi stătea acolo cea mai mare parte a timpului, în mijlocul familiei, care îl chemă, în sfârşit, pe medicul din Guérande. Doctorul încercă să curme febra cu chinină, şi febra încetă pentru câteva zile. Medicul ordonase să-l pună pe Calyste să facă mişcare şi să-l distreze. Baronul îşi regăsi o brumă de putere şi ieşi din somnolenţa lui; redeveni tânăr, în vreme ce fiul său devenea bătrân şi-i luă cu el pe Calyste, pe Gasselin şi pe cei doi câini de vânătoare. Calyste se supuse dorinţei tatălui său şi, timp de câteva zile, vânară tustrei: băturã pădurile şi îşi vizitară prietenii de pe la castelele vecine; Calyste însă nu arăta nici o voioşie, nimeni nu-i putea smulge un zâmbet, masca lui lividă şi încruntată trăda o fiinţă în întregime frântă. Baronul, rupt de oboseală, căzu într-o toropeală îngrozitoare şi fu nevoit să se întoarcă acasă, aducându-l pe Calyste în aceeaşi stare. La câteva zile de la întoarcere, tatăl şi fiul căzură la pat atât de bolnavi, încât trebui să se trimită, la cererea medicului din Guérande însuşi, după cei doi doctori mai faimoşi din Nantes. Baronul era ca trăsnit de vădita schimbare a lui Calyste. Înzestrat cu acea înfricoşătoare luciditate pe care natura o dă muribunzilor, bătrânul tremura ca un copil de teamă că îşi va vedea neamul stingându-se: nu scotea o vorbă, îşi împreuna mâinile şi se ruga lui Dumnezeu, din fotoliul în care îl pironise slăbiciunea. Sta cu faţa către patul ocupat de Calyste, privindu-l neîncetat. La cea mai mică

mişcare pe care copilul său o făcea, se simţea cutremurat cumplit, de parcă însăşi flacăra vieţii lui se zbuciuma.

Baroana nu mai părăsea sala aceea în care bătrâna Zéphirine tricota lângă şemineu, într-o nelinişte îngrozitoare: i se cereau lemne, căci şi tatăl şi fiul se simţeau la fel de înfriguraţi; i se atacau proviziile: luase, deci, hotărârea să dea din mână cheile, nemaifiind destul de sprintenă pentru a se ţine după Mariotte; voia să ştie însă totul, le chestiona în şoaptă pe Mariotte şi pe cumnată-sa în fiece clipă, chemându-le deoparte, ca să afle starea în care se aflau fratele şi nepotul ei. Într-o seară, ' pe când Calyste şi tatăl său aţipiseră, bătrâna domnişoară de Pen-Hoël îi spuse că, fără îndoială, trebuia să se deprindă cu gândul de a-l vedea murind pe baron, a cărui figură albă căpăta tonuri de ceară, ea scăpă împletitura, scotoci în buzunar, scoase de acolo un şirag vechi de mătănii de lemn negru şi începu să se roage cu o evlavie ce da chipului ei bătrân şi uscat o strălucire atât de puternică încât cealaltă bătrână domnişoară îşi imită prietena; apoi toţi, la un semn al preotului, se cufundară în ruga domnişoarei du Guénic.

— Eu m-am rugat lui Dumnezeu dintru-nceput, spuse baroana, amintindu-şi de scrisoarea fatală scrisă de Calyste, şi el nu m-a ascultat!

— Poate că am face bine, spuse preotul Grimont, s-o rugăm pe domnişoara des Touches să vină să-l vadă pe Calyste.

— Pe cine? Exclamă bătrâna Zéphirine; pe autoarea tuturor necazurilor noastre, pe cea care l-a rupt de familia lui, care ni l-a furat şi i-a dat să citească tot felul de cărţi păgâneşti, care l-a învăţat limba ereticilor? Blestemată să fie ea şi n-ar mai ierta-o Dumnezeu niciodată! Ea a omorât neamul du Guénic-ilor!

— Ea îl va învia poate, spuse preotul, cu glas blajin. E o făptură sfântă şi virtuoasă; garantez pentru ea, nu are decât gânduri bune faţă de Calyste. Numai de-ar izbuti să le înfăptuiască!

— Să-mi spui ziua când va călca ea aici, ca să ies eu, exclamă bătrâna. Ea i-a ucis, şi pe tată şi pe fiu! Crede-ţi că eu n-aud glasul sfârşit al lui Calyste? De-abia mai are putere să vorbească.

În acea clipă, sosiră cei trei medici. Îl chinuiră pe Calyste cu o mulţime de întrebări; da în privinţa tatălui examenul dură puţin; într-o clipă, convingerea lor fu deplină, se mirau doar că mai trăia încă. Medicul din Guérande o anunţă liniştit pe baroană că pe Calyste va trebui probabil să-l ducă la Paris ca să consulte pe cei mai reputaţi savanţi, întrucât aducerea lor la Guérande ar costa mai bine de-o sută de ludovici.

— Moartea vine din ceva; dragostea însă nu este nimic, spuse domnişoara de Pen-Hoël.

— Vai! Oricare ar fi pricina, Calyste moare, spuse baroana; are toate simptomele ofticii, cea mai năprasnică boală din ţara mea.

— Moare Calyste? Zise baronul deschizând ochii, din care se scurseră două lacrimi mari ce se prelinseră încet-încet printre numeroasele riduri de pe faţa lui şi se opriră dedesubtul obrajilor – fără îndoială singurele lacrimi pe care le-a vărsat domnul du Guénic în toată viaţa sa.

Se ridică în picioare, făcu cei câţiva paşi până la patul fiului său, îi luă mâinile, îl privi.

— Ce vrei, tată? Întrebă Calyste.

— Să trăieşti! Izbucni baronul.

— N-am să pot trăi fără Béatrix, îi răspunse Calyste bătrânului, care se prăbuşi în fotoliul său.

— Unde să găsesc o sută de ludovici pentru a-i aduce pe medicii de la Paris? Ar mai fi timp, spuse baroana.

— O sută de ludovici! Exclamă Zéphirine. L-ar scăpa? Fără să mai aştepte răspunsul cumnatei sale, bătrâna domnişoară îşi petrecu mâinile prin deschizătura buzunarelor şi îşi dezlegă juponul dedesubt, care foşni greu căzând pe podea. Cunoştea aşa de bine colţişoarele în care cususe ludovicii, încât le descusu cu o rapiditate ce păru

magică. Piesele de aur cădeau răsunând una câte una din fusta ei. Bătrâna Pen-Hoël o privea cu o uimire năucă.

— Dar te văd toţi! Şopti ea la urechea prietenei sale.

— Treizeci şi şapte, răspunse Zéphirine, continuându-şi numărătoarea.

— Toată lumea are să-ţi ştie.

— Patruzeci şi doi.

— Ludovici dubli, noi-nouţi: cum de-ai strâns, tu, care nu vezi deloc?

— Pipăindu-i. Uite o sută patru ludovici, strigă Zéphirine. Or fi de-ajuns!

— Ce-ai păţit? O întrebă cavalerul du Halga, intrând şi neputându-şi explica ţinuta bătrânei lui prietene ce-şi oferea fusta plină cu ludovici.

În două cuvinte, domnişoara de Pen-Hoël îi povesti cavalerului situaţia.

— Ştiam, spuse el, şi tocmai veneam să vă aduc o sută patruzeci de ludovici pe care-i ţineam la dispoziţia lui Calyste, ştie el.

Cavalerul scoase din buzunar două fişicuri de bani şi le arătă. Mariotte, când văzu atâta bănet, îi spuse lui Gasselin să încuie poarta.

— Aurul n-are să-i redea sănătatea, spuse baroana cu lacrimi în ochi.

— Dar îi va sluji, poate, să alerge după marchiza lui, răspunse cavalerul. Haide, Calyste.

Calyste se ridică în capul oaselor şi rosti voios:

— La drum!

— Aşadar, va trăi, spuse baronul cu voce îndurerată; pot să mor. Chemaţi preotul.

Vorbele lui îi înspăimântară pe toţi. Calyste, când îl văzu pe tatăl său îngălbenind, tulburat de crudele emoţii ale acestei scene, nu-şi mai putu stăpâni lacrimile. Preotul, cunoscând verdictul medicilor, plecase după domnişoara des Touches, căci pe cât de potrivnic fusese mai înainte faţă de ea, pe-atât se arata acum de plin de admiraţie şi o apăra aşa cum

se cuvine s-o apere un păstor pe una dintre oile lui preferate.

La vestea stării deznădăjduite în care se afla baronul, în străduţa din faţa castelului se strânse o mulţime de lume: ţărani, paludieri, oameni de toată mâna din Guérande îngenunchează în curte, în vreme ce abatele Grimont îl împărtăşea pe bătrânul războinic breton. Întregul oraş era tulburat, ştiind că tatăl moare alături de fiul său bolnav. Stingerea acestui străvechi neam breton era privită ca o calamitate publică. Întreaga ceremonie îl impresiona pe Calyste. Durerea îi amuţi pentru o clipă iubirea; cât ţinu agonia bravului apărător al monarhiei, stătu îngenuncheat, privind apropierea morţii şi plângând. Bătrânul îşi dădu sufletul în fotoliul său, în prezenţa întregii familii strânse acolo.

— Mor credincios regelui şi bisericii. Doamne, drept răsplată pentru strădaniile mele, fă ca fiul meu să trăiască! Spuse el.

— Am să trăiesc, tată, şi am să-ţi îndeplinesc dorinţa, răspunse Calyste.

— Dacă vrei să-mi faci moartea tot atât de dulce precum mi-a făcut Fanny viaţa, jură-mi că te vei căsători.

— Îţi făgăduiesc, tată.

Fu un spectacol impresionant acela de a-l vedea pe Calyste, sau mai degrabă năluca lui, sprijinit de bătrânul cavaler du Halga, un spectru conducând o umbră, urmând sicriul baronului, în fruntea cortegiului mortuar. Biserica şi mica piaţă din faţa sa erau pline de lumea ce venise într-un suflet de la mai bine de zece leghe împrejur.

Baroana şi Zéphirine rămaseră cuprinse de o grea durere văzând că, în ciuda eforturilor ce le făcea pentru a-şi îndeplini făgăduiala dată tatălui său, Calyste era mai departe cufundat într-o lâncezeală de funest augur.

În ziua în care familia îmbrăcase doliul, baroana îl condusese pe fiul său pe banca din fundul grădinii şi îi

pusese câteva întrebări. Calyste răspunsese cu blândeţe şi cu supunere, dar răspunsurile lui erau înspăimântătoare.

— Mamă, spusese el, nu mai am viaţă în mine; ceea ce mănânc nu mă hrăneşte, aerul pe care-l respir nu-mi împrospătează sângele, soarele mi se pare rece, iar când pentru tine el luminează faţada casei noastre, ca în clipa de-acum, acolo unde tu vezi sculpturile acelea năpădite de raze eu nu văd decât nişte forme tulburi, învăluite de ceaţă. Dacă Béatrix ar fi aici totul ar străluci din nou. Nu mai există decât un singur lucru pe lume care mai are culoarea şi forma lui; e floarea aceasta cu frunzele ei, spuse tânărul breton, scoţând din sân şi arătându-i mamei sale buchetul veştejit pe care i-l lăsase marchiza.

Baroana nu mai îndrăznise să-l întrebe nimic pe fiul său, răspunsurile acestea vădeau mai multă nebunie decât toată durerea din tăcerea lui. Şi totuşi, Calyste tresări atunci când o zări pe domnişoara des Touches prin geamurile închise: Félicité i-o evoca pe Béatrix. Aşadar, domnişoarei des Touches îi datorau cele două femei pustiite singura tresărire de bucurie ce scânteie în negura doliului lor.

— Ei bine Calyste, spuse domnişoara des Touches privindu-l lung, trăsura e gata, plecăm împreună după Béatrix, haide!

Chipul slăbit şi palid al îndoliatului tânăr se acoperi de o uşoară roşeaţă, şi un zâmbet îi învioră trăsăturile.

— II vom salva, spuse domnişoara des Touches mamei, care îi strânse mâna şi plânse de bucurie.

La opt zile de la moartea baronului, domnişoara des Touches, baroana du Guénic şi Calyste plecară la Paris, lăsând grija casei în seama bătrânei Zéphirine.

Afecţiunea domnişoarei des Touches faţă de Calyste îi pregătea bietului copil cel mai frumos viitor. Înrudită cu familia de Grandlieu, care avea două fete de măritat fermecătoare – cele mai minunate flori din foburgul Saint-Germain – Félicité îi scrisese ducesei de Grandlieu povestea lui Calyste şi o anunţa că îşi vinde casa de pe strada Mont-

Blanc, pe care nişte speculanţi îi ofereau două milioane cinci sute de mii de franci. Omul ei de afaceri tocmai schimbase această locuinţă cu unul dintre cele mai frumoase palate de pe strada Grenelle, cumpărat cu şapte sute de mii de franci. Din restul sumei luate pe casa de pe strada Mont-Blanc, Félicité folosi un milion pentru răscumpărarea pământurilor casei du Guénic şi făgădui întreaga avere aceleia dintre cele două domnişoare de Grandlieu care îl va vindeca pe Calyste de pasiunea lui pentru doamna de Rochegude.

În timpul călătoriei, Félicité o puse la curent pe baroană cu toate aceste proiecte. Tocmai se instala mobila în palatul de pe strada Grenelle, pe care domnişoara des Touches îl destina, lui Calyste, În cazul în care planurile ei s-ar realiza. Aşa încât traseră la palatul Grandlieu, unde baroana fu primită cu toată cinstea cuvenită atât numelui ei de doamnă, cât şi celui de fată. Fireşte, domnişoara des Touches îl sfătui pe Calyste să viziteze Parisul, în timp ce ea va încerca să afle unde se găsea în acea clipă Béatrix, şi îl lăsă pe seama ispitelor de tot soiul ce-l aşteptau în marele oraş. Ducesa, cele două fiice ale sale şi prietenii lor îi făcură lui Calyste toate onorurile Parisului,. Aflat în ajunul începerii sezonului de serate. Agitaţia pariziană îi oferi tânărului breton distracţii captivante. El găsi în Sabine de Grandlieu, care fără nici o îndoială că pe atunci era cea mai frumoasă şi mai fermecătoare fată din înalta societate pariziană, o vagă asemănare cu doamna de Rochegude, şi acordă de la început cochetăriilor ei. O atenţie pe care nici o altă femeie n-ar fi obţinut-o din partea lui. Sabine de Grandlieu îşi jucă rolul cu atât mai bine, cu cât Calyste îi plăcu nespus de mult, şi lucrurile fură atât de bine puse la cale încât, în iarna lui 1337, tânărul baron du Guénic, care îşi recăpătase culorile şi strălucirea tinereţii, o ascultă fără supărare pe mama sa când îi aminti de făgăduiala dată tatălui său pe patul morţii şi când îi vorbi despre căsătoria lui cu Sabine de Grandlieu. Dar, oricât de hotărât se arăta

să-şi respecte făgăduiala, Calyste ascundea o indiferenţă tainică pe care baroana o cunoştea, dar pe care nădăjduia că bucuriile unei căsătorii fericite o vor risipi. În ziua când familia de Grandlieu şi baroana, însoţită într-o atare împrejurare de părinţii ei, veniţi din Anglia, se strânseseră în marele salon al palatului Grandlieu, şi când Léopold Hannequin, notarul familiei, începu să explice contractul de căsătorie înainte de a-l citi Calyste, pe fruntea căruia toţi putură vedea umbra unor nori, refuză cu hotărâre să primească privilegiile ce le acorda domnişoara des Touches; el încă mai conta pe devotamentul acesteia şi o credea în căutarea doamnei de Rochegude. În acea clipă, spre uimirea celor două familii, Sabine intră îmbrăcată în aşa fel încât. Semăna perfect cu Béatrix, şi-i înmână lui Calyste următoarea scrisoare:

Camille către Calyste „Calyste, înainte de a intra în chilia mea de schivnică, îmi este îngăduit să mai arunc o privire asupra lumii pe care o părăsesc pentru a mă dărui lumii rugăciunilor. Privirea aceasta este îndreptată numai către tine, cel care, în ultima vreme, ai fost întreaga mea lume. Dacă socotelile nu mă înşeală, glasul meu va ajunge la tine în toiul unei ceremonii la care mi-ar fi fost cu neputinţă să particip. În ziua în care te, vei afla înaintea unui altar, dând mâna la unei fete tinere şi fermecătoare, ce te va putea iubi în faţa cerului şi a pământului, mă voi afla şi eu tot într-o casă sfântă, la Nantes, în faţa unui altar, logodită însă, pentru totdeauna, cu acela ce nu înşeală şi nu trădează pe nimeni. Nu vreau să te mâhnesc, ci doar să te rog să nu refuzi, din cine ştie ce falsă delicateţe, darul pe care am vrut să ţi-l fac încă de când te-am văzut întâia oară. Nu-mi răpi nişte drepturi atât de scump obţinute. Dacă dragostea e o suferinţă, ah! Eu te-am iubit cu adevărat, Calyste; să nu-ţi faci însă nici o remuşcare: singurele bucurii pe care le-am gustat în viaţa mea ţie ţi le datorez, iar durerile au venit numai de la, mine. În schimbul tuturor acestor dureri trecute, acordă-mi, te rog, o bucurie eternă. Îngăduie-i

sărmanei Camille, care nu mai este, să dăinuiască în fericirea materială de care te vei bucura în fiecare zi. Lasă-mă, iubitule, să fiii ca o adiere printre florile vieţii tale, să mă amestec pe veci cu ele, fără să te stânjenesc. Ţie îţi datorez, fără nici o îndoială, fericirea vieţii mele veşnice; de ce nu m-ai lăsa să-mi plătesc datoria faţă de tine prin dăruirea câtorva bunuri nevolnice şi trecătoare?

Eşti oare lipsit de mărinimie? Oare nu poţi vedea în faptul acesta o ultimă jertfă a unei iubiri zdrobite? Calyste, fără tine, întreaga lume nu mai însemna nimic pentru mine, tu mi-ai dăruit astfel cea mai cumplită singurătate şi ai înfrânt-o pe Camille Maupin cea fără de Dumnezeu, pe autoarea unor cărţi şi a unor piese de teatru pe care le reneg în mod solemn, pe această fată îndrăzneaţă şi stricată tu ai aruncat-o, legată de mâini şi de picioare, dinaintea lui Dumnezeu. Sunt, astăzi, ceea ce ar fi trebuit să fiu mereu, un copil plin de nevinovăţie. Da, mi-am spălat hainele în lacrimile căinţei şi pot să mă înfăţişez înaintea altarului, călăuzită de un înger, de multiubitul meu Calyste. Cu câtă bucurie îţi pot da acest nume, pe care hotărârea mea l-a sfinţit! Te iubesc fără nici un interes personal, aşa cum îşi iubeşte o mamă fiul, aşa cum Biserica iubeşte un copil. Voi putea să mă rog pentru, tine şi pentru ai tăi, fără a întuneca rugăciunile mele cu nici o altă dorinţă în afară de cea a fericirii tale. Dacă ai şti în ce linişte sublimă trăiesc, după ce m-am ridicat în cuget mai presus de măruntele interese lumeşti, şi cât de dulce este gândul că mi-am îndeplinit datoria, aşa cum spune frumoasa deviză de pe blazonul vostru, ai intra cu pas hotărât şi fără să priveşti nici în urmă, nici împrejurul tău în frumoasa viaţă ce te aşteaptă. Îţi scriu, aşadar, mai ales ca să te rog să rămâi credincios ţie însuţi şi alor tăi. Scumpul meu, societatea în care trebuie să trăieşti nu ar izbuti să existe fără religia datoriei, şi ai săvârşi o greşeală, aşa cum am săvârşit şi eu, dacă te-ai lăsa călăuzit de pasiuni şi de închipuiri, aşa cum m-am lăsat eu. Femeia nu este egală cu bărbatul decât dacă face din viaţa

ei un neîncetat prinos, întocmai cum viaţa bărbatului este o necurmată acţiune. Or, viaţa mea a fost ca o lungă criză de egoism… Aşa încât, poate că Dumnezeu te-a adus. Într-o seară, la poarta casei mele, ca pe un trimis însărcinat cu pedepsirea şi cu mântuirea mea. Ascultă mărturisirea unei femei pentru care gloria a fost ca un far a cărui lumină i-a arătat adevărata cale. Fii mare, pleacă-ţi închipuirea în faţa datoriilor pe care le iar, de conducător, de soţ şi de părinte! Reînalţă flamura doborâtă a vechilor du Guénic-i, arată-te, în acest secol fără credinţă şi fără principii, ca un gentilom în toată gloria şi în toată strălucirea lui. Scump copil al inimii mele, lasă-mă o clipă să joc rolul unei mame; minunata Fanny nu mai poate fi geloasă pe o femeie moartă pentru lume şi căreia nu-i vei mai zări decât mâinile pururea ridicate spre cer. Astăzi, mai mult decât oricând, nobilimea are nevoie de avere; primeşte, aşadar, o parte din averea mea, şi dă-i o întrebuinţare frumoasă, Calyste! Nu e un dar; e un fideicomis. M-am gândit mai mult la vechea voastră casă bretonă, decât la tine, oferindu-ţi prisosurile pe care timpul mi le-a adus de pe urma casei mele din Paris.

— Să semnăm, spuse tânărul breton.

Ultima parte.

În săptămâna următoare, după slujba căsătoriei care, potrivit obiceiului familiilor din foburgul Saint-Germain, a fost celebrată la orele şapte la Saint-Thomas-d'Aquin, Calyste şi Sabine s-au urcat într-o frumoasă trăsură de călătorie, în potopul de îmbrăţişări, de felicitări şi de lacrimi al celor douăzeci de persoane adunate şi îngrămădite sub marchiza palatului Grandlieu. Felicitările erau rostite de cei patru martori şi de către bărbaţi, lacrimile străluceau în ochii ducesei de. Grandlieu şi ai fiicei sale Clotilde, amândouă tremurând bătute de acelaşi gând: „Iat-o avântându-se în viaţă! Biata Sabine! E la discreţia unui om care nu s-a căsătorit chiar de bunăvoia lui”.

Căsătoria nu este făcută numai din plăceri, tot atât de fugare în situaţia aceasta ca şi în oricare alta; ea implică o

asemănare a firilor, o simpatie fizică, oarecare potrivire de caracter ce fac din această necesitate socială o problemă. Atât fetele de măritat cât şi mamele lor cunosc bine limitele şi primejdiile unei asemenea loterii; iată de ce femeile plâng la o căsătorie, în vreme ce bărbaţii zâmbesc. Bărbaţii socotesc că nu au nimic de pierdut, femeile ştiu bine tot ceea ce riscă.

Într-o altă trăsură; ce mergea înaintea celei a tinerilor, se afla baroana du Guénic, căreia ducesa veni să-i spună:

— Eşti mamă şi, deşi nu ai decât un băiat, încearcă să mă înlocuieşti pe lângă scumpa mea Sabine!

Pe scaunul din faţă al acestei trăsuri se afla un servitor în livrea care slujea de curier, iar în spate două cameriste, cărora cutiile de carton şi pachetele aşezate până peste coşul trăsurii le ascundeau peisajul. Cei patru surugii, căci la fiecare trăsură erau înhămaţi câte patru cai, erau îmbrăcaţi în uniformele lor cele mai frumoase şi purtau buchete de flori la butoniere şi panglici late la pălării, zorzoane pe care ducele de Grandlieu se necăji mult până să-i convingă să le dea jos, oferindu-le şi bani pentru aceasta; surugiul francez, oricât e el de inteligent, ţine la asemenea găteli; cei patru luară banii, dar la barieră îşi puseră panglicile la loc.

— Hai, la revedere, Sabine, spuse ducesa, să nu uiţi că mi-ai făgăduit să-mi scrii cât mai des. Calyste, nu-ţi mai spun nimic, dar mă-nţelegi!

Clotilde, sprijinindu-se de sora ei mai mică, Athénaďs, căreia vicontele Juste de Grandlieu îi zâmbea, îi aruncă, printre lacrimi, o privire discretă miresei şi urmări din ochi trăsura ce dispăru în salva de pocnete scoasă din patru bice, mai răsunătoare ca pistoalele de tir. În câteva secunde, veselul alai ajunse în piaţa des Invalides, goni de-a lungul cheiului, trecu podul Iena, bariera de la Passy, apoi, prin şoseaua Versailles-ului, ieşi, în sfârşit, la drumul cel mare al Bretaniei.

Oare nu-i un lucru cel puţin ciudat că atât meşteşugarii din Elveţia şi din Germania, cât şi marile familii din Franţa şi din Anglia se supun aceluiaşi obicei şi, după ceremonia de nuntă, pleacă în călătorie? Cei mari se înghesuie într-o cutie pe roate. Cei mici pornesc la drum voioşi, poposind prin păduri, ospeţind pe la toate hanurile, cât timp durează bucuria sau mai degrabă banii lor. Celui ce se ocupă cu problemele morale i-ar fi greu să cântărească unde se află cea mai apreciabilă cantitate de pudoare, acolo unde ea se ascunde de public inaugurând căminul şi culcuşul casnic după datina domnilor, sau acolo unde se ascunde de familie dându-se în stambă pe toate drumurile în faţa tuturor necunoscuţilor? Sufletele delicate doresc de bună seamă singurătatea şi vor să fugă şi de lume şi de familie. Dragostea pripită cu care începe o căsătorie este un diamant, o perlă, un giuvaer cizelat cu cea mai aleasă artă, o comoară ce se cuvine a fi îngropată în adâncul inimii.

Cine altcineva ar putea povesti o lună de miere, dacă nu însăşi mireasa? Şi câte femei nu vor recunoaşte că acest anotimp, de o durată nesigură (există unele chiar şi de o singură noapte!), este prefaţa vieţii conjugale! Primele trei scrisori ale Sabinei către mama sa vor dezvălui o situaţie care, din păcate, nu va fi nouă pentru unele doamne tinere şi pentru multe dintre cele vârstnice. Toate cele care, ca să spunem aşa, s-au trezit infirmiere ale unei inimi, nu şi-au dat seama, ca şi Sabine, de la bun început, de situaţia lor. Dar tinerele domnişoare din foburgul Saint-Germaine, când sunt inteligente, sunt de mult femei, prin mintea lor. Cu mult înainte de căsătorie, ele primesc, de la societate şi de la mama lor, botezul bunelor maniere. Ducesele, dornice să-şi lase moştenire tradiţiile, adeseori nici nu se gândesc la urmările lecţiilor ce le dau atunci când le spun fetelor:

— Cutare mişcare nu se face.

— Să nu râzi de asta.

— Pe un divan nu te arunci, te aşezi.

— Lasă-te de fasoanele astea dezgustătoare!

— Aşa ceva nu se face, draga mea! Etc. Destui burghezi răi de gură au tăgăduit pe nedrept inocenţa şi virtuţile tinerelor domnişoare care, ca şi Sabine, sunt doar nişte fecioare desăvârşite prin spiritul, prin deprinderea de a se comporta ca marile doamne, prin bunul-gust, şi care, de la vârsta de şaisprezece ani, ştiu să se servească de lornionul lor. Sabine, ca să se supună combinaţiilor născocite de domnişoara des Touches pentru a o căsători, trebuia să fi trecut prin şcoala domnişoarei de Chaulieu. Asemenea fineţe înnăscută, asemenea daruri de rasă o vor face pe această tânără doamnă poate tot atât de interesantă ca şi eroina din Memoriile a două tinere căsătorite, după ce se va vedea zădărnicia unor atari avantaje sociale în marile crize ale vieţii conjugale, când ele sunt adesea anulate sub îndoita povară a nefericirii şi a dragostei.

I.

Doamnei ducese de Grandlieu.

Guérande, aprilie 1838.

„Dragă mamă, nu-ţi va fi greu să înţelegi de ce n-am putut să-ţi scriu în timpul călătoriei, mintea noastră în asemenea situaţie este ca roţile. Iată-mă, de două zile, în adâncul Bretaniei, la castelul Guénic, o casă brodată ca o cutie rococo. Deşi familia lui Calyste mă înconjoară cu cele mai drăgăstoase atenţiuni, simt un dor nebun să zbor până la tine, ca să-ţi spun o mulţime de lucruri ce nu se împărtăşesc, după câte îmi dau seama, decât unei mame. Scumpă mamă, Calyste s-a căsătorit păstrând încă o mare amărăciune în inimă, ştim cu toţii, şi nici tu nu mi-ai ascuns dificultăţile situaţiei mele… Vai! Ele sunt mai mari decât ţi-ai închipuit. Ah, mamă dragă, câtă experienţă acumulăm numai în câteva zile şi, de ce nu ţi-aş spune, chiar în câteva ore? Toate sfaturile tale s-au dovedit inutile şi vei înţelege aceasta numai dintr-o singură frază: îl iubesc pe Calyste ca şi cum n-ar fi soţul meu. Vreau să spun că, dacă aş fi măritată cu un altul şi aş călători cu Calyste, l-aş iubi pe el şi l-aş urî pe soţul meu. Ia aminte, deci, că vorbesc de un

bărbat iubit total, necugetat, absolut, fără a mai pune la socoteală toate celelalte adverbe pe care vei dori să le mai adaugi. Astfel, înrobirea mea s-a săvârşit, în ciuda bunelor tale sfaturi. M-ai sfătuit să rămân mândră, nobilă, demnă şi tare, spre a obţine din partea lui Calyste nişte sentimente ce n-ar mai fi supusă nici unei schimbări în viaţă: stima şi consideraţia, care trebuie s-o sfinţească pe femeie în familia ei. Te-ai ridicaţi pe buna dreptate, desigur, împotriva tinerelor doamne de astăzi care, sub pretextul că vor să trăiască bine cu soţii lor, încep printr-o uşurătate, printr-o îngăduinţă, o bunăvoinţă, o familiaritate, printr-o dăruire cam prea de fată uşuratica, după părerea ta (o expresie pe care, îţi mărturisesc, n-am înţeles-o încă, dar se va vedea mai încolo), lucruri care, dacă e să ţi se dea crezare, reprezintă un fel de halte pentru a ajunge repede la indiferenţă şi chiar la dispreţ, poate. „Aminteşte-ţi că eşti o Grandlieu!” mi-ai spus la ureche. Sfaturile tale, pline de elocinţa maternă a lui Daedalus, au avut soarta tuturor lucrurilor mitologicei Scumpă mamă iubită, ţi-ai fi putui închipui oare că voi începe prin această catastrofă ce încheie, după părerea ta, luna de miere a tinerelor doamne de azi?

Când ne-am văzut, eu şi Calyste, singuri, în trăsură, ne-am simţit la fel de proşti şi unul şi celălalt,. Înţelegând întregul preţ al unui prim cuvânt, al unei prime priviri şi amândoi sfinţiţi prin ceremonia căsătoriei, am privit afară prin portieră. Era o situaţie atât de caraghioasă încât domnul, pe la barieră, mi-a debitat, cu glas uşor tulburat, un discurs, fără îndoială pregătit dinainte, ca toate improvizaţiile, pe care eu l-am ascultat cu inima palpitând şi pe care îmi iau îngăduinţa să ţi-l prescurtez.

— Scumpa mea Sabine, vreau să fii fericită şi vreau mai ales să fii fericită în felul tău, a spus el. Aşa încât, în situaţia în care ne aflăm, în loc să ne amăgim reciproc, prin nişte complezenţe nobile, în privinţa caracterelor şi a sentimentelor noastre, e mai bine să fim amândoi aşa cum

vom fi peste câţiva ani de aci înainte. Închipuieşte-ţi că ai în mine un frate, aşa cum eu doresc să văd în tine o soră.” Vorbele lui erau plin de gingăşie, dar, înrudit în acest prim speech al dragostei conjugale nu găseam nimic care să răspundă nerăbdării din sufletul meu, am rămas pe gânduri, după ce i-am răspuns că şi eu sunt animată de aceleaşi sentimente. În baza acestei declaraţii a drepturilor noastre la o răceală reciprocă, am vorbit despre ploaie şi despre timpul frumos, despre praf, despre locurile de popas, despre peisaj, cel mai drăguţ din lume, eu râzând cu un râs uşor forţat, el foarte visător.

În sfârşit, după ce am trecut de Versailles, i-am cerut deschis lui Calyste, căruia îi spuneam scumpul meu Calyste, aşa cum el îmi spunea scumpa mea Sabine, să-mi povestească, dacă poate, întâmplările care îl aduseseră la două degete de moarte şi cărora ştiam că le datorez fericirea de a fi soţia lui. El a şovăit destul de mult. A avut loc între noi o mică înfruntare, care a ţinut vreo trei halte, eu străduindu-mă să par o fată voluntară şi hotărâtă să se amuze, el cugetând asupra fatalei întrebări aruncate ca provocarea pe care ziarele i-o fac lui Carol al X-lea: Va ceda Regele? În sfârşit, după popasul de la Verneuil şi după ce am schimbat la jurăminte cât să ajungă pentru trei dinastii, că nu-i vor reproşa niciodată această nebunie, că nu-l voi trata cu dispreţ etc., Calyste mi-a descris dragostea lui pentru doamna de Rochegude. – „Nu vreau, îmi spuse el terminând, să existe nici un secret între noi!” Bietul, scumpul Calyste nu ştia, deci, că tu şi prietena lui, domnişoara des Touches, aţi fost nevoite să-mi mărturisiţi totul, căci doar nu se îmbracă o tânără aşa cum eram îmbrăcată eu în ziua semnării contractului de căsătorie fără a o lămuri ce rol are de jucat. Unei mame atât de bune ca tine trebuie să i se spună totul. Ei bine! M-am simţit dureros lovită, când mi-am dat seama că el se supusese mult mai puţin dorinţei mele decât pornirii sale de a vorbi despre tainica lui dragoste. Mă vei condamna, oare, dragă

mamă, că am vrut să aflu cât de mare este o asemenea durere, cât de adâncă este rana din inima lui, rană despre care tu mi-ai vorbit? Deci, la opt ore după ce fusese binecuvântată de preotul de la Saint-Thomas d'Aquin, Sabine a ta se afla în situaţia destul de neobişnuită a unei tinere soţii ce aude chiar din gura soţului ei destăinuirea unei iubiri înşelate, durerile pricinuite de rivală! Da, trăiam drama unei tinere doamne care află oficial că îşi datorează căsătoria dispreţului unei blonde bătrâne. Prin povestirea aceasta, am găsit ceea ce căutam! Ce? Vei zice tu. Ah, mamă scumpă, am văzut destui amoraşi înşiruindu-se unul după altul pe atâtea pendule sau pe ornamentele de şeminee pentru a putea pune în practică învăţămintele pe care le-am tras! Calyste şi-a încheiat poemul amintirilor mărturisind cât se poate mai călduros că a dat cu totul uitării ceea ce a denumit nebunia lui. Orice mărturisire are nevoie de o semnătură. Norocosul nefericit mi-a luat mâna şi a dus-o la buze; apoi a ţinut-o mult timp în mâinile lui. După care a urmat o declaraţie; declaraţia aceasta mi s-a părut mai potrivită cu starea noastră civilă, decât prima, chiar dacă buzele noastre nu au rostit nici un cuvânt. Datorez această fericire aprigei mele indignări faţă de lipsa de gust a unei femei atât de proaste încât să nu-l iubească pe frumosul, pe fermecătorul meu Calyste.

Sunt chemată la un joc de cărţi pe care încă nu l-am înţeles. Voi continua scrisoarea mâine. Acum te las, pentru a mă aşeza ca al cincilea jucător la mouche, lucru ce nu-i cu putinţă decât în inima Bretaniei!„ „Reiau firul Odiseei mele. A treia zi, copiii voştri nu-l mai foloseau pe ceremonialul dumneavoastră, ci pe tu al îndrăgostiţilor. Soacra mea, încântată că ne vede fericiţi, se străduieşte să-ţi ţină locul, scumpă mamă, şi, aşa cum li se întâmplă tuturor celor ce îşi asumă un rol cu dorinţa de a şterge anumite amintiri, a fost atât de bună încât aproape că a şi izbutit să fie pentru mine ceea ce eşti tu. Fără îndoială că a ghicit greutatea situaţiei mele, de vreme ce, la începutul călătoriei, prea îşi ascundea

îngrijorarea pentru a nu şi-o da în vileag prin nenumărate menajamente.

Când am văzut ivindu-se turnurile de la Guérande, l-am întrebat pe ginerele tău la ureche: „- Şi chiar ai uitat-o?” Soţul meu, devenit îngerul meu, de bună seamă că nu cunoştea toată duioşia dragostei mele naive şi sincere, de vreme ce scurta mea întrebare l-a făcut aproape nebun de bucurie. Din nefericire, dorinţa de a-l face s-o uite pe doamna de Rochegude m-a dus prea departe. Ce vrei? Iubesc, şi sunt aproape portugheză, căci semăn mai mult cu tine decât cu tata. Calyste a acceptat totul de la mine, aşa cum acceptă copiii răsfăţaţi, el doar este unicul fiu al familiei, nu? Între noi fie zis, nu mi-aş da fiica, dacă aş avea vreodată o fată, unui fiu singur la părinţi. E prea destul să te dai pe mâna unui tiran, iar mie mi se pare că există mai mulţi într-un fiu unic. Aşadar, am inversat rolurile şi m-am comportat ca o femeie devotată. Există o anumită primejdie într-un devotament, de care se abuzează, pierzi demnitatea. Îţi anunţ, deci, pierderea acestei semi-virtuţi. Demnitatea nu-i decât un paravan înălţat de orgoliu şi în spatele căruia ne înfuriem în voie. Ce vrei mamă? Tu erai departe, iar eu mă vedeam în faţa unei prăpăstii. Dacă aş fi rămas neclintită în demnitatea mea, aş fi ajuns la acea suferinţă rece a unui soi de fraternitate care desigur că ar fi devenit pur şi simplu indiferenţă. Şi ce viitor mi-aş fi pregătit astfel? Devotamentul meu a avut drept rezultat că m-a făcut sclava lui Calyste. Îmi voi. Mai reveni, oare, dintr-o asemenea situaţie? Vom vedea; deocamdată îmi place. Îl iubesc pe Calyste, îl iubesc în mod absolut, cu nebunia unei mame care găseşte că e bine. Tot ceea ce face fiul său chiar şi atunci când el o mai chinuieşte oleacă„ „Aşadar, până acum, mamă scumpă, căsătoria mi s-a înfăţişat sub o formă foarte plăcută. Îl înconjur cu toată duioşia mea pe cel mai frumos bărbat, pe care o proastă l-a desconsiderat din pricina unui zdrăngănitor de note, pentru că o asemenea femeie este neîndoielnic o proastă, şi încă o proastă rece,

cea mai proastă specie de proaste. Eu sunt înţelegătoare în pasiunea mea legitimă, vindec nişte răni, rănindu-mă pe mine pentru totdeauna. Da, cu cât iubesc mai mult pe Calyste, cu atât simt că aş muri de durere dacă fericirea noastră de-acum ar înceta. Eu, de altminteri, sunt adorata întregii familii şi a tuturor celor ce obişnuiesc să se întâlnească la palatul du Guénic, nişte personaje născute din tapiţeriile de înaltă strălucire şi care s-au desprins de pe ele pentru a dovedi că imposibilul există. Într-o zi, când am să fiu singură, am să-ţi descriu pe tuşa Zéphirine, pe domnişoara de Pen-Hoël, pe cavalerul du Halga, pe domnişoarele de Kergarouët etc. Niciunul dintre ei, până şi cei doi servitori, Mariotte şi Gasselin, pe care nădăjduiesc că mi se va permite să-i iau la Paris, nu mă privesc decât ca pe un înger coborât de la locul lui din cer şi, încă şi acum mai tresar atunci când le vorbesc; toţi, fără excepţie, sunt nişte figuri de pus sub sticlă.

Soacră-mea ne-a instalat solemn în apartamentele pe care mai înainte le-a ocupat ea şi răposatul ei soţ. Scena a fost emoţionantă. „- Toată viaţa mea, de soţie fericită am trăit-o aici, ne-a spus ea; acest lucru să vă fie un semn bun pentru fericirea voastră, scumpii mei copii!” Iar ea a luat camera lui Calyste. Femeia aceasta sfântă pare că vrea să se despoaie de amintirile ei şi de nobila sa viaţă conjugală, pentru a ni le dărui nouă. Întreaga Bretanie, oraşul acesta, familia aceasta cu moravuri străvechi, totul, în ciuda unor aparente caraghioslâcuri, ce nu există decât pentru noi, pariziencele clevetitoare, au ceva inexplicabil, au o măreţie până şi în nimicurile lor, ceva ce nu se poate defini decât prin cuvântul sacru. Toţi arendaşii vastelor domenii ale casei du Guénic. Răscumpărate aşa cum ştii de către domnişoara des Touches, pe care va trebui să ne, ducem s-o vedem la mânăstirea ei, au venit în corpore să ne salute. Oamenii aceştia de treabă, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, manifestând cu toţi o mare bucurie de a-l saluta pe Calyste redevenit realmente stăpânul lor, m-au ajutat să

înţeleg Bretania, feudalitatea, Franţa cea veche. A fost o sărbătoare pe care nu vreau să ţi-o descriu, vreau să ţi-o povestesc. Baza tuturor contractelor a fost propusă chiar de către aceşti garsi23, iar noi le vom semna după inspecţia pe care urmează s-o facem pe În toate pământurile noastre, lăsate sub gaj cinci sute de ani! Domnişoara de Pen-Hoël ne-a spus că garsii îşi declaraseră toate bunurile cu o sinceritate care la Paris ar fi de necrezut. Vom pleca peste trei zile şi vom face drumul călare. La întoarcere, scumpă mamă, am să-ţi scriu; ce-aş mai putea să-ţi scriu însă, de vreme ce fericirea mea este deplină? Am să-ţi scriu, aşadar, ceea ce tu ştii de mult, vreau să spun cât de mult te iubesc.”

II.

De la aceeaşi către aceeaşi.

Nantes, iunie.

„După ce am jucat rolul unei castelane adorate de vasalii săi, ca şi când revoluţia de la 1830 şi cea de la 1789 n-ar fi dobândit niciodată banierele, după cavalcade prin păduri, popasuri pe la ferme, ospeţe pe mese vechi acoperite cu feţe centenare şi îndoindu-se sub bucate homerice servite în vesela de dinainte de potop, după ce am băut vinuri de soi din stacane de pământ, şi cu pocnete de puşti la desert! Şi cu Trăiască du Guénic-ii! Asurzitoare, şi cu dansuri la care toată orchestra este un biniou24 în care un om suflă zece ore în şir! Şi buchete de flori! Şi tinere căsătorite care au venit să le binecuvântăm noi! Şi oboseli adânci, al căror leac se află în pat, într-un somn pe care nu-l cunoscusem până atunci, şi dulcile deşteptări când dragostea e luminoasă ca soarele ce străluceşte deasupra ta şi scânteiază în miile de musculiţe care bâzâie în limba bretonă. În sfârşit, după o şedere grotescă la castelul din Guénic, unde ferestrele sunt ca nişte porţi şi unde vacile ar putea să pască în sala cât o pajişte, dar pe care noi ne-am jurat să-l aranjăm şi să-l reparăm, aşa încât să putem veni aici în fiecare an în aclamaţiile garsilor din clanul du

Guénic, dintre care unul purta baniera noastră – iată-mă la Nantes!

Ah! Ce-a mai fost şi în ziua sosirii noastre la Guénic! Rectorul, dragă mamă, a venit cu întregul lui cler, toţi încununaţi cu flori, să ne întâmpine şi să ne binecuvânteze, exprimându-ne o bucurie. Ochii mei sunt plini de lacrimi acum, când îţi scriu. Şi mândrul Calyste, care îşi juca rolul de senior ca un personaj de-al lui Walter Scott. Domnul primea omagiile ca şi cum s-ar fi aflat în plin secol al treisprezecelea. Am auzit fetele şi femeile spunând: „- Ce senior frumos avem!” ca într-un cor de operetă. Bătrânii vorbeau între ei despre asemănarea lui Calyste cu du Guénic-ii pe care îi cunoscuseră. Ah! Nobila, sublima Bretanie, ce ţară plină de credinţă şi de evlavie! O paşte însă şi pe ea progresul, se fac poduri, drumuri; vor veni apoi şi ideile, şi adio sublimul! Dar ţăranii, după ce li se va demonstra că sunt egalii lui Calyste, dacă totuşi vor vrea să creadă aşa ceva, nu vor fi, desigur, niciodată, nici atât de liberi, nici atât de mândri cum i-am văzut eu.

După poemul paşnicei noastre reintrări în drepturi şi după ce contractele au fost semnate, am părăsit această fermecătoare regiune, mereu înfloritǎ, veselă, sumbră şi pustie, rând pe rând, şi am venit aici, la Nantes, ca să închinăm fericirea noastră în faţa aceleia căreia o datorăm. Calyste şi cu mine simţim nevoia de a-i mulţumi viitoarei călugăriţe din ordinul visitandinelor. În amintirea ei, Calyste îşi va ecartela blazonul cu stema familiei des Touches, care este împărţit în două verticale, cupat, tranşat, tăiat în auriu şi sinopliu. Va lua unul dintre vulturii de argint şi-l va aşeza drept unul dintre suporturile sale, punându-i în cioc această frumoasă deviză de femeie: „Adu-ţi aminte!” Am fost, aşadar, ieri, la mânăstirea călugăriţelor visitandine, conduşi de abatele Grimont, un prieten al familiei du Guénic, care ne-a spus, dragă mamă, că scumpa ta Félicité este o sfântă; şi pentru el domnişoara des Touches nici nu poate fi altfel,

de vreme ce ilustra ei convertire a făcut să fie numit vicar-general al diocezei.

Domnişoara des Touches n-a vrut să-l primească pe Calyste şi n-a stat de vorbă decât cu mine. Am găsit-o uşor schimbată, palidă şi slăbită; mi s-a părut într-adevăr bucuroasă de vizita mea. – „Spune-i lui Calyste, mi-a spus în şoaptă, că o chestiune de conştiinţă şi de supunere mă face să nu-l primesc, căci, altminteri, mi s-a îngăduit să-l văd; prefer totuşi să nu plătesc această fericire, de câteva minute, cu luni de suferinţă. Ah! De-ai şti ce greu îmi vine să răspund când sunt întrebată:

— La ce te gândeşti? Superioara novicelor nu poate să înţeleagă nici povara, nici noianul de gânduri care îmi trec prin cap ca o viitoare. Uneori, revăd Italia sau Parisul, cu toate spectacolele lor, şi mă gândesc mereu la Calyste care, a spus ea în felul ei poetic atât de minunat şi pe care tu îl cunoşti, este soarele amintirilor ei. Eram prea bătrână ca să mai fiu primită la carmelite, şi am intrat în ordinul sfântului François de Sales numai pentru că el a spus: „Vă voi desculţa capul, în loc să vă descalţ picioarele!” respingând crudele încercări ce sfarmă trupul. Pentru că, într-adevăr, capul păcătuieşte. Astfel, sfântul episcop a făcut bine când a orânduit legi aspre faţă de inteligenţă, şi cumplite împotriva voinţei! Iată ceea ce doream, pentru că numai capul meu e adevăratul vinovat, el mi-a îndrumat inima pe drumuri greşite până la fatala vârstă de patruzeci de ani, când, dacă mai poţi fi pentru câteva clipe de patruzeci de ori mai fericită decât femeile tinere, nu peste mult eşti de cincizeci de ori mai nefericită decât ele. Ei bine, copila mea, eşti mulţumită? M-a întrebat apoi, încetând, cu o vădită plăcere, să mai vorbească despre ea. „- Mă vedeţi în toată încântarea dragostei şi a fericirii!” i-am răspuns eu. „- Calyste, pe cât e de bun şi de naiv, pe atâta-i de nobil şi de frumos, mi-a spus ea cu gravitate. Te-am numit moştenitoarea mea; în afară de averea mea, mai stăpâneşti şi îndoitul ideal pe care l-am visat. Mă felicit pentru ceea ce

am făcut, a reluat ea după o clipă de tăcere. Acum, copila mea, să nu cumva să faci vreo greşeală. Ai cucerit uşor fericirea, n-ai avut decât să întinzi mâna spre ea, dar ai grijă s-o păstrezi. Dacă n-ai fi venit aici decât pentru a primi sfaturile experienţei mele, călătoria ta tot ar fi bine răsplătită. Calyste trăieşte acum o pasiune comunicată, nu tu i-ai inspirat-o. Pentru a-ţi face fericirea durabilă, străduieşte-te, copila mea, să îmbini principiul acesta cu cel dintâi. În interesul vostru al amândurora, încearcă să fii capricioasă, arată-te cochetă, dură întrucâtva, trebuie. Nu te îndemn să recurgi la calcule odioase, nici la tiranie, ci la pricepere. Între cămătărie şi risipă, fetiţa mea, există cumpătarea. Deprinde-te să obţii în mod corect puţină influenţă asupra tui Calyste. Iată ultimele cuvinte mondene pe care le mai rostesc, le păstram anume pentru tine, căci mă cutremuram în sinea mea la gândul că te-am sacrificat spre a-l salva pe Calyste! Fă-l să se simtă legat temeinic de tine, să aibă copii, să respecte în tine pe mama lor. În sfârşit, mi-a spus cu o voce emoţionată, fă în aşa fel încât să n-o vadă niciodată pe Béatrix!” Numele acesta ne-a cufundat pe amândouă într-un fel de toropeală şi am rămas ochi în ochi, schimbând aceeaşi îngrijorare vagă. „- Vă reîntoarceţi la Guérande? M-a întrebat ea.

— Da, i-am spus.

— Ei bine! Să nu vă duceţi niciodată la des Touches. Am făcut rău că v-am dăruit şi acest bun al meu.

— Dar de ce?

— Copilo! Casa de la Touches, pentru tine, este bârlogul lui Barbă-Albastră, nu există nimic mai primejdios decât să trezeşti o pasiune care doarme”.

Ţi-am redat, scumpa mamă, esenţa conversaţiei noastre. Dacă domnişoara des Touches m-a făcut să înşir multe cuvinte, ea mi-a dat cu atât mai mult de gândit, cu cât în valvârtejul acestei călătorii şi al fericirii pe care o trăiam cu Calyste al meu uitasem de grava stare sufletească despre care ţi-am povestit în prima mea scrisoare.

După ce am admirat îndeajuns oraşul Nantes, un oraş încântător şi superb, după ce ne-am dus să vedem, în piaţa Bretania, locul unde Charette a căzut atât de glorios, am plănuit să ne întoarcem la Saint-Nazaire pe apele Loarei, întrucât drumul de la Nantes la Guérande pe uscat îl făcusem la venire. Hotărât, un vapor nu face cât o trăsură. Călătoria în comun e o invenţie a monstrului modern, Monopolul. Trei tinere doamne din Nantes, destul de frumoase, se vânzoleau pe punte, cuprinse de ceea ce eu am numit Kergarouëtism, o poreclă pe care o vei înţelege atunci când am să ţi-i descriu pe Kergarouët-i. Calyste s-a comportat foarte bine. Ca un adevărat gentilom, nu s-a apucat să se fălească cu mine. Deşi eram mulţumită de bunul său gust, eu, întocmai ca un copil căruia i s-a dăruit întâia lui tobă, am considerat că mi se oferea un prilej minunat spre a pune la încercare sistemul recomandat de Camille Maupin, căci fără îndoială că nu candidata la călugărie a fost cea care îmi vorbise. Am luat, aşadar, un aer uşor îmbufnat, iar Calyste s-a alarmat foarte drăguţ. La întrebarea lui:

— Ce ai? Pe care mi-a aruncat-o la ureche, am răspuns adevărul:

— N-am nimic! Şi am putut să-mi dau seama numaidecât ce mic succes obţine dintru început Adevărul. Minciuna e o armă decisivă în cazurile în care rapiditatea unei acţiuni trebuie să salveze femeile sau imperiile. Calyste a devenit foarte stăruitor şi foarte neliniştit. L-am condus pe puntea din faţă a vaporului, printr-o grămadă de frânghii; acolo, cu un glas plin de îngrijorare, dacă nu chiar de lacrimi, i-am mărturisit necazurile, spaimele unei femei al cărei soţ se nimereşte să fie cel mai frumos dintre bărbaţi! „Ah, Calyste! Am exclamat eu, în căsătoria noastră există o nenorocire cumplită, tu nu m-ai iubit, nu tu m-ai ales! N-ai rămas înmărmurit ca o statuie atunci când m-ai văzut prima dată! Numai inima mea, devotamentul meu, dragostea mea îţi solicită afecţiunea, şi într-o zi ai să mă pedepseşti pentru

faptul că eu singură ţi-am adus toate comorile purei, sincerei mele iubiri de fată tânără! Ar trebui să mă arăt rea, cochetă, dar nu mă simt în stare faţă de fine. Dacă femeia aceea îngrozitoare, care n-a ştiut să te preţuiască, s-ar fi aflat în locul meu aici, tu nici nu le-ai fi zărit pe cele două biete bretone, care în târg, la Paris, ar fi taxate printre cornute." în ochii lui Calyste, dragă mamă, s-au ivit două lacrimi, a întors capul ca să mi le ascundă, a zărit Basse-Indre şi s-a repezit să-i spună căpitanului să ne debarce acolo.

Nu poţi rezista la asemenea răspunsuri, mai ales atunci când ele sunt însoţite de un popas de trei ceasuri într-un amărât de han din Basse-Indre, unde am mâncat peşte proaspăt, într-o odăiţă ca acelea pe care le pictează pictorii de interioare şi prin ferestrele căreia se auzeau mugind forjeriile de la Indret peste frumoasa întindere de ape a Loarei. Văzând cum decurg experienţele Experienţei, am exclamat:

— Ah! Scumpă Félicité! Calyste, nefiind în stare să bănuiască sfaturile pe care mi le dăduse călugăriţa şi prefăcătoria purtării mele, a avut un gând dumnezeiesc: mi-a tăiat vorba, răspunzându-mi: „- Să păstrăm amintirea aceasta! Vom trimite un artist care să reproducă acest peisaj". Eu am râs, scumpă mamă, până ce l-am pus pe Calyste în mare încurcătură şi l-am văzut gata-gata să se îmbufneze. Atunci i-am spus: „- Dar peisajul şi scena aceasta vor rămâne în inima mea ca un tablou de o culoare inimitabilă, ce nu se va şterge niciodată".

Ah, dragă mamă, îmi e cu neputinţă să dau dragostei mele aparenţele unei lupte sau ale adversităţii. Calyste poate să facă din mine ce-o vrea. Lacrima aceasta cea dintâi, cred, pe care mi-a dăruit-o, na preţuieşte oare mai mult chiar şi decât cea de-a doua declaraţie a drepturilor noastre? O femeie fără inimă ar fi devenit doamnă şi stupină, după scena de pe vapor; eu, însă, m-am pierdut din nou. După teoria ta, cu cât devin mai femeie, cu atât sunt mai

pierdută, căci sunt cumplit de laşă în faţa fericirii, nu rezist la o privire a seniorului meu. Nu! Nu mă pot dărui dragostei lui, ci mă simt legată de el aşa cum o mamă îşi strânge la sân copilul atunci când se teme de cine ştie ce nenorocire.”

III.

De la aceeaşi către aceeaşi.

Julie, Guérande „Ah! Mamă scumpă, după numai trei luni, să cunoşti gelozia! Iată, mi-e inima plină, simt în mine şi o ură adâncă, şi o dragoste adâncă! Sunt mai mult decât înşelată: nu sunt iubită! Bine măcar că am o mamă, o inimă către care mă pot plânge deschis! Nouă, femeilor care încă mai suntem întrucâtva tinere domnişoare, e de ajuns să ni se spună: „Intre toate cheile de la palatul tău, iată şi o cheie pătată de sânge; intră peste tot, bucură-te de tot dar fereşte-te să te duci la des Touches!„ pentru ca să intrăm tocmai acolo, cu tălpile arzând şi cu ochii aprinşi de curiozitatea Evei. Vai, ce zbucium a pus domnişoara des Touches în dragostea mea! Şi de ce să-mi spună să nu mă duc la des Touches? Ce mai poate fi o fericire ca a mea, dacă depinde de o plimbare, de un popas într-o coşmelie din Bretania? Şi de ce aş avea să mă tem? În sfârşit, adaugă la motivele doamnei Barbă-Albastră şi dorinţa care le roade pe toate femeile, de a şti dacă puterea lor este şubredă sau temeinică, şi vei înţelege de ce, într-o zi, am întrebat cu un aer vag nepăsător: „- Ce este des Touches?

— Des Touches este a voastră, mi-a spus divina mea mamă-soacră.

— Ah, dacă nepotul meu n-ar fi călcat niciodată pe la des Touches! A exclamat mătuşa Zéphirine clătinând din cap.

— N-ar mai fi ajuns soţul meu, i-am spus eu mătuşă-mi.

— Va să zică ştii ce s-a întâmplat acolo? Mi-a replicat şiret soacră-mea.

— E un loc de pierzanie, a adăugat domnişoara de Pen-Hoël; acolo domnişoara des Touches a săvârşit destule păcate, pentru care îşi cere acum iertarea la Dumnezeu.

— Şi oare acest lucru nu poate mântui sufletul nobilei domnişoare, după ce a îmbogăţit o întreagă mânăstire? A exclamat cavalerul du Halga; abatele mi-a spus că domnişoara des Touches a donat o sută de mii de franci călugăriţelor de la Visitation.

— Vreţi să vă duceţi la des Touches? M-a întrebat soacră-mea; merită osteneala de-a fi văzut.

— Nu! Nu!„ am spus eu repede. Sceneta aceasta nu ţi se pare o pagină dintr-o dramă drăcească? Ea s-a repetat sub zeci de pretexte. În sfârşit, soacră-mea mi-a spus: „înţeleg de ce nu te duci la des Touches, ai dreptate„. Oh! Trebuie să recunoşti, mamă dragă, că o asemenea lovitură de cuţit dată involuntar te-ar fi hotărât să afli dacă fericirea ta se sprijină pe o temelie atât de şubredă, încât ar putea să se frângă sub nu ştiu ce lambriu. Sunt însă datoare să fiu dreaptă faţă de Calyste, el niciodată nu mi-a propus să vizitez această căsuţă devenită un bun al lui. De îndată ce iubim, suntem nişte fiinţe lipsite de înţelepciune; căci tăcerea şi rezerva lui m-au iritat şi, într-o zi. I-am spus: „-Ce ţi-e frică, oare, că ai să vezi la des Touches, de nu pomeneşti niciodată numele acesta?”

— Să mergem acolo”, a spus el.

Am fost prinsă, deci, în cursă, ca toate femeile care vor să se dea prinse şi care se lasă pe scama întâmplării spre a deznoda nodul gordian al nehotărârii lor. Şi ne-am dus la des Touches. E fermecător acolo, de un bun-gust de mare artist, şi îmi place în acea genune în care domnişoara des Touches mi-a interzis atât de stăruitor să mă duc. Toate florile otrăvitoare sunt fermecătoare, Satan însuşi le-a semănat, căci există flori ale Diavolului şi flori ale lui Dumnezeu! N-avem decât să privim în noi înşine şi vom vedea că amândoi au creat câte o parte de lume. Ce picante delicii în această situaţie în care mă jucam nu cu focul, ci cu cenuşile! II iscodeam pe Calyste, voiam să ştiu dacă într-adevăr totul s-a stins, şi pândeam orice adiere de vânt, crede-mă! Trecând din cameră în cameră, de la mobilă la

mobilă, îi spionam chipul, întocmai cum fac copiii care caută un obiect ascuns. Calyste mi s-a părut îngândurat, dar, la început, am crezut că am biruit. M-am simţit destul de tare pentru a pomeni de doamna de Rochegude. În sfârşit, ne-am dus să vedem faimosul cimişir pe care căzuse Béatrix atunci când Calyste o aruncase în mare pentru ca ea să nu mai fie a nimănui.

— Trebuie să fie destul de uşoară dacă a rămas prinsă acolo, am spus eu râzând. Calyste a păstrat tăcerea.

— Să respectăm morţii, am adăugat eu. Calyste a rămas tăcut.

— Te-am supărat?

— Nu, dar încetează să mai galvanizezi această pasiune", a răspuns el. Ce cuvânt! Calyste, văzându-mă tristă, s-a arătat şi mai atent, şi mai drăgăstos faţă de mine.

August „Mă aflam, vai! Pe fundul prăpastiei, dar mă delectam, ca nevinovatele din toate melodramele, culegând flori acolo. Deodată, un gând cumplit a năvălit peste fericirea mea, ca acel cal dintr-o baladă germană. Mi s-a părut că dragostea lui Calyste sporea din amintirile sale, că ea ridica asupră-mi furtunile pe care singură le reînviam, amintindu-i cochetăriile acelei îngrozitoare Béatrix. Făptura aceea primejdioasă şi rece, rezistentă şi moale, jumătate moluscă, jumătate coral, are îndrăzneala să se numească Béatrix! Iată-mă, aşadar, scumpă mamă, iată-mă acum nevoită să stau cu ochii deschişi de o bănuială, în timp ce inima mea întreagă îi aparţine lui Calyste. Şi nu este, oare, o mare nenorocire faptul că ochii au fost mai iscusiţi decât inima, aşa încât până la urmă bănuiala să se fi dovedit întemeiată? Şi iată cum. – „Locul acesta mi-e drag, i-am spus eu lui Calyste, într-o dimineaţă; aşa că te iert dacă uneori mă iei drept alta." Loialul breton s-a înroşit, eu i-am sărit de gât, am părăsit însă des Touches şi nu voi mai călca niciodată pe acolo.

După tăria urii ce mă face să-i doresc doamnei de Rochegude moartea – o! Doamne, fireşte, de vreo inflamaţie

de piept, de vreun accident oarecare – am înţeles întinderea, puterea dragostei mele pentru Calyste. Femeia aceasta a început să-mi tulbure somnul, mi se arată în vis, urmează, oare, s-o întâlnesc? Ah! Postulanta de la Visitation avea dreptate! Casa de la des Touches e un loc fatal, Calyste şi-a regăsit acolo închipuirile, ele sunt mai tari decât farmecul dragostei noastre. Scumpa mea mamă, află că doamna de Rochegude este la Paris, pentru că, dacă ea se află acolo, eu voi rămâne la moşia noastră din Bretania. Buna domnişoară des Touches, ce s-ar mai necăji acum la gândul că în ziua contractului de căsătorie m-a pus să mă îmbrac ca Béatrix, pentru reuşita planului ei, dacă ar afla cât de amărâtă sunt din pricina odioasei noastre rivale! Ce-ar spune ea? Dar ceea ce fac eu acum este o prostituţie! Nu mai sunt eu, mi-e ruşine. Mă chinuie o pornire nebună să fug de Guérande şi de nisipurile de la Croisic.”

25 august „Hotărât, mă reîntorc la ruinele de la Guénic. Calyste, destul de nelinişţit de nelinişţea mea, se află lângă mine. Ori că el cunoaşte prea puţin lumea, de nu-şi dă seama de nimic! Ori că, ştiind pricina fugii mele, nu mă iubeşte! Mă tem cumplit de o certitudine teribilă, pe care o caut, dar îmi pun, cum fac copiii, mâinile la ochi, ca să nu aud detunătură. Oh! Dragă mamă, nu sunt iubită cu o dragoste ca aceea pe care o simt în inima mea. Calyste e fermecător, ce-i drept; dar care bărbat, dacă nu-i un monstru, nu ar fi tandru şi dulce ca şi Calyste primind toate florile îmbobocite în sufletul unei tinere de douăzeci de ani, crescută de tine, curată cum sunt, plină de dragoste, şi despre care o mulţime de femei au spus că e frumoasă.”

Guénic, 18 septembrie „A uitat-o, oare? Iată singurul gând ce-mi răsună în suflet ca o pedeapsă! Ah! Scumpă mamă, toate femeile vor fi avut de înfruntat amintiri ca mine? Fetele pure ca mine n-ar trebui să fie căsătorite decât cu tineri neprihăniţi! Aceasta însă-i o amăgitoare utopie, mai bine-i să ai o rivală în trecut, decât în viitor. Ah! Plânge-mă, mamă, chiar dacă în clipa de-acum sunt fericită, fericită ca

o femeie căreia îi e frică să nu-şi piardă fericirea şi care se ţine strâns de ea! Un mod de-a ucide uneori fericirea, spune Clotilde.

Îmi dau seama că de cinci luni nu mă mai gândesc decât la mine, adică la Calyste. Spune-i surorii mele Clotilde că tristele ei cugetări îmi viii deseori în minte; ea e într-adevăr fericită, rămânând credincioasă unui mort, fără să-i mai fie frică de vreo rivală. O sărut pe scumpa mea Athénaďs, văd că Juste al ei e nebun după ea. Din ceea ce îmi spui în ultima ta scrisoare, înţeleg că lui îi e teamă că nu i-o veţi da. Întreţineţi această teamă ca pe o floare rară. Athénaďs va fi astfel stăpâna lui, pe când eu, care tremuram de teama că nu-l voi obţine pe Calyste, voi rămâne slugă. Mii de îmbrăţişări, mamă dragă. Ah! Dacă spaimele mele ar fi întemeiate, Camille Maupin mi-a vândut scump averea ei. Afectuoasele mele respecte tatălui meu."

Aceste scrisori explică perfect situaţia tainică a tinerei doamne şi a soţului ei. Dacă pentru Sabine căsătoria sa era o căsătorie din dragoste, Calyste vedea în ea doar o căsătorie de convenienţă, iar plăcerile lunii de miere nu urmaseră chiar întru totul regimul legal al căsniciei. Cât timp cei doi tineri stătuseră în Bretania, lucrările de reparare, de aranjare şi de mobilare a palatului du Guénic fuseseră conduse de către celebrul arhitect Grindot, sub supravegherea Clotildei, a ducesei şi a ducelui de Grandlieu. Toate măsurile fuseseră luate pentru ca în luna decembrie 1838 tânără pereche să se poată întoarce la Paris. Sabine se instală, deci, în strada Bourbon, cu mare plăcere, nu atât pentru a juca rolul de stăpână a casei, cât pentru a afla ce gândeşte familia sa despre căsătoria ei. Calyste, cu o totală nepăsare, se lăsă călăuzit cu bunăvoinţă în societate de către cumnată-sa Clotilde şi de soacră-sa, care se simţiră încântate de această purtare ascultătoare. El obţinu locul datorat numelui, averii şi căsătoriei lui. Succesul soţiei sale, socotită drept una dintre cele mai fermecătoare femei, distracţiile pe care le prilejuieşte înalta

societate, datoriile de îndeplinit, petrecerile de iarnă la Paris dădură oarecare consistenţă fericirii tinerei căsnicii, oferindu-i totodată şi câteva stimulente şi satisfacţii. Sabine, pe care mama şi sora sa o considerau fericită şi socoteau răceala lui Calyste drept un efect al educaţiei lui englezeşti, se liberă de gândurile sale negre; auzi atâtea tinere femei măritate prost invidiindu-i soarta, încât îşi alungă toate spaimele în ţara himerelor. În sfârşit, faptul că rămase însărcinată completă garanţiile oferite de această uniune de gen neutru, una dintre acelea despre al căror viitor femeile cu experienţă prorocesc a bine. În octombrie 1839, tânără baroană du Guénic capătă un fiu şi făcu nebunia de a-l alăpta, după socotelile tuturor femeilor în asemenea situaţie. Cum să nu fii întru totul mamă, atunci când ai un copil de la un soţ într-adevăr idolatrizat? Pe la sfârşitul verii următoare, în august 1840, Sabine, deci, îşi alăpta încă băieţelul. În cei doi ani de şedere la Paris, Calyste se dezbărase cu totul de acea inocenţă al cărei farmec împodobise debutul său în lumea pasiunii. Calyste se împrietenise spontan cu tânărul duce Georges de Maufrigneuse, proaspăt căsătorit ca şi el, cu o bogată moştenitoare, Berthe de Cinq-Cygne; apoi, cu vicontele Savinien de Portencluere, cu ducele şi cu ducesa de Rhétoré, cu ducele şi cu ducesa de Lenoncourt-Chaulieu, şi cu toţi obişnuiţii salonului soacrei sale. Bogăţia îşi are orele ei sumbre şi sastiselile ei, pe care Parisul, mai mult decât oricare altă capitală, ştie să le însenineze, să le facă fermecătoare, să le dea haz. În contact cu aceşti tineri soţi care îşi lasă singure cele mai nobile, cele mai frumoase fiinţe, în schimbul deliciilor ţigării şi ale whistului, al sublimelor conversaţii de la club, sau al patimii pentru turf, multe virtuţi casnice ale tânărului gentilom breton suferiră anumite modificări. Dorinţa maternă a unei soţii ce nu vrea să-şi plictisească soţul vine totdeauna în ajutorul înstrăinării tinerilor căsătoriţi. O soţie se simte grozav de mândră să-l

vadă întorcându-se la ea pe un bărbat căreia îi lasă toată libertatea!

Într-o seară din octombrie al acelui an, spre a scăpa de ţipetele unui copil ce trebuia înţărcat, Calyste, pe fruntea căruia Sabine nu putea să vadă o cută fără să nu se simtă mâhnită, se duse, sfătuit de ea, la Varietăţi, unde se reprezenta o piesă nouă.

Valetul însărcinat să cumpere un fotoliu de orchestră, luase un loc aflat foarte aproape de acea parte a sălii denumită avanscenă. La primul antract, privind în jurul său, Calyste o zări, în una din cele două loji ale avanscenei, la parter, la patru paşi de el, pe doamna de Rochegude.

Béatrix la Paris! Béatrix în public! Aceste două gânduri loviră inima lui Calyste ca două săgeţi. Să o revadă deodată, după trei ani! Cum să explici tulburarea ce se stârni în sufletul acesta îndrăgostit, care nu numai că nu o uitase, dar aşa de vădit o iubise pe Béatrix în propria-i soţie încât până şi soţia îşi dăduse seama? Cine ar înţelege că poemul unei iubiri pierdute şi neîmpărtăşite, dar rămase mereu vie în inima soţului Sabinei, pusese în umbră gingăşiile conjugale şi inefabila tandreţe a tinerei căsătorite? Béatrix era lumina, aerul, mişcarea, viaţa şi necunoscutul; pe când Sabine reprezenta datoria, întunericul, prevăzutul! Una deveni într-o clipă plăcerea, iar cealaltă, plictisul. Fu ca o lovitură de trăsnet. În loialitatea lui, soţul Sabinei avu nobilul gând de a părăsi sala. Ieşind din stal, văzu însă uşa de la lojă întredeschisă, şi picioarele îl conduseră singure într-acolo, în ciuda voinţei lui. Tânărul breton o găsi pe Béatrix între doi bărbaţi dintre cei mai distinşi, Canalis şi Nathan, unul politician, celălalt literat. În cei aproape trei ani de când Calyste n-o mai văzuse, doamna de Rochegude se schimbase uluitor; dar, cu toate că metamorfoza ei atinsese femeia, ea nu putea fi decât mai poetică şi mai ispititoare pentru Calyste. Până la vârsta de treizeci de ani, femeile frumoase ale Parisului nu-şi socotesc toaleta decât un veşmânt; dar, după ce trec pe sub porticul fatal al celor

treizeci de ani, ele caută să-şi facă din îmbrăcăminte arme, seducţii, podoabe; îşi alcătuiesc graţii, îşi găsesc mijloace de expresie, iau un caracter, se întineresc, studiază cele mai potrivite accesorii, în sfârşit trec de la natură la artă. Doamna de Rochegude tocmai suferise peripeţiile dramei care, în prezenta istorie a moravurilor franceze din secolul al nouăsprezecelea, se numeşte Femeia Abandonată. Fusese părăsită, ea, de către Conti; fireşte, devenise o mare artistă a toaletelor, a cochetăriei şi a florilor artificiale.

— Conti nu-i aici? Îl întrebă în şoaptă Calyste pe Canalis, după ce schimbase obişnuitele saluturi cu care încep întâlnirile cele mai solemne ori de câte ori ele au loc în public.

Fostul mare poet al foburgului Saint-Germain, de două ori fost ministru şi redevenit orator pentru a patra oară, aspirând la vreun minister, îşi puse în mod semnificativ un deget pe buze. Gestul lui explica totul.

— Sunt foarte fericită că vă văd, îi spuse cu glas mieros Béatrix lui Calyste. Îmi spuneam, atunci când v-am recunoscut acolo, în stal, fără ca dumneavoastră să mă fi zărit de la început, că nu mă veţi renega!

— Ah, Calyste drag, de ce te-ai căsătorit? Îi spuse apoi la ureche; şi încă şi cu o prostuţă!

De îndată ce o femeie îi vorbeşte la ureche unui nou venit în loja ei, şi după ce îl invită să se aşeze lângă ea, orice om de lume găseşte totdeauna un pretext ca s-o lase singură cu el.

— Vii cu mine, Nathan? Întrebă Canalis. Doamna marchiză îmi va îngădui, sper, să mă duc să schimb o vorbă cu d'Arthez, pe care-l văd cu prinţesa de Cadignan; e vorba de o combinaţie de tribună pentru şedinţa de mâine.

Această plecare elegantă îi permise lui Calyste să-şi revină din şocul pe care îl primise; îşi pierdu însă cu totul cumpătul şi stăpânirea de sine, aspirând parfumul, pentru el fermecător şi veninos totodată, al poeziei ticluite de Béatrix. Doamna de Rochegude, devenită uscată şi aţoasă,

al cărei ten aproape că se descompusese, slăbită, veştejită, cu ochii încercănaţi, îşi înflorise în seara aceea ruinele pretimpurii, cu ajutorul celor mai ingenioase născociri aşa-numite Article-Paris. Ca orice femeie abandonată, se gândise să-şi dea un aer de fecioară care, prin belşugul de Văluri albe, să evoce fecioarele în ale lui Ossian25 atât de poetic zugrăvite de către Girodet. Părul blond îi înconjura faţa prelungă în valuri de bucle prin care sclipeau luminile rampei reflectate de luciul unui ulei înmiresmat. Fruntea-i palidă sclipea. Îşi pusese un strat imperceptibil de ruj, a cărui culoare înşela ochiul, pe albul fad al obrazului refăcut cu apă de tărâţe. O eşarfă, atât de fină încât să te îndoieşti că nişte oameni fuseseră în stare să ţească asemenea mătase, era înfăşurat (în jurul gâtului făcându-l să pară mai puţin lung, ascunzându-l, nelăsând să se vadă decât o parte din tainele presate dibaci sub corset. Talia era o capodoperă de compoziţie. În ceea ce priveşte poza sa, e de ajuns să spunem că răsplătea toată truda pe care o necesitase pentru a fi realizată. Braţele-i subţiri, uscate, de-abia se zăreau de sub mânecile bufante şi largi, cu efecte bine calculate. Béatrix oferea acea îmbiere de străluciri şi de mătăsuri sclipitoare, de văluri străvezii şi de păr artificial, de calm şi de neastâmpăr, care a fost denumit un nu ştiu ce. Toată lumea ştie în ce constă acest nu ştiu ce. E un amestec de mult spirit, de mult bun-gust şi de multă dorinţă de a plăcea. Béatrix era, deci, o piesă bine decorată, bine schimbată şi uimitor de dichisită. Reprezentaţia unor atari feerii, care mai sunt şi destul de dibaci dialogate, îi înnebuneşte pe bărbaţii dăruiţi cu un suflet sincer, întrucât aceştia, prin legea contrastelor, simt o dorinţă nestăpânită de a se bucura de astfel de meşteşugiri. Sunt false şi captivante, sunt căutate, dar plăcute, şi unii bărbaţi adoră astfel de femei ce se joacă de-a seducţiile de parcă ar fi jocuri de noroc. Şi iată de ce: dorinţa bărbatului este un silogism care, de la această ştiinţă exterioară, trage concluzii în legătură cu lainicele teoreme ale voluptăţii.

Spiritul îşi zice: „O femeie care ştie să se facă atât de frumoasă, trebuie să mai posede şi multe alte resurse în dragoste.” Şi este adevărat: femeile, abandonate sunt femei care iubesc, cele care sunt păstrate sunt femei ce nu ştiu să iubească. Or, dacă lecţia italianului fusese crudă pentru amorul-propriu al blondei Béatrix, ea avea o fire din cale afară de prefăcută pentru a nu profita de învăţătura căpătată.

— Problema nu este să vă iubim, spuse ea, cu câteva clipe înainte de apariţia lui Calyste; trebuie să vă chinuim atunci când sunteţi îndrăgostiţi de noi, acesta-i secretul celor care vor să vă păstreze. Balaurii păzitori de comori sunt înarmaţi cu gheare şi cu aripi!

— S-ar putea face un sonet cu această cugetare, răspunsese Canalis în clipa când Calyste se arăta.

Dintr-o singură privire, Béatrix înţelese starea lui Calyste; revăzu, proaspete şi roşii, urmele zgardei pe care i-o pusese la des Touches. Calyste, jignit de vorbele spuse despre soţia sa, şovăia între mândria lui de soţ, apărarea Sabinei şi o vorbă aspră de aruncat unei inimi din care, pentru el, se ridicau atâtea amintiri, o inimă pe care o credea încă sângerândă. Şovăiala lui era studiata de marchiză, care nu spusese vorbele acelea decât spre a-şi da seama până unde se întinde stăpânirea ei asupra lui Calyste; văzându-l atât de slab, îi veni în ajutor pentru a-l „coate din încurcătură.

— Ei bine, dragul meu, acum sunt singură, spuse ea, după plecarea celor doi curtezani; da, sunt singură pe lume!

— Aşadar, nu te-ai gândit la mine? Spuse Calyste.

— Dar tu! Răspunse ea; tu nu eşti căsătorit? Iată una din durerile mele, între multele pe care le-am îndurat de când nu ne-am văzut. Nu pierd numai o dragoste, mi-am spus eu, ci şi o prietenie pe care o credeam bretonă. Dar omul se obişnuieşte cu toate. Acum sufăr mai puţin, mă simt însă zdrobită. Vai, acesta-i primul suspin, după amar de vreme, al inimii mele. Silită să mă arăt mândră faţă de cei ce nu le

pasă de mine, trufaşă, ca şi când n-aş fi păcătuit, faţă de bărbaţii care-mi fac curte, şi rămasă fără scumpa mea Félicité, nu aveam o ureche lângă care să şoptesc cuvântul: Sufăr! Aşa încât pot să-ţi spun acum cât de mâhnită eram, văzându-te la patru paşi de mine, fără ca tu să mă fi recunoscut, şi cât de bucuroasă sunt văzându-te lângă mine. Da, spuse ea, răspunzând unui gest al lui Calyste, e aproape fidelitate! Aşa-s femeile nefericite! Un nimic, o revedere înseamnă totul pentru ele: Ah! Tu m-ai iubit, m-ai iubit aşa cum aş fi meritat să fiu iubită de cel care nu s-a sfiit să calce în picioare toate comorile pe care le-am aşternut în calea lui! Şi, spre nenorocirea mea, nu ştiu să uit, iubesc, şi vreau să rămân credincioasă acestui trecut care nu se va mai întoarce niciodată.

Rosti această tiradă, de mult improvizată de sute de ori, dându-şi ochii peste cap în aşa fel încât să sporească şi prin gest efectul cuvintelor ce păreau smulse din adâncurile inimii de izbucnirea unui torent prea îndelung stăpânit. Calyste, în loc să spună ceva, începu să plângă cu nişte lacrimi mari ce i se rostogoleau din ochi; Béatrix îi luă mâna şi i-o strânse, făcându-l să îngălbenească.

— Mulţumesc, Calyste! Mulţumesc, copilul meu, iată cum răspunde un adevărat prieten la durerea unui prieten! Noi ne înţelegem. Ah! Gata! Să nu adaugi nici un cuvânt! Du-te, lumea se uită la noi şi ai putea s-o necăjeşti pe soţia ta, dacă, din întâmplare, i se va spune că ne-am întâlnit, deşi în mod cu totul nevinovat, faţă de o mie de persoane. Cu bine! Eu sunt tare, uite!

Îşi şterse ochii, făcând ceea ce în retorica femeilor ar trebui să se numească o antiteză în acţiune.

— Lasă-mă să râd cu un râs blestemat cu aceşti oarecare ce mă distrează, reluă ea. Mă întâlnesc cu o mulţime de artişti, de scriitori, de oameni pe care i-am cunoscut la sărmana noastră Camille Maupin, care poate că a avut dreptate, desigur, atunci când l-a îmbogăţit pe cel pe care îl iubea şi când a dispărut spunându-şi: „Sunt prea bătrână

pentru el”. E un sfârşit de martir. Şi asta-i tot ceea ce îţi rămâne atunci când nu poţi sfârşi ca o fecioară.

Începu să râdă, ca pentru a spulbera impresia tristă pe care o făcuse asupra admiratorului ei de odinioară.

— Şi unde aş putea veni să te văd? Întrebă Calyste.

— M-am aciuat pe strada Chartres, în faţa parcului Monceaux, într-o căsuţă potrivită cu averea mea, şi acolo îmi îndop capul cu literatură, dar numai pentru mine şi numai ca sa mă distrez. Ferească-mă Dumnezeu de mania acelor femei care. Te rog, du-te, lasă-mă, nu vreau să intru în gura lumii, vai, câte nu s-ar spune de-am fi văzuţi împreună! Şi-apoi uite, Calyste, dacă mai stai o clipă, am să-ncep să plâng!

Calyste se retrase. După ce îi strânse mâna doamnei de Rochegude, şi simţi pentru a doua oară senzaţia profundă, stranie, a unei apăsări repetate, plină de ispititoare alinturi.

„Doamne! Niciodată Sabine n-a ştiut să-mi tulbure astfel inima”, acesta fu gândul care îl fulgeră pe coridor.

În tot restul serii marchiza de Rochegude nu aruncă nici trei priviri directe spre Calyste; câteva priviri furişate constituiră însă tot atâtea sfâşieri pentru sufletul unui om care aparţinea cu totul primei lui iubiri respinse.

Când baronul du Guénic ajunse acasă, splendoarea apartamentelor sale îl făcu să se gândească la lipsurile despre care îi pomenise Béatrix, şi începu să-şi urască averea, din pricină că ea nu putea aparţine îngerului căzut. Aflând că Sabine se culcase de mult, se simţi cât se poate de fericit că va avea o noapte întreagă la dispoziţie pentru a-şi retrăi emoţiile. Blestema în sine puterea pe care dragostea i-o dădea Sabinei de a-i ghici toate gândurile. Atunci când întâmplarea face ca un soţ să fie adorat de soţia sa, ea citeşte pe faţa lui ca într-o carte, îi cunoaşte până şi cele mai amănunte tresăriri ale muşchilor, ştie de unde îi provine calmul de pe obraz, îşi reproşează cea mai uşoară tristeţe pe care o remarcă şi vrea să ştie dacă nu cumva ea însăşi a pricinuit-o; îi studiază ochii, căci pentru ea ochii

capătă culoarea gândurilor, ei iubesc sau nu iubesc. Calyste se ştia obiectul unui cult atât de profund, atât de naiv, atât de gelos, încât se îndoia că ar fi în stare să-şi alcătuiască o figură destul de discretă pentru schimbarea survenită în sufletul lui.

— Ce-am să mă fac mâine dimineaţă? Îşi zise el adormind, şi cu gândul la iscodelile Sabinei.

Apropiindu-se de Calyste, uneori chiar şi în cursul zilei, Sabine îl întreba: „- Mă mai iubeşti?" Sau, adesea: „- Nu te plictisesc?" întrebări pline de graţie, variind după firea sau după mintea femeilor, şi care ascund temerile lor, prefăcute, sau reale.

Chiar şi la suprafaţa celor mai nobile şi mai curate inimi se ridică mâlurile răscolite de vârtejuri. Astfel, a doua zi dimineaţa, Calyste, care fără îndoială că îşi iubea copilul, tresări de bucurie aflând că Sabine era alarmată din pricina unor convulsii, temându-se pe un crup şi ne voind să-l părăsească pe micuţul Calyste. Baronul pretextă o afacere şi plecă în oraş, evitând să ia micul dejun acasă. Fugi pe nesimţite, aşa cum fug prizonierii, bucuros să meargă pe jos, trecu podul Ludovic al XVI-lea, străbătu Champs Elysées şi se opri la o cafenea de pe bulevard unde se simţi ispitit să dejuneze singur, ca un burlac.

Ce este, deci, dragostea? Oare natura simte nevoia de a se răzvrăti împotriva jugului social? Oare vrea ea ca elanul vieţii date să fie spontan, liber, să fie cursul unui torent năvalnic, sfărâmat de stâncile contradicţiei, ale cochetăriei, în loc să fie o apă ce curge liniştit printre cele două ţărmuri – cel al Primăriei şi cel al Bisericii? Are ea, oare, vreun scop, atunci când îşi mocneşte acele erupţii vulcanice cărora se datorează, poate, marii oameni? Cu greu s-ar mai putea găsi un tânăr crescut cu mai multă sfinţenie decât Calyste, cu deprinderi mai curate, mai puţin atins de necredinţă, şi acest tânăr alerga nebuneşte către o femeie nevrednică de el, atunci când o încântătoare şi fericită întâmplare îi dăruise în baroana du Guénic o fată tânără, de o frumuseţe

într-adevăr aristocratică, de o inteligenţă rară şi delicată, evlavioasă, iubitoare şi îndrăgostită numai de el, de o gingăşie îngerească, gingăşie sporită de iubire, de o iubire pătimaşă, în ciuda căsătoriei, o iubire întocmai ca iubirea lui pentru Béatrix. Poate că şi bărbaţii cei mai aleşi mai păstrează încă în structura lor puţină argilă, mocirla le mai place încă. Fiinţa cea mai puţin imperfectă ar fi, în acest caz, femeia, în ciuda tuturor greşelilor şi nesocotinţelor ei. Totuşi, doamna de Rochegude, cu tot alaiul de pretenţii poetice care o înconjurau şi cu toată decăderea ei, făcea parte din cea mai înaltă nobilime, înfăţişa o natură mai mult eternă decât noroioasă, şi o ascunde sub aparenţele cele mai aristocratice pe curtezana ce-şi propunea să fie. Aşa încât, explicaţia aceasta nu poate lămuri ciudata pasiune a lui Calyste. Poate că pricina ei s-ar găsi în cine ştie ce vanitate atât de adânc îngropată, încât moraliştii n-au descoperit încă această latură a viciului. Există bărbaţi plini de nobleţe, ca acest Calyste, frumoşi ca el, bogaţi şi distinşi, bine educaţi, pe care, poate fără ca ei înşişi să-şi dea seama, căsătoria cu o fire asemănătoare cu a lor îi oboseşte, fiinţe a căror nobleţe nu se simte atrasă de nobleţe, pe care o măreţie şi o delicateţe aidoma cu a lor îi lasă nepăsători, şi care vor să caute la nişte naturi inferioare sau decăzute confirmarea superiorităţii lor, dacă nu cumva vor fi urmărind să cerşească cine ştie ce elogii. Contrastul dintre decadenţa morală şi sublim le desfată privirile. Lucrurile pure strălucesc ia mod deosebit lângă cele impure! O astfel de contradicţie devine interesantă. Calyste nu avea nimic de ocrotit în fiinţa Sabinei, ea era ireproşabilă, iar forţele nefolosite ale inimii lui vibrau toate faţă de Béatrix. Când, sub ochii noştri, oameni dintre cei mai mari au jucat un asemenea rol de Iisus ridicând-o pe femeia adulteră, de ce nişte oameni obişnuiţi s-ar dovedi mai înţelepţi?

Calyste îşi trecu astfel timpul până la orele nouă, mistuind o singură frază: „Am s-o revăd!”, un poem care adeseori a declanşat călătorii de şapte sute de leghe! Merse cu pas

sprinten până pe strada Courcelles, recunoscu casa, deşi n-o mai văzuse niciodată, şi rămase să aştepte, el, ginerele ducelui de Grandlieu, bogat nobil ca Bourbonii, oprit Ia scară de întrebarea unui valet bătrân:

— Numele dumneavoastră, domnule?

Calyste înţelese că trebuia să-i lase adoratei Béatrix toată libertatea, şi examină grădina, zidurile dungate de dârele negre şi galbene pe care le lasă ploile pe tencuielile Parisului.

Doamna de Rochegude, ca mai toate doamnele din lumea bună ce-şi rup lanţurile, îşi părăsise soţul lăsându-i întreaga avere, nevoind să primească nimic din mâna tiranului ei. Conti şi domnişoara des Touches o feriseră pe Béatrix de necazurile vieţii materiale, iar mama sa îi trimisese, de mai multe ori, anumite sume de bani. Văzându-se singură, a fost nevoită să facă economii destul de severe pentru o femeie deprinsă cu luxul. Urcase, deci, pe culmea colinei unde se întinde parcul Monceaux, şi se adăpostise într-o căsuţă, a unui fost mare senior, situată la stradă, dar înconjurată de o mică grădină fermecătoare şi a cărei chirie nu depăşea o mie opt sute de franci. Béatrix mai avea, totuşi, în slujba ei un servitor bătrân, o cameristă şi o bucătăreasă din Alençon, rămaşi lângă ea, în ciuda sărăciei sale, sărăcie ce ar fi însemnat belşug pentru destui burghezi ambiţioşi. Calyste urcă pe o scară cu treptele de piatră şlefuită şi cu palierele pline de flori. La primul etaj. Pentru a-l introduce pe baron în apartament bătrânul valet deschise o uşă dublă, capitonată cu catifea roşie, cu romburi de mătase roşie şi cu puncte aurii. Camerele prin care trecea Calyste erau tapisate şi ele cu mătase şi catifea. Covoarele în culori sobre, draperiile încrucişate de la ferestre, perdelele de la uşi, întregul interior contrasta cu meschinăria exteriorului, prost întreţinut de către proprietar. Calyste o aşteptă pe Béatrix într-un salon de un stil sever în care luxul devenise simplu. Salonul, acoperit cu velur de culoare grena, împodobit cu mătase de un galben mai, cu un covor roşu

închis, cu ferestrele ce păreau nişte sere, atât de încărcate erau cu jardiniere şi cu flori, era luminat de o lumină atât de slabă, încât Calyste abia zări pe şemineu două vaze de vechi calcedon roşu, între care strălucea o cupă de argint atribuită lui Benvenuto Cellini şi pe care Béatrix o adusese din Italia. Mobilele de lemn aurit garnisite cu velur, magnificele console, bizara pendulă ce se afla pe una dintre ele, masa acoperită cu un macat de Persia, totul ilustra o bogăţie apusă ale cărei rămăşiţe fuseseră bine orânduite. Calyste zări pe o măsuţă câteva bijuterii, o carte începută în care sclipea mânerul împodobit cu pietre scumpe al unui cuţit ce slujea la tăiat foile, simbol al criticii. În sfârşit, pe pereţi zece acuarele bogat înrămate, toate reprezentând dormitoarele de prin diversele locuinţe în care viaţa-i rătăcitoare o silise pe Béatrix să poposească, dădeau măsura unei extravaganţe superioare.

Foşnetul unei rochii de mătase o anunţă pe nefericita doamnă, ce apăru îmbrăcată într-o toaletă studiată care, fără îndoială, unui bărbat experimentat i-ar fi dezvăluit numaidecât că fusese aşteptat. Rochia, croită ca o haină de casă pentru a lăsa să se întrevadă puţin din albeaţa pieptului era făcută din moar gris-perle, cu mâneci mari, deschise, din care braţele se iveau acoperite de o mânecă dublă, cu bufantele despărţite prin nişte găitane şi garnisită cu dantele la capăt. Cosiţele frumosului ei păr, tapate îndelung, străluceau de sub o bonetă de dantele şi flori.

— Ai şi venit? Spuse ea zâmbind. Nici un îndrăgostit nu s-ar fi arătat atât de grăbit. Ai să-mi spui vreun secret, nu-i aşa?

Şi se aşează pe o canapea, invitându-l cu un gest pe Calyste să ia loc lângă ea. Printr-o întâmplare, poate anume ticluită (căci femeile au două feluri de a ţine minte – ca îngerii şi ca diavolii) Béatrix se parfumase cu parfumul de care se servea la des Touches cu prilejul întâlnirii ei cu Calyste. Adierea acelui miros, atingerea de acea rochie, privirea acelor ochi care, în semiobscuritate, atrăgeau lumina spre a

o reflecta, totul îl făcu pe Calyste să-şi piardă capul. Nefericitul se simţi cuprins de violenţa care, cândva, era s-o ucidă pe Béatrix; de data aceasta, însă, marchiza se afla pe marginea unei canapele, şi nu a oceanului; ea se ridică şi se duse să sune, punându-şi un deget pe buze. La semnul acesta, Calyste, chemat la ordine, se domoli, înţelegând că Béatrix nu avea nici o intenţie de ceartă.

— Antoine, nu sunt acasă pentru nimeni, îi spuse ea bătrânului servitor. Pune lemne pe foc.

— Uite, Calyste, te tratez ca pe un prieten, reluă ea cu demnitate, după ce bătrânul ieşi; nu mă trata nici tu ca pe o amantă. Două lucruri vreau să-ţi spun. Mai întâi, că n-am să mă agăţ prosteşte de un bărbat pe care soţia lui îi iubeşte; apoi, că nu mai vreau să fiu a nici unui bărbat din lume, pentru că eu, Calyste, am crezut că sunt iubită de un fel de Rizzio, neînlănţuit de nici un angajament, un bărbat cu totul liber, şi iată unde m-a dus o asemenea credinţă fatală! Tu eşti supus celei mai sfinte datorii, ai o soţie tânără, iubitoare, minunată; în sfârşit, eşti tată. Nici eu, nici tu n-am avea nici o scuză, şi amândoi am fi nişte nebuni.

— Scumpa mea Béatrix, toate aceste judecăţi se prăbuşesc în faţa unui singur argument: nu te-am iubit decât pe tine pe lume, şi am fost căsătorit împotriva voinţei mele.

— O farsă pe care ne-a jucat-o domnişoara des Touches, spuse ea zâmbind.

Timp de trei ore, doamna de Rochegude îl ţinu pe Calyste în respectarea credinţei conjugale, punându-i în sfârşit cumplitul ultimatum al unei renunţări totale la Sabine. Nimic altceva nu i-ar da vreo siguranţă, spunea ea, în situaţia groaznică în care o punea dragostea lui Calyste. Ea, de altminteri, privea sacrificiul Sabinei ca pe un lucru de mică importanţă, pretinzând că o cunoştea bine pe tânără baroană.

— Copile drag. Sabine e o femeie care confirmă toate aşteptările pe care le făgăduia ca fată. E cu adevărat o Grandlieu, oacheşă ca maică-sa, portugheza, ca să nu zic

portocalie şi uscată ca taică-său. La drept vorbind, soţia ta nu va fi niciodată pierdută, e un copil mare care ştie să meargă pe propriile-i picioare. Sărmane Calyste, oare aceasta-i femeia care-ţi trebuia ţie? Are ochi frumoşi, dar asemenea ochi sunt peste tot în Italia, în Spania şi în Portugalia. Oare poate fi cineva tandru, când are nişte forme atât de uscate? Eva e blondă, pe când brunetele se trag din Aclam; blondele aparţin lui Dumnezeu, a cărui mână a coborât asupra Evei ultimul său gând când şi-a încheiat creaţia.

Pe la orele şase, Calyste, deznădăjduit, îşi luă pălăria ca să plece.

— Da, du-te, bunul meu prieten, nu o lăsa să sufere luând masa de seară fără tine!

Calyste rămase. Era atât de tânăr, încât părţile sale slabe îngăduiau să fie lesne prins.

— Ai avea curajul să iei masa cu mine? Spuse Béatrix, mimând o uimire provocatoare; n-o să te sperie, oare, cina mea modestă şi ai putea să arăţi atâta independenţă încât să-mi dăruieşti bucuria unei atât de mărunte dovezi de afecţiune?

— Îngăduie-mi doar să-i scriu câteva rânduri Sabinei, spuse el, căci m-ar aştepta până la orele nouă.

— Poftim, uite masa la care scriu eu, spuse Béatrix.

Aprinse ea însăşi lumânările şi puse una pe masă, ca să poată citi ce scria Calyste.

„Scumpa mea Sabine.”

— Scumpa mea! Ah, ţi-e încă scumpă soţia, da? Spuse ea, pi ivindu-l cu un aer atât de rece, gata să-i îngheţe măduva din oase. Du-te! Du-te să mănânci cu ea!

„. Voi cina la un cabaret împreună cu nişte prieteni.*

— O minciună! Ah, nu meriţi nici dragostea ei, nici dragostea mea! Toţi bărbaţii sunt laşi faţă de noi! Du-te, domnule, du-te şi cinează cu scumpa dumitale Sabine.

Calyste se prăbuşi în fotoliu, devenind palid ca moartea. Bretonii au din fire un curaj ce-i face teribil de încăpăţânaţi

la nevoie. Tânărul baron se îndreptă, îşi propti cotul de masă, îşi sprijini bărbia în palmă şi o privi cu ochi strălucitori pe necruţătoarea Béatrix. Fu atât de măreţ, încât o femeie, din nord sau din sud, ar fi căzut în genunchii spunându-i:

— Ia-mă! Béatrix însă, născută la hotarul dintre Normandia şi Bretania, se trăgea din neamul de Casteran, iar suferinţele pe care i le pricinuise Conti dezvoltaseră în sufletul ei cruzimea francă şi răutatea normandă; îi trebuia drept răzbunare un scandal nemaipomenit, aşa încât nu cedă la gestul sublim al lui Calyste.

— Dictează-mi ce trebuie să scriu, mă voi supune, spuse bietul băiat. Atunci însă.

— Ei bine, da, spuse ea, pentru că mă vei iubi aşa cum mă iubeai la Guérande, Scrie: Iau masa de seară în oraş, nu mă aştepta!”

— Mai departe. Spuse Calyste, crezând că va mai urma ceva.

— Nimic, semnează. Bine, spuse ea, înhăţând bileţelul, cu o bucurie stăpânită; am să-l trimit printr-un comisionar.

— Acum. Exclamă Calyste, ridicându-se ca un om fericit.

— Ah! Cred că mi-am păstrat întreaga libertate, nu? Spuse ea, întorcându-se şi oprindu-se la jumătatea drumului dintre masă şi şemineu, de unde sunase.

— Poftim, Antoine, trimite biletul acesta la adresa de pe el. Astă-seară, domnul ia masa aici.

Calyste se întoarse pe la orele două din noapte la palatul său. După ce aşteptase până la orele douăsprezece şi jumătate, Sabine se culcase, doborâtă de oboseală; dormea, cu toate că fusese puternic tulburată de laconismul biletului primit de la soţul său; îl scuza însă! La femei, adevărata iubire începe prin a scuza totul în favoarea bărbatului iubit.

„Calyste era grăbit”, îşi zisese ea.

A doua zi dimineaţa, copilul se simţea bine, aşa încât îngrijorarea mamei trecuse. Sabine veni râzând, cu micuţul Calyste în braţe, să-l arate tatălui său, cu câteva clipe

înainte de micul dejun, făcând acele nebunii drăguţe şi rostind acele vorbe goale pe care le fac şi le spun toate tinerele mame. Această mică scenă conjugală îi îngădui lui Calyste să-şi recapete sângele rece, se purtă încântător cu soţia sa, gândind totuşi în sine că era un monstru. Se jucă copilăreşte cu micul domn cavaler, se jucă chiar mai mult decât era nevoie, depăşindu-şi rolul; Sabine însă nu ajunsese la acel grad de suspiciune la care o femeie poate observa o nuanţă atât de fină.

În sfârşit, la micul dejun, Sabine îl întrebă:

— Ce-ai făcut ieri?

— M-a reţinut Portenducre la cină, răspunse el, apoi ne-am dus la club să jucăm o partidă de whist.

— Asta-i o viaţă prostească, dragul meu Calyste, replică Sabine. Tinerii gentilomi din ziua de azi ar trebui să chibzuiască cum să recucerească în ţară tot terenul pierdut de părinţii lor. Nu fumând ţigări, jucând whist, trândăvindu-vă lenea, preocupaţi numai să ironizaţi pe parveniţii care vă alungă de pe toate poziţiile pe care le mai deţineţi, rupându-vă de masele cărora ar trebui să le slujiţi de suflet şi de creier şi să le fiţi ca o providenţă, nu aşa veţi izbuti să existaţi. În loc să fiţi un partid, nu veţi mai fi decât o opinie, cum spunea de Marsay. Ah! De-ai şti câte gânduri mi-au venit legănându-ţi şi alăptându-ţi copilul. Aş vrea ca numele acesta vechi, de du Guénic, să devină un nume istoric! Deodată, aţintindu-şi privirea în ochii lui Calyste, care o asculta pierdut în gânduri, ea îi spuse: „Recunoaşte că primul bilet pe care mi l-ai scris era cam prea scurt”.

— Nu mi-a venit în minte să te vestesc decât la club.

— Şi mi-ai scris pe o hârtie de femeie, avea un parfum pe care nu-l cunosc.

— Directorii ăştia de club se ţin de tot felul de şotii!

Vicontele de Portenducre ţi soţia sa, o pereche fermecătoare, deveniseră de la o vreme atât de intimi cu du Guénic-ii, încât hotărâseră să-şi plătească împreună loja lor de la Italiens. Cele două tinere doamne, Ursule şi Sabine,

ajunseseră la o asemenea prietenie datorită plăcutului schimb de sfaturi, de griji şi de confidenţe în legătură cu copiii lor. În vreme ce Calyste, destul de novice într-ale minciunii, îşi spunea: „Am să mă duc să-i previn pe Savinien”.

— Sabine îşi spunea: „Mi se pare că pe hârtie era o coroană!” Gândul acesta îi trecu prin minte ca un fulger, şi Sabine se mustră din pricina lui: îşi propuse totuşi să caute hârtia pe care, în ajun, cuprinsă de atâtea griji câte avusese, o aruncase în cutia ei de scrisori.

După micul dejun, Calyste ieşi în oraş, spunându-i soţiei că se va întoarce repede, se urcă într-o trăsurică joasă, cu un cal, dintre acelea care au început să înlocuiască incomoda cabrioletă a bunicilor noştri. Gonind năprasnic, în câteva minute ajunse în strada Saints-Pčres unde locuia vicontele, pe care îl rugă să-i facă micul serviciu de a minţi, făgăduindu-i că îi va face şi el un serviciu asemănător, dacă Sabine ar întreba-o cumva pe vicontesă. Cum se văzu afară, Calyste, alergând cu cea mai mare viteză, străbătu distanţa dintre Saints-Pčres până în strada Chartres în câteva minute; voia să afle cum îşi petrecuse Béatrix restul nopţii. O găsi pe fericita nefericită de-abia ieşită din baie, proaspătă, senină, şi luându-şi micul dejun cu mare poftă. Admiră graţia cu care îngerul lui mânca nişte ouă moi şi rămase* uimit de serviciul de aur, dăruit de un lord meloman căruia Conti îi făcuse nişte romanţe pentru care lordul dăduse ideile şi apoi publicase romanţele ca fiind ale sale. Ascultă câteva glume pline de haz spuse de idolul lui, a cărui mare grijă era de a-l înveseli şi de a se arăta mâhnită şi plânsă în clipa când el da să plece. Socoti că nu stătuse acolo decât o jumătate de ceas, dar nu se întoarse acasă decât pe la orele trei. Frumosul lui cal englezesc, un cadou din partea vicontesei de Grandlieu, părea scos din apă, aşa era de scăldat de sudoare. Printr-o întâmplare pe care toate femeile geloase o înlesnesc, Sabine se afla la o fereastră ce da spre curte, îngrijorată că nu-l vedea pe Calyste

întorcându-se, neliniştită fără să ştie de ce. Înfăţişarea calului, a cărui gură spumega, o impresionă.

„De unde vine?” Această întrebare îi fu suflată la ureche de către acea putere care nu este nici conştiinţă, nici demon, nici înger, dar care vede, care sugerează, care ne arată necunoscutul, care ne face să credem în duhurile, în făpturile născute din creierul nostru, care se duc şi se întorc, trăind în sfera nevăzută a gândului.

— De unde vii, înger scump? Îl întrebă ea pe Calyste, coborând în întâmpinarea lui până pe primul palier al scării. Abd-el-Kader aproape cade din picioare, spuseseşi că te întorci numaidecât, iar eu te aştept de trei ceasuri.

„Am încurcat-o, îşi zise Calyste, care făcea progrese în arta prefăcătoriei; poate scap cu vreun cadou.” – Scumpă măicuţă, îi răspunse soţiei sale, cuprinzând-o pe după mijloc cu mai multă gingăşie decât ar fi arătat de n-ar fi fost vinovat, văd, e cu neputinţă sa păstrez un secret, oricât de nevinovat ar fi el, faţă de o soţie îndrăgostită.

— Secretele nu se spun pe scară, răspunse ea râzând. Să mergem în casă.

În mijlocul salonului ce da spre dormitor, ea zări într-o oglindă figura lui Calyste, care, neştiindu-se observat, fără să mai zâmbească, lăsa să i se vadă oboseala şi adevăratele sentimente.

— Secretul! Spuse ea, întorcându-se.

— Cât timp ai alăptat, te-ai purtat atât de minunat, încât mi L-ai făcut şi mai scump pe moştenitorul prezumtiv al du Guénic-ilor; am vrut să-ţi fac o surpriză, întocmai un burghez de pe strada Saint-Denis. În clipa aceasta, se finisează o toaletă comandată pentru tine, şi pe care au lucrat-o nişte adevăraţi artişti; au contribuit la ea mama şi mătuşa Zéphirine.

Sabine îl cuprinse în braţe pe Calyste, îl ţinu strâns la piept, cu capul pe gâtul lui, simţind cum se topeşte sub greutatea fericirii, nu din cauza rochiei, ci din cauza celei dintâi bănuieli risipite. A fost una dintre acele emoţii

extraordinare care nu se uită şi pe care nu orice dragoste, oricât de mare, o poate dezlănţui, căci viaţa atunci s-ar mistui prea repede. Bărbaţii ar trebui, în asemenea situaţii, să cadă la picioarele femeilor pentru a le adora, căci în gestul lor se revarsă toate puterile inimii şi ale sufletului, ca apele nimfelor arhitecturale ce ţâşnesc din urnele înclinate. Sabine izbucni în lacrimi.

Deodată, ca muşcată de viperă, se desprinse de Calyste, se prăbuşi pe divan şi leşină. Brusca reacţie a frigului asupra acestei inimi învăpăiate, a certitudinii asupra florilor arzânde din această Cântare a cântărilor, era cât pe-aci s-o ucidă pe soţie. Ţinându-l pe Calyste îmbrăţişat, stând astfel cu nasul în cravata lui, cufundată cum era în bucuria ei, simţise deodată acelaşi parfum ca al hârtiei de scrisori! Aşadar, un alt cap de femeie stătuse sprijinit acolo, şi părul şi obrazul ei lăsaseră o mireasmă adulteră. Iar ea sărutase locul pe care erau calde încă sărutările rivalei sale!

— Ce ai? Întrebă Calyste, după ce o readuse la viaţă, ştergându-i obrajii cu o batistă jilavă şi dându-i să miroase nişte săruri.

— Du-te după medicul şi după moaşa mea, adu-i pe amândoi. Da, simt că mi s-a întors laptele. Cei doi nu vor veni imediat decât dacă ai să-i rogi dumneata.

Acest dumneata îl ului pe Calyste care, înspăimântat de-a binelea, ieşi în fugă. De îndată ce Sabine auzi poarta cea mare închizându-se, se sculă ca o căprioară speriata şi începu să se plimbe prin salon, şoptind ca o nebună: „Doamne! Doamne!” Cuvintele acestea ilustrau toate gândurile sale. Criza, despre care ea pomenise ca pretext, se dezlănţui. Fiecare fir de păr era parcă un ac înroşit în flacăra nevrozelor şi i se înfigea în cap. Sângele-i clocotind parcă-i storcea nervii şi, în acelaşi timp, parcă voia să-i iasă prin pori! Rămase orbită o clipă. Atunci ţipă: „Mor!”

Când, la ţipătul ei groaznic de mamă şi de femeie lovită, camerista veni în fugă, şi când, luată şi dusă în pat, îşi recăpăta vederea şi puterea de judecată, cea dintâi lumină

ce-i fulgeră în minte fu aceea de a o trimite pe cameristă după prietena sa, doamna de Portenducre. Sabine îţi simţi gândurile învolburându-se în cap ca nişte paie purtate de un vârtej.

— Vedeam, spunea ea mai târziu, miriade deodată. Sună după valet şi, în ciuda febrei, mai avu tăria să scrie următoarea scrisoare, stăpânită fiind de o singură ambiţie; aceea de a avea o certitudine!

Doamnei baroane du Gučnic „Dragă mamă, atunci când vei veni la Paris, aşa cum ne-ai lăsat să sperăm, am să-ţi mulţumesc personal pentru frumosul dar prin care tu, mătuşa Zéphirine şi Calyste aţi vrut să mă răsplătiţi pentru faptul că mi-am îndeplinit îndatoririle. Eram şi aşa destul de bine răsplătită, prin propria mea fericire! Renunţ să vă mai descriu plăcerea pe care mi-a făcut-o această fermecătoare toaletă, am să v-o spun atunci când veţi fi lângă mine. Te rog să mă crezi că, împodobindu-mă în faţa acestui giuvaer, mă voi gândi totdeauna, ca doamnele romane, că podoaba mea cea mai frumoasă este scumpul nostru îngeraş etc.”

Îşi trimise camerista să pună această scrisoare la poştă pentru Guérande. Când vicontesa de Portenducre sosi, fiorul unei febre înspăimântătoare urma după primul paroxism de nebunie al Sabinei.

— Ursule, mi se pare că am să mor, îi spuse ea.

— Ce ai, scumpa mea?

— Ce-au făcut, ieri, Savinien şi Calyste, după ce au luat cina la voi?

— Care cină? Se grăbi Ursule, căreia soţul încă nu-i spusese nimic, căci nu se gândise la o anchetă atât de imediată. Savinien şi cu mine am mâncat aseară împreună, apoi am plecat la Italiens, fără Calyste.

— Ursule, scumpa mea, în numele dragostei tale pentru Savinien, păstrează secretul celor ce mi-ai spus şi celor ce am să-ţi spun eu mai departe. Numai tu vei şti de ce mor. Sunt înşelată, după trei ani de căsătorie şi la douăzeci şi doi de ani şi jumătate ai mei!

Dinţii-i clănţăneau, ochii-i erau îngheţaţi, stinşi, iar obrazul căpătase o nuanţă verzuie, asemănătoare cu o veche oglindă de Veneţia.

— Tu, atâta de frumoasă! Şi pentru cine?

— Nu ştiu! Calyste însă m-a minţit de două ori. Nici un cuvânt! Să nu mă plângi şi să nu te arăţi mânioasă, fă-te că nu ştii nimic; poate vei afla tu, prin Savinien, cine este. O! Scrisoarea de ieri!

Şi, clănţănind din dinţi, în cămaşă, se repezi la o măsuţă de unde luă scrisoarea.

— O coroană de marchiză! Spuse ea, aşezându-se iarăşi în pat. Interesează-te dacă doamna de Rochegude e la Paris. Am, deci, şi eu o inimă la care să mă plâng, la care să gem! Oh! Scumpa mea, să-ţi vezi credinţele, poezia, idolul, virtutea, fericirea, totul, totul făcut zdrenţe, veştejit, pierdut! Nici un Dumnezeu în cer! Nici o dragoste pe pământ, nici un pic de viaţă în inimă, nimic, nimic. Nu ştiu dacă se mai face ziuă, mă îndoiesc de soare. Mi-e inima plină de atâta durere, încât aproape că nici nu simt groaznicele suferinţe care îmi înjunghie sânul şi obrajii. Din fericire, copilul a fost înţărcat, laptele meu l-ar fi otrăvit!

La gândul acesta, un torent de lacrimi ţâşni din ochii până atunci uscaţi ai Sabinei.

Drăguţa doamnă de Portenducre, ţinând în mână fatala scrisoare pe care Sabine o mirosise încă o dată, sta ca năucă în faţa durerii adânci a prietenei sale, impresionată de agonia dragostei ei, fără să poată înţelege ceva, în ciuda vorbelor incoerente prin care Sabine încerca să povestească totul. Deodată, Ursule fu străfulgerată de una dintre acele idei care nu le vin decât prietenelor adevărate. „Trebuie s-o salvez!” îşi zise ea.

— Sabine, aşteaptă-mă, „puse apoi, mă duc să aflu adevărul.

— Ah! Te voi iubi şi-n mormânt! Exclamă Sabine.

Vicontesa alergă la ducesa de Grandlieu, o rugă să păstreze cel mai desăvârşit secret şi o puse la curent cu

situaţia Sabinei.
— Doamnă, spuse vicontesa în încheiere, nu credeţi că pentru a evita o boală cumplită şi, poate, ce ştiu eu? Nebunia! Ar trebui să povestim totul medicului şi să născocim pe seama acestui groaznic Calyste nişte întâmplări care, pentru moment, să-l facă să pară nevinovat?
— Scumpa mea, spuse ducesa, căreia povestea aceasta îi îngheţase inima, prietenia ţi-a dăruit pentru o clipă experienţa unei femei de vârsta mea. Ştiu cât îl iubeşte Sabine pe soţul ei, şi ai dreptate, ar putea să înnebunească.
— Dar, ceea ce ar fi şi mai rău, ar putea să-şi piardă frumuseţea! Spuse vicontesa.
— Hai repede! Strigă ducesa.
Vicontesa şi ducesa ajunseră, din fericire, cu câteva clipe înaintea celebrului mamoş Dommangét, singurul dintre cei doi savanţi pe care Calyste îl găsise.
— Ursule mi-a povestit totul, îi spuse ducesa fiicei sale; te înşeli. Mai întâi, Béatrix nu e la Paris. Cât despre ceea ce a făcut ieri soţul tău, apoi dumnealui, îngere drag, a pierdut o groază de bani şi nu ştie de unde să-i ia ca să-ţi plătească toaleta.
— Dar asta? Îi spuse Sabina mamei sale, arătându-i scrisoarea:
— Asta! Exclamă ducesa râzând, e hârtie de la Jockey Club, toată lumea scrie pe hârtie cu coroană, în curând toţi băcanii noştri au să poarte titluri de nobili.
Mama, precaută, zvârli în foc blestemata hârtie. Iar când Calyste şi Dommanget sosiră, ducesa, care apucase să dea servitorilor instrucţiunile necesare, fu anunţată imediat; o lăsă pe Sabine în seama doamnei de Portenducre ţi îi opri în salon pe mamoţ ţi pe Calyste.
— E vorba de viaţa Sabinei, domnule, îi spuse ea lui Calyste, ai înşelat-o cu doamna de Rochegude.
Calyste se înroşi ca o fecioară încă ruşinoasă, prinsă cu greşeala.

— Şi, spuse ducesa continuând, cum nu ştii să înşeli, ai făcut atâtea gafe încât Sabine şi-a dat seama numaidecât; am îndreptat însă totul. Nu-i doreşti fiicei mele moartea, nu-i aşa? Toate astea, domnule Dommanget, vă pun pe calea adevărată a bolii şi a cauzei şale. În ce mă priveşte, Calyste, o femeie bătrână ca mine îţi înţelege greşeala, dar nu ţi-o iartă. Asemenea iertare se obţine numai printr-o întreagă viaţă de fericire. Dacă vrei să te stimez, salvează-mi mai întâi fata; uit-o apoi pe doamna de Rochegude, această doamnă nu e bună s-o ai decât o singură dată. Învaţă să minţi, comportă-te cu un curaj şi-o neruşinare de criminal. Eu însumi am minţit, şi voi fi nevoită să plătesc cu penitenţe grele păcatul acesta de moarte!

Şi îl puse la curent cu minciunile pe care le ticluise. Iscusitul mamoş, aşezat la căpătâiul bolnavei, studia, după simptome, mijloacele de prevenire a răului. În vreme ce el ordona măsurile al căror succes depindea de executarea lor cât mai rapidă, Calyste, la capătul patului, sta cu ochii aţintiţi la Sabine, străduindu-se să dea o expresie de tandreţe caldă privirilor sale.

— Aşadar, numai jocul ţi-a încercănat astfel ochii? Spuse ea cu voce slabă.

Fraza aceasta îi înfioră pe medic, pe mamă şi pe vicontesă, care priviră între ei pe furiş. Calyste se înroşi ca o cireaşă.

— Iată ce-nseamnă să alăptezi, spuse cu un haz silit Dommanget. Soţii se plictisesc să tot stea despărţiţi de. Soţiile lor, încep să se ducă la club şi se apucă să joace. Să nu regretaţi însă cei treizeci de mii de franci pe care domnul baron i-a pierdut azi-noapte.

— Treizeci de mii de franci? Se minună Ursule prosteşte.

— Da, exact, replică Dommanget. Am aflat chiar în dimineaţa aceasta de la tânără ducesă Berthe de Maufrigneuse că atâta a câştigat de la dumneavoastră domnul de Trailles, îi spuse el lui Calyste. Cum de puteţi să jucaţi cu un asemenea om? Cinstit vorbind, domnule baron, vă înţeleg ruşinea.

Văzând-o pe soacra sa, o ducesă evlavioasă, pe tânără vicontesă, o femeie fericită, şi pe bătrânul mamoş, un egoist, minţind ca nişte negustori de mărunţişuri, bunul şi nobilul Calyste înţelese gravitatea situaţiei şi îi răsplăti cu două lacrimi mari care o amăgiră pe Sabine.

— Domnule, spuse ea ridicând capul şi privindu-l pe Dommanget cu mânie, domnul du Guénic poate pierde treizeci, cincizeci, o sută de mii de franci, dacă-i place, fără să aibă cineva dreptul de a-i reproşa ceva şi de-ai da lecţii. E mai bine că a câştigat domnul de Trailles banii noştri, decât să fi câştigat noi banii domnului de Trailles.

Calyste se ridică, o cuprinse pe soţia sa pe după gât, o sărută pe amândoi obrajii şi îi şopti la ureche: „Sabine, eşti un înger.”

Peste două zile, tânără soţie era socotită salvată. A doua zi, Calyste se afla la doamna de Rochegude şi se lăuda cu ticăloşia lui.

— Béatrix, îi spunea el, îmi datorezi fericirea. Am înşelat-o pe biata mea soţie pentru tine, iar ea a descoperit totul. Hârtia aceea fatală, pe care m-ai pus-o să i-o scriu şi care purta numele şi coroana ta, pe care eu nu le-am văzut! Nu te vedeam decât pe tine! Noroc că monograma. B-ul tău, era din întâmplare şters. Dar parfumul pe care l-ai lăsat în hainele mele şi minciunile în care m-am încurcat ca un prost au dat pe faţă fericirea mea. Sabine era să moară, i s-a urcat laptele la cap, are un erizipel, poate că-i va purta urmele toată viaţa.

Ascultându-i tirada, Béatrix avea o figură rece ca Septentrionul, de-ar fi îngheţat Sena cu o privire.

— Eh, cu-atât mai bine, răspunse ea, asta poate că ţi-o va face mai albă.

Şi Béatrix, devenită uscată ca oasele ei, pătată ca tenul ei şi acră ca propriu-i glas, continuă pe tonul acesta o litanie de sarcasme cumplite. Nu există mai mare gugumănie pentru un soţ decât să-i vorbească amantei despre soţia lui, când soţia este virtuoasă, afară doar de gugumănia de a-i

vorbi soţiei despre amantă, când amanta este frumoasă. Dar Calyste nu-şi însuşise încă acel gen de educaţie pariziană pe care ar trebui s-o denumim politeţea pasiunilor. El nu ştia nici s-o mintă pe soţia lui, nici să-i spună iubitei adevărul, două deprinderi absolut necesare spre a le putea înşela pe femei. Aşa încât fu nevoit să pună în joc toată puterea pasiunii pentru a obţine de la Béatrix o iertare cerută timp de două ore şi refuzată de la un înger mâniat ce-şi ridica ochii în tavan ca să nu se uite la vinovat şi care debita argumentele tipice ale marchizelor, cu o voce presărată cu câteva lăcrămioare aidoma, şterse pe furiş cu dantela batistei.

— Îmi vorbeşti despre soţia ta aproape a doua zi după greşeala mea? De ce nu-mi spui că e o perlă de virtute! Ştiu, ea te găseşte frumos pentru că eşti admirat! Uite, asta-i depravarea! Eu te iubesc pentru sufletul tău! Căci, să ştii bine, dragul meu, eşti îngrozitor în comparaţie cu unii ciobani din Campagna romană! Etc.

Frazeologia aceasta poate că va surprinde, ea însă constituia un sistem bine calculat de către Béatrix. La a treia încarnare a ei, căci cu fiecare dragoste o femeie devine cu totul alta, marchiza căpătase tot mai multă şiretenie, singurul cuvânt ce redă just roadele unor atari aventuri. Or, marchiza de Rochegude se analizase în faţa oglinzii. Femeile inteligente nu se amăgesc niciodată asupra lor înseşi; ele îşi numără ridurile, asistă la naşterea labei de gâscă de la ochi, văd cum le sporesc semnele bătrâneţii pe faţă, se cunosc întru totul, lucru pe care-l mărturisesc singure tocmai prin prea multe eforturi ce le fac spre a se conserva. De aceea, ca să poată lupta cu o tânără soţie şi ca să obţină împotriva ei şase biruinţe pe săptămână, Béatrix apelase la ajutorul ştiinţei curtezanelor. Fără a se mai gândi la josnicia planului său, îndemnată de pasiunea-i egoistă pentru frumosul Calyste să folosească asemenea mijloace, ea îşi pusese în minte să-l facă pe acesta să se creadă

dizgraţios, urât, otova, şi să se comporte faţă de el ca şi cum l-ar urî.

Nu există procedeu mai potrivit faţă de bărbaţii cu firi de cuceritori. Pentru ei, a se lovi de un asemenea dispreţ savant, pe care să-l înfrângă, nu constituie oare o biruinţă ce, după prima zi, trebuie reînceput în toate zilele următoare? Mai mult încă, e măgulirea ascunsă sub mantia urii, şi-apoi, în faţa graţiei, adevărul în care toate metamorfozele sunt îmbrăcate de către sublimii poeţi necunoscuţi care le-au născocit. Ce bărbat nu-şi spune atunci:

— Sunt irezistibil! Sau:

— Iubesc bine, de vreme ce îi înfrâng aversiunea.

Dacă am nega principiul acesta, de care cochetele şi curtezanele din toate zonele sociale şi-au dat seama perfect, i-am nega şi pe descoperitorii de noi orizonturi şi ştiinţe, pe căutătorii de taine, respinşi ani de-a rândul în duelul lor cu lucrurile necunoscute.

Béatrix îşi dublase atitudinea dispreţuitoare, pe care o folosea ca pe un piston moral, cu neîncetata comparaţie dintre interiorul poetic, confortabil al casei sale, complet deosebit de palatul du Guénic. Orice soţie neglijată ce nu se mai îngrijeşte de sine, nu mai are grijă nici de interiorul casei sale, atât este de deznădăjduită. Bănuind acestea, doamna de-Rochegude începu o serie de atacuri surde împotriva luxului din foburgul Saint-Germain, pe care îl califica drept ridicul. Scena împăcării, în care Béatrix îl puse pe Calyste să jure că o urăşte pe soţia sa care, după spusele ei, juca acea comedie a laptelui revărsat în sânge, se petrecu într-un veritabil crâng în care marchiza se fandosea înconjurată de flori minunate şi de jardiniere de un lux deşănţat. În casa ei, arta fleacurilor, a bibelourilor la modă, era împinsă peste orice limită. Dispreţuită de toţi, după ce fusese părăsită de Conti, Béatrix dorea să se bucure măcar de gloria pe care o dă perversitatea.

Nefericirea unei tinere soţii, a unei Grandlieu bogate şi frumoase, avea să-i fie piedestal.

Când o femeie, după perioada de alăptare a celui dintâi copil al ei, îşi reia viaţa obişnuită, ea reapare fermecătoare, se întoarce în lume înfrumuseţată. Iar dacă faza aceasta a maternităţii le reîntinereşte pe femeile mai în vârstă, celor tinere le dă o strălucire ispititoare, o vioiciune veselă, un brio de viaţă dacă ne e îngăduit să folosim pentru trupuri cuvântul pe care Italia l-a adoptat pentru spirit. Încercând să reia plăcutele obiceiuri din luna de miere. Sabine nu-l mai găsi pe Calyste acelaşi. Ea, nefericita, în loc să se dăruiască fericirii, sta să observe. Începu să adulmece după fatalul parfum şi, până la urmă, îl simţi. Nu se mai spovedi nici prietenei, nici mamei sale, care o amăgiseră cu atâta bunăvoinţă. Vru să aibă o certitudine, şi Certitudinea nu se lăsă mult aşteptată. Căci Certitudinea nu întârzie niciodată, e ca soarele, care impune să se tragă repede storurile. În dragoste, se repetă povestea cu pădurarul care îşi chema Moartea: i se cere Certitudinii să ne orbească.

Într-o dimineaţă, la cincisprezece zile după prima ei criză, Sabine primi această scrisoare teribilă:

Doamnei baroane du Guénic.

Guérande „Scumpa mea fiică, şi eu şi cumnata mea Zéphirine ne-am pierdut în tot felul de presupuneri în legătură cu toaleta despre care ne scrii în scrisoarea ta; i-am scris şi lui Calyste, şi te rog să mă ierţi pentru neştiinţa noastră. Nu te poţi îndoi de inimile noastre. Vă strângem o avere.

Datorită sfaturilor domnişoarei de Pen-Hoël în legătură cu gestiunea bunurilor voastre, în câţiva ani veţi avea un capital considerabil, fără să fiţi nevoiţi să renunţaţi la plăcerile voastre.

Scrisoarea ta, scumpă fiică, iubită ca şi cum te-aş fi purtat la sânul meu şi te-aş fi alăptat cu laptele meu, m-a surprins prin laconismul ei şi mai ales prin tăcerea ta în legătură cu

micuţul şi scumpul meu Calyste; despre cel mare n-ai avut nimic să-mi spui, îl ştiu fericit, dar etc.”

Pe această scrisoare Sabine scrise, de-a curmezişul: Nobila Bretanie nu poate fi în întregime mincinoasă! Şi aşează scrisoarea pe biroul lui Calyste. Calyste găsi scrisoarea şi o citi. După ce recunoscu scrisul şi apoi rândul notat de Sabine, aruncă scrisoarea în foc, foarte hotărât să nu pomenească niciodată despre ea. Sabine trăi o săptămână întreagă într-o nelinişte al. Cărei secret numai sufletele angelice sau solitare, pe care aripa îngerului cel rău nu le vor fi atins niciodată, şi-l pot imagina. Tăcerea lui Calyste o înspăimânta pe Sabine.

„Eu, care ar trebui să fiu numai dragoste, numai plăcere pentru el, l-am supărat şi l-am jignit! Virtutea mea s-a făcut urâcioasă şi, fără îndoială, mi-am umilit idolul!” îşi spunea ea.

Asemenea gânduri îi măcinau inima. Era gata să-şi ceară iertare pentru greşeala ei, când Certitudinea îi trimise noi dovezi.

Îndrăzneaţă şi obraznică, Béatrix îi scrise într-o zi lui Calyste chiar acasă la el. Doamna du Guénic primi scrisoarea şi o înmână soţului său, fără a o fi deschis; îi spuse însă, cu moartea în suflet şi cu vocea schimbată:

— Dragul meu, ai primit o scrisoare de la Jockey-Club. Am recunoscut parfumul şi hârtia.

Calyste se înroşi, puse scrisoarea în buzunar.

— De ce n-o citeşti?

— Ştiu ce vor de la mine.

Tânără soţie se aşează. Nu mai făcu febră, nu mai plânse; fu însă cuprinsă de una dintre acele mânii care, la făpturile slabe ca ea, stârnesc îngrozitoare dorinţe de crimă şi le pun arsenicul în mână, fie pentru ele, fie pentru rivalele lor. Micul Calyste fu adus, ea îl luă în braţe şi începu să-l legene. Copilul, înţărcat de curând, începu să caute sânul prin rochie.

— El îşi aminteşte! Spuse ea încetişor.

Calyste se duse să-şi citească scrisoarea în camera sa; După plecarea lui, biata femeie izbucni în lacrimi, dar aşa cum plâng femeile atunci când sunt singure.

Durerea, ca şi plăcerea, are procesul ei de iniţiere. Prima criză de felul celei care era să curme viaţa Sabinei nu se mai întâmplă niciodată, aşa cum niciodată trufandalele nu se ivesc de două ori. După aceea prima lovitură dată sentimentelor noastre, celelalte sunt aşteptate, zdrobirea nervilor ne este acum cunoscută, capitalul simţămintelor noastre a fost plasat într-o rezistenţă puternică. Astfel. Sabine, sigură acum că e înşelată, îşi petrecu trei ore cu copilul în braţe, la gura sobei, şi se minună când Gasselin, devenit valet, intră să-i spună:

— Doamna este servită.

— Anunţă-l şi pe domnul.

— Doamnă baroană, domnul nu ia masa acasă astă seară.

Poate să înţeleagă cineva tot chinul unei tinere femei de douăzeci şi trei de ani, care îndură supliciul de a se vedea singură într-o imensă sufragerie dintr-un palat străvechi, servită de servitori tăcuţi, în asemenea împrejurări?

— Pregăteşte trăsura, spuse ea deodată, mă duc la Italiens.

Se îmbrăcă splendid, vru să se arate mândră şi zâmbitoare ca o femeie fericită. Peste remuşcările pe care apostila pusă pe scrisoare i le pricinuia. Hotărî_să învingă, să-l recâştige pe Calyste prin marea ei durere, prin virtuţile ei de soţie, printr-o gingăşie de miel pascal. Ţinea să mintă faţă de întregul Paris. Iubea, şi iubea aşa cum se iubesc curtezanele şi îngerii, cu orgoliu şi cu umilinţă. Se juca însă Othello! Când Rubini cântă: Il mio cor şi divide26, Sabine nu mai putu să îndure. Muzica e adeseori mai puternică decât poetul şi decât actorul, două dintre cele mai uimitoare forţe puse laolaltă. Savinien de Portenducre o însoţi pe Sabine până sub peristilul teatrului şi o ajută să se urce în trăsură, fără a putea să-şi explice plecarea ei precipitată.

Din acea clipă, doamna du Guénic intră într-o perioadă de suferinţe specifice aristocraţiei. Voi, cei invidioşi, săraci, necăjiţi, atunci când vedeţi pe braţele femeilor şerpii aceia de aur cu capete de diamant, colierele şi agrafele acelea, spuneţi-vă că asemenea vipere muşcă, asemenea coliere au vârfuri veninoase, asemenea brăţări atât de uşoare taie în carnea acelor braţe delicate! Tot luxul acesta se plăteşte. În situaţiei Sabinei, femeile îşi blesteamă plăcerile bogăţiei, nu mai au ochi pentru aurul din saloanele lor, mătasea divanelor e plină de noduri, florile exotice devin urzici, parfumurile duhnesc, minunile culinare zgârie limba ca pâinea de orz, iar viaţa se mohorâte ca Marea Moartă.

Două-trei exemple vor fi suficiente pentru a ilustra reacţia unui salon sau a unei femei, în faţa fericirii astfel încât toate femeile care au îndurat asemenea suferinţă să-şi poată regăsi propriile impresii din căsnicie.

Cunoscându-şi acum îngrozitoarea rivală, Sabine îşi studia soţul ori de câte ori acesta pleca în oraş, încercând să ghicească ce va face el în cursul zilei. ^Şi cu ce mânie stăpânită se aruncă o femeie în piroanele înroşite ale unor asemenea chinuri sălbatice! Şi ce bucurie delirantă ar trăi ea, dacă el nu s-ar duce în strada Chartres! Se va întoarce oare Calyste? Aspectul frunţii, al pieptănăturii, al ochilor, al chipului, al ţinutei atribuia un înţeles cumplit unor fleacuri, unor nimicuri urmărite până în toate amănuntele toaletei, şi care, în asemenea cazuri, o fac pe femeie să-şi piardă nobleţea şi demnitatea. Asemenea cercetări funeste, păstrate în adâncurile inimii, se înăcresc şi până la urmă alterează rădăcinile delicate din care răsar fi orile albastre ale sfintei încrederi, stelele de aur ale iubirii unice.

Într-o zi, Calyste privi încruntat în jurul lui şi rămase aşa. Sabine se făcu dulce şi umilă, veselă şi spirituală.

— Eşti supărat pe mine, Calyste; nu sunt deci, o soţie bună? Ce nu-ţi place aici? Îl întrebă ea.

— Toate încăperile astea sunt reci şi goale, spuse el, nu prea vă pricepeţi la astfel de treburi.

— Ce lipseşte?

— Florile.

„Bine, îşi zise Sabine, s-ar părea că doamnei de Rochegude îi plac florile.”

Peste două zile, încăperile din palatul du Guénic îşi schimbaseră înfăţişarea, nimeni la Paris nu se putea lăuda că ar avea flori mai frumoase decât cele care împodobeau casa baronului.

Nu peste mult însă, într-o seară, după-masă, Calyste se plânse că-i e frig. Se tot răsucea pe canapeaua lui, să vadă dincotro vine curentul şi căutând parcă ceva împrejur. Bietei Sabine îi trebui oarecare timp până să-şi dea seama ce voia să însemne această nouă fantezie, ea, al cărei palat avea un calorifer ce încălzea scările, anticamerele şi culoarele. În sfârşit, după trei zile de reflecţii, bănui că rivala sa trebuie să fie înconjurată de vreun paravan spre a obţine acea lumină estompată, prielnică obrazului ei veştejit, şi procură un paravan, dar un paravan numai oglinzi şi de o bogăţie izraelită. „Dincotro va mai bate vântul acum?” îşi spuse ea.

Nu ajunsese însă la capătul criticelor indirecte ale amantei. Acasă la el, Calyste se comporta la masă într-un fel care pe Sabine o înnebunea, dându-i servitoarei îndărăt farfuriile, după ce de-abia clefăia două-trei înghiţituri.

— Nu-i bună mâncarea? Întrebă Sabine, disperată că-şi vede irosite astfel toate străduinţele de la care nu se da înapoi, coborând zilnic să se sfătuiască cu bucătarul său.

— Nu spun că nu-i bună, îngerul meu, răspunse Calyste fără să se arate supărat; nu mi-e foame, atâta tot!

O femeie mistuită de o pasiune legitimă, şi care duce o asemenea luptă, se lasă mânată de un fel de furie pentru a o birui pe rivala ei, şi adeseori depăşeşte limitele, până la cele mai tainice domenii ale căsniciei. O luptă atât de crudă, de aprigă, de necurmată, purtată pentru ceea ce este vizibil sau, ca să spunem aşa, exterior menajului, continua tot atât de înverşunată şi în ceea ce priveşte latura lui sentimentală.

Sabine îşi studia gesturile, toaleta, şi se supraveghea până şi în cele mai neînsemnate amănunte ale iubirii.

Necazurile culinare ţinură aproape o lună. Sabine, ajutată de Mariotte şi de Gasselin, născoci nişte viclenii de vodevil ca să afle ce fel de bunătăţi îi servea doamna de Rochegude lui Calyste. Gasselin îl înlocui pe vizitiul lui Calyste, căzut la pat din porunca Sabinei, şi putu să se împrietenească astfel cu bucătăreasa lui Béatrix, iar Sabine izbuti până la urmă să-i servească lui Calyste aceleaşi bunătăţi şi delicatese; îl văzu însă făcând alte nazuri.

— Cât lipseşte? Întrebă ea.

— Nimic, răspunse el, căutând pe masă un obiect ce nu se afla acolo.

— Ah! Exclamă Sabine a doua zi, când se deşteptă. Calyste voia acele ierburi tocate, acele condimente englezeşti ce se servesc în farmacii sub formă de uleiuri; doamna de Rochegude îl deprinde cu tot felul de mirodenii!

Cumpără uleiul englezesc, cu flacoanele lui picantă; Sabine însă nu ştia cum să continue asemenea descoperiri până în toate amănuntele conjugale.

Perioada aceasta ţinu câteva luni, lucru ce nu e de mirare dacă luăm în consideraţie toate ispitele pe care le comportă o luptă. O astfel de luptă înseamnă viaţa, preferabilă, cu toate rănile şi durerile ei, în locul negrelor, tenebre ale dezgustului, în locul otrăvii de a se şti dispreţuită, în locul neantului părăsit, mai bună decât acea moarte a inimii care se numeşte indiferenţă. Tot curajul o părăsi însă pe Sabine într-o seară când ea apăru îmbrăcată într-o rochie cum i-o inspira unei femei dorinţa de a fi mai ispititoare decât rivala sa, şi când Calyste îi spuse râzând:

— Orice-ai face, Sabine, n-ai să fii niciodată decât o frumoasă andaluză!

— Vai! Răspunse ea prăbuşindu-se pe canapea, nu voi putea niciodată să fiu blondă; ştiu însă că, dacă va continua aşa, voi avea în curând treizeci şi cinci de ani.

Refuză să se ducă la Italiens, hotărâtă să stea acasă toată seara. Rămânând singură, îşi smulse florile din păr şi le zvârli pe jos, se dezbrăcă şi îşi călcă în picioare rochia, eşarfa, hainele toate, aidoma unei căpriţe prinse în laţul frânghiei sale şi care nu încetează să se mai zbată decât atunci când simte că moare. Apoi se culcă. Când camerista intră, vă puteţi închipui uimirea ei.

— Nu-i nimic, spuse Sabine, a fost aici domnul baron!

Femeile nefericite au asemenea mândrii sublime, minciuni prin care, dintre două umiliri ce se înfruntă, învinge cea mai feminină.

În acest joc teribil, Sabine slăbi, roasă de mâhnire; nu ieşi însă niciodată din rolul pe care şi-l impusese. Susţinută de un fel de febră, buzele ei alungau cuvintele amare până în adâncul inimii, ori de câte ori durerea i le stârnea; îşi stingea fulgerele minunaţilor săi ochi negri, făcându-şi-i blânzi până la umilinţă. În sfârşit, slăbirea ei deveni repede evidentă. Ducesa, excelentă mamă, cu toată evlavia ei devenită tot mai portugheză, îşi dădu seama de primejdia de moarte a stării într-adevăr bolnave în care se complăcea Sabine. Ea cunoştea relaţiile dintre Béatrix şi Calyste. O pofti pe Sabine la ea, pentru a încerca să-i aline rănile inimii şi, mai ales, s-o smulgă din suferinţe; Sabine însă păstră o vreme cea mai adâncă discreţie în legătură cu necazurile sale, temându-se să nu se intervină cumva între ea şi Calyste. Spunea că e fericită! Dincolo de suferinţe, Îşi regăsea mândria şi toate virtuţile! Dar, după o lună, în cursul căreia Sabine fu mereu alintată de sora ei Clotilde şi de maică-sa, îşi mărturisi chinurile, îşi spuse durerile, blestemă viaţa şi declară că aşteaptă moartea cu o bucurie nemărginită. O rugă pe Clotilde, care hotărâse să nu se mărite niciodată, să-i fie mamă micuţului Calyste, cel mai frumos copil pe care o rasă regală şi l-ar fi putut dori vreodată ca moştenitor prezumtiv.

Într-o seară, aflându-se în familie, alături de sora ei mai mică, Athénaďs, a cărei căsătorie cu vicontele de Grandlieu

urma să aibă loc la sfârşitul păresimilor, între Clotilde şi ducesă, Sabine scoase ţipetele de moarte ale agoniei inimii sale, stârnită de cruzimea unei ultime umilinţe.

— Athénaďs, spuse ea după plecarea, pe la orele unsprezece, a tânărului viconte Juste de Grandlieu, ai să te căsătoreşti, dar ia aminte la exemplul meu. Fereşte-te ca de o crimă să-ţi dezvălui calităţile, rezistă plăcerii de a te face frumoasă ca să-i placi lui Juste. Arată-te calmă, demnă şi rece, şi măsoară fericirea pe care o dai după cea pe care o primeşti! E josnic, dar e necesar. Uite! Eu pier din pricina însuşirilor mele. Tot ceea ce simt în mine frumos, sfânt, mare, toate virtuţile mele sunt numai nişte piedici viclene de care fericirea mea s-a sfărâmat. Nu mai sunt iubită, din pricină că nu am treizeci şi şase de ani! În ochii anumitor bărbaţi, tinereţea e o inferioritate! Nu ai nimic de ghicit pe un chip sincer. Eu râd deschis, şi aceasta-i o greşeală căci, pentru a seduce, trebuie să ştii cum să-ţi pregăteşti acel semizâmbet melancolic de înger căzut, silit să-şi ascundă dinţii lungi şi galbeni. Un obraz fraged e monoton! În locul lui e preferat unul de păpuşă spoită, făcut din ruj, din ceară de balenă şi din cold-cream. Eu sunt corectă, dar ceea ce place este perversitatea! Sunt îndrăgostită sincer, ca o femeie cinstită; ar trebui să fiu însă intrigantă, prefăcută, fandosită, ca o actriţă de provincie. Sunt beată de fericirea că am ca soţ pe unul dintre cei mai fermecători bărbaţi din Franţa, şi i-am spus, ca o naivă, cât de distins e, cât de graţioase îi sunt mişcările, cât de frumos îl găsesc; ca să-i plac însă, ar trebui să-mi întorc capul cu o silă prefăcută, să nu-mi placă nimic din iubire, şi să-i spun că toată distincţia lui nu e decât un aspect bolnăvicios, un aer de ofticos, să laud umerii lui Hercule Farnese, să-l înfurii şi să mă apăr, ca şi cum aş avea nevoie de o luptă spre a ascunde anumite imperfecţiuni ce-ar putea ucide dragostea. Am nenorocul de-a admira lucrurile frumoase, fără să mă gândesc cum să mă arăt mai isteaţă, printr-o critică acră şi invidioasă, faţă de tot ceea ce străluceşte de poezie şi de frumuseţe. Nu

sunt nevoită să-i pun pe Canalis şi pe Nathan să-mi spună în versuri şi în proză că sunt o minte superioară! Sunt o biată copilă naivă şi nu-l cunosc decât pe Calyste. Ah! De-aş fi vânturat lumea ca ea, de-aş fi spus ca ea – „Te iubesc," în toate limbile Europei, aş fi alintată, fi compătimită, aş fi adorată şi aş putea servi şi eu ospăţul macedonean al unui amor cosmopolit! Duioşiile nu-ţi sunt răsplătite decât atunci când ştii să le scoţi în evidenţă prin răutăţi. În sfârşit, eu, femeie nobilă, sunt silită să învăţ toate josniciile şi toate şiretlicurile fetelor de stradă! Iar Calyste se lasă dus de prefăcătoriile astea! Oh! Mamă! Oh! Draga mea Clotilde, mă simt rănită de moarte. Mândria mea e o pavăză înşelătoare, sunt fără apărare împotriva durerii, îl iubesc totuşi pe soţul meu ca o nebună, dar ca să-l readuc la mine ar trebui să-mi însuşesc toate vicleşugurile indiferenţei.

— Eşti o proastă, îi spuse la ureche Clotilde, prefă-te că vrei să te răzbuni.

— Vreau să mor nepătată şi fără umbra vreunei greşeli, răspunse Sabine. Răzbunarea mea trebuie să fie demnă de iubirea mea.

— Copilă, îi spuse ducesa, o mamă e datoare să privească viaţa ceva mai rece decât tine. Dragostea nu e scopul, ci mijlocul de a exista al familiei; să nu cumva s-o imiţi pe acea sărmană baroană de Macumer. Dragostea exagerată e stearpă şi ucigătoare. Iar încercările pe care ni le trimite Dumnezeu îşi au tâlcul lor. Acum, când căsătoria surorii tale Athénaďs e aranjată, am să mă pot ocupa şi de tine. Am şi discutat despre delicata criză în care te afli, cu tatăl tău, cu ducele de Chaulieu şi cu d'Ajuda, vom găsi noi mijlocul de a ţi-l reda pe Calyste.

— Cu doamna de Rochegude e foarte cu putinţă! Zise Clotilde zâmbindu-i surorii sale, ea nu-şi păstrează prea mult timp adoratorii.

— Înger drag, reluă ducesa, d'Ajuda a fost cumnat cu domnul de Rochegude. Dacă scumpul nostru duhovnic va îngădui micile viclenii la care va trebui să se recurgă pentru

a face ca planul pe care l-am spus tatălui tău să reuşească, pot să te asigur de reîntoarcerea lui Calyste. Conştiinţa mea se sfiieşte să se servească de astfel de mijloace, şi vreau să le supun judecăţii abatelui Brossette. N-o să aşteptăm, copila mea, să ajungi în extremis pentru a-ţi veni în ajutor. Fii fără teamă! Astă-seară eşti atât de nefericită, încât îţi destăinuiesc ceea ce era un secret al meu; dar mi-e cu neputinţă să nu-ţi dau un pic de speranţă.

— Nu cumva ceea ce vrei să faci îl va supăra pe Calyste? Întrebă Sabine, îngrijorată, privind-o pe ducesă.

— Oh, Dumnezeule! Oare şi eu am să fiu tot atât de proastă ca ea? Exclamă cu naivitate Athénaďs.

— Ah! Fetiţo, tu nu ştii în ce prăpăstii ne aruncă virtutea atunci când se lasă călăuzită de dragoste, răspunse Sabine pentru a curma discuţia, atât de tulburată era de supărare.

Rostise vorbele acestea cu o amărăciune atât de sfâşietoare, încât ducesa, fulgerată de tonul, accentul şi de privirea doamnei du Guénic, se temu de cine ştie ce nenorocire ţinută în secret.

— Fetelor, e miezul nopţii, gata. Le spuse celor două fiice ai căror ochi ardeau.

— Aşadar, în ciuda celor treizeci şi şase de ani ai mei, sunt de prisos, nu? Întrebă în glumă Clotilde. Şi, în vreme ce Athénaďs îţi îmbrăţişă mama, se aplecă spre Sabine şi îi spuse la ureche:

— O să-mi spui tu despre ce e vorba! Vin mâine să iau masa la tine. Dacă mama se teme să nu-şi încarce conştiinţa, ţi-l scot eu pe Calyste din mâinile necredincioşilor.

— Ei bine, Sabine, spuse ducesa, după ce o luă pe fiica sa în dormitor, ia să vedem, ce mai este nou copila mea?

— Ah, mamă, sunt pierdută!

— Şi de ce?

— Am vrut să fiu mai tare decât femeia acea îngrozitoare şi am izbutit, sunt însărcinată, dar Calyste o iubeşte atât de mult încât simt că totuşi mă va părăsi. Când infidelitatea

săvârşită de el va fi cunoscută, ea se va înfuria! Ah! Îndur chinuri prea mari şi nu mai pot să rabd. Ştiu de fiecare dată când se duce la ea, îmi dau seama după veselia lui; iar când se întoarce de acolo, ştiu după cât este de mohorât. Dar Calyste nici măcar nu se mai jenează, i-am devenit de nesuferit. Are asupra lui o influenţă tot atât de nesănătoasă pe cât de necurate îi sunt şi trupul şi sufletul din ea. Ai să vezi, o să-i pretindă, drept preţ al vreunei împăcări între ei, o despărţire publică, o ruptură de felul celei prin care s-a despărţit ea, are să mi-l ducă cine ştie unde, în Elveţia, ori în Italia. El a şi început să găsească ridicul faptul că nu cunoaşte Europa, îmi dau eu seama ce vor să spună asemenea vorbe aruncate ca pretext. Dacă nu se va vindeca de iubirea asta în cel mult trei luni, nu ştiu ce se va întâmplA. Ba ştiu, am să mă omor!

— Biată copilă! Dar sufletul tău? Sinuciderea e un păcat de moarte.

— Înţelegi? Ea e în stare să-i facă şi un copil! Şi dacă nefericitul îl va iubi pe al ei mai mult decât pe al meu? Vai! Iată sorocul răbdării şi al resemnării mele.

Se prăbuşi pe un scaun, îşi destăinuise ultimele gânduri ale inimii, nu mai avea nici o durere nemărturisită, iar durerea e ca acea tijă de fier pe care sculptorii o fixează în argila lor, ea susţine, e o forţă de rezistenţă!

— Gata, întoarce-te acasă, copila mea chinuită. Faţă de atâtea suferinţe, fără îndoială că abatele mă va dezlega de micile păcate pe care răutăţile oamenilor ne silesc să le săvârşim. Lasă-mă, fata mea, spuse apoi îndreptându-se către scăunelul ei de rugăciune, vreau să mă rog Dumnezeului nostru şi Sfintei Fecioare pentru tine. La revedere, scumpa mea Sabine, şi să nu uiţi datoriile tale faţă de Cel de Sus, mai ales, dacă vrei să reuşim.

— Chiar dacă vom izbuti, mamă, nu vom fi salvat decât Familia. Calyste a ucis în mine sfânta flacără a iubirii, făcându-mă indiferentă, faţă de toate, chiar şi faţă de durere. Ce lună de miere a mai fost şi-aceea în care din

primele zile am dat peste amărăciunea unui adulter retrospectiv!

A doua zi, după-amiază, un preot al foburgului Saint-Germain, desemnat pentru episcopatul vacant în 1840. Funcţie pe care o refuzase de trei ori până atunci, abatele Brossette, unul dintre preoţii cei mai distinşi din clerul parizian, străbătea curtea palatului Grandlieu, cu acel pas ce ar trebui să fie numit pas ecleziastic, el ilustrând perfect prudenţa, misterul, calmul, gravitatea, demnitatea însăşi. Era un bărbat mic şi slab, de vreo cincizeci de ani, cu obrazul alb ca de femeie bătrână, domolit de posturile preoţeşti, brăzdat de toate suferinţele ce i se împărtăşesc. Doi ochi negri, arzând de credinţă, îndulciţi însă de o lumină mai mult misterioasă decât mistică, însufleţeau această faţă de apostol. Aproape că zâmbea pe când urca scările peronului, îndoindu-se totdeauna de gravitatea cazurilor pentru care îl chemau credincioasele lui; dar cum ducesa avea o mină spartă pentru pomeni, merita din plin timpul pe care nevinovatele sale spovedanii îl răpeau serioaselor mizerii ale parohiei. Când i se anunţă sosirea preotului, ducesa se ridică şi îşi făcu câţiva paşi spre a-l întâmpina în salon, distincţie pe care nu o acorda decât cardinalilor, episcopilor, preoţilor, duceselor mai în vârstă decât ea şi persoanelor de sânge regal.

— Scumpul meu abate, spuse ducesa, conducându-l ea însăşi către un fotoliu şi vorbind în şoaptă, am nevoie de autoritatea experienţei dumneavoastră, înainte de a mă vârî într-o intrigă destul de păcătoasă, dar din care trebuie să rezulte un mare bine, şi vreau să aflu de la dumneavoastră dacă voi da cumva de vreo piedică pe calea mântuirii mele din această pricină.

— Doamnă ducesă, răspunse abatele Brossette, nu amestecaţi lucrurile duhovniceşti cu cele lumeşti, ele sunt adesea de neîmpăcat. Mai întâi, despre ce este vorba?

— Ştiţi, fiica mea Sabine se stinge de durere; domnul du Guénic o părăseşte pentru doamna de Rochegude.

— E destul de rău, da, e grav; ştiţi însă ce spune scumpul nostru sfânt François de Salles în această privinţă. În sfârşit, amintiţi-vă de doamna Guyon, care se plângea de lipsa de misticism a dovezilor de dragoste conjugală; ea ar fi fost foarte fericită s-o vadă pe o doamnă de Rochegude cu iubitul ei.

— Sabine nu ştie să arate decât o prea mare blândeţe, ea nu e decât o soţie cu adevărat creştină; nu are însă nici un pic de înclinare spre misticism.

— Sărmana doamnă! Spuse maliţios preotul. Şi ce aţi găsit pentru a îndrepta această nenorocire?

— Am săvârşit păcatul, scumpul meu duhovnic, de a gândi s-o dau pe doamna de Rochegude pe seama unui domnişor drăguţ, isteţ, plin de însuşiri rele, şi care fără nici o îndoială că o va face să-l alunge pe ginerele meu.

— Fiica mea, spuse el mângâindu-şi bărbia, aici nu suntem la tribunalul penitenţelor, nu te voi privi ca judecător. Din punct de vedere lumesc, recunosc că ar fi hotărî tor.

— Mijlocul acesta mi s-a părut de-a dreptul îngrozitor! Îl întrerupse ea.

— Şi de ce? Fără îndoială că rolul unei creştine este mai degrabă acela de a o scoate de pe calea cea rea pe o femeie pierdută, şi nu s-o afunde şi mai mult; dar când ea se află atât de departe ca doamna de Rochegude, nu mâna omului, ci mâna lui Dumnezeu mai poate schimba drumul unor astfel de păcătoase; pentru ele sunt necesare lovituri de trăsnet cu totul aparte.

— Părinte, reluă ducesa, vă mulţumesc pentru îngăduinţă; m-am gândit însă că ginerele meu e un om neînfricat şi breton, s-a purtat vitejeşte în încăierarea stârnită de acea biată Madame. Or, dacă domnul de la Palférine, pe care îl cred tot atât de neînfricat, ar avea vreo ceartă cu Calyste, dacă s-ar isca vreun duel.

— Doamnă ducesă, aţi avut un gând înţelept, care dovedeşte că, pe asemenea căi întortocheate, se găsesc oricând şi piedici grele.

— Am descoperit un mijloc, scumpul meu abate, de-a o întoarce pe doamna de Rochegude de pe calea fatală pe care se află, de a-l reda pe Calyste soţiei lui, şi poate şi de a scăpa de infern o biată făptură rătăcită.

— Şi atunci, la ce bun să mai fiu consultat? Spuse preotul zâmbind.

— Ah! Reluă ducesa, ar trebui o dezlegare pentru nişte acţiuni destul de urâte.

— Vrei să-i furaţi cuiva ceva?

— Dimpotrivă, se pare că voi cheltui mulţi bani.

— Calomniaţi pe cineva?

— O!

— Îi faceţi vreun rău aproapelui vostru?

— E! E! Nu prea ştiu.

— Ia să vedem noul dumneavoastră plan! Spuse abatele, devenit curios.

— Dacă, în loc de a scoate un cui prin alt cui, mă gândeam eu, pe scăunelul meu de rugăciune, după ce o implorasem pe Sfânta Fecioară să mă călăuzească, aş face în aşa fel încât Calyste. Să fie înlocuit prin domnul de Rochegude, pe care să-l convingem să se împace cu soţia; în loc să dezleg mâinile răului spre a săvârşi binele în folosul fiicei mele, aş săvârşi un mare bine printr-un alt bine tot atât de mare.

Preotul o privi pe portugheză şi rămase dus pe gânduri.

— E limpede că această idee v-a venit de atât de departe, încât.

— I-am mulţumit, aşadar, Sfintei Fecioare! Reluă buna şi umila ducesă, şi am făcut legământ ca, în afară de o novenă, să dăruiesc o mie două sute de franci unei familii sărace, dacă voi reuşi. Dar când i-am comunicat planul meu domnului de Grandlieu, el a început să râdă, şi mi-a spus: „-La vârsta ta, pe cuvântul meu de onoare, cred că un diavol a fost pus să se ocupe numai de tine anume.”

— Domnul duce a rostit ca soţ răspunsul pe care tocmai eram gata să vi-l dau atunci când m-aţi întrerupt, replică abatele care nu se putu opri să nu zâmbească.

— Ah! Părinte, dacă îmi încuviinţaţi ideea, veţi încuviinţa oare şi mijloacele de-a o înfăptui? Ar trebui să fac şi cu o oarecare madam Schontz, o Béatrix din cartierul Saint-Georges, ceea ce vreau să fac cu doamna de Rochegude, pentru ca marchizul să poată să se împace cu soţia lui.

— Sunt sigur că nu sunteţi în stare să săvârşiţi nici o răutate, spuse spiritual preotul, care nu vru să mai audă nimic, găsind că rezultatul este necesar. De altminteri, mă veţi consulta în cazul în care conştiinţa dumneavoastră ar şovăi, adăugă el. Dar, dacă în loc de a-i da acestei fete din strada Saint-Georges un nou prilej de scandal, i-aţi da un soţ.

— Ah, scumpul meu duhovnic, rectificaţi singurul lucru urât din planul meu. Sunteţi vrednic să ajungeţi arhiepiscop, şi nădăjduiesc că nu voi muri înainte de a vă spune Eminenţa Voastră.

— Nu văd decât un singur inconvenient, replică preotul.

— Care?

— Dacă doamna de Rochegude ar izbuti să-l păstreze pe domnul baron chiar şi după ce s-ar întoarce la soţul ei?

— Asta mă priveşte pe mine, zise ducesa. Atunci când faci rar intrigi, apoi le faci.

— Rău, foarte rău, interveni abatele; experienţa este necesară în toate. Încercaţi să găsiţi unul dintre acei păcătoşi ce trăiesc din intrigi, şi folosiţi-l fără ca să vă daţi în vileag.

— Ah, domnule abate, dacă ne slujim de iad, va mai fi oare cerul de partea noastră?

— Nu sunteţi la spovedanie, repetă abatele, salvaţi-vă copila!

Buna ducesă, încântată de preotul ei, îl conduse din nou până la uşa salonului.

O furtună bubuia, după cum se vede, peste domnul de Rochegude, care se bucura în acea clipă de cea mai mare sumă de fericire pe care şi-o poate dori un parizian, simţindu-se tot atât de căsătorit cu doamna Schontz pe cât

fusese cu Béatrix; şi, aşa cum pe bună dreptate îi spusese doamnei de Grandlieu, soţul ei, ducele, părea cu neputinţă să se curme o atât de fermecătoare şi de completă legătură. O asemenea prezumţie necesită câteva mici amănunte despre viaţa pe care o ducea domnul de Rochegude, după ce soţia sa făcuse din el un Bărbat Abandonat, va putea Înţelege mai bine atunci enorma deosebire pe care legile şi moravurile noastre o creează între cele două sexe în situaţii similare. Tot ceea ce pentru o femeie părăsită devine nenorocire, se schimbă în fericire în cazul unui bărbat părăsit. Contrastul acesta izbitor va inspira, poate multor tinere doamne hotărârea de a nu rupe o căsnicie şi de a lupta, aşa cum făcea Sabine du Guénic, recurgând, după cum vor găsi de cuviinţă, fie la cele mai criminale, fie la cele mai nevătămătoare măsuri.

La câteva zile după aventura doamnei Béatrix, Arthur de Rochegude, devenit moştenitor unic în urma morţii surorii lui, soţia dintâi a marchizului d'Ajuda-Pinto, care nu avusese copii, se văzu stăpân, în primul rând, al palatului de Rochegude de pe strada d'Anjou-Saint-Honoré, apoi posesorul unei rente de două sute de mii de franci lăsate de tatăl său. Această bogată succesiune, adăugată la averea pe care Arthur o poseda încă de când se căsătorise, îi ridica veniturile, inclusiv cele de pe urma averii soţiei sale, la o mie de franci pe zi. Pentru un gentilom cu caracterul pe care domnişoara des Touches i-l zugrăvise în câteva cuvinte lui Calyste, o asemenea avere însemna fericirea. În vreme ce soţia lui trăia sub povara dragostei şi a maternităţii, Rochegude se bucura de o avere imensă, pe care nu o cheltuia, după cum nu-şi cheltuia nici comorile spiritului său. Exagerata-i înfumurare, susţinută şi de o alură de bărbat bine, căreia îi datorase câteva succese în temeiul cărora nu putea decât să dispreţuiască femeile, îşi da frâu liber avântându-se şi pe meleagurile inteligenţei. Înzestrat cu acel gen de spirit ce-ar trebui să fie denumit reflector, el îşi însuşea vorbele de duh ale altora, luându-le fie de prin

piesele de teatru, fie de prin diferite ziare, şi, în felul în care le răstălmăcea părea că le ia în zeflemea şarjând cu ele, folosindu-le ca pe nişte formule de critică; în sfârşit, veselia lui militară (servise în Garda Regală) îi condimenta atât de potrivit conversaţia, încât femeile lipsite de duh îl proclamau bărbat spiritual, iar ceilalţi nu îndrăzneau să le contrazică. Arthur practica acest sistem în toate; natura îi dăduse geniul comod al imitaţiei fără a părea caraghios, el ştia să imite cu gravitate. Astfel, deşi nu avea gust, se pricepea totdeauna să adopte cel dintâi o modă, şi s-o şi părăsească tot cel dintâi. Acuzat că-şi petrecea cam prea mult timp în faţa oglinzii şi că poartă corset, el reprezenta modelul acelor bărbaţi ce nu displac niciodată nimănui, însuşindu-şi fără excepţie ideile şi prostiile tuturora şi care, totdeauna stăpâni pe situaţie, nu îmbătrânesc deloc. Sunt eroii mediocrităţii. Acest soţ fu compătimit, iar Béatrix fu socotită de neiertat pentru faptul de a-l fi părăsit pe cel mai bun băiat din lume, aşa încât ridicolul n-o atinse decât pe soţie. Membru al tuturor cluburilor, susţinător al tuturor aiurelilor pe care le plodeşte patriotismul ori spiritul de partid rău înţeles, era de o complezenţă ce făcea ca el să fie totdeauna pus în rândul întâi în toate cele. Acest loial, acest brav şi foarte găunos gentilom, cu care, din nefericire, atâţia bogătaşi se aseamănă, trebuia, în mod firesc, să dorească a se face remarcat prin vreo manie la modă. Se fălea, deci, mai cu seamă ca sultan al unui serai cu patru copite, ocârmuit de un bătrân maestru de călărie englez şi care îi toca între patru şi cinci mii de franci pe lună. Specialitatea lui consta în a pune să alerge, fiind protector al rasei cavaline şi susţinător al unei reviste consacrate problemelor hipice; nu se prea pricepea însă la cai şi, de la frâu până la caiele, lăsa totul pe seama maestrului său de călărie. E de ajuns să spun că acest bărbat pe jumătate flăcău nu avea nimic al lui – nici ca spirit, nici ca gust, nici ca situaţie, nici ca defecte; în sfârşit, până şi averea o avea la părinţi! După ce gustase toate neajunsurile căsătoriei,

era atât de mulţumit când se văzuse iarăşi liber, încât, între prieteni, spunea: – „Eu m-am născut cu căiţă!” Era fericit mai ales că putea să trăiască fără cheltuielile de reprezentare la care sunt constrânşi bărbaţii căsătoriţi, iar palatul lui, în care nu schimbase nimic de la moartea tatălui său, semăna cu acele case ai căror stăpâni sunt plecaţi în vilegiatură; îl folosea foarte puţin, nu min „i niciodată acasă şi rareori dormea acolo. Iată motivele acestei indiferenţe:

După un şir de aventuri amoroase, plictisit de femeile din lumea bună, care sunt într-adevăr plicticoase şi care mai şi sădesc o mulţime de garduri de mărăcini uscaţi împrejurul fericirii, el se împerechease, aşa cum se va vedea, cu celebra domnişoară Schontz, celebră în lumea unor Fanny-Beaupré, Suzanne de Val-Noble, Mariette, Florentine, Jenny Cadine etc. Lumea aceasta, despre care unul dintre desenatorii noştri a spus cu mult haz, privind vălmăşagul de la un bal dat la Operă: „- Când te gândeşti că toate astea trebuie să locuiască, să se îmbrace şi să trăiască bine, eşti îndemnat să-ţi faci o idee grozavă despre bărbat!” – lumea aceasta atât de primejdioasă s-a şi năpustit în paginile istoriei de moravuri pe care o citiţi, prin figura tipică a Florinei şi cea a faimoasei Malaga din O fiică a Evei şi din Falsa metresă; dar spre a le zugrăvi cu exactitate, autorul trebuie să proporţioneze numărul unor asemenea personaje după diversitatea oferită de deznodămintele ciudatelor lor existenţe, care se încheie fie într-o mizerie dintre cele mai hidoase, fie cu o moarte pretimpurie, fie într-o bunăstare, într-o căsătorie fericită, şi, câteodată, în bogăţie.

Domnişoara Schontz, cunoscută la început sub numele de Mica Aurélie, spre a se deosebi de una dintre rivalele sale mai puţin isteaţă ca ea, făcea parte din clasa cea mai aleasă a unor astfel de femei a căror utilitate socială nu poate fi pusă la îndoială nici de prefectul Senei, nici de cei ce se interesează de prosperitatea Parisului. Categoric, şobolanul, socotit de toţi că dărâmă bunuri adesea

ipotetice, rivalizează mai degrabă cu castorul. Fără Aspasiile din cartierul Notre-Dame de Lorette, nu s-ar construi atâtea case ia Paris. Iniţiatoarele noilor clădiri înaintează remorcate de Speculă, de-a lungul colinelor din Montmartre. Înfigând ţăruşii corturilor lor, o spunem fără nici un joc de cuvinte, între acele singurătăţi de cărămizi sculptate ce împodobesc străzile europene din Amserdam, din Milano, din Stockholm, din Londra, din Moscova, stepe arhitecturale prin care vântul face să geamă nenumăratele anunţuri ce le dezvăluie goliciunea prin cuvintele: Apartamente de închiriat! Situaţia acestor fete poate fi apreciată după locul în care sălăşluiesc prin aceste cartiere apocrife: când locuinţa lor se afla aproape de linia trasată de strada Provence, femeia are câteva rente şi un buget înfloritor; dar dacă urcă spre linia bulevardelor mărginaşe, dacă suie spre groaznicele aşezări de la Batignolles, e o fată săracă. Or, când domnul de Rochegude a cunoscut-o pe domnişoara Schontz, ea ocupa catul al treilea al singurei case de pe strada Berlin, poposise deci la hotarul dintre mizerie şi Paris. Această doamnă nemăritată nu se numea, după cum aţi şi bănuit, desigur, nici Schontz, nici Aurélie! Ea tăinuia numele tatălui său, un fost soldat imperial, eternul colonel care a înflorit la aurora multor existenţe feminine, fie ca tată, fie ca seducător. Domnişoara Schontz se bucurase de educaţia gratuită de la Saint-Denis, unde tinerele domnişoare sunt crescute admirabil, dar unde nu li se oferă acestor fete nici vreun soţ, nici vreo slujbă la ieşirea din acea şcoală, admirabilă creaţie a împăratului, căreia nu-i lipseşte decât un singur lucru: împăratul! „- Voi fi acolo, pentru a avea grijă de fetele legionarilor mei”, răspunsese el unui ministru al său care îi pomenise de viitor. Tot „Voi fi acolo!” spusese Napoleon şi în legătură cu membrii Institutului cărora era mai bine să nu li se fi dat nimic decât solda de optzeci şi trei de franci ce li se trimitea pe lună, îndemnizaţie inferioară celei acordate unor băieţi de serviciu. Aurélie era într-adevăr fiica viteazului colonel

Schiltz, unul dintre comandanţii acelor neînfricaţi partizani alsacieni ce erau cât pe-aci să-l salveze pe împărat în campania din Franţa, şi care a murit la Metz, prădat, furat, ruinat. În 1814, Napoleon a trimis-o la Saintbenis pe micuţa Joséphine Schiltz, pe atunci în vârstă de nouă ani. Orfană şi de tată şi de mamă, fără adăpost, şi fără sprijin, sărmana copilă nu a fost alungată din şcoală după cea de-a doua întoarcere a Bourbonilor. A rămas acolo, ca supraveghetoare şi pedagogă, până în 1827; atunci însă răbdarea ei a ajuns la capăt, iar propria-i frumuseţe a dus-o în ispită. La majorat, Joséphine Schiltz, fina împărătesei, s-a lansat în viaţa aventuroasă a curtezanelor, îmbiată spre acest viitor îndoielnic de exemplul fatal a) câtorva colege, sărace ca şi ea, şi care erau încântate hotărârea lor. Puse un on în locul il-ului din numele paterr şi se plasă sub patronajul sfintei Aurélie. Isteaţă, spirituală instruită, ea săvârşi mai multe trăsnăi decât tovarăşele ei, mai mărginite, ale căror prostii erau dictate numai de interes. După ce a cunoscut o mulţime de scriitori săraci, dar ticăloşi, spirituali dar plini de datorii; după ce a avut de-a face cu câţiva oameni bogaţi, pe cât de meschini, pe-atât de prostănaci; după ce şi-a sacrificat interesele pentru o dragoste adevărată şi şi-a îngăduit toate şcolile la care se capătă experienţa, într-o zi de mizerie deplina, pe când dansa la Valentino, această primă etapă spre Musard, fiind îmbrăcată numai cu o rochie, o pălărie, o mantilă de împrumut, îi atrase atenţia lui Arthur, venit acolo spre a vedea faimosul galop27! Prin inteligenţa ei, îi fermecă pe acest gentilom care nici nu mai ştia cărei pasiuni să se devoteze; şi atunci, la doi ani după ce fusese părăsit de doamna Béatrix, ale cărei ironii îl umiliseră de destule ori, nimeni nu-l condamnă pe marchiz când se însoţi în cel de-al treisprezecelea arondisment din Paris cu o Béatrix de ocazie.

Să schiţăm acum cele patru anotimpuri ale fericirii lui. E necesar să arătăm că teoria căsătoriei la cel de-al

treisprezecelea arondisment îi cuprinde în mod egal pe toţi administraţii. Fie că e vorba de un marchiz cvadragenar, sau de un negustor sexagenar retras din afaceri, de şase ori milionar sau rentier (Vezi Un debut în viaţă), de un mare senior sau de un burghez, strategia pasiunii, dincolo de deosebirile inerente zonelor lor sociale, rămâne aceeaşi. Inima şi casa de bani se află totdeauna în raporturi exacte şi bine stabilite. În sfârşit, acum puteţi aprecia dificultăţile pe care trebuia să le înfrunte ducesa spre a-şi duce la îndeplinire caritabilul ei plan.

Nu se ştie ce putere au în Franţa unele expresii asupra oamenilor obişnuiţi, nici cât rău fac oamenii inteligenţi care le inventează. Astfel, nici un contabil de pe lume n-ar putea socoti cifra sumelor care au rămas neproductive, zăvorite în adâncul inimilor generoase şi al caselor de bani din pricina acestei expresii ticăloase: A smulge un morcov! Vorbă devenită atât de populară, încât trebuie într-adevăr să-i îngăduim a murdări această pagină. De altminteri, atunci când pătrunzi în cel de-al treisprezecelea arondisment, trebuie neapărat să accepţi jargonul lui pitoresc. Domnul de Rochegude, ca toate minţile mărunte, se temea mereu să nu fie morcovit. Substantivul a devenit verb. De la începutul pasiunii lui pentru doamna Schontz, Arthur era cu ochii în patru, şi ajunse astfel foarte şobolan, ca să folosim un alt cuvânt din atelierele de fericire şi din atelierele de pictură. Cuvântul şobolan, când se referă la o tânără uşuratică, înseamnă oaspete; când se referă însă la un bărbat, înseamnă un amfitrion zgârcit. Domnişoara Schontz era mult prea inteligentă şi cunoştea prea bine bărbaţii pentru a nu-şi făuri cele mai mari speranţe după un asemenea început. Domnul de Rochegude îi alocă domnişoarei Schontz cinci sute de franci pe lună, îi mobilă meschin un apartament de o mie, două de franci la etajul al doilea într-o casă de pe strada Coquenard, şi începu să studieze caracterul Auréliei care, dându-şi seama că este iscodită, îi furniză numaidecât un caracter vrednic de studiat. Aşa

încât Rochegude fu fericit că a întâlnit o fată înzestrată cu un caracter atât de frumos; faptul nu i se păru însă întru nimic neobişnuit: mama ei era o Barnheim de Bade, o femeie de neam bun, iar Aurélie fusese destul de bine educată! Vorbind engleza, germana şi italiana, stăpânea temeinic literaturile străine. Putea să rivalizeze, şi nu fără succes, cu pianistele de mâna a doua. Şi, notaţi acest punct, se comporta cu talentele el aşa cum se comportă orice persoană de neam bun: nu pomenea de ele. Lua pensula unui pictor şi, fluturând-o în glumă, făcea un cap destul de iscusit pentru a stârni uimirea tuturor. Din lipsă de altă ocupaţie, pe vremea când se stingea ca pedagogă, se aventurase în domeniul ştiinţelor; dar viaţa-i de femeie întreţinută acoperise cu un strat de sare aceşti germeni buni şi, bineînţeles, îi făcu lui Arthur onoarea de a-i oferi florile preţioşilor ei muguri, recultivaţi anume pentru el. Aşadar, Aurélie începu prin a se arăta pe atât de dezinteresată pe cât era de pătimaşă, fapt ce-i permise plăpândei corvete să-şi agaţe temeinic ghearele ancorei de acel vas de mare tonaj. Totuşi, pe la sfârşitul primului an, Aurélie făcea un. Zgomot infam prin anticameră cu saboţii săi, aranjându-se să sosească chiar când marchizul o aştepta, şi îşi ascundea, în aşa fel încât să poată fi cât mai bine văzută, poala rochiei ruşinos de ponosită. În sfârşit, se pricepu atât de bine să-l convingă pe drăguţul său papa că singura-i ambiţie, după atâtea urcuşuri şi coborâşuri, era de a cuceri în mod cinstit o existenţă burgheză liniştită, încât, la zece luni după ce s-au cunoscut, cea de-a doua fază se declară.

Domnişoara Schontz căpătă atunci un apartament frumos pe strada Neuve-Saint-George. Arthur, nemaiputând să-şi ascundă averea faţă de domnişoara Schontz, o chivernisi pe baletistă cu o mobilă splendidă, cu o argintărie completă, cu o mie două sute de franci pe lună, cu o trăsurică scundă cu un cal, însă închiriată, şi o căpătui destul de drăguţ. Madam Schontz nu se arătă prea încântată de dărnicia aceasta,

dându-şi seama de motivele purtării lui Arthur al ei şi văzându-i limpede calculele de şobolan. Sătul de viaţa de restaurant, unde mâncarea este de cele mai multe ori groaznică, unde cel mai sărăcăcios dineu costă şaizeci de franci de persoană, şi două sute de franci atunci când ai trei prieteni ca invitaţi. Rochegude îi oferi domnişoarei Schontz patruzeci de franci pe zi pentru masa lui şi a câte unui prieten, inclusiv. Aurélie acceptă. După ce izbutise să-şi plaseze toate poliţele morale trase în decurs de un an asupra obiceiurilor domnului de Rochegude, ea ajunse să fie ascultată cu înţelegere atunci când pretinse încă cinci sute de franci pe lună pentru toaletă, ca să nu-l facă de ruşine pe papa al ei, ai cărui prieteni făceau cu toţii parte din Jockey-Club. „- Ar fi nostim, spuse ea, dacă Rastignac, Maxime de Trailles, d'Esgrignon, La Roche-Hugon, Ronquerolles, Laginski, Lenoncourt şi ceilalţi te-ar întâlni cu o madam Everard! De altminteri, încrede-te în mine, tăticule, şi n-are să-ţi pară rău!” Într-adevăr, Aurélie se pregăti să etaleze noi calităţi în această nouă fază. Se înfăţişa într-un rol de gospodină din care trase cele mai mari foloase. Ştia să înnoade, după cum spunea, fără să facă datorii, cele două capete ale lunii, numai cu două mii cinci sute de franci, lucru ce nu se mai pomenise vreodată în foburgul Saint-Germain al celui de-al treisprezecelea arondisment, şi servea nişte mese infinit superioare celor ale lui Rothschild, oferind ca băutură cele mai bune vinuri, de zece şi de doisprezece franci sticla. Aşa încât Rochegude, încântat şi nespus de fericit că fără să cheltuiască cine ştie ce îşi poate invita destul de des prietenii la amanta lui, spunea strângând-o pe după mijloc: „- Eşti o comoară!” în curând, îi închine şi un sfert de lojă la Italiens, unde apoi o şi conduse la premiere. Începu s-o consulte pe Aurélie a lui, recunoscându-i calitatea sfaturilor, iar Aurélie îl lăsa să-şi însuşească vorbele pline de haz pe care ea le născocea despre toate cele, şi care, fiind inedite, sporiră reputaţia de om de duh a domnului de Rochegude.

În sfârşit, Arthur căpătă certitudinea că e iubit sincer şi pentru el însuşi – Aurélie refuzând să facă fericirea unui prinţ rus care-i oferea cinci mii de franci pe lună. „- Sunteţi fericit, scumpul meu marchiz, exclamase bătrânul prinţ Galathionne, la club, încheind o partidă de whist. Ieri, când ne-ai lăsat, pe doamna Schontz şi pe mine, singuri, am încercat să ţi-o suflu; ea însă mi-a spus: „Prinţe, nu sunteţi mai frumos, dar sunteţi mai bătrân decât Rochegude; dumneavoastră m-aţi bate, pe când el se poartă cu mine ca un părinte; găsiţi-mi deci, un sfert de motiv valabil pentru a-l schimba! Nu am faţă de Arthur pasiunea nebună pe care am avut-o pentru golănaşi mei cu cizme de lac şi cărora le plăteam datoriile; îl iubesc însă aşa cum îşi iubeşte o femeie soţul, atunci când e femeie cinstită„. Şi m-a dat pe uşă-afară.” Această relatare, în care nu se simţea nici un pic de şarjă, avu efectul de a contribui şi mai mult la ruşinoasa stare de părăsire şi de degradare a palatului Rochegude. În curând, Arthur îşi strămută viaţa şi plăcerile la domnişoara Schontz şi se simţi bine acolo; mai ales că, după trei ani, dobândi un prisos de patru sute de mii de franci de plasat.

Începu apoi cea de-a treia fază. Domnişoara Schontz deveni mama cea mai duioasă pentru fiul lui Arthur; se ducea şi-l lua de la colegiu şi tot ea îl ducea înapoi; îl copleşea cu cadouri, cu dulciuri şi cu bani pe acest copil care-i spunea mămică şi care o adora. Aurélie începu să administreze averea lui Arthur al ei, îl îndemnă să cumpere rente la curs scăzut înainte de faimosul tratat de la Londra care răsturnă guvernul de la 1 martie. Arthur câştigă două sute de mii de franci, iar Aurélie nu pretinse din ei nici un obol măcar. Ca un gentilom ce era, Rochegude îşi plasă cele şase sute de mii de franci în acţiuni de bancă, şi puse jumătate din ele pe numele domnişoarei Joséphine Scholtz. O căsuţă destul de arătoasă, închiriată pe strada La Bruyčre, fu încredinţată lui Grindot, celebrul arhitect, cu dispoziţia de a o schimba într-o voluptoasă bomboniera. Din ziua aceea, Rochegude nu se mai socoti cu domnişoara

Schontz, care încasa veniturile şi achita conturile. Devenită femeia lui. De încredere, ea îşi justifica titlul făcându-l pe papa al ei mai fericit decât oricând: îi cunoştea acum toate capriciile şi i le satisfăcea întocmai cum doamna de Pompadour îi împlinea toate poftele lui Ludovic al XV-lea. Deveni, în sfârşit, metresa oficială, metresa deplină. Aşa încât îşi permise atunci să protejeze nişte tineri fermecători, artişti sau scriitori nou născuţi întru glorie, care îi negau şi pe antici şi pe moderni şi visau să-şi facă o mare reputaţie fără prea multă trudă. Purtarea domnişoarei Schontz, capodoperă de tactică, vă poate ilustra toată superioritatea ei. Mai întâi, vreo zece-doisprezece tineri îl amuzau pe Arthur şi îi furnizau fel de fel de vorbe de duh şi judecăţi fine despre orice, fără a impieta asupra fidelităţii stăpânei casei; şi-apoi, ei o considerau drept o femeie cum nu se poate mai spirituală. Şi iată cum aceste reclame vii, aceste anunţuri ambulante făcură ca domnişoara Schontz să treacă drept cea mai agreabilă femeie cunoscută pe hotarul ce desparte cel de-al treisprezecelea arondisment de celelalte douăsprezece. Rivalele ei.

— Suzanne Gaillard care, încă din 1838, căpătase asupra ei avantajul de a fi devenit femeie măritată, căsătorită legitim, pleonasm necesar pentru a exprima o căsătorie temeinică; Fanny Beaupré, Mariette, Antonia – răspândeau calomnii mai mult decât neghioabe despre frumuseţea acelor tineri şi despre bunăvoinţa cu care îi primea domnul de Rochegude. Domnişoara Schontz – care depăşea cu „trei gogoşi”, cum zicea ea, spiritul tuturor acestor fete luate la un loc – într-o seară, la un supeu dat de Nathan la Florine, după un bal la Operă, le-a spus, după ce le-a explicat norocul şi succesul său, un: „Puteţi face şi voi la fel?” care a rămas de pomină. În această perioadă, domnişoara Schontz îl determină pe Arthur să-şi vândă caii de curse, cu ajutorul unor argumente pe care fără îndoială că le datora spiritului critic al lui Claude Vignon, unul dintre obişnuiţii ei: „- Aş

înţelege, îi spuse ea într-o seară, după ce cravaşase îndelung caii ironiilor, ca prinţii şi oamenii bogaţi să-şi pună la inimă hippiatrica; dar ca să facă un bine ţării, nu pentru satisfacţiile ambiţiei copilăreşti de a juca. Dacă aţi avea herghelii pe la moşiile voastre, dacă aţi creşte acolo vreo mie, o mie două sute de cai, dacă aţi pune să alerge cele mai bune exemplare din hergheliile voastre, dacă toate crescătoriile de cai din Franţa şi din Navarra ar concura la fiecare solemnitate, atunci, da, ar fi ceva şi mare şi frumos; dar voi cumpăraţi câteva exemplare, întocmai cum directorii de spectacole angajează nişte artişti, compromiteţi o instituţie până ce nu mai rămâne din ea decât un joc, faceţi o Bursă a picioarelor aşa cum aveţi o Bursă de rente! E înjositor. Irosiţi anapoda şaizeci de mii de franci ca să puteţi citi în ziare: „LÉLIA, a domnului Rochegude, a bătut cu o lungime pe FLOARE DE GROZAMĂ a domnului duce de Rhétoré!„ Mai bine-aţi da banii ăştia unor poeţi, care v-ar face să călătoriţi spre nemurire în versuri sau. În proză, ca răposatul Monthyon!” Ca să nu mai tot fie bătut aşa, la cap, marchizul recunoscu absurditatea trufului, realiză o economie de şaizeci de mii de franci şi, în anul următor, domnişoara Schontz îi spuse: „- Nu te mai costă nimic, Arthur!” Mulţi oameni bogaţi începură atunci să-l pizmuiască pe marchiz pentru domnişoara Schontz a lui şi încercară să i-o răpească; dar, ca şi prinţul rus, îşi pierdură timpul degeaba. „- Ascultă, scumpule, îi opusese ea, cu vreo cincisprezece zile în urmă, lui Finot, devenit foarte bogat, sunt sigură că Rochegude mi-ar ierta o mică nebunie, dacă m-aş îndrăgosti oleacă de careva, dar nu se părăseşte niciodată un marchiz ca el pentru un parvenit ca tine. Tu nu m-ai putea menţine în situaţia la care m-a ridicat Arthur, care a făcut din mine o femeie pe jumătate vrednică de stimă, şi n-ai fi niciodată în stare de aşa ceva, nici chiar căsătorindu-te cu mine.” Fu ultimul cui cu care se nituiră definitiv cătuşele acestui ocnaş fericit. Iar vorbele acestea

ajunseră repede la urechile absente pentru care fuseseră rostite.

Începuse, deci, şi cea de-a patra fază, cea a obişnuinţei, ultima victorie a planurilor de bătălie ale domnişoarei Schontz, şi care le face pe femeile de soiul ei. Să poată spune despre un bărbat: „L-am înhăţat!” Rochegude, care tocmai cumpărase pe numele domnişoarei Joséphine Schiltz căsuţa în care locuia Aurélie, o bagatelă de optzeci de mii de franci, ajunsese, pe vremea când ducesa îşi făcea acele planuri, să se simtă mândru de metresa lui, pe care o numea Ninon a II-a, proslăvindu-i astfel cinstea ireproşabilă, manierele strălucite, educaţia şi inteligenţa. El îşi mărginise astfel şi defectele, şi calităţile, şi gusturile, şi plăcerile numai la domnişoara Schontz, şi ajunsese la acea cumpănă a vieţii când, fie din oboseală, fie din indiferenţă, fie din filosofie, un bărbat nu se mai schimbă şi rămâne legat pentru totdeauna fie de soţie, fie de amantă.

Se va înţelege întreaga valoare pe care o dobândise în decurs de cinci ani domnişoara Schontz, aflând că era nevoie să-i fii propus cu mult timp înainte spre a putea fi primit în casa ei. Refuzase să primească mulţi bogătaşi plicticoşi sau unii oameni compromişi; şi nu se abătea de la rigorile ei decât în favoarea marilor nume aristocratice. „- Aceia, spunea ea, au dreptul să fie proşti, pentru că sunt oameni de vază!” Nu se ştia că are decât cei trei sute de mii de franci pe care i-i dăruise Rochegude şi pe care un agent de schimb, băiat de treabă, Gobenheim, singurul ce fusese admis în casa ei, îi valorifica; manipula însă, singură, o mică avere tăinuită, de două sute de mii de franci, realizată din câştigurile pe care le economisise în ultimii trei ani, precum şi din cele aduse de circulaţia continuă a celor trei sute de mii, căci de capitalul de trei sute de mii de franci cunoscuţi nu se atinsese niciodată. „- Cu cât câştigaţi mai mult, cu atât vă îmbogăţiţi mai puţin, îi spusese într-o zi Gobenheim.

— Apa e foarte scumpă, răspunsese ea.

— Cea a diamantelor? Replicase Gobenheim.

— Nu, cea a fluviului vieţii.” Comoara cea tainică sporea cu bijuteriile şi cu diamantele pe care Aurélie la purta timp de o lună şi pe care apoi le vindea, precum şi cu sumele ce le primea spre a-şi plăti diferite plăceri trecătoare. Când i se spunea că e bogată, domnişoara Schontz răspundea că, la bursa rentelor, trei sute de mii de franci aduceau douăsprezece mii de francii, sumă pe care o irosise în vremurile cele mai grele ale vieţii sale, pe când era îndrăgostită de Lousleau.

O asemenea purtare dovedea că exista un plan la mijloc, şi domnişoara Schontz avea într-adevăr un plan, puteţi fi siguri. De doi ani o pizmuia pe doamna de Bruel, cu inima roasă de ambiţia de a se vedea căsătorită Ia primărie şi la biserică. Orice poziţie socială îşi are farmecul ei oprit, un lucru mărunt e amplificat de dorinţă într-atât încât devine mare ca întregul univers. O atare ambiţie era în mod necesar dublată de ambiţia unui alt Arthur, pe care nici un fel de spionaj nu-l putea descoperi. Bixiou avu impresia că-l recunoaşte pe cel ales în pictorul Léon de Lora; pictorul, la rându-i, crezu că acela e Bixiou, care trecuse de patruzeci de ani şi care, de bună seamă, se va fi gândind să-şi facă şi el un rost. Bănuielile se îndreptau şi asupra lui Victor de Vernisset, un tânăr poet din şcoala lui Canalis, a cărui pasiune pentru domnişoara Schontz mergea până la delir; iar poetul bănuia că Stidmann, un tânăr sculptor, ar fi fericitul său rival. Artistul acesta, un băiat foarte frumos, lucra pentru argintari, pentru negustorii de obiecte de artă, pentru bijutâeri, şi se visa un nou Benvenuto Cellini. Claude Vignon, tânărul conte de La Palférine, Gobenheim, Vermanton, un filosof cinic, precum şi alţi obişnuiţi ai acestui salon amuzant, au fost bănuiţi rând pe rând şi apoi recunoscuţi ca nevinovaţi: Nimeni nu eră pe atunci la înălţimea domnişoarei Schontz, nici chiar Rochegude, care o bănuia că ar avea slăbiciune faţă de tânărul şi spiritualul La Palférine; Aurélie era virtuoasă din calcul şi nu se gândea decât cum să facă o cât mai bună căsătorie.

În casa domnişoarei Schontz nu se vedea decât un singur bărbat de reputaţie macairiană, Couture, care nu numai o dată îi făcuse să urle pe jucătorii de bursă; dar Couture era unul dintre cei dinţii prieteni ai domnişoarei Schontz. Şi numai ea îi mai rămăsese credincioasă. Falsa alarmă din 1840 măturase ultimele capitaluri ale acestui speculant de bursă, care crezuse că evenimentele de la 1 martie erau fără importanţă; Aurélie, văzându-l în mână proastă, l-a îndemnat pe Rochegude, aşa cum s-a văzut, să joace exact invers. Tot ea a dat ultimei nenorociri a acestui inventator de prime şi de comandite numele de decoutură. Fericit că-şi găsise masa pusă la Aurelie, Couture.

— Căruia Finot, omul abil, sau. Dacă vreţi, cel mai norocos dintre toţi parveniţii, îi da din când în când câteva hârtii de o mie de franci.

— Era singurul bărbat destul de dibaci pentru a-i oferi numele său domnişoarei Schontz, care îl studia spre a vedea dacă îndrăzneţul speculant de bursă ar avea destulă putere să-şi croiască un drum în politică, şi destulă recunoştinţă ca să nu-şi părăsească soţia. Couture, om de vreo patruzeci şi trei de ani, foarte vlăguit.

— Nu răscumpăra neplăcuta sonoritate a numelui său de naştere şi nu prea pomenea de autorii zilelor lui. Domnişoara Schontz se plângea de raritatea bărbaţilor capabili, când Couture însuşi îi prezentă un provincial ce se nimeri împodobit cu două toarte de care femeile ştiu să apuce asemenea ulcioare, atunci când vor să şi le păstreze.

A face schiţa unui asemenea personaj însemnează a zugrăvi o bună parte din tineretul de azi. Digresiunea de mai jos va fi aşadar de domeniul istoriei.

În 1838. Fabien du Ronceret, fiul unui preşedinte de cameră, la Curtea Regală din Caen, mort de un an, părăsi oraşul Alençon, dându-şi demisia din funcţia de judecător, funcţie în care tatăl său îl silise să-şi piardă vremea, cum spunea el. Şi sosi la Paris cu intenţia de a-şi croi drum făcând zarvă, idee normandă anevoie de realizat, întrucât el

de-abia putea să conteze pe o rentă de opt mii de franci, mama sa trăind încă şi ocupând ca uzufructuară un foarte important imobil din mijlocul Alençon-ului. Flăcăul, cu prilejul mai multor călătorii făcute la Paris, îşi încercase mai dinainte coarda, ca un măscărici, şi făcuse cunoştinţă ou marele viciu al retencuirii sociale din 1830; aşa încât îşi făcea socoteala să-l exploateze în folosul sau, urmând exemplul şmecherilor ieşiţi din rândurile burgheziei. Situaţie ce necesită o scurtă privire asupra unuia dintre efectele noii ordini a lucrurilor.

Egalitatea modernă, peste măsură de dezvoltată în zilele noastre, a dezvoltat în mod obligatoriu şi în viaţa particulară, pe o linie paralelă cu cea din viaţa politică, orgoliul, amorul-propriu şi vanitatea, cele trei mari diviziuni ale Eului social. Proştii vor să treacă drept oameni de spirit, oamenii de spirit vor să fie oameni de talent, oamenii de talent vor să fie trataţi drept oameni de geniu; cât despre oamenii de geniu, aceştia sunt mai rezonabili, ei acceptă sa nu fie decât semi-zei. Această predispoziţie a spiritului public contemporan care, la Cameră, îl face pe manufacturier să-l pizmuiască pe omul de stat, iar pe administrator să-l pizmuiască pe poet. Îi îndeamnă pe proşti să-i ponegrească pe oamenii de spirit, pe oamenii de spirit să-i ponegrească pe oamenii de talent, pe oamenii de talent să-i ponegrească pe aceia dintre ei care îi depăşesc eu câteva şchioape, iar pe semi-zei să amenințe instituţiile, tronul, în sfârşit tot ce nu-i adoră fără condiţii. De îndată ce o naţiune a doborât, cu totul anapoda, superioritățile sociale recunoscute, ea deschide ecluzele prin care năvăleşte un torent de ambiţii secundare, dintre care până şi cea mai măruntă vrea să aibă întâietate; aristocraţia era un rău, după spusele democraţilor, dar un rău circumscris; acest rău este schimbat acum cu zece aristocraţii concurente şi înarmate, situaţie cum nu se poate mai rea. Proclamând egalitatea tuturor, s-a promulgat totodată şi Declaraţia drepturilor Invidiei. Ne bucurăm astăzi de nişte

saturnale ale Revoluţiei mutate în domeniul, aparent paşnic, al spiritului, al industriei şi al politicii; de aceea se pare că azi reputaţiile datorate muncii, serviciilor efectuate, talentului, ar fi privilegii acordate pe spinarea maselor. Nu peste mult se va extinde legea agrară până. Şi pe ogorul gloriei. Astfel, niciodată, în nici o epocă, nu s-a iacul selecţia numelor publice mai pe sprânceană ca azi şi pe motive mai puerile. Se cere să te remarci cu orice preţ: prin ridicol, prin vreo pretinsă dragoste faţă de cauza poloneză, faţă de sistemul penitenciar, faţă de viitorul ocnaşilor eliberaţi, faţă de micile puşlamale de peste sau de sub doisprezece ani, faţă de toate mizeriile sociale. Aceste felurite manii creează demnităţi artificiale, prezidenţi, vice-prezidenţi şi secretari de societăţi al căror număr depăşeşte, la Paris, pe cel al problemelor sociale pe care vor să le rezolve. A fost doborâtă marea societate, spre a se ridica în locul ei o mie de altele mai mici, după chipul celei defuncte. Asemenea organizaţii parazite nu reflectă, oare, însăşi descompunerea? Nu-s ele, oare, însăşi mişuiala de viermi dintr-un cadavru? Toate aceste societăţi sunt fiicele aceleiaşi mame, Vanitatea. Nu aşa procedează Caritatea catolică sau adevărata Binefacere, ele studiază plăgile relelor şi le vindecă, fără a perora pe la adunări despre principiile patogenice, numai din plăcerea de a perora.

Fabien du Ronceret, fără a fi un om superior, îşi dăduse totuşi seama, prin acea lăcomie specifică Normandiei, de tot folosul pe care îl putea trage din acest viciu public. Fiecare epocă îşi are caracterul ei, pe care oamenii abili îl exploatează. Fabien nu se gândea decât cum să facă să vorbească despre el. „Dragă domnule, trebuie să faci să se vorbească despre tine, ca să fii cineva! Îi spusese el, la plecare, regelui Alençonului, lui du Bousquier, un prieten al tatălui său. În şase luni am să fiu mai cunoscut decât dumneata!” Aşa tălmăcea Fabien spiritul timpului său, pe care el nu-l domina, ci i se supunea. Debutase în Boemă, un district din topografia morală a Parisului (Vezi, Un prinţ al

Boemiei. Scene din viaţa pariziană), unde fu cunoscut sub porecla de Moştenitor, din cauza câtorva cheltuieli nebuneşti premeditate. Du Ronceret profitase de nebunia lui Couture după nostima domnişoară Cadine, una dintre noile actriţe căreia i se acorda cel mai mult talent pe o scenă de mâna a doua şi căreia, pe vremea efemerei lui bogăţii, îi aranjase o delicioasă locuinţă la parter, cu grădină, pe strada Blanche. Aşa se cunoscuseră du Ronceret şi Couture. Normandul, care voia un lux gata făcut şi gata aranjat, cumpără mobilele şi toate lucrurile de preţ pe care Couture era nevoit să le lase în apartament, un chioşc în care se fuma, cu o galerie. Din lemn rustic, îngrădită de rogojini indiene şi acoperită cu olane spre a feri chioşcul de ploaie. Ori de câte ori îl complimentai pe Moştenitor pentru apartamentul său, el îl numea „cocioaba” lui. Provincialul se ferea să spună că arhitectul Grindot îşi etalase acolo toată arta, la fel ca şi Stidinann în sculpturi, sau ca Léon de Lora în picturi, căci defectul capital al Moştenitorului era acel amor-propriu ce merge până la minciună, din dorinţa de a se preamări. El completă aceste splendori cu o seră pe care o instala de-a lungul unui zid cu faţa spre sud, nu că ar fi iubit florile, ci vrând să se impună opiniei publice prin horticultură. Acum, aproape că îşi atinsese ţinta. Deveni vicepreşedinte al unei oarecare societăţi horticole prezidată de ducele de Vissemburg, fratele prinţului de Chiavari şi mezinul răposatului mareşal Vernon, îşi împodobise haina de vicepreşedinte cu panglica Legiunii de Onoare, după o expoziţie de flori al cărei cuvânt de deschidere, cumpărat cu cinci sute de franci de la Lousteau, fu rostit fără sfială, ca producţie proprie. Fu remarcat pentru o floare pe care i-o dăruise bătrânul Blondet din Alençon, tatăl lui Émile Blondet, şi pe care o prezentă ca obţinută în sera sa. Succesul acesta nu însemna însă nimic. Moştenitorul, râvnind să fie recunoscut drept un om de duh, îşi făcuse planul să lege prietenii cu oamenii celebri, spre a se făli cu gloria lor, plan anevoie de pus în

faptă, căci nu-l putea întemeia decât pe un buget de opt mii de franci. Vajnicul Fabien du Ronceret se adresase rând pe rând, dar fără succes, lui Bixioiu, lui Stidmann, lui Léon de Lora, pentru a fi prezentat domnişoarei Schontz şi a face parte din această menajerie plină cu tot felul de lei. Îi plătise însă lui Couture atât de multe mese, încât Couture îi dovedi limpede domnişoarei Schontz că trebuia numaidecât să-l primească pe un asemenea caraghios, fie şi numai ea să facă din el unul dintre acei eleganţi valeţi fără leafa pe care stăpânele caselor îi folosesc la comisioane pentru care nu se pot găsi alţi servitori.

În trei seri, domnişoara Schontz îl studiase pe Fabien şi îşi zise: „Dacă nu-mi convine Couture, sunt sigură că pe ăsta pot să-mi pun samarul. Acum viitorul meu stă pe două picioare!” Prostănacul, de care toată lumea îşi bătea joc, deveni aşadar preferatul, dar cu un scop ce făcea preferinţa jignitoare, iar preferinţa însăşi, prin chiar improbabilitatea ei, trecu neobservată de toţi. Domnişoara Schontz îl îmbăta pe Fabien cu nişte surâsuri ce i le acorda pe furiş, cu mici scene jucate pe pragul uşii conducându-l ultimul, atunci când domnul de Rochegude întârzia seara. Adeseori, îl poftea pe Fabien lângă Arthur, în loja ei, la premierele de la Italiens; se scuza pentru acest lucru, spunând că Fabien îi făcuse cutare sau cutare serviciu şi că nu ştia cum să-i mulţumească altfel. Bărbaţii se fălesc între ei cu o calitate, pe care de altminteri o au în comun cu femeile – aceea de a fi iubiţi în mod absolut. Or, dintre toate pasiunile măgulitoare nu există o alta mai bine cotată decât cea a unor domnişoare Schontz pentru bărbatul pe care ele îl fac obiectul unei iubiri zise de inimă, în opoziţie cu cealaltă iubire. O femeie ca domnişoara Schontz, care făcea pe marea doamnă şi a cărei valoare era într-adevăr superioară, trebuia să fie şi a fost un prilej de mândrie pentru Fabien, care se îndrăgosti de ea atât de mult. Încât nu se mai arăt. A niciodată decât în costum, cu cizme de lac, cu mănuşi de culoare galben-pai. Cu cămaşă brodată şi cu

jabou, cu jiletci tot mai variate, în sfârşit cu toate semnele exterioare ale unei veneraţii profunde.

Cu o lună înainte de consfătuirea ducesei cu duhovnicul ei, domnişoara Schontz îi mărturisise secretul naşterii ei lui Fabien, care nu înţelese rostul unei asemenea confidenţe. Cincisprezece zile mai târziu, domnişoara Schontz, uluită de lipsa de înţelegere a normandului, exclamă: „Doamne! Mare proastă mai sunt! Ăsta crede că-l iubesc pentru el însuşi.” Şi îl luă pe Moştenitor în caleaşca ei, la Bois, căci de un an Aurélie avea o caleaşcă şi o frumoasă trăsură cu doi cai. În acea întâlnire publică între patru ochi. Ea tratã chestiunea viitorului şi declară că vrea să se mărite. „Am şapte sute de mii de franci, spuse Aurélie; îţi mărturisesc că. Dacă aş găsi un bărbat plin de ambiţie şi care să ştie să-mi înţeleagă caracterul, mi-aş schimba rosturile, căci ştii care-i visul meu? Vreau să devin o burgheză de treabă, să intru într-o familie cumsecade, şi să-i fac cât se poate de fericiţi pe soţul şi pe copiii mei!” Normandul voia. Într-adevăr. Să cucerească graţiile domnişoarei Schontz, dar nebunia de a se însura cu ea i se păru discutabilă acestui flăcău de treizeci şi opt de ani pe care revoluţia din iulie îl făcuse judecător. Văzându-i şovăiala, domnişoara Schontz îl luă pe Moştenitor drept ţintă a săgeţilor ei spirituale, a ironiilor şi a dispreţului ei, şi se reîntoarse la Couture. În opt zile. Jucătorul de bursă, pe care Aurélie îl lăsă să-i adulmece casa de bani, îi oferi mâna. Inima şi viitorul, trei elemente de aceeaşi valoare.

Urzelile domnişoarei Schontz se aflau în acest stadiu atunci când doamna de Grandlieu începu să se preocupe de viaţa şi de moravurile doamnei Béatrix de pe strada Saint-Georges.

Urmând sfatul abatelui Brossette, ducesa îl rugă pe marchizul d'Ajuda să i-l aducă pe regele tâlharilor iscusinţei, pe celebrul conte Maxime de Trailles, arhiducele Boemei, cel mai tânăr dintre tineri, în ciuda celor patruzeci şi opt de ani ai lui. Domnul d'Ajuda aranjă să cineze cu

Maxime la clubul de pe strada Beaune şi îi propuse să facă împreună un mort la ducele de Grandlieu care, lovit de o criză de podagră înainte de masa de seară, era singur. Deşi ginerele ducelui de Grandlieu şi vărul ducesei ar fi avu! Tot dreptul să-l prezinte pe Maxime într-un salon în care nu mai călcase niciodată de Trailles nu-şi făcu nici un fel de iluzii asupra motivului unei asemenea invitaţii, bănuind că ducele ori ducesa vor fi având nevoie de el. O astfel de situaţie nu e chiar una dintre cele mai neînsemnate caracteristici ale vremurilor de azi, când la club joci cu oameni cărora niciodată nu le-ai îngăduit să-ţi calce pragul casei.

Ducele de Grandlieu îi făcu lui Maxime onoarea de a se preface suferind. După cincisprezece partide de whist se duse să se culce, lăsând-o pe soţia sa cu Maxime şi cu d'Ajuda. Ducesa, de faţă cu marchizul, îi comunică domnului de Trailles planul ei şi îi ceru colaborarea, prefăcându-se că nu-i cere decât sfaturi. Maxime ascultă până la capăt, fără să se pronunţe, şi, înainte de a vorbi, aşteptă ca ducesa să-i ceară direct sprijinul.

— Doamnă, am înţeles perfect totul, îi spuse el după ce îi aruncă una dintre acele priviri fine, profunde, viclene, depline, prin care asemenea mari şmecheri ştiu să-şi compromită interlocutorii. D'Ajuda vă poate spune că, dacă există cineva la Paris în stare să conducă o astfel de afacere complicată, acela eu sunt, fără ca dumneavoastră să fiţi implicată cu ceva, fără ca măcar să se afle vreodată că am fost aici astă-seară. Numai că, înainte de orice, trebuie să stabilim preliminariile de la Léoben. Cât v-aţi gândit sa sacrificaţi?

— Atâta cât va fi necesar.

— Bine, doamnă ducesă. Atunci, ca preţ pentru ostenelile mele, îmi veţi face onoarea de-a o primi în casa dumneavoastră şi de-a o lua sub înalta dumneavoastră protecţie pe doamna contesă de Trailles.

— Eşti căsătorit? Exclamă d'Ajuda.

— Mă însor peste cincisprezece zile cu moştenitoarea unei familii bogate, dar cumplit de burgheze, un sacrificiu pe care-l fac din convingere! Urmez astfel însuşi principiul meu de chivernisire. Vreau să-mi schimb pielea. As a încât, doamna ducesă va înţelege cât de important va fi pentru mine s-o ia sub ocrotirea sa şi a familiei sale pe soţia mea. Am certitudinea că, în urma demisiei pe care socrul meu şi-o va da din funcţiile ce le deţine, voi ajunge deputat, şi am promisiunea unui post în diplomaţie potrivit cu noua mea situaţie materială. Nu văd de co solia mea nu ar fi primită ca şi doamna de Portenducre în această societate de tinere căsătorite, printre care strălucesc doamnele de La Bastie, Georges de Maufrigneuse, de 1'Estorade, du Guénic, d'Ajuda, de Restand, de Rastignac, de Vandenesse! Soţia mea e drăguţă, iar eu mă angajez s-o descotorosesc de deprinderile ei moştenite! Vă convine, doamnă ducesă? Sunteţi o femeie cucernică şi, dacă veţi spune da, făgăduiala dumneavoastră, care ştiu că e sfântă, va ajuta mult la schimbarea vieţii mele. Veţi săvârşi astfel încă o faptă bună! Vai! Prea mult am fost regele păcătoşilor; vreau însă într-adevăr să sfârşesc. Şi-apoi, noi purtăm stemă de azur cu o himeră de aur suflând flăcări, cu gheare roşii şi cu solzi de sinopliu, pe un fond de contrahermină, încă de pe vremea lui Francisc I, care a găsit necesar să-l înnobileze pe valetul lui Ludovic al XI-lea, şi suntem conţi de pe vremea Catherinei de Médicis.

— O voi primi şi o voi lua sub protecţia mea pe soţia dumneavoastră, spuse solemn ducesa, iar ai mei nu-i vor întoarce spatele, aveţi cuvântul meu.

— Ah! Doamnă ducesă, exclamă Maxime, vădit tulburat, dacă şi domnul duce va binevoi să mă trateze cu oarecare bunăvoinţă, vă făgăduiesc că voi face ca planul dumneavoastră să se realizeze fără să vă coste prea mult. Dar, adăugă el după o pauză, trebuie să vă luaţi sarcina de a vă supune indicaţiilor mele. Iată ultima intrigă din viaţa mea de burlac, ea însă trebuie să fie cu atât mai bine

condusă cu cât e vorba de o faptă atât de frumoasă, spuse el zâmbind.

— Sa mă supun indicaţiilor dumneavoastră? Zise ducesa. Aşadar, tot voi apărea în afacerea asta!

— A, doamnă, în nici un caz nu vă voi compromite! Exclamă Maxime, şi vă stimez prea mult ca să nu iau toate măsurile de siguranţă. E vorba doar să-mi urmaţi sfaturile. Astfel, de exemplu, e necesar ca du Guénic să fie luat de soţia sa, ca nişte sfinte moaşte, în aşa fel ca să lipsească vreo doi ani din Paris, şi să-l ducă să vadă Elveţia, Italia, Germania, în sfârşit cât mai multe ţări cu putinţă.

— Ah, e tocmai lucrul de care se temea şi duhovnicul meu! Exclamă cu naivitate ducesa, amintindu-şi de înţeleptele obiecţii ale abatelui Brossette.

Maxime şi d'Ajuda nu se putură împiedica să zâmbească la gândul acestei potriveli dintre cer şi iad.

— Pentru ca doamna de Rochegude să nu-l mai poată vedea pe Calyste, adăugă ea, vom pleca la drum cu toţii, Juste cu soţia lui, Calyste cu Sabine, şi eu. Pe Clotilde am s-o las acasă cu tatăl său.

— Să nu ne trâmbiţăm încă victoria, doamnă, spuse Maxime; întrevăd dificultăţi enorme! Le voi înfrânge, fără îndoială. Stima şi protecţia dumneavoastră sunt un preţ ce mă va face să săvârşesc multe ticăloşii; vor fi însă cele.

— Ticăloşii? Zise ducesa, întrerupându-l pe acest condottiere modern şi arătând în fizionomia ei tot atâta dezgust câtă uimire.

— Şi veţi contribui şi dumneavoastră, doamnă, de vreme ce vă reprezint. Oare chiar nu ştiţi în ce hal de orbire l-a adus doamna de Rochegude pe ginerele dumneavoastră? Eu am aflat de la Nathan şi de la Canalis, între care Béatrix şovăia atunci când Calyste s-a aruncat în această gură de leoaică! Ea s-a priceput cum să-l îmbrobodească pe bravul breton, convingându-l că numai pe el l-a iubit, că e numai virtute, că marele Conti a fost o dragoste pur spirituală la care nici inima, nici restul nu au participat cu nimic, o

iubire muzicală, în sfârşit! În ceea ce îl priveşte pe Rochegude, acela i-a fost impus. Aşa încât, înţelegeţi, e fecioară! Şi-i dovedeşte aceasta nepomenind niciodată de fiul ei, iar de un an încoace n-a mai făcut nici cea mai mică încercare de a-l vedea. De fapt, micul conte va împlini doisprezece ani şi a găsit în domnişoara Schontz o mamă cu atât mai mamă, cu cât maternitatea, ştiţi şi dumneavoastră, constituie o pasiune a fetelor ca ea. Pentru Béatrix, domnul du Guénic s-ar lăsa ciopârţit şi ar ciopârţi-o pe soţia lui! Credeţi că e uşor să-l scoţi pe un bărbat din adâncile bulboane ale credulităţii? Dar, doamna, Yago al lui Shakespeare şi-ar pierde într-o astfel de iubire toate batistele. Se crede că Othello, mezinul său Orosmane, Saint-Preux, René, Werther şi alţi îndrăgostiţi faimoşi ar reprezenta iubirea! Niciodată părinţii lor cu inimă de polei n-au ştiut ce înseamnă o dragoste absolută, numai Moličre a bănuit ceva. Dragostea, doamnă ducesă, nu înseamnă a iubi o femeie nobilă, vreo Clarisse – grea cazană, pe legea mea! Dragostea înseamnă a-ţi spune: Cea pe care o iubesc e o ticăloasă care mă înşală şi mă va înşela, e o stricată, duhneşte a toate frigările iadului… Şi să alergi Iu ea, şi să vezi în ea albastrul azururilor şi florile paradisului. Iată cum iubea Moličre, ţi cum iubim noi, puţlamalele astea păcătoase; eu, uite. Plâng la marea scenă a lui Arnolphe! Şi aşa o iubeşte ginerele dumneavoastră pe Béatrix! O să am o leacă de furcă până să-l despart pe Rochegude de domnişoara Schontz. Dar. Fără nici o îndoială, domnişoara Schontz are să se învoiască: trebuie să mă duc să-i văd casa. În ce-i priveşte pe Calyste şi pe Béatrix. Însă. Va fi nevoie de lovituri de secure, de sforării superioare şi de o josnicie atât de murdară. Încât imaginaţia dumneavoastră curată n-ar putea coborî până acolo, doar dacă duhovnicul dumneavoastră v-ar da mâna. Aţi cerut imposibilul, veţi fi servită. Şi, în ciuda hotărârii mele de a folosi fierul şi focul, nu vă făgăduiesc, în mod absolut, succesul. Cunosc îndrăgostiţi ce nu dau îndărăt nici în faţa celor mai

groaznice deziluzii. Sunteţi prea virtuoasă pentru a cunoaşte puterea pe care o au femeile care nu sunt.

— Să nu începeţi aceste infamii până ce nu-l voi consulta pe abatele Brossette, spre a şti în ce măsură sunt complicea dumneavoastră, exclamă ducesa cu o naivitate ce descoperi întregul egoism al cucerniciei.

— Dumneata, mamă dragă, nu vei şti nimic, spuse marchizul d'Ajuda.

Afară, aşteptând trăsura marchizului, d'Ajuda îi spuse lui Maxime:

— Ai cam speriat-o pe buna ducesă.

— Dar nu-şi dă seama cât de greu este ceea ce-mi pretinde? Mergem la Jockey-Club28? Trebuie să mă invite Rochegude pentru mâine la domnişoara Schontz, iar în noaptea asta vreau să-mi alcătuiesc pianul şi să-mi aleg pionii cu care voi ataca în partida de şah pe care o voi juca. În vremea ei de glorie, Béatrix n-a vrut să mă primească: îmi voi lichida acum conturile cu ea şi o voi răzbuna pe cumnată-ta aşa de cumplit, încât ea însăşi se va simţi, poate, mult prea răzbunată.

A doua zi, Rochegude îi spuse domnişoarei Schontz că îl vor avea la cină pe Maxime de Trailles. O prevenea, adică, să-şi etaleze întregul lux şi să pregătească felurile cele mai alese pentru acest cunoscător neîntrecut, în faţa căruia toate femeile de genul domnişoarei Schontz se plecau; aşa încât avu grijă atât de găteala ei, cât şi de felul în care să-şi aranjeze casa spre a primi un asemenea personaj.

La Paris, există aproape tot atâtea monarhii câte feluri de meserii, de specialităţi morale, de ştiinţe, de profesiuni există; iar cel mai tare dintre cei care le practică deţine sceptrul meseriei respective; el e apreciat şi respectat de semenii săi, care cunosc dificultăţile meseriei şi a căror admiraţie este cucerită de către cel ce ştie să se descurce, în ochii şobolanilor şi ai curtezanelor. Maxime era un bărbat extraordinar de puternic şi de capabil, şi izbutise să se facă nemaipomenit de iubit. Era admirat de toţi cei ce ştiau cât

de greu e să trăieşti la Paris în bună înţelegere cu creditorii: în sfârşit, nu avusese alt rival – ca eleganţă, ca maniere şi ca inteligenţă – în afară de ilustrul de Marsay, care îi folosise în câteva misiuni diplomatice. Toate acestea sunt de ajuns spre a explica întrevederea lui cu ducesa, prestigiul de care se bucura în casa domnişoarei Schontz şi autoritatea cuvântului său într-o întâlnire pe care nădăjduia s-o aibă pe bulevardul des Italiens cu un tânăr de pe acum celebru, cu toate că era nou intrat în Boemă.

A doua zi, cum se trezi, Maxime de Trailles auzi anunţându-i-se Finot, căruia în ajun îi spusese să vină la el acasă şi pe care îl rugă să aranjeze, ca din întâmplare, o masă la Café Anglais, masă la care Finot, Couture şi Lousteau să poată pălăvrăgi de faţă cu el. Finot, care înaintea contelui de Trailles se simţea în poziţia unui colonel înaintea unui mareşal al Franţei, nu-i putea refuza nimic; de altminteri, era şi prea primejdios să-l supere pe acest leu. Aşa încât, atunci când Maxime sosi la masă, îi găsi pe Finot şi pe cei doi amici ai acestuia instalaţi, iar prova conversaţiei era de pe acum îndreptată către domnişoara Schontz. Couture, bine manevrat de Finot şi de Lousteau care, fără să-şi dea seama, îi ţinea hangul lui Finot, îi dezvălui contelui de Trailles tot ceea ce acesta voia să afle despre domnişoara Schontz.

Pe la ora unu. Maxime molfăia o scobitoare, stând de vorbă cu du Tillet29, în faţă la Tortini30, unde are loc o mică Bursă, anticamera celei mari. Părea preocupat de afaceri, în realitate însă îl aştepta pe tânărul conte de La Palférine care nu se putea să nu treacă pe acolo. Bulevardul des Italiens este astăzi ceea ce era Pont-Neuf în 1550, toţi bărbaţii de vază îl străbat cel puţin o dată pe zi. Într-adevăr, peste vreo zece minute. Maxime lăsă braţul lui du Tillel şi-i făcu un semn cu capul tânărului prinţ al Boemei, căruia îi spuse zâmbind:

— Conte, două cuvinte!

Cei doi rivali, unui astru în declin, celălaltul soare la răsăritul său, merseră şi ocupară patru scaune pe terasă la Café de Paris. Maxime avu grijă să se instaleze la o oarecare distanţă de cei câţiva bătrânei ce obişnuiau să se înşiruie acolo, de la ora unu după-masă, pentru a-şi zvânta afecţiunile reumatice.

Avea motive temeinice să se ferească de bătrâni. (Vezi O schiţă după natură, Scene din viaţa parizianã.)

— Ai datorii? Îl întrebă Maxime pe tânărul conte.

— Dacă n-aş avea, aş fi vrednic să vă succed? Răspunse La Palférine.

— Când îţi pun o asemenea întrebare, nu o pun pentru că aş avea vreo îndoială, replică Maxime, vreau doar să ştiu dacă totalul este respectabil şi dacă e de cinci sau de şase?

— Şase ce?

— Şase cifre! Dacă datorezi cincizeci de mii, sau o sută de mii. Eu am avut datorii de şase sute de mii.

La Palférine îşi scoase pălăria cu un gest pe cât de respectuos, pe-atât de mucalit.

— Dacă aş avea atâta credit încât să pot împrumuta o sută de mii de franci, mi-aş uita creditorii şi m-aş duce să-mi petrec viaţa la Veneţia, printre capodoperele picturi), seara la teatru, noaptea cu femei frumoase, şi.

— Şi la vârsta mea, ce-ai să faci? Întrebă Maxime.

— N-ajung eu până acolo, replică tânărul conte.

Maxime întoarse politeţea rivalului său, ridicându-şi uşor pălăria cu un gest de o gravitate hazlie.

— Ăsta-i un alt mod de a privi viaţa, adăugă apoi, pe un ton ca de la cunoscător la cunoscător. Cât datoraţi?

— Oh! O mizerie nevrednică de a fi mărturisiră unui unchi; de-aş avea vreunul, m-ar dezmoşteni din pricina acestei biete cifre de şase mii!

— Te simţi mai jenat de şase mii decât de o sută de mii de franci, spuse Maxime sentenţios. La Palférine! Ai o minte îndrăzneaţă, ai chiar mai multă minte decât îndrăzneală, poţi să ajungi foarte departe, poţi să devii un om politic.

Uite. Dintre toţi cei care s-au avântat în cariera la capătul căreia mă aflu eu acum, băieţi ce urmau să-mi ia locul, tu eşti singurul care mi-a plăcut.

La Palférine se înroşi atât de măgulit se simţi de această mărturisire rostită cu o graţioasă bonomie de către şeful aventurierilor parizieni. Această tulburare a amorului său propriu fu ca o recunoaştere de inferioritate care îl supără; Maxime însă îi ghici tresărirea ofensivă, uşor de prevăzut la o fire atât de spirituală, şi îi şi oferi numaidecât un leac, punându-se la discreţia tânărului.

— De-ai vrea să faci pentru mine ceva ce m-ar scoate din circul olimpic printr-o căsătorie bine chibzuită, aş face şi eu multe pentru line, spuse el.

— O să mă faceţi să devin grozav de încrezut: ar fi ca şi cum am întruchipa povestea şoarecelui cu leul, spuse La Palférine.

— Voi începe prin a-ţi împrumuta douăzeci de mii de franci, răspunse Maxime continuând.

— Douăzeci de mii de franci? Ştiam bine că, tot plimbându-mă pe bulevard. Zise La Palférine în chip de paranteză.

— Dragul meu, trebuie să te situezi pe un picior sigur, spuse Maxime zâmbind, nu te mărgini doar la cele două picioare ale tale, caută să ai şase; fă ca mine, eu niciodată n-am renunţat la tilbury-ul meu.

— Asta înseamnă că vreţi să-mi cereţi lucruri peste puterile mele!

— Nu, e vorba de a te face iubit de o femeie, în cincisprezece zile.

— E o fată de-a noastră?

— De ce?

— Mi-ar fi imposibil; dacă însă ar fi vorbii de o femeia foarte aleasă şi eu mult spirit.

— E o prea ilustră marchiză!

— Vreţi să aveţi câteva scrisori de-ale ei? Zise tânărul conte.

— Ah! Mi te bagi în suflet, exclamă Maxime. Nu, nu e vorba de aşa ceva.

— Aşadar, trebuie s-o iubesc?

— Da, în sensul real.

— Dacă ar trebui să ies din estetică, mi-ar fi absolut imposibil, zise La Palférine. Eu, vedeţi dumneavoastră, în privinţa femeilor am o anumită probitate, le putem şmecheri, dar nu le.

— O! Care va să zică nu m-am înşelat, exclamă Maxime. Da' ce, tu crezi că eu sunt omul care să-ţi propună nişte ticăloşii de doi bani? Nu, va trebui să te zbaţi, va trebui să străluceşti, va trebui să cucereşti. Vulpoiule dragă, îţi dau douăzeci de mii de franci în seara asta, şi zece zile ca să izbândeşti. Pe diseară, la domnişoara Schontz!

— Voi fi acolo la cină.

— Bine, zise Maxime. Mai târziu. De câte ori vei avea nevoie de mine, domnule conte, îţi voi sta oricând 3a dispoziţie, adăugă el cu tonul unui rege care se angajează în loc de a făgădui.

— Prin urmare, această biată femeie v-a făcut mult rău! Întrebă La Palférine.

— Nu încerca să-ţi arunci năvodul în apele mele, drăguţule, şi îngăduie-mi să-ţi spun că, în caz de succes, vei căpăta nişte protecţii atât de puternice, încât vei putea, ca şi mine, să te retragi într-o căsătorie strălucită, atunci când te vei plictisi de viaţa ta din Boemă.

— Aşadar, zise La Palférine, vine şi o vreme când ţi se urăşte să te distrezi, să nu fii nimic, să trăieşti ca păsările, să vânezi prin Paris ca sălbaticii şi să-ţi baţi joc de orice!

— Totul plictiseşte, chiar şi infernul, spuse Maxime râzând. Pe diseară!

Cei doi păcătoşi, cel tânăr şi cel bătrân, se ridicam. Urcând în trăsuri ca Iu: cu un cal, Maxime îşi zise: „Doamna d'Espard n-o poate suferi pe Béatrix, are să mă ajute.” – La palatul Grandlieu, îi strigă apoi vizitiului său, când îl văzu pe Rastignac trecând.

Există oare vreun om mare fără nici o slăbiciune? Maxime le găsi plângând pe ducesă, pe doamna de Guénic şi pe Clotilde.

— Ce s-a întâmplat? O întrebă el pe ducesă.

— Calyste nu s-a întors acasă, e întâia oară când face asta, şi biata mea Sabine e disperată.

— Doamnă ducesă, spuse Maxime ducând-o pe cuvioasa doamnă lângă o fereastră, pentru numele lui Dumnezeu, care ne va judeca, păstraţi cel mai profund secret în legătură cu ceea ce fac pentru dumneavoastră, cereţi-i acelaşi lucru şi lui d'Ajuda, în aşa fel încât niciodată Calyste să nu afle ceva despre uneltirile noastre, altminteri se va isca între noi un duel mortal. Când v-am spus că nu vă va costa mare lucru, înţelegeam că nu veţi cheltui nişte sume nebuneşti; îmi trebuie acum vreo douăzeci de mii de franci; tot restul însă mă priveşte, dar va mai trebui să obţinem şi câteva slujbe importante, poate chiar şi pe cea de inspector general.

Ducesa şi Maxime ieşiră. Când doamna de Grandlieu se întoarse lângă cele două fiice ale sale, auzi o nouă ditirambică a Sabinei, smălţuită cu nişte răutăţi conjugale încă şi. Mai crude, prin care tânără soţie îşi încheia fericirea.

— Fii liniştită, scumpa mea, îi spuse fiicei sale ducesa, Béatrix are să plătească scump lacrimile şi suferinţele tale, mâna lui Satan se întinde asupra ei, are să primească zeci de umiliri pentru fiecare umilinţă de a ta!

Domnişoara Schontz îl invitase şi pe Claude Vignon, care de multe ori îşi manifestase dorinţa de a-l cunoaşte personal pe Maxime de Trailles; îi mai invitase pe Couture, pe Fabien, pe Bixiou, pe Léon de Lora, pe La Palférine şi pe Nathan. Acesta din urmă fu chemat de Rochegude la dorinţa lui Maxime. Aurélie avea astfel nouă oaspeţi, toţi de prima mână, cu excepţia lui du Ronceret; dar vanitatea normandă şi ambiţia brutală a Moştenitorului se ridicau la înălţimea valorii literare a lui Claude Vignon, a poeziei lui

Nathan, a fineţii lui La Palférine, a intuiţiilor financiare ale lui Couture, a spiritului lui Bixiou, a combinaţiilor lui Finot, a profunzimii lui Maxime şi a geniului lui Léon de Lora.

Domnişoara Schontz, care. Ţinea să pară tânără şi frumoasă, se găti cu o toaletă aşa cum ştiu să-şi alcătuiască femeile de genul ei o pelerină făcută dintr-o dantelă de fineţea pânzei de păianjen, o rochie de catifea albastră ce se încheia pe piept cu nasturi de opal. O pieptănătură strânsă. Cu cărare la mijloc, strălucind ca abanosul. Domnişoara Schontz îşi datora faima de femeie frumoasă strălucirii şi frăgezimii unui ten alb şi cald ca de creolă, chipului ei plin de amănunte spirituale şi de trăsături net desenate şi ferme, al căror tip ni l-a înfăţişat în modul cel mai strălucitor, păstrându-l tânăr atât de mult timp, contesa Merlin, şi care e specific, poate, chipurilor sudice. Din păcate, micuţa domnişoară Schontz cam lua proporţii de când viaţa-i devenise fericită şi liniştită. Gâtul, de o rotunjime ispititoare, începea să se îngroaşe, la fel ca şi umerii. În Franţa, se pune atâta preţ în primul rând pe capul femeilor, încât un cap frumos face să trăiască mult timp un trup ofilit.

— Fetiţo dragă, zise Maxime intrând şi sărutând-o pe frunte pe domnişoara Schontz, Rochegude a ţinut să văd noul vostru cămin, pe care încă nu-l admirasem: da, e aproape pe potriva rentei lui de patru sute de mii de franci. Ei bine, s-a lipsit de cele cincizeci de mii pe care le irosea, atunci când te-a cunoscut: şi în mai puţin de cinci ani l-ai făcut să câştige ceea ce o alta, o Antonia, o Malaga, o Cadine sau o Florentine, i-ar fi tocat.

— Eu nu sunt o uşuratică, sunt o artistă! Spuse domnişoara Schontz cu demnitate. Şi sper să închei, cum se zice, comedia, întemeindu-mi o familie onorabilă.

— E jalnic, ne căsătorim toţi, zise Maxime, aşezându-se într-un fotoliu lângă sobă. Iată-mă şi pe mine pe cale de-a face o contesă Maxime.

— O, tare-aş vrea s-o cunosc! Exclamă domnişoara Schontz. Permiteţi-mi însă, spuse ea, să vi-l prezint pe domnul Claude Vignon. Domnul Claude Vignon, domnul de Trailles!

— Ah! Dumneavoastră sunteţi cel care a lăsat-o pe Camille Maupin, hangiţa literaturii, să intre la mânăstire! Exclamă Maxime. După dumneavoastră, Dumnezeu! Eu n-am avut niciodată asemenea onoare. Domnişoara des Touches, domnule, v-a tratat ca pe un Ludovic al XIV-lea.

— Şi uite-aşa se scrie istoria! Răspunse Claude Vignon; n-aţi auzit că averea ei a fost folosită pentru scoaterea din gaj a pământurilor domnului du Guénic? De-ar şti că acum Calyste e al fostei sale prietene. (Maxime îi făcu un semn criticului cu piciorul, arătându-i-l pe domnul de Rochegude). Cred că ar fugi din mânăstire ca să i-l scoată din gheare.

— Pe onoarea mea, dragă Rochegude, spuse Maxime, văzând ca avertismentul său nu-l oprise pe Claude Vignon, în locul tău i-aş da soţiei îndărăt toată averea, ca să nu creadă lumea că ea s-a legat de Calyste împinsă de lipsuri.

— Are dreptate Maxime, spuse domnişoara Schontz privindu-l pe Arthur care se înroşi de-a binelea. Şi dacă eu

am izbutit să-ţi câştig o rentă de câteva mii de franci, n-ai putea să foloseşti banii aceştia mai bine de cât aşa. Aş face astfel fericirea soţiei şi a soţului, iată o faptă ce-ar merita un galon!

— Nu m-am gândit niciodată la aşa ceva, răspunse marchizul; dar trebuie să fii gentilom înainte de a fi soţ.

— Dă-mi voie mie să-ţi spun când va fi timpul să te arăţi galanton, spuse Maxime.

— Arthur, zise Aurélie, Maxime are dreptate! Vezi tu. Dragul meu, faptele noastre bune sunt ca acţiunile lui Couture, spuse ea uitându-se pe fereastră ca să vadă cine mai sosea, trebuie să le plasăm la timp.

Couture sosea urmat de Finot. Peste câteva clipe, toţi oaspeţii se strânseseră în frumosul salon albastru şi auriu al palatului Schontz; acesta era numele pe care artiştii îl dăduseră rateşului lor. De când Rochegude îl cumpărase pentru Ninon a lui. Când îl văzu intrând pe La Palférine, care sosi ultimul. Maxime se apropie de el, îl duse lângă fereastră şi îi înmână cele douăzeci de bilete de bancă.

— Şi, băiete, ai grijă să nu le cruţi, spuse apoi, cu farmecul specific unor zănatici ca el.

— Numai dumneavoastră ştiţi să le dublaţi astfel valoarea! Răspunse La Palférine.

— Te-ai hotărât?

— De vreme ce iau banii. Răspunse tânărul conte, cu mândrie şi cu haz totodată.

— Ei bine, Nathan, pe care-l vezi aici. Te va prezenta peste două zile doamnei marchize de Rochegude, îi spuse Maxime la ureche.

La Palférine avu o tresărire auzind numele.

— Nu uita să te declari îndrăgostit nebuneşte de ea; şi, ca să nu stârneşti vreo bănuială, bea pe ruptele – şi vin, şi lichioruri! Mă duc să-i spun Aureliei să te aşeze lângă Nathan. Numai că, dragă băiete, acum va trebui să ne întâlnim în fiecare seară, pe bulevardul Madeleine, la ora

unu din noapte, tu pentru a mă informa despre progresele tale, eu pentru a-ţi da instrucţiuni.

— Maestre, voi fi acolo. Spuse tânărul conte înclinându-se.

— Cum de ni l-ai adus la masă pe nătărăul ăla îmbrăcat ca un prim-chelner de restaurant? O întrebă Maxime la ureche pe domnişoara Schontz, arătându-i-i pe du Ronceret.

— O, încă nu l-ai cunoscut; pe Moştenitorul? E du Ronceret din Alençon.

— Domnule, îi spuse Maxime lui Fabien, îl cunoaşteţi probabil pe prietenul meu d'Esgrignon?

— E mult de când Victurnien nu mă mai cunoaşte, răspunse Fabien; am fost însă foarte apropiaţi în prima noastră tinereţe.

Dineul fu unul dintre cele ce nu se dau decât la Paris şi numai în casa unor astfel de risipitoare, căci numai ele îi pot uimi până şi pe oamenii cei mai năzuroşi. La un supeu de acesta, dat de o curtezană frumoasă şi bogată ca domnişoara Schontz, Paganini a declarat că n-a văzut asemenea ospăţ la nici un suveran, n-a băut asemenea vinuri la nici un prinţ, n-a auzit o conversaţie atât de spirituală şi n-a admirat strălucirile unui lux atât de cochet în viaţa lui.

Maxime şi domnişoara Schontz se întoarseră în salon cei dinţii, pe la orele nouă, lăsându-i pe oaspeţii ce porniseră să debiteze anecdote fără perdea şi se făleau cu calităţile lor, lipindu-şi buzele cleioase de marginea păhăruţelor pe care nu le mai puteau pridid i.

— Ei bine, fetiţo, spuse Maxime, nu te-ai înşelat, da, am venit aici anume pentru ochii tăi frumoşi, e vorba de o afacere mare, trebuie să te desparţi de Arthur; în schimb, mă însărcinez să aranjez lucrurile în aşa fel încât să-ţi ofere două sute de mii de franci.

— Şi de ce să mă despart de bietul om?

— Ca să te măriţi cu imbecilul ăsta venit din Alençon anume pentru aşa ceva. A fost cândva judecător, voi aranja să fie numit preşedinte în locul lui moş Blondet care merge

pe optzeci şi doi de ani; şi, dacă ai să ştii cum să-ţi conduci barca, soţul tău va ajunge deputat. Veţi fi cineva şi vei putea s-o tratezi de sus pe doamna contesă du Bruel.

— Niciodată! Spuse domnişoara Schontz, ea e contesă.

— Are Fabien stofă să devină conte?

— Uite, are un blazon, spuse Aurélie, scoţând o scrisoare dintr-o magnifică sacoşă de pai atârnată lângă şemineu şi arătându-i-o. Lui Maxime; ce vrea să zică astea? Uite nişte piepteni.

— E un blazon cupat, sus de argint, cu trei piepteni roşii; jos, tăiat de două dungi şi de încă una, încrucişând trei ciorchini de struguri purpurii, cu tije şi frunze de sinopliu, pe laturi; apoi cu azur cu patru pene de aur aşezate în rând, cu SLUJEŞTE drept deviză şi cu coif de scutier. Nu e mare lucru, familia lui a fost înnobilată pe vremea lui Ludovic al XV-lea, bunicul a fost mămular, linia maternă a făcut avere în comerţul cu vinuri, iar du Ronceret cel înnobilat trebuie să fi fost grefier. Dar dacă izbuteşti să te descotoroseşti de Arthur, atunci, puica mea, du Ronceret-ii vor fi cel puţin baroni, îţi făgăduiesc. Vezi tu, fetiţo, trebuie să te afunzi vreo cinci, şase ani în provincie, dacă vrei s-o îngropi pe domnişoara Schontz sub doamna prezidentă. Nătărăul ăsta ţi-a aruncat nişte priviri pline de intenţii clare, l-ai înhăţat.

— Nu, răspunse Aurélie, când i-am oferit mâna. A rămas netulburat ca rachiurile în buletinul Bursei.

— Îmi iau eu sarcina să-l hotărăsc, dacă e destul de cherchelit. Du-te de vezi în ce stare sunt cu toţii.

— Nici nu trebuie să mă duc, nu se mai aude decât glasul lui Bixiou care debitează una din şarjele lui, fără să-l asculte cineva; îl cunosc însă pe Arthur al meu, se crede dator să fie politicos cu Bixiou; şi cu ochii închişi, tot se mai uită la el.

— Atunci, să ne întoarcem!

— Ah! Stai! În interesul cui voi lucra. Maxime? Întrebă deodată domnişoara Schontz.

— În interesul doamnei de Rochegude, răspunse net Maxime, e cu neputinţă s-o împăcăm cu Arthur atâta vreme cât îl vei ţine legat de tine; pentru ea, se pune problema a redeveni stăpâna casei sale şi de a se bucura de un venit de patru sute de mii de franci!

— Şi mie nu-mi oferă decât două sute de mii de franci? Vreau trei sute, dacă-i vorba de ea. Cum adică, am avut grijă şi de mucosul şi de soţul ei, îi ţin locul în toate cele, şi dumneaei se zgârceşte cu mine! Aşa, dragul meu, voi avea un milion. Cu un milion, dacă îmi făgăduieşti preşedinţia tribunalului din Alençon, aş putea să-mi schimb mutra, devenind doamna du Ronceret.

— S-a făcut, zise Maxime.

— O să mă plictisesc de tot în orăşelul ăla! Exclamă filosofic Aurélie. Atâtea mi-au povestit şi d'Esgrignon şi Val-Noble despre provincia aia, încât parcă aş fi şi trăit acolo.

— Şi dacă îţi voi asigura sprijinul nobilimii?

— Ah! Maxime, m-ai ameţit! Bine, da' ce facem dacă porumbelul refuză să dea din aripi.

— Şi mai e şi tare urât, cu pielea lui de prună, şi mai are şi nişte laţe în loc de favoriţi, şi un aer de porc mistreţ, măcar că ochii-i sunt de pasăre de pradă. Asta o să fie cel mai frumos preşedinte din lume. Fii liniştită, peste zece minute are să-ţi cânte aria Isabellei din actul al patrulea din Robert Diavolul: „Cad la genunchii teii.” numai să ai grijă să-l trimiţi şi tu pe Arthur înapoi la genunchii doamnei Béatrix.

— E greu, da' pân'la urmă izbutim noi.

Pe la orele zece şi jumătate, oaspeţii se întoarseră În salon pentru a lua cafeaua. În situaţia în care se aflau domnişoara Schontz, Couture şi du Ronceret, e uşor de imaginat ce efect trebuie să fi produs asupra ambiţiosului normand următoarea conversaţie pe care Maxime o avu cu Couture, într-un colţ, rostită cu jumătate de glas, spre a nu fi auzită de nimeni, dar pe care Fabien o ascultă.

— Dragul meu, dacă ai vrea să fii băiat deştept, ai accepta într-un departament îndepărtat slujba de inspector general

pe care doamna de Rochegude te-ar ajutat s-o obţii; milionul Aureliei ţi-ar îngădui să-ţi depui cauţiunea necesară căsătorindu-te cu ea, aţi face apoi o separaţie de bunuri. Ai ajunge deputat, dacă ai şti să-l; conduci bine barca, iar răsplata pe care ţi-aş cere-o pentru că te-am salvat, ar fi să-mi dai votul la Cameră.

— Voi fi totdeauna mândru să fiu unul dintre ostaşii dumneavoastră.

— Ah, dragul meu, era cât pe-aci să scapi ocazia! Închipuieşte-ţi că Aurélie se îndrăgostise de normandul ăla din Alençon şi-mi cerea să-l fac baron, preşedinte al tribunalului din oraşul lui şi ofiţer al Legiunii de Onoare. Imbecilul meu n-a ştiut să-şi dea seama de valoarea domnişoarei Schontz şi îţi datorezi norocul numai înciudării ei; aşa că nu-i da răgaz să se răzgândească. Iar eu am sa pun fiarele în jar.

Şi Maxime, lăsându-l pe Couture în culmea fericirii, îi spuse lui La Palférine:

— Vrei să te conduc, fiule?

La orele unsprezece, Aurélie se afla între Couture. Fabien şi Rochegude. Arthur dormea într-o berjeră. Couture şi Fabien încercau să se descotorosească unul de celălalt, fără să izbutească. Domnişoara Schontz puse ca păi luptei, spunându-i lui Couture un: „Pe mâine, dragul meu?” pe care el îl interpretă ca, pe o favoare.

— Domnişoară, spuse Fabien în şoaptă, atunci cinci m-aţi văzut stând pe. Gânduri la oferta pe care mi-ai făcut-o în mod indirect, să nu cumva să credeţi că aş fi avut în inima mea cea mai mică ezitare; dar n-o cunoaşteţi pe mama, care niciodată n-ar consimţi la fericirea mea.

— La vârsta pe care o ai, hotărârile pe care le iei pot fi privite respectuos, dragul meu, răspunse fără ocolişuri Aurélie. Dar, dacă ţi-e frică de mămica, nu intri în vederile mele.

— Joséphine! Şopti tandru Moştenitorul, petrecându-şi cu îndrăzneală mâna dreaptă împrejurul domnişoarei Schonty,

credeam că mă iubeşti!
— Şi?
— Poate ca am putea-o îndupleca pe mama, obţinând mai mult decât consimţământul ei!
— Cum?
— Dacă ai vrea să foloseşti relaţiile pe care le ai.
— A, să te fac baron, apoi ofiţer al Legiunii de Onoare, preşedinte de tribunal, nu, băiete? Ascultă, am făcut atâtea în viaţa mea, încât sunt în stare să fiu şi virtuoasă! Ştiu să fiu şi femeie de treabă, şi soţie credincioasă, şi pot să-l remorchez destul de sus pe soţul meu; vreau însă ca el să mă iubească fără ca să-şi întoarcă vreodată nici măcar o privire, nici măcar un gând de la inima mea, nici măcar ca intenţie. Îţi convine? Nu te lega pripit, e vorba de viaţa ta, iubitule.
— Cu o femeie ca dumneata, bat mâna cu ochii închişi, spuse Fabien, tot atâta de îmbătat de-o privire pe cât era de toate lichiorurile exotice băute.
— N-ai să te căieşti niciodată de vorba de-acum dragul meu, ai să fii pair al Franţei. Cât despre acest biet bătrân, adăuga ea privindu-l pe Rochegude care dormea, de astăzi, gata, s-a sfârşit!
Atât de nostim, atât de potrivit rosti aceste cuvinte, încât Fabien o luă în braţe pe domnişoara Schontz şi o sărută, într-o pornire de pasiune şi de bucurie în care dubla beţie a dragostei şi a vinului lăsa locul beţiei fericirii şi a ambiţiei. -
— Dă-ţi silinţa, dragul meu, spuse ea, să te comporţi de-acum înainte frumos cu soţia ta, nu te-apuca să faci pe îndrăgostitul şi lasă-mă să mă retrag convenabil din încurcăturile mele. Şi Couture, care se şi vede bogat şi inspector general!
— Mi-e o silă de individul ăla, zise Fabien, de nici n-aş vrea să-l mai văd.
— N-am să-l mai primesc în casa mea, răspunse curtezana cu un aer de mironosiţă. Acuma, că ne-am înţeles, dragul meu Fabien, du-te, e ora unu.

În menajul Aureliei şi al lui Arthur, această sceneta dădu naştere fazei războiului casnic, dezlănţuit în toate căminurile de interesul tăinuit al unuia dintre parteneri. Chiar în dimineaţa următoare, Arthur se trezi singur şi o găsi pe domnişoara Schontz rece, aşa de rece cum numai femeile de soiul ei ştiu să se facă.

— Ce s-a-ntâmplat oare-n noaptea asta? Întrebă el, în timp ce-şi lua dejunul privind-o pe Aurélie.

— Uite-aşa-i la Paris, spuse ea. Te culci în ploaie, iar a doua zi caldarâmurile sunt uscate şi totul e-atât de bine zbicit încât s-a şi făcut praf; nu vrei o perie?

— Dar ce ai, drăguţa mea?

— Du-te la gloaba dumitale de nevastă.

— Nevasta mea? Exclamă bietul marchiz.

— Crezi ca n-am înţeles eu de ce mi l-ai adus pe Maxime? Vrei să te împaci cu doamna de Rochegude, care-o fi având, pesemne, nevoie de dumneata pentru vreun mucos căpătat cine ştie cum. Şi eu, cea despre care spui că sunt atât de fină eu te-am sfătuit să-i dai înapoi averea! O! Pricep acum planul dumitale! După cinci ani, domnul s-a săturat de mine. Eu sunt cam prea cărnoasă, Béatrix e numai os, e bine să mai schimbi. Nu eşti dumneata primul al cărui gust pentru schelete îl cunosc. De altminteri, Béatrix a dumitale se ţine destul de băţoasă, iar dumneata eşti dintre bărbaţii aceia cărora le plac grozav port-mantourile. Şi-apoi, mai vrei şi s-o faci să-i dea cu piciorul domnului du Guénic. Iată un succes! Aşa ceva te impune! Despre aşa ceva se va vorbi, ai să devii erou!

Domnişoara Schontz nu-şi mai contenise torentul ironiilor nici la ora două după-masă, în ciuda tuturor protestelor lui Arthur. Îi spuse atunci că e invitată la cină undeva. Îl sfătui pe infidel, să se ducă fără ea la Italiens, pentru că ea se duce să vadă o premieră la Ambiguu-comique şi să facă acolo cunoştinţă cu o femeie fermecătoare, doamna de La Baudraye, o amantă de-a lui Lousteau. Arthur propuse, ca dovadă a ataşamentului său veşnic fată de micuţa sa Aurélie

şi a aversiunii faţă de soţia lui. Să plece împreună, chiar a doua zi, în Italia, şi să trăiască acolo ca soţ şi soţie, fie la Roma, fie la Neapole, fie la Florenţa, oriunde va dori Aurélie, oferindu-i şi o donaţie de şaizeci de mii de franci rentă.

— Toate astea-s farafastâcuri, spuse ea, care n-au să te-mpiedice să te împaci cu nevastă-ta, şi bine-ai face.

Arthur şi Aurélie se despărţiră după acest dialog formidabil, el spre a se duce să joace o partidă de whist să ia masa la club, ea ca să se îmbrace şi să-şi petreacă seara între patru ochi cu Fabien.

Domnul de Rochegude îl găsi pe Maxime la club şi i se plânse, ca orice bărbat ce simte cum i se smulge din inimă o fericire ale cărei rădăcini se înfipseseră adânc în toate fibrele fiinţei lui. Maxime ascultă jelania marchizului aşa cum ştiu să asculte oamenii politicoşi, gândindu-se la altceva.

— Eu sunt maestru pentru sfaturi în astfel de probleme. Dragul meu, îi răspunse el. Ei bine, porneşti pe un drum greşit lăsând-o pe Aurélie să vadă cât ţi-e de dragă, îngăduie-mi să te prezint domnişoarei Antonia. E o inimă liberă. Ai s-o vezi pe Schontz cum se face numaidecât mică. Schontz a ta are treizeci şi şapte de ani, pe când domnişoara Antonia nu are mai mult de douăzeci şi şase! Şi ce femeie! Antonia nu are numai minte, ea. De altfel, e eleva mea. Dacă domnişoara Schontz rămâne la ţâfnele şi la mândriile ei, ştii ce va să zică asta?

— Pe legea mea, nu!

— Înseamnă că vrea. Poate, să se căsătorească, şi-atunci nimic n-are s-o împiedice să te părăsească. După se ani de târomeli, are şi ea dreptul, biata femeie. Dar dacă vrei să mă asculţi pe mine, ai altceva mai bun de făcut. Soţia ta preţuieşte astăzi de o mie de ori mai mult decât toate Schontz-ele şi decât toate Antoniile din cartierul Saint-Georges. E o cucerire dificilă, dar nu imposibilă şi, acum, te-ar face fericit ca un Orgon! În orice caz, trebuie, dacă nu

vrei să faci figură de netot, să vii astă-seară să supezi la Antonia.

— Nu, o iubesc prea mult pe Aurélie, nu vreau să aibă nici cel mai mic motiv de reproş.

— Ah, dragul meu! Ce viaţa îţi pregăteşti!

— E ora unsprezece, trebuie să se fi întors de la Ambigu, zise Rochegude pierind.

Şi-i strigă năprasnic vizitiului său să-l ducă în graba mare pe strada La Bruyčre.

Domnişoara Schontz dăduse instrucţiuni precise, şi domnul putu să intre ca şi cum ar fi fost în relaţii bune cu domnişoara; dar, anunţată despre intrarea în casă a domnului, domnişoara făcu în aşa fel încât domnul să audă zgomotul uşii de la cabinetul de toaletă ce tocmai pe închidea, aşa cum se închid uşile atunci când femeile sunt surprinse. Apoi, pălăria lui Fabien, anume uitată pe un colţ al pianului, fu foarte stângaci luată de către cameristă, în prima clipă a conversaţiei dintre domnul şi domnişoara.

— N-ai fost la Ambigu, iubito?

— Nu, dragă, m-am răzgândit şi am făcut muzică.

— Cine-a fost pe la tine? Întrebă. Marchizul cu bonomie, văzând pălăria pe care o lua camerista.

— N-a fost nimeni.

Sub această minciună sfruntată, Arthur îşi înclină capul, trecând pe sub furcile caudine ale îngăduinţei. Iubirea adevărată are asemenea laşităţi sublime. Arthur se comporta faţă de domnişoara Schontz întocmai ca Sabine faţă de Calyste, sau ca acesta faţă de Béatrix.

În opt zile, se petrecuse metamorfoza de la larvă la fluture a tânărului, spiritualului şi frumosului Charles-Edouard, conte Rusticoli de La Palférine, eroul Scenei intitulate Un prinţ al Boemei (vezi Scenele de viaţă pariziană), ceea ce ne scuteşte de a-i mai face aici portretul şi de a-i descrie caracterul. Până atunci el trăise mizerabil, astupându-şi deficiturile printr-o îndrăzneală dantoniană: acum însă îşi plăti datoriile, îşi procură, după sfatul lui Maxime, o

trăsurică joasă, fu admis în Jokey-Club, la clubul din strada Grammont, deveni de o elegantă neîntrecut; în sfârşit, publică în Journal des Debates o nuvelă ce-i aduse în câteva zile o reputaţie pe care autorii de profesie nu o obţin nici după mulţi ani de muncă şi de succese căci nu există nimic mai impresionant la Paris decât ceea ce se va dovedi efemer. Nathan, convins că tânărul conte nu va mai publica niciodată nimic, îi făcu acestui graţios şi impertinent flăcău, în faţa doamnei de Rochegude. Un asemenea elogiu, încât Béatrix, îmboldită de lectura nuvelei, îşi manifestă dorinţa de a-l cunoaşte pe tânărul rege al puşlamalelor cu maniere alese.

— Va fi cu atât mai încântat să vină aici. Răspunse Nathan, cu cât îl ştiu atât de îndrăgostit de dumneavoastră încât e în stare să facă cine ştie ce nebunie.

— Dar le-a şi făcut pe toate, după câte mi s-a spus.

— Pe toate nu, răspunse Nathan. Încă n-a făcut-o pe aceea de a iubi o femeie cinstită.

Şase zile după complotul urzit pe bulevardul des Italiens între Maxime şi ispititorul conte Charles-Edouard, acest tânăr, pe care natura, în glumă, fără îndoială. Îl dăruise cu o figură delicios de melancolică, îşi făcu prima invazie în cuibul porumbiţei de pe strada Chartres, care, pentru această vizită alesese o seară în care Calyste era nevoit să apară în lume alături de soţia lui. Când îl veţi întâlni vreodată pe La Palférine sau când veţi ajunge la Un prinţ al Boemiei, în cea de-a treia carte a acestei lungi istorii a moravurilor noastre, veţi înţelege pe deplin succesul obţinut într-o singură seară de acest spirit scânteietor, de această vervă nemaipomenită, mai ales dacă vă veţi gândi şi la rolul jucat cu strălucire de cel care consimţire să-i slujească de cornac în acest debut. Nathan fu bun camarad, îl făcu pe tânărul conte să strălucească, întocmai cum un bijutier, când arată o podoabă de vânzare, om intuieşte în aşa fel încât s-o facă să sclipească din toate diamantele ei. La Palférine se retrase, cu discreţie cel dintâi, şi-l lăsă pe

Nathan cu contesa, bizuindu-se pe colaborarea celebrului autor, care se purtă admirabil. Văzând-o pe marchiză tulburată, îi mai puse şi el jar în inimă prin câteva aluzii ce-i zgândăriră nişte fibre de curiozitate pe care nici ea nu şi le cunoştea. Nathan îi dădu de înţeles că nu atât spiritul lui La Palférine era cauza succeselor sale la femei, cât mai ales superioritatea lui în arta de a iubi. Şi începu să-l elogieze peste măsură."

Aici e locul să remarcăm un nou efect al marii, legi a contrariilor, ce stârneşte multe crize ale inimii omeneşti şi care stă la temelia atâtor bizarerii, încât eşti nevoit să recurgi uneori la ea, tot atâta cât şi la legea similariilor. Curtezanele, spre a ne referi la întregul sex feminin ce se botează, se dezbotează şi se rebotează la fiecare sfert de veac, păstrează în adâncul inimii lor o înfloritoare dorinţă de a-şi redobândi libertatea, de a iubi curat, sfânt şi nobil o fiinţă căreia să-i sacrifice totul (Vezi Strălucirea şi suferinţele curtezanelor). Ele simt această nevoie antitetică cu atâta violenţă, încât rareori întâlneşti vreuna dintre aceste femei care să nu fi râvnit în mai multe rânduri la virtute prin dragoste. Şi nu se descurajează, în ciuda unor cumplite amăgiri. Dimpotrivă, femeile supuse unei educaţii alese şi rangului pe care îl deţin, înlănţuite prin nobleţea neamului lor, trăind într-o deplină îmbelşugare, purtând o aureolă de virtuţi, sunt târâte, tainic, bineînţeles, către regiunile tropicale ale iubirii. Aceste două naturi de femei, atât de opuse, au, aşadar, în adâncul inimii lor, una o vagă dorinţă de virtute, alta acea vagă dorinţă de libertinaj pe care cel dintâi care a avut curajul s-o semnaleze a fost J. J. Rousseau. Pentru unele, e ultima strălucire a razei divine ce nu s-a stins încă; pentru celelalte, e o rămăşiţă din mocirla noastră primară. Această ultimă gheară a animalului fu aţâţată, şi de acest păr al diavolului trase Nathan, cu o iscusinţă teribilă. Marchiza se întreba în mod serios de nu cumva până acum nu făcuse altceva decât să se lase

păcălită de propriu-i cap, de nu cumva educaţia ei era incompletă. Viciul? Poate că viciul este dorinţa de a şti totul.

A doua zi, Calyste îi apăru doamnei de Rochegude exact ceea ce era, un loial şi desăvârşit gentilom, dar fără vervă şi fără spirit. La Paris, un om spiritual este un om care are spirit aşa cum fântânile au apă, căci oamenii de lume şi parizienii în general sunt spirituali; Calyste însă era prea îndrăgostit şi prea copleşit de iubirea lui pentru a-şi da seama de schimbarea adoratei Béatrix şi pentru a o satisface recurgând la noi procedee; păru foarte şters faţă de strălucirea din seara precedentă şi nu-i stârni nici cea mai mică înfiorare, nesăţioasei Béatrix. O mare iubire este un credit deschis, acordat unei puteri atât de lacome încât ora falimentului soseşte neabătut. Cu toată oboseala acelei zile, ziua în care o femeie se plictiseşte lângă amantul ei, Béatrix se cutremura de teamă gândindu-se la o întâlnire între La Palférine, succesorul lui Maxime de Trailles, şi Calyste, bărbat de curaj, fără fanfaronade. Ea şovăi deci să-l revadă pe tânărul conte; acest nod fu însă retezat printr-un fapt decisiv. Béatrix în chiriaşe un sfert de lojă la Italiens, într-o lojă obscură, la parter, ea să nu fie văzută. De câteva zile, Calyste îşi luase curajul de-a o conduce pe marchiză şi de a sta în spatele ei în această lojă, potrivindu-şi sosirea suficient de târziu ca să nu fie văzuţi de nimeni. Béatrix ieşea printre primele din sală, înainte de sfârşitul ultimului act, iar Calyste o însoţea de departe, veghind asupra ei, cu toate că bătrânul Antoine venea totdeauna să-şi întâmpine stăpâna. Maxime şi La Palférine studiară această strategie inspirată de respectul faţă de convenienţe, de nevoia de mister care-i caracterizează pe idolii veşnicului Copil31 şi, de asemenea, de teama ce le apasă pe toate femeile care au fost cândva stele ale societăţii şi pe care dragostea le-a făcut să cadă din crugul lor zodiacal. Atunci se tem de umilire ca de o agonie mai crudă decât moartea; dar această agonie a mândriei, această ruşine publică, pe care femeile rămase la rangul lor din Olimp o aruncă celor ce au

căzut, avu loc în cele mai îngrozitoare condiţii, datorită ostenelilor lui Maxime. La o reprezentaţie a operei Lucia, care se încheie, cum se ştie. Cu unul dintre cele mai frumoase succese ale lui Rubini, doamna de RochegudE. Pe care Antoine nu venise s-o întâmpine, ajunse prin culoarul ei până sub peristilul teatrului ale cărui scări erau pline de femei frumoase. Coborând treptele sau înghesuindu-se spre ieşire, aşteptând ca servitorii să le anunţe trăsura. Béatrix fu recunoscută de toţi ochii deodată, stârnind în toate grupurile nişte şuşoteli ce făcură vâlvă. Într-o clipă, mulţimea se împrăştie, marchiza rămase singură ca o ciumată. Calyste, zărindu-şi soţia pe una dintre cele două scări, nu îndrăzni să se apropie de stigmatizată, iar Béatrix. Printr-o privire scăldată în lacrimi, îi aruncă de două ori, însă zadarnic, rugămintea de a veni lângă ea. În clipa aceea, La Palérine, elegant, superb, fermecător, părăsi două femei, veni s-o salute pe marchiză şi rămase lângă ea.

— Luaţi-mă de braţ şi ridicaţi fruntea, vă conduc eu la trăsură. Îi spuse el.

— Vreţi să vă încheiaţi seara cu mine? Îi răspunse ea, urcându-se în trăsură şi făcându-i loc alături.

La Palférine îi spuse groomului său: „Ţine-te după trăsura doamnei!”, şi urcă lângă doamna de Rochegude, spre uimirea lui Calyste, care rămase înfipt pe picioarele-i grele ca plumbul, căci Béatrix, zărindu-l pierit şi alb ca varul la faţă, îi făcuse anume semn tânărului conte să urce lângă ea. Toate porumbiţele sunt nişte Robespierri cu pene albe. Trei trăsuri ajunseră în strada Chartres cu o rapiditate fulgerătoare, trăsura lui Calyste, a lui La Palérine şi a marchizei.

— Ah! Eşti aici? Zise Béatrix, intrând în salon sprijinită de braţul tânărului conte şi găsindu-l acolo pe Calyste, al cărui cal depăşise celelalte două echipaje.

— Aşadar îl cunoşteai pe domnul? O întrebă mânios Calyste pe Béatrix.

— Domnul conte de La Palférine mi-a fost prezentat de Nathan acum zece zile, răspunse Béatrix, pe când dumneavoastră, domnule, mă cunoaşteţi de patru ani.

— Şi sunt gata, doamnă, spuse Charles-Edouard s-o fac să se căiască până-n copiii ei pe doamna marchiză d'Espard, care s-a îndepărtat cea dintâi de dumneavoastră.

— Ah, ea a fost! Exclamă Béatrix; am să-i plătesc asta!

— Pentru a vă răzbuna, ar trebui să-l recuceriţi pe soţul dumneavoastră, şi eu m-aş face forte să vi-l aduc îndărăt, spuse tânărul la urechea marchizei.

Conversaţia, începută astfel, ţinu până la orele două din noapte, fără ca furiosul Calyste, a cărui mânie era mereu înăbuşită de câte-o privire a doamnei de Rochegude, să-i fi putut spune două vorbe la ureche. La Palférine, nefiind îndrăgostit de Béatrix, se dovedi de-o superioritate plină de bun-gust, de spirit şi de graţie, egală inferiorităţii lui Calyste, care se zvârcolea în fotoliu ca un vierme tăiat în două şi care de trei ori se ridicase să-l pălmuiască pe La Palférine. Când pentru a treia oară Calyste avu o zvâcnire către rivalul său, tânărul conte îi spuse un: – „Vă doare ceva, domnule baron?” care-l făcu pe Calyste să se reaşeze pe scaun şi acolo rămase ca o piatră de hotar. Marchiza conversă cu o încântare de Celimenă, ca şi când Calyste nici n-ar fi fost de faţă. La Palférine avu suprema iscusinţă de a pleca rostind o glumă plină de duh şi lăsându-i certaţi pe cei doi îndrăgostiţi.

Astfel, prin dibăciei lui Maxime, focul discordiei ardea în dublul menaj al domnului şi doamnei de Rochegude. A doua zi. După ce află de la La Palférine despre succesul acestei scene, la Jockey-Club, unde tânărul conte juca whist cu mare folos, se duse în strada La Bruyčre, la palatul Schontz. Să afle cum îşi conducea Aurélie barca.

— Dragul meu, spuse râzând domnişoara Schontz la apariţia lui Maxime, sunt la capătul puterilor mele, Rochegude e incurabil. Îmi închei cariera de galanterii, dându-mi seama ca spiritul este o nenorocire.

— Explică-mi şi mie.

— Mai întâi, dragă prietene, l-am pus pe Arthur al meu timp de opt zile la regimul loviturilor date la fluierul piciorului, al pisălogelilor cele mai patriotice şi a tot ceea ce cunoaştem noi mai revoltător în meseria noastră. Eşti bolnavă. Îmi răspunde el, cu o blândeţe părintească, nu-ţi vreau decât binele şi te iubesc până la adoraţie.

— Ai un cusur, dragul meu, i-am spus, mă plictiseşti.

— Ei bine, dar, ca să te distrezi, nu-i ai pe cei mai spirituali şi mai drăguţi bărbaţi din Paris?" mi-a răspuns bietul om. Am rămas praf. Şi-am simţit că-l iubesc.

— A! Zise Maxime.

— Ce vrei? Aşa ceva e mai tare decât noi, nu poţi să rezişti la asemenea gesturi. Am schimbat pedala. I-am făcut tot felul de fiţe mistreţului ăluia judiciar, „viitorului" meu, tot atât de oaie şi el ca şi Arthur, l-am aşezat aici pe berjera lui Rochegude, şi l-am găsit destul de adormit. Că m-am plictisit? Eh, dar trebuia neapărat să-l am pe Fabien, ca să pot fi surprinsă cu el.

— Şi? Exclamă Maxime, spune odată. Hai. Ce-a fost când te-a surprins Rochegude?

— Ah, nu ştii nimic! Conform instrucţiunilor tale, anunţurile au fost publicate, contractul nostru de căsătorie se caligrafiază acum, aşa încât Notre-Dame-de-Lorette nu are nimic de cârtit. Atunci când s-au făcut toate pregătirile de căsătorie, se pot acorda şi câteva avansuri. Când bietul Arthur ne-a surprins, pe Fabien şi pe mine, s-a retras pe vârful picioarelor până în sufragerie şi a început să facă – „brum! Brum!" tuşind şi izbind scaunele. Gugumanul de Fabien, căruia nu-i pot spune totul, s-a speriat. Iată, dragă Maxime, la ce punct am ajuns. Arthur, intrând într-o dimineaţă în camera mea, de m-ar găsi cu altul, ar fi în stare să-mi spună: „V-aţi petrecut bine noaptea, copii?"

Maxime, clătinând din cap, se jucă un răstimp cu bastonul.

— Îi cunosc pe de-alde ăştia, spuse el. Uite ce trebuie să faci: nu mai ai decât să-l arunci pe Arthur pe fereastră şi să-

nchizi bine uşa. Poţi să reiei ultima ta scenă cu Fabien?
— Asta chiar că-i o corvoadă, căci, ştii, slujba căsătoriei nu mi-a dat încă virtuţile ei.
— Te vei aşeza în aşa fel încât să poţi schimba o privire cu Arthur atunci cât te va surprinde, spuse Maxime continuând; dacă se supără, totul e spus. Dacă face iar „brum! Brum!” e încă şi mai bine pentru un sfârşit.
— Cum adică?
— Ei bine! Te vei supăra tu, îi vei spune: „Credeam că mă iubeşti, că mă stimezi; dar tu nu mai simţi nimic pentru mine; nici gelos nu eşti”. Cunoşti tirada. „într-un caz ca ăsta, Maxime (adu vorba de mine) l-ar ucide pe loc pe rivalul lui (Şi plângi!) Iar Fabien (fă-i ocara de a-l compara cu Fabien), Fabien, pe care-l iubesc, Fabien ar scoate un cuţit şi ţi l-ar înfige în inimă. Ah! Asta-nseamnă să iubeşti! Aşa că, poftim, adio, bună seara, ia-ţi palatul înapoi, eu mă căsătoresc cu Fabien, care-mi oferă numele lui! Şi-o calcă în picioare pe bătrâna lui mamă.” În sfârşit, tu.
— Cunosc, cunosc! Am să fiu superbă! Exclamă domnişoara Schontz. Ah, Maxime, na va mai exista niciodată un alt Maxime, aşa cum nu există decât un de Marsay!
— La Palférine e mai tare ca mine, răspunse cu modestie contele de Trailles, e teribil.
— El are limbă, dar tu ai vână şi muşchi! Ai ostenit tu vreodată? Te-ai dat tu vreodată bătut? Spuse domnişoara Schontz.
— La Palférine are tot ce-i trebuie, e deştept şi cult: pe când eu sunt un ignorant, răspunse Maxime. L-am întâlnit pe Rastignac, care a vorbit numaidecât cu ministrul de justiţie; Fabien va fi numit preşedinte şi, după un an de serviciu, ofiţer al Legiunii de Onoare.
— Am să mă fac evlavioasa! Răspunse domnişoara Schontz, accentuând vorbele în aşa fel încât să obţină un semn de încuviinţare din partea lui Maxime.
— Preoţii sunt mai tari decât noi, replică Maxime.

— Ah! Într-adevăr? Întrebă domnişoara Schontz. Aşadar, voi putea să întâlnesc şi în provincie oameni cu care să vorbesc. Mi-am început rolul. Fabien i-a şi spus maică-si că harul Domnului a coborât asupra mea, şi a vrăjit-o pe biata femeie cu milionul meu şi cu preşedinţia; bătrâna consimte să locuim la ea, a cerut portretul meu şi mi l-a trimis şi ea pe al ei; dacă Amor l-ar privi, ar cădea. Lat! Du-te Maxime! În seara asta am să-l execut pe bietul meu Arthur, şi mi se rupe inima.

Peste două zile, întâlnindu-l în pragul Jockey-Clubului, Charles-Edouard îi spuse lui Maxime: „S-a făcut!” Acest cuvânt, cuprinzând o dramă oribilă, înspăimântătoare, adeseori săvârşită din răzbunare, îl făcu pe contele de Trailles să zâmbească.

— Să mergem să ascultăm jelaniile lui Rochegude, spuse Maxime, căci tu şi Aurélie v-aţi atins ţinta deodată! Aurélie l-a dat afară pe Arthur, şi-acum urmează să-l consolăm, trebuie să-l convingem să-i dea trei sute de mii de franci doamnei du Ronceret şi să se întoarcă la nevastă-sa; e nevoie să-i dovedim că Béatrice e superioară Auréliei.

— Mai avem încă câteva zile înaintea noastră, zise şiretul Charles Edouard, şi, sincer vorbind, asta nu-i prea mult; acum, după ce am cunoscut-o pe marchiză, pot spune că bietul om va fi păgubit straşnic.

— Ce-ai să faci, când va izbucni bomba?

— Totdeauna ai spirit atunci când e destul timp să-l cauţi, eu sunt superb mai ales când mă pregătesc.

Cele două pramatii intrară împreună în salon şi îl găsiră pe marchizul de Rochegude îmbătrânit cu doi ani, nu-şi mai pusese corsetul, nu mai era elegant ca de obicei, avea barba nerasă.

— Ei bine, scumpul meu marchiz? Zise Maxime.

— Ah, dragul meu, viaţa mea e distrusă.

Arthur vorbi timp de zece minute, şi Maxime îl ascultă grav: se gândea la căsătoria lui care se va celebra peste opt zile.

— Dragul meu Arthur, eu ţi-am spus care e singurul mijloc pe care-l cunosc de a o păstra pe Aurélie, şi n-ai vrut.

— Care?

— Nu te-am sfătuit eu să te duci să supezi la Antonia?

— E-adevărat. Ce vrei? Iubesc. Iar tu, tu faci dragoste aşa cum Grisier face arme.

— Ascultă, Arthur, dă-i trei sute de mii de franci pentru micul ei palat, şi îţi făgăduiesc că am să-ţi găsesc una mai bună ca ea. Am să-ţi vorbesc despre această frumoasă necunoscută mai târziu, îl văd pe d'Ajuda care vrea să-mi spună două vorbe.

Şi Maxime îl părăsi pe bărbatul inconsolabil, ca să se ducă la reprezentantul unei familii de consolat.

— Dragul meu, spuse celălalt marchiz la urechea lui Maxime, ducesa e disperată, Calyste* a pus să i se facă pe ascuns valizele şi a scos un paşaport. Sabine vrea să se ia după fugari, s-o prindă pe Béatrix şi s-o sfâşie. E însărcinată. Şi sarcina ei capătă aspectul unei furii asasine, de vreme ce s-a dus să cumpere nişte pistoale în văzul tuturor.

— Spune-i ducesei că doamna de Rochegude nu va pleca şi că până în cincisprezece zile totul va fi rezolvat. Acum. D'Ajuda, dă-mi mâna: nici tu, nici eu n-am spus niciodată nimic, n-am ştiut niciodată nimic! Vom admira întâmplările vieţii!

— Ducesa m-a şi pus să jur pe sfintele Evanghelii şi pe cruce că nu voi scăpa o vorbă.

— O vei primi pe soţia mea în casa ta peste o lună de azi înainte.

— Cu plăcere.

— Toată lumea va fi mulţumită, răspunse Maxime. Privind-o însă pe ducesă despre o împrejurare ce va întârzia cu şase săptămâni călătoria ei în Italia, am să-ţi spun mai târziu de ce.

— Ce se întâmplă? Spuse d'Ajuda, privindu-l pe La Palférine.

— Cuvântul lui Socrate înainte de a pleca: îi datorăm un cocoş lui Esculap, răspunse La Palférine fără să clipească.

Timp de zece zile, Calyste îndură o mânie cu atât mai de neînfrânt, cu cât ea era însoţită de o pasiune veritabilă. Căci Béatrix iubea, într-adevăr, cu acea dragoste atât de brutal, dar atât de exact zugrăvită ducesei de Grandlieu de care Maxime de Trailles. Poate că nici nu există fiinţe atât de bine organizate încât să nu trăiască o asemenea pasiune teribilă măcar o dată în cursul vieţii lor. Marchiza se simţea strunită de o forţă superioară ei, de un tânăr căruia calitatea ei nu-l impunea, care era tot atât de nobil ca şi ea, care o privea cu un ochi dominator şi liniştit, şi căruia cele mai mari eforturi ale ei de femeie de-abia îi smulgeau răsplata unui zâmbet. În sfârşit, era subjugată de un tiran ce nu pleca niciodată de lângă ea fără s-o lase plângând, rănită şi considerându-se vinovată. Charles Edouard îi juca doamnei de Rochegude comedia pe care doamna de Rochegude i-o juca de şase luni lui Calyste. Béatrix, de când cu umilinţa publică îndurată la Italiens, nu-l mai scosese pe domnul du Guénic din această propoziţie:

— Ai preferat lumea şi pe soţia ta în locul meu, aşadar, nu mă iubeşti. Dacă vrei să-mi dovedeşti că mă iubeşti, sacrifică-mi soţia şi lumea. Părăseşte-o pe Sabine şi hai să trăim în Elveţia. În Italia. În Germania!

Întemeindu-se pe acest aspru ultimatum, ea stabilise acel blocus pe care femeile îl ilustrează printr-o privire rece, prin gesturi dispreţuitoare şi prin baricadarea lor ca într-o fortăreaţă. Se Considera dezlegată de Calyste. Credea că niciodată el nu va îndrăzni să se rupă de familia Grandlieu. A o părăsi pe Sabine, căreia domnişoara des Touches îi lăsase averea, nu însemna oare să se afunde în mizerie? Calyste însă. Înnebunit de disperare. Îşi scosese în taină un paşaport şi o rugase pe mama lui să-i trimită o sumă considerabilă. Aşteptând primirea banilor, o supraveghea pe Béatrix, mistuit de toată furia unei gelozii bretone. În sfârşiT. La nouă zile după fatala comunicare făcută la club

de către La Palférine lui Maxime, baronul, căruia mama sa îi trimisese treizeci de mii de franci, alergă la Béatrix cu intenţia de a forţa blocusul de a-l alunga pe La Palférine şi de a părăsi Parisul împreună cu idolul satisfăcut. Atunci avu loc una dintre acele alternative teribile: când femeile care au păstrat cât de cât un pic de respect faţă de ele însele se cufundă pe vecie în abisurile viciului, dar de unde se mai pot întoarce la virtute. Până acum, doamna de Rochegude se socotise o femeie cinstită în inima căreia ardeau două pasiuni, dar, adorându-l pe Charles-Edouard şi lăsându-se iubită de Calyste, avea să-şi piardă propria-i stimă; căci acolo unde începe minciuna, începe şi josnicia. Ea îi acordase lui Calyste anumite drepturi, şi nici o putere omenească nu-l putea împiedica pe breton să cada la* picioarele ei şi să i le scalde în lacrimi de căinţă absolută. Multă lume se minunează de insensibilitatea glacială sub care femeile îşi sting iubirile; dar, dacă ele n-ar şti să-şi şteargă astfel trecutul, viaţa lor ar pierde orice demnitate, ele n-ar mai putea rezista la intimităţile fatale la care s-au spus o dată. În situaţia cu totul nouă în care se afla, Béatrix ar fi fost salvată dacă La Palférine ar fi venit; dar o prostie a bătrânului Antoine o pierdu.

Auzind o trăsură ce oprea la poartă, ea îi spuse lui Calyste: „Vine cineva!” şi aleargă să împiedice un scandal.

Antoine, om prudent, îi spuse lui Charles-Edouard, care nu venise decât anume ca să audă acest răspuns: „Doamna marchiză nu este acasă!”

Când Béatrix află de la bătrânul servitor de vizita tânărului conte şi de răspunsul dat, zise; „E bine!” şi se întoarse în salon spunându-şi: „Am să mă fac călugăriţă!”

Calyste, care îşi permisese să deschidă fereastra, îl zărise pe rivalul său.

— Cine-a venit? Întrebă el.

— Nu ştiu, Antoine e încă la poartă.

— E La Palférine.

— S-ar putea.

— Îl iubeşti, şi din cauza lui îmi cauţi mie pricini, l-am văzut!

— L-ai văzut!

— Am deschis fereastra.

Béatrix se prăbuşi ca moartă pe divan. Atunci, ca să mai poată avea un răgaz, recurse la un vicleşug: amână plecarea peste opt zile, sub pretext că are nişte afaceri de rezolvat, şi se jură că îşi va ţine uşa închisă pentru Calyste, dacă va izbuti să-l împace pe La Palférine; căci aşa se manifestă îngrozitoarele calcule şi arzătoarele spaime ce se ascund sub aceste existenţe abătute de pe şleaul pe care merge marele convoi social.

Când Béatrix rămase singură, se simţi atât de nenorocită, atât de adânc umilită, încât căzu la pat: era bolnavă; lupta crâncenă ce-i sfâşia inima i se păru că va evolua groaznic, şi trimise după medic; totodată însă îi trimise ci lui La Palférine următoarea scrisoare, în care cu un fel de turbare, se răzbuna pe Calyste: „Dragul meu, vino până la mine, sunt disperată. Antoine le-a oprit să intri în casă exact în clipa când sosirea ta ar fi pas capăt unuia dintre cele mai îngrozitoare coşmaruri din viaţa mea, scăpându-mă de un om pe care îl urăsc şi pe care nu-l voi mai revedea niciodată, nădăjduiesc. Nu te iubesc decât pe tine pe lume şi nu te voi mai iubi decât pe tine, cu toate că am nefericirea de a nu-ţi plăcea atâta cât aş vrea.”

Scrise astfel patru pagini care, începând aşa, sfârşeau într-o exaltare mult prea poetică spre a putea fi tipografiată şi prin care Béatrix se compromitea atât de mult încât încheia cu: „Sunt destul de la discreţia ta? Ah! Nimic nu mi se va părea prea scump pentru a-ţi dovedi cât de mult te iubesc.” Şi semnă, ce nu mai făcuse niciodată, nici pentru Calyste, nici pentru Conti.

A doua zi, la ora când tânărul conte sosi la marchiză, ea se afla în baie; Antoine îl rugă să aştepte. De data aceasta, cel izgonit fu Calyste care, însetat de iubire, veni devreme, şi

pe care La Palférine îl privi la rândul lui de la fereastră, în clipa în care se întorcea disperat la trăsură.

— Ah! Charles, spuse marchiza intrând în salon, m-ai nenorocit!

— Da, doamnă, ştiu, răspunse liniştit La Palférine. Mi-ai jurat că nu mă iubeşti decât pe mine, te-ai oferit să-mi dai o scrisoare în care să scrii motivele pentru care te-ai sinucide ca să pot, în cazul că m-ai înşela, să te otrăvesc fără a avea să mă tem de justiţia omenească, ca şi când oamenii superiori ar avea nevoie se recurgă la otravă ca să se răzbune. Mi-ai scris: „Nimic nu mi se va părea prea scump pentru a-ţi dovedi cât de mult te iubesc!” Ei bine, găsesc o contradicţie între cuvintele: M-ai nenorocit! Şi sfârşitul scrisorii. Voi afla acum dacă ai avut curajul să te desparţi de du Guénic.

— O, te-ai răzbunat pe el dinainte, spuse Béatrix sărindu-i de gât. Şi, cu povestea asta, tu şi cu mine suntem legaţi pe totdeauna.

— Doamnă, răspunse rece prinţul Boemei, dacă mă vreţi ca prieten, consimt, dar cu anumite condiţii.

— Condiţii?

— Da, cu următoarele condiţii: să te împaci cu domnul de Rochegude, să redobândeşti onoarea cuvenită poziţiei tale, să te reîntorci în palatul tău de pe strada Ranjou, să fii una dintre reginele Parisului; ai să reuşeşti, dacă îl vei ajuta pe Rochegude să joace un rol politic şi dacă în conduita ta vei dovedi iscusinţa şi stăruinţa pe care le-a dovedit doamna d'Espard. Iată situaţia în care trebuie să se afle o femeie căreia îi fac onoarea de a mă dărui.

— Dar uiţi că mai e nevoie şi de consimţământul domnului de Rochegude?

— O, fetiţo, dragă! Răspunse La Palférine, I-am pregătit, i-am garantat pe cuvântul meu de gentilom că preţuieşti mai mult decât toate fetele din cartierul Saint-Georges şi eşti datoare să-mi aperi onoarea.

Timp de opt zile, în fiecare zi, Calyste se duse acasă la Béatrix, a cărui uşă îi fu închisă de către Antoine, care lua o figură de circumstanţă spre a spune: „Doamna marchiză este grav bolnavă”. De acolo, Calyste alerga la La Palférine, al cărui valet îi răspundea: „Domnul conte e la vânătoare!” De fiecare dată, bretonul lăsa o scrisoare pentru La Palférine.

Într-a noua zi, Calyste, chemat printr-un bilet de către La Palférine pentru o explicaţie, îl găsi, dar în tovărăşia lui Maxime de Trailles, căruia tânărul pezevenchi voia, fără îndoială, să-i dea o dovadă de iscusinţa lui, făcându-l martor la această scenă.

— Domnule baron, spuse liniştit Charles-Edouard, iată cele opt scrisori pe care mi-aţi făcut cinstea să mi le scrieţi, sunt întregi şi neatinse, nu le-am desfăcut, ştiind de mai înainte ce-ar putea conţine, după ce am aflat că mă căutaţi peste tot, din ziua aceea când v-am văzut de la fereastră la uşa unei case unde în ajun eu eram la uşă şi dumneavoastră la fereastră. M-am gândit că e bine să ignor nişte provocări rău venite. Între noi fie zis, aveţi prea mult bun gust pentru a stărui pe lângă o femeie care nu vă mai iubeşte. Şi e un mijloc greşit s-o recucereşti căutând ceartă celui preferat. Dar. În împrejurarea de faţă. Scrisorile dumneavoastră erau grevate de un viciu capital, de o „nulitate” cum spun juriştii. Aveţi prea mult bun-simţ ca să vă supăraţi pe un soţ dornic să se împace cu soţia lui. Domnul de Rochegude şi-a dat seama că situaţia marchizei era lipsită de demnitate. Nu o veţi mai găsi pe doamna de Rochegude în strada Chartres, ci chiar în palatul Rochegude, peste zece luni, iarna viitoare. V-aţi aruncat, foarte necugetat, exact în toiul unei încercări de împăcare între soţi, încercare pe care chiar dumneavoastră aţi consolidat-o, atunci când nu aţi scutit-o pe doamna de Rochegude de umilinţa pe care a trebuit s-o îndure la Italiens. Ieşind de acolo, Béatrix, căreia îi transmisesem până atunci câteva propuneri de împăcare

din partea soţului ei, m-a luat în trăsura sa şi primul lucru pe care l-a rostit a fost: „Du-te după Arthur!”

— Oh. Dumnezeule! Exclamă Calyste. Avea dreptate, m-am dovedit lipsit de devotament.

— Din nefericire, domnule, bietul Arthur trăia cu una dintre acele femei cumplite, domnişoara Schontz, care, de mult timp se şi vedea din clipă în clipă pe punctul de a fi părăsită. Domnişoara Schontz, care, bizuindu-se pe greşelile făcute de Béatrix, nutrise dorinţa de a se vedea într-o zi marchiză de Rochegude, a devenit furioasă când şi-a văzut castelele sale din Spania la pământ, a vrut să se răzbune, dintr-o singură lovitură, şi pe soţie şi pe soţ! Femeile astea, domnule, sunt în stare să-şi scoată un ochi ca să poată scoate doi duşmanului lor; Schontz, care tocmai a părăsit Parisul, a scos şase! Şi, dacă aş fi săvârşit imprudenţa de a o iubi pe Béatrix, această Schontz ar fi scos opt ochi. Cred că v-aţi dat seama că şi dumneavoastră aveţi nevoie de un oculist.

Maxime nu se putut opri să nu zâmbească de schimbarea de pe chipul lui Calyste, care deveni palid deschizându-şi ochii asupra situaţiei sale.

— Aţi crede, oare, domnule baron, că această femeie josnică a acordat mâna ei chiar bărbatului care i-a furnizat mijloacele de a se răzbuna? Oh, femeile! Veţi înţelege acum de ce Béatrix s-a refugiat cu Arthur pentru câteva luni la Nogent-sur-Marne, unde au o căsuţă delicioasă, pentru a-şi recăpăta amândoi averea. În timpul cât vor sta acolo, va fi renovat şi palatul lor, în care marchiza vrea să etaleze o splendoare princiară. Când iubeşti în mod sincer o femeie atât de nobilă, atât de mare, atât de graţioasă, victimă a dragostei conjugale, în momentul când ea are curajul să se întoarcă la datoriile ei, rolul celor care o adoră aşa cum o adoraţi dumneavoastră, şi al celor care o admiră aşa cum. O admir eu, este de a-i rămâne prieteni, nemaiputându-i fi decât atât. Veţi binevoi să mă scuzaţi dacă am socotit că e necesar să-l iau pe domnul de Trailles ca martor al acestei

explicaţii; ţineam însă mult să fiu clar în toate astea. În ce mă priveşte, vreau să vă spun mai ales că, dacă o admir pe doamna de Rochegude ca inteligenţă, îmi displace cu desăvârşire ca femeie.

— Iată, deci, cum se sfârşesc visurile noastre cele mai frumoase, iubirile noastre cereşti! Zise Calyste, năucit de atâtea revelaţii şi deziluzionări.

— Cum nu se poate mai urât, grăi Maxime. Nu cunosc nici o prima dragoste care să nu se termine prosteşte. Ah, domnule baron, tot ce are ceresc în el omul nu-şi găseşte hranei decât în ceruri! Iată ceea ce ne dă dreptate nouă, celor uşuratici. Şi eu mi-am bătut mult capul cu chestiunea asta, domnule; şi, uite. M-am căsătorit şi eu, ieri, şi-am să-i fiu credincios soţiei mele, aşa incit vă sfătuiesc să vă întoarceţi la doamna du Guénic. Peste trei luni. Să n-o regretaţi pe Béatrix, ea e un model al acelor naturi vanitoase. Lipsite de statornicie, cochete din deşertăciune, este doamna d'Espard fără iscusinţa profundă a acesteia, femeie fără inimă şi fără cap, zăpăcită de ispite. Doamna de Rochegude nu se iubeşte decât pe sine; ea v-ar fi învrăjbit, fără putinţă de împăcare, cu doamna du Guénic. Şi v-ar fi părăsit apoi fără nici o remuşcare; în sfârşit. Este incompletă şi pentru viciu, şi pentru virtute.

— Nu sunt de părerea ta, Maxime, spuse La Palférine.; doamna de Rochegude va avea cel mai delicios salon din Paris.

Calyste nu plecă decât după ce schimbă câteva strângeri de mână cu Charles-Edouard şi cu Maxime de Trailles, mulţumindu-le pentru felul cum îl operaseră de iluziile lui.

Trei zile mai târziu, ducesa de Grandlieu, care n-o mai văzuse pe fiica ei Sabine din dimineaţa în care avusese loc întrevederea aceasta, într-o dimineaţă îi făcu o vizită neanunţată, şi îl găsi pe Calyste în baie, cu Sabine lângă el, lucrând la nişte zorzoane pentru leagănul cel nou.

— Da' ce v-a apucat, copii? Întrebă buna ducesă.

— Nimic rău, mamă scumpă, răspunse Sabine, ridicând spre maică-sa nişte ochi strălucind de fericire, am jucat fabula celor doi porumbei! Atâta tot.

Calyste luă mâna soţiei sale şi o strânse atât de duios, aruncându-i o privire atât de grăitoare, încât Sabine şopti la urechea ducesei:

— Sunt iubită, mamă, şi pentru totdeauna!

SFÂRŞIT

1 Poartă secretă practicată în zidul împrejmuitor al unui castel feudal.

2 Imperativul verbului latin facio, facere – a face, a înfăptui.

3 Istorioară în versuri din secolele XIII-XIV.

4 De fapt, Jeanne d'Arc (1412-1431), celebra Fecioară din Orléans, dar Balzac îi ortografiază numele după reguli proprii, ca şi în alte alte cazuri, ca de pildă Lopez de Vega, în loc de Lope de Vega.

5 Regiune de coline din vestul Vandeei, alcătuită din păşuni şi presărată cu tufişuri şi spinării aproape de nepătruns.

6 Regiune mlăştinoasa din nordul Vandeei, azi complet asanată, dar care odinioară constitia un ţinut prin care numai localnicii izbuteau să se descurce.

7 Nume dat soldaţilor republicani în timpul revoluţiei, devenit aproape sinonim cu denumirea de revoluţionar.

8 Nume ce se da, la Curtea Franţei, fiicelor regelui, ale dauphin-ului (fiul cel mai mare al regelui), sau soţiei lui Monsieur (fratele regelui). Aici este vorba de ducesa de Berry, Marie-Caroline de Bourbon (1798-1870), soţia celui de al doilea fiu al regelui Carol al X-lea. După detronarea socrului său, în 1830, ducesa de Berry a încercat, în 1832,

să ridice Vandeea împotriva lui Ludovic-Filip, din ramura de Orléans a Bourbonilor, „ramura mezină”, aşa-zisul „rege cetăţean” care instaurase „domnia bancherilor” şi ale cărui drepturi la Tron erau contestate de „legitimiştii” conduşi de ducesa de Berry.

9 Populaţie indiană (algonchină) din Canada.

10 Registru al Parlamentului din Paris.

11 Joc de cărţi fără echivalent în zilele noastre.

12 Bailli era denumirea ce se da unor ofiţeri însărcinaţi cu puteri judiciare de către rege sau de către un senior. Aici este vorba de Pierre-André, bailli de Suffren, un ofiţer de marină francez care s-a acoperit de glorie în luptele din India împotriva englezilor. Fiind bailli în ordinul de Malta, acest titlu se adaugă în mod obişnuit la numele său.

13 Monede mărunte.

14 Melodramă, scrisă în 1832 de Al. Dumas-tatăl şi Gaillardet. Eroina la care se face aici referinţa este Marguerite de Bourgogne (l200-1313), care a fost condamnată la moarte de către soţul ei regele Franţei Ludovic al X-lea Încăpăţânatul.

15 Vezi nota 4.

16 Împrumut de stat.

17 Roman de Benjamin Constant în care autorul descrie dragostea lui pentru doamna de Staël.

18 Sofale cu spetează.

19 Operă în cinci volume, publicată de orientalistul Pétis de la Croix, între 1710-1712, pretinzând a fi traducerea în franceză a scrierii unui derviş persan Mocles. Pare-se, însă, că a fost vorba de o plastografie.

20 Album cu gravuri din epoca romantică.

21 Gard de mărăcini, specific Bretaniei.

22 Roman de George Sand.

23 Denumire dată locuitorilor din Bretania.

24 Cimpoi specific Bretaniei.

25 E vorba de personajele din poeziile bardului legendar scoţian din secolul al III-lea, Ossian.

— Poezii pe care Maepherson le-a publicat în 1760. Era însă un fals literar.

26 Inima mi se sfâşie (it.).

27 Dans grotesc.

28 Club al aristocraţilor, întemeiat în 1833, cu scopul „ameliorării raselor de cai în Franţa”

29 Personaj balzacian.

30 Local celebru pe vremea lui Balzac.

31 Aluzie la Eros.